

ՄԻՈՆ

ՅՈՒՆՈՒԱՐ
ՓԵՏՐՈՒԱՐ
ՄԱՐՏ
ԹԻՒ 1 - 2 - 3
2001

ՄԻՈՒ

ԱՄԱՍՁԻՐ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ - ԳՐԱԿԱՆ - ԲԱՊԱՍԽԻՐԱԿԱՆ

ՊԱՇՏՈՆԱԹԵՐԹ ԵՐՈՒՍԱԴԷՄԻ ՀԱՅ ՊԱՏՐԻԱՐԽՈՒԹԵԱՆ

ՀԵ. ՏԱՐԻ - ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

2001	ՅՈՒՆՈՒԱՐ- ՓԵՏՐՈՒԱՐ- ՄԱՐՏ	Թիւ	1 - 2 - 3
2001	January - February - March	No.	1 - 2 - 3

S I O N

VOL. 75

A MONTHLY OF RELIGION, LITERATURE AND PHILOLOGY
OFFICIAL PUBLICATION OF THE ARMENIAN PATRIARCHATE, JERUSALEM

Proprietor : His Beatitude The Armenian Patriarch Of Jerusalem

St. James Press, Jerusalem

**ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԺ
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ
ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ
ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ Ս. ԷԶՄԻԱՇԵՆ**

**SUPREME PATRIARCH
CATHOLICOS
OF ALL ARMENIANS
MOTHER SEE OF HOLY ETCHMIADZIN**

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ ԾԱՌԱՅ ՅԻՍՈՒՍԻ ՔՐԻՍՏՈՍԻ
ՈՂՈՐՄՈՒԹԵԱՄԲԸ ԱՍՏՈՒԾՈՅՆ ԵՒ ԿԱՄՈՔՆ ԱԶԳԻՍ
ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՊԵՏ ԵՒ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ
ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԺ ՀԱՄԱԶԳԱԿԱՆ ՆԱԽԱՍԵԾՄԱՐ ԱԹՈՌՈՅ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ
ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՍՐԲՈՅ ԿԱԹՈՂԻԿԵ ԷԶՄԻԱՇԵՆԻ

ՔՐԻՍՏՈՍՄԱՆԴ. ՍԻՐՈՅ ՈՂՁՈՅՆ ԵՒ ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ
ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՈՒԹԵԱՆ, ՊԱՏՐԻԱՐԺՈՒԹԵԱՆՅ ՀԱՅՈՑ
ՍՐԲՈՅ ԵՐՈՒՍԱԴԻՄԱՅ ԵՒ ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼՍՈՅ,
ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՅ, ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՅ, ԿԱՐԴԱՊԵՏԱՅ, ՔԱՀԱՆԱՅԻՅ ԵՒ
ՍԱՐԿԱՒԳԱՅ, ԹԵՄԱԿԱՆ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆԱԿԱՆ, ԺՈՂՈՎՈՅ,
ԹԵՄԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՄԱՅՆՔԱՅԻՆ ԽՈՐՀՐԴՈՅ ԵՒ ՊԱՇՏՕՆԵՒԻՅ ԵՒ
ՍԻՐԵՅՏԵԼ ՀԱՄԱՅՆ ՀԱՄԱՅՏԵԼ ԺՈՂՈՎԱՐԻՆԱՆ ՀԱՅՈՑ

«Էջ Միաժինն ի Հօրէ. եւ լոյս փառաց ընդ նմա»

Նոր Աւետիս Եւ Աստուածայայտութեան: Արարչական Սիրով վերստին ջերմացել Լ աշխարհը համայն: Վերստին ունկնդիր ու ծայնակից ենք լուսազգեստ հրեշտակների «Փառք ի բարձրուն Աստուծոյ, եւ յերկիր խաղաղութիւն, ի մարդիկ հաճութիւն» երկնածու յօրհներգութեամբ: Վերստին մեր հոգիներում բերդեղենեան Աստուի լոյսն Ե զոսարք. «զի ծնաւ մեզ այսօր Փրկիչ» եւ «Էջ Միաժինն ի Հօրէ, եւ լոյս փառաց ընդ նմա»:

Գոհութիւն եւ Փառք Ամենակալ Աստուծոյ:

Հայոց երկնքում՝ լոյսն ի լոյսին Բերդեղենի, մեծախանդէ շողարձակում է կանրելը Ս. Լուսատրչի եւ Սուրբ Ծննդեան հոգեւորոգութեամբ ու շնորհաբաշխութեան բարի սպասումներով լեցուն մեր հոգիները առաջնորդում Ե դէպի երբորդ հազարամեակ. որի առաջին տարին ազգային մեր կեանքում ոսկեղորշ կնքում Ե Հայոց Մեծ Դարձի 1700-ամեայ յորդեանով:

Սիրելի բարեպաշտ ժողովուրդ հայոց ի սփիւռս աշխարհի.

Կանգնած Հայաստանի ազատ հողին, հայոց խաղաղ երկնքի ներքոյ դրպէն շնորհընկալ Հայրապետ Ամենայն Հայոց, Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի Լոյս Խորանից բերկրասօք սրտի Սուրբ Ծննդեան բարի Աւետիսն ենք բերում ձեզ եւ զուարճացեալ մեծա ուրախութեամբ ծանուցում Հայոց Մեծ Դարձի՝ Հայաստանում քրիստոնէութիւնը պետական կրօն հռչակելու 1700-ամեան:

Առաքելականատատ Ե Հայ Եկեղեցին: 2000 տարի՝ Ս. Թադէոս եւ Ս. Բարդուղիմէոս առաքելների մարտիրոսեալ արեամբ հիմնամուր, հովիւն է Արարատի շուրջ մէկտեղում թորգումի տան ժողովրդին եւ առաջնորդում նրան «ի խաւարէ ի լոյս, ի մահուանէ ի կեանս, յապականութենէ յանապականութիւն, յանգիստութենէ ի գիտութիւն ճշմարտութեան Իւրոյ»

301 թուականին Ս. Լուսատրչի անմեզ հայեացքով մեր ժողովուրդը ալիճանցաւ տեսնելու Յարուցեալ Փրկչի լուսեղեն էջը հայրենի իր հողում: «Էջ Միաժինն ի Հօրէ, եւ լոյս փառաց ընդ նմա» փառաբանութեամբ աշխարհը հայոց առաջի Աստուծոյ կանգնեց խրատովանութեան ու տեսառարեց երկիրը իր հին՝ աշխարհում առաջինը հռչակելով

քրիստոնեությունը որպես պետական կրոն: Համայն ժողովուրդով հաւատացի՞նք համակ Սեր Միակ ճշմարիտ Աստծուն, Ս. Ծննդեանն ու Մարդեղութեան փրկչական առաքելութեանը Նրա: Հաւատացի՞նք Գողգոթայի վրայ խաչեալի յաղթական Յարութեանը: Եւ Յարութեան յոյսին խաղաղութեամբ կեանքն արփիացաւ Հայոց աշխարհում, Հաւատի, Յոյսի, Սիրոյ գոյններով դրոշմուեց մեր լեռներին, երկինք նայող մեր վանքերին, խաչքարերին. ծաղկեց աղօթախօս մատենաներին, տիեզերքը լուսերգութեամբ ազնուացնող տաղին, շարականին: Աստույ շնորհը գտանք՝ մարգարէի խօսքի համաձայն. «Եւ տաց նոցա սիրտ այլ, եւ ճանապարհ մի՝ երկնչել յիմէն զամենայն ատուքս ի բարութիւն իրեանց եւ որդոց իրեանց յետ նոցա» (Եր 32.39): Աստույ շնորհն ընդունեցինք ի բարութիւն մեզ եւ այն կեանքի ճանապարհ, շնորհ դարձրեցինք: Յոյս գտանք մեր անյուսութեան մէջ, անգիտութեան մէջ՝ իմացութիւն, մեր թուլութեան մէջ՝ ուժ եւ օրհասի մէջ՝ վերածնունդ:

Այսպէս, սիրելի բարեպաշտ ժողովուրդ հայոց, ուխտ կապեցինք Աստույ հետ: «Ի վերայ Աջոյն եւ Սբոյն Էջմիածնի ամենայն ազգն հայոց կապեալ կայ» հաւատով ու գլխակցութեամբ եւ մեր յաւերժութեան խորհուրդ Մայր Տաճարով կամարեցինք Միածնի Էջքի Սուրբ Սեղանը՝ Խորանը Ուխտի՝ որպէս Աստույ ռոմանապալի երկնահայեացք քարեղէն դռնով, որ 17 դար սերնդէ-սերունդ պատկերագրուում է հայորդեաց հոգիներում:

Արդարեւ, մենք մեծաթիւ ժողովուրդ չենք եւ երբեք չենք եղել: Բայց մեր հաւատը՝ գործերի փոխուած դարձրել է մեզ մեծագործ ժողովուրդ: Հաւատի գործերով մենք մարմնատրել ու հաւաստել ենք մեր սերն առ Աստուած: Հաւատով մենք մէկ ենք որպէս Հայաստանեայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցի, որ հաւատի կենդանի գործերով «դէպի երկինք բարձրացող գաղղնի ճամբայ մը ունի»: Հայ Եկեղեցին հայ ժողովուրդն է՝ քրիստոնէական սուրբ հաւատով միասնական, ինքն իրեն Հայ Եկեղեցիով ճանաչող ու արտայայտող: Նայենք հայ կեանքի անդաստաններին: Քրիստոնէական համամարդկային արժէքներով, ազատութեան, արդարութեան, խաղաղութեան ձգտումներով է հանդերձատրուում հայ ինքնութիւնը, որով հակառակ մահաշունչ փորձումներին, դարերի մեջ արարել է միշտ, ի գորտ գտնուել հաղորդ լինելու եւ ներդրում բերելու մարդկային քաղաքակրթութեան առաջընթացին: Հայոց Սուրբ Եկեղեցուց աղբիւրացող հաւատով կեանք առած աշխարհասփիւռ հայ հոգիները հաւատով դարեր են կամրջել՝ հաստատուն ու կենսունակ պահելով մարդկային այն առանձնայատուկ ընդհանրութիւնը, որ «ազգ» եւ «ազգային» ենք կոչուում: Հաւատն է ոգեշնչել ու թել տուել մեր բոլոր յաղթանակներին: Հարանց մեր հաւատով զինավառ՝ մեր ժողովրդի գաւակունք չեն երկնչել մահից՝ յանուն հայրենեաց պայքարում մահկանացու իրենց կեանքը բազմիցս զարդարելով անմահ փառաց պատկով: Հաւատով մերթել ենք սուտն ու երեսպաշտութիւնը, վատութիւնն ու վախկոտութիւնը, հաւատով սիրել ու մոլորելով մեր ընտանիքին, Հայրենիքին, Եկեղեցուն, հաւատով ապրել Աստույ հետ ու արժանացել ամենառատ օրհնութեանը Նրա: Այո՛, սիրելիներ, չկա՝ մեզ մահ, քանի դեռ մեր գործերում ապրում է մեր հաւատը, քանի դեռ հայոց պատմութեան ընթացքով յաղթականօրէն անցնում է լուսեղէն թափօրը Հայ Եկեղեցու ճառագեղով հաւատք ու խմորելով հոգի, հաւատարմօրէն պահելով մեր ժողովրդի ընթացքը դէպի Աստուած:

Այսօր մենք վերապրում ենք անցեալի մեր սուրբ յիշատակները ու մեր կողքին գգուն իրական ներկայութիւնը մեր նախնեաց, որ ապրել ու գործել են հոգու իրենց հայեացքի առջեւ քրիստոսադրոշմ մեր այսօրը ունենալով: Նրանք՝ յայտնի ու անյայտ անուններով, բիւր վկաներն են Քրիստոսի՝ հող հայրենին պաշտպանող զինուոր ու զօրավար, հող հայրենին շէնացնող շինական ու արհեստատր, երկիր կառավարող արքայ ու նախարար, շնորհալի կաթողիկոս, բերթող վարդապետ ու դէռնող երեք, որ երկնային իրենց բարձունքներից առօրակից են մեզ, որպէսզի հայոց ազգային կեանքի մեծագոյն իրադարձութեան դարադարձը նոր ելք դառնայ անհաւատութեան ու թերահաւատութեան

խոր ու խաւար վիրապից, Աստուածային էջքի նոր տեսիլքով նոր դարձ դառնայ դէպի Քրիստոս:

Ազատութեան յուսաբեր շունչն է թեւածում հայրենի մեր եզերքներում: Հայաստանի նոր անկախութեան հաստատումով, Արցախի ազատութեան նուաճումով հայութեան հոգով թօթափուել են եղեռնի միացող վիշտը, խորհրդային անաստուածութեան տասնամեակների ճնշող բեռը, աւերիչ երկրաշարժի կորուստների ցաւը, եւ ինքնաբոլորութեան ու ազգային մեր իրաւունքների պաշտպանութեան առաջին յաղթանակների բերկրանքով հաստատուել են լաւատեսութիւնն ու վստահութիւնը: Վերապրած տնտեսական ու քաղաքական կեանքի փոքրութիւնների տագնապներ, մենք կանգնած ենք հոգեւոր ու ազգային-հասարակական մեր կեանքի վերաշինութեան ճանապարհին:

Մեր պատմութեան որոշիչ այս շրջանում հարկ է, որ հաստով ու քրիստոնէական ճշմարիտ արժեքներով իմաստատուենք մեր կեանքը: Գիտակցենք Հայ Եկեղեցու դերակատարութիւնն իր կոչման բարձունքում, որպէսզի հասարակական մեր կեանքում Հայ Եկեղեցին իրապէս դառնայ խիղճը եւ երաշխատող բարոյականութեան, ժողովրդի կամքի արտայայտիչը պետութեան առջեւ եւ պետութեան աջակիցը ժողովրդին ծառայելու սրբազան կոչման մէջ:

1700-ամյակի միատրոդ ոգով եւ հաւատակերտ խորհրդով ընդառաջ գնանք ու վճիռներ գտնենք հոգեւոր-ազգային մեր կեանքի հրատապ խնդիրներին ու մարտահրաւերներին: Սրբագրենք մեր պատմութիւնը աղճատումներից ու շտկենք ժամանակների հարկադրանքները: Ամենայն Հայոց եւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւնների միջեւ տարածայնութիւնների հարթումով ձեռնամուխ լինենք Հայ Եկեղեցու ներքին բարեկարգութեանը, 2000-ամայն քրիստոնէական ժառանգութեամբ գործուն մասնակցութիւն բերենք ազգերի, կրօնների ու եկեղեցիների համեղբայրութեանը: Քայլենք նուիրական մեր իղծերի իրականացման վճռականութեամբ՝ որպէս մէկ եկեղեցի, մէկ պետութիւն եւ ազգ:

Տիրաւանդ սիրով, Սուրբ Ծննդեան եւ Հայոց Մեծ Դարձի 1700-ամեայ յոբելեանի Աւետիանքով ողջունում ենք Հայ Եկեղեցու նուիրապետութեան Աթոռների Գահակալներին՝ Ն. Ս. Օ. Տ. Ս. Արամ Ա Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսին, Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարք Ամենապատիւ Տ. Թորգոմ Արքեպիսկոպոս Մանուկեանին, Կ. Պոլսոյ Հայոց Պատրիարք Ամենապատիւ Տ. Մեսրոպ Արքեպիսկոպոս Սուրաֆեանին, Հայ Եկեղեցու զինուորեալ ողջ հոգեւ որ դասին:

Հայրապետական Մեր ողջոյնն ենք բերում Հայաստանի եւ Արցախի Հանրապետութեանց Նախագահներին, պետական այրերին եւ բարեպաշտ հաւատացեալ մեր ժողովրդին ի Հայաստան, յԱրցախ եւ ի Սփիւռս:

Հայրապետական պատգամ ու յորդոր ենք յղում աշխարհասփիւռ մեր զաւակաց 2001 թուականի ողջ ընթացքում արժանիօրէն տօնակատարել պանծալի յոբելեանը՝ արժեւորելով նրա խորհուրդը ազգային եւ համաքրիստոնէական կեանքում: Իւրաքանչիւրս վառենք մեր մոմը հայոց միասնականութեան խորհուրդ Տաճարում՝ Միածնաէջ Սուրբ Խորանի առջեւ: Հայ Եկեղեցու սուրբ աւագանը դարձնենք մեր հոգու ծննդավայրը: Քրիստոսադրոշմ կնքենք մեր զաւակների՝ ունկնդիր լուսաբնակ Վազգէն Ա Հայրապետի հրաւերին. «Միտոմը տաք է, ձեզ է սպասում»:

Քրիստոնէայ առաջին պետութիւնն ու ազգը լինելու իրողութիւնն այսօր սոսկ հպարտութեան առիթ չպէտք է լինի մեզ համար, այլ պատասխանատւութեան քաջալերող ու ոգեղէն կոչ: Պարտք ունենք մեր Հաւատն ու Հայրենիքը պահպանած ու մեզ ժառանգած մեր նախնեաց, այս հողը մեզ շնորհած ու Միածնի էջքով այն սրբացրած Աստծոյ առջեւ: «Եւ մի լիցի մեզ» տկարարմալ ու ընկրկել մեզ վիճակում հրամայականների առջեւ, թերամալ առ Հայրենին մեր պարտքի ու պատասխանատւութեան, առ Աստուած մեր սուրբ ուխտի մէջ: Թող մեր եռանդը կորովի փոխուի, ու մեր սէը՝ անճնազոհութեան, թող հոգու,

մտքի ու ձեռաց մեր հաւատարմութիւնն ու հայրենաշէն գործերը լայնահուն բացեն հայութեան կեանքի նոր հազարամեակի ոտին եւ անցատը ժամանակի մեր այսօրը կապեն յաւերժին:

Փա՛ռք քեզ, հայրենաբնակ իմ ժողովուրդ, որ հակառակ կրած փորձութիւնների եւ ներկայ կեանքի բազում դժուարությունների, ձեռնամուխ ես հայրենաշինութեան սուրբ ու նուիրական գործին: Փա՛ռք քեզ, Սփիւռքի իմ ժողովուրդ, որ հաստատուն ու ամուր կամբով սատար ու զօրավիզ ես Մայր Հայրենիքի վերակառուցմանը, եկեղեցաշինութեանը, քաղաքների բարեկարգմանը, բանակի զօրացմանը, կրթութեան ու գիտութեան առաջընթացին՝ արդար քրտինքդ շաղախելով Հայաստանի ու Արցախի հարազատ քոյրերի ու եղբայրների մաքառումներին ու ազնիւ աշխատանքին: «Եկայք շինեսցուք սուրբ զխորանն լուսոյ» հայոց նոր ուխտի, ամենայն հայոց գալիքի:

Բեթղեհէմեան Աստղն է պայծառ շողում երկնքում եւ առաջնորդում մեր ճանապարհը դէպի ծննդեան այրը Մանուկ Յիսուսի: Թող մեր սրտերը այսօր տրոփեն հայոց Բեթղեհէմ Սուրբ Էջմիածնի աւետաբեր զանգերի կանչող ղողանջով եւ առ Աստուած ձայնեն մեր հողում ինչպէս թիւր աղօթքների երկնահաս խօսքով: Թող մեր մտքերը քափանցեն խորքը ժամանակների՝ իր մեծութեան մէջ ամբողջապատկեր տեսնելու համար յաւերժահայեաց սուրբ Մասեաց դիմաց հրաշակերտութեամբ խորին խորհուրդը Հայոց Մեծ Դարձի՝ նորոգ հաւատով եւ նորոգ կեանքով այն փոխանցելու նոր սերունդներին: «Այսօր է, գոր արար Տէր, եկայք ցնծասցուք եւ ուրախ եղիցուք» (Սղ 117.24), «Քանզի ի սմա ծագեաց մեզ լոյս ի Հայաստան աշխարհի»:

*Քրիստոս ծնաւ եւ յայտնեցաւ
Սեզ, Չեզ մեծ Աւետիս:*

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՍԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

Տուաւ Կոմդակս ի 6-ն Յունուարի
ի Տօնի Սուրբ Ծննդեան
Յամի Տեառն 2001 եւ ի թուին Հայոց ՌՆԾ
ի Մայրավանս Սրբոյ Էջմիածնի
ընդ համարաւ 34

Սիրեցեալ Ժողովուրդ Հայոց, որ ի Հայաստան եւ
յԱրցախ, եւ ի Սփիւռս տարացրուեալ.

Երուսաղէմի Հայ Պատրիարքութեան Սրբոց Յակոբեանց
Միաբանութեան անդամներով եւ հաւատարմ ժողովուրդով,
հասնելէկերորդ դարու նախասնմին, կանգնած ենք Քրիստոսի Ծննդեան
Տանարին, եւ Սուրբ Քարայրին եւ Մատրին սրբատեղւոյն մէջ: Եւ
կ'օրհնեղանք՝ ամէն մէկ անհատի, ամէն մէկ ազգի, եւ համայն
մարդկութեան սրտին ցանկութիւնը եղող, եւ տագնապներով խռովուն
հոգիներու խորքէն պոռթկացող աղաչանքին պատասխանող,
անխաղախ հաւատաւոր եւ հաստատուր հրեշտակներու անտիսին,
թէ արդարեւ՝ Փրկիչը ծնաւ՝ սորվեցնելու համար մեզ Աստուծոյ
փառքը երգել, որպէս զի իրերամերժ եւ աստիպառ ազգերու միջեւ
խաղաղութիւն եւ համերաշխութիւն, եւ "ի մարդիկ հանութիւն"
հաստատուի, արդարութեան եւ ապահով կեանքի երաշխիքով:

Հայ ժողովուրդը, աշխարհի ներկայ թռուորդին մէջ, եւ մինչեւ
անգամ Անկախացեալ Հայաստանի՝ մէկ կողմէ առթած ուրախութեան,
եւ նոյն ժամանակ ինքնիշխան գոյատեւման համար ներքին
յարուածութեան եւ տագնապներուն զուգընթաց, որոշած է
հաւատարիմ մնալ Քրիստոսի Ծննդեան պատգամին:

Եւ այսօր, Հայոց Պատմութեան պատմական եւ մէկ դրուագին
շեշտեալ նշումը՝ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ եւ Հայ Պետականութեան
գործակցութեամբ նախաձեռնուած, կը քացայայտ ներկայ հայ
սերունդին գիտակից հաւատարմութիւնը՝ հանդէպ իր ժողովուրդի
գոյութեան իտեալներուն, եւ անոր պատմութեան եւ հոգեւոր
մշակոյթին շարայար յաւերժացման:

Ոչ մէկ ուրիշ ազգ ունի Հայուն հրաշքը՝ "301 թուականին
Քրիստոնէութիւնը պետական կրօնք յայտարարելու", հրաշխտան
դրուագումներովը Գրիգոր Լուսաւորչի եւ Տրդատ Թագաւորի կեանքին
եւ յարաբերութեանց:

Դժբախտաբար սակայն, Ազգերու Պատմութիւնը անտեղեակ է
այս իրողութեան:

Գուցէ այդ է պատճառը, որ 2000 ամեայ Հայ Քրիստոնեայ
ժողովուրդին կեանքին շրթան, հոգիի ստեղծագործութիւններու
շարքին, օղակաւորուած է նաեւ նահատակութեան եւ բնաջնջման
սպառնալիքներու դրուագներով: Եւ այդ խուժում է անմարդկային
ծրագրումներու հեղինակները, չէին կարող ըմբռնել տոկունութիւնը
Հայ Քրիստոնեայ հոգիին, որուն համար նահատակութիւնը մահ չէ,
այլ յաւերժացումը ստեղծագործ կեանքին:

Բայց կարդալ պէտք է, քայց պատմել պէտք է իւրաքանչիւր
դարաշրջանի ընթացքին կոթողուած հրաշալիքները քաղաքական
ստեղծագործութեանց, որոնք զարմանալիօրէն կարծես ի հեծուկս եւ ի
պատասխան գեհեմածին ու կործանարար հրոսակներու ճանդում-
ներուն, ծաղկազարդած են ամայքները Հայաստան աշխարհին, եւ
կրամած են գոյատեւման կամքը հայ սերունդներուն:

Վերածնիլ եւ վերածաղկիլ ուխտն է հայ ազգի զաւակներուն: Եւ այդ՝ թէ իսկ “արեան մկրտութեամբ”, որ պսակն է նահատակութեան:

Վա՛յ այն սերունդին, որ կը դրժէ վերածաղկման այս ուխտին: Այդ սերունդի դատակնիքին մէջ, պիտի անկնայ նաեւ անէծքը բոլոր վերածնած ու վերածաղկած սերունդներուն:

1700 տարիներ յետոյ, Խոր Վիրապէն Լուսաւորչի անմար կանթեղը նորէն բարձրացնել Արագածի կատարին, որպէս զի շողարձակող իր լոյսին միշտ սեւեռին հոգիի աչքերը հայրենաբնակ եւ աշխարհացրիւ հայորդիներուն, համագոր է ներկայ սերունդին ստեղծագործ հոգին կամարակապ կամրջելուն Լուսաւորչի տեսիլքին: Որովհետեւ...-

“Երբ պատում է մութ խաւարը
Զընաշխարհիկ մեր երկրին,
Երբ տիրում է ահն ու վախը՝
Թոյլ, կակածուտ սրտերին,

Ով անմեղ է, լիքը սիրով,
Ու հաւատով անսասան,
Ով նայում է վառ յոյսերով
Դէպի Հայոց ապագան,

Նա՛ կը տեսնի Էն մշտավար
Զահը կախում երկընքից.
Ասես՝ Աստուծոյ աչքը պայծառ
Հսկում է ցած երկընքից:

(Յովհաննէս Թումանեան)

Անմար ու յաւերժական է Քրիստոսի լոյսը, Բեթղեհէմի Քարայրէն շողարձակուած դէպի Միածնաէջ աշխարհը Հայոց եւ դէպի համայն ժողովուրդները տիեզերքին:

Փառք Աստուծոյ: Կանգուն է Լուսաւորչի տեսիլքը մարմնաւորող Կաթողիկէ Սուրբ Էջմիածինը: Հաստահիմն է Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսութեան Լուսաւորչահաստատ Հայրապետութիւնը: Եւ 1700 ամեակի տօնակատարութեանց ներշնչանքով, ստեղծագործ եւ արուեստաշնորհ մեր զաւակները, Մայր Հայրենիքի մէջ եւ ի Սփիւռս տարացրեալ, աստուածատու իրենց շնորհներով, ամէն մարդի մէջ, նոր ստեղծագործումներով Քրիստոնեայ Հայաստանի նոր դարաշրջանի հոգեզմայլ պատմութիւնը կը կերտեն, “զի Աստուած ընդ մեզ է”:

Բայց կարդալ է պէտք, քայց պատմել է պէտք, որպէս զի Ազգերու Պատմութիւնը չը մնայ անտեղեակ, կամ կոյր, եւ կամ յուլ:

Եւ Հայ ժողովուրդի հաւատքի հոսքը եւ ուխտի թափօրը, դէպի Բեթղեհէմի աղբիւրը լոյսին, եւ այնտեղէն կամարուելով դէպի Արարատեան առաքելութիւնը Թաղէտսի եւ Բարթողիմէոսի, պիտի շարունակէ իր յանձնարարական ուխտագնացութիւնը, յաղթերգելով։-

Էջ Միածինն ի Հօրէ եւ լոյս փառաց ընդ նմա.
Ձայնք հնչեցին սանդղարմետք անդնդոց:

Տեսեալ ըզլոյս մեծ Հայրապետին Գրիգորի,
Պատմէր ցնծովթեամբ հաւատացեալ արքային:

Եկա՛յք, շինեսցուք սուրբ ըզխորանն լուսոյ,
Բանգի ի սմա ծագեաց մեզ լոյս ի Հայաստան աշխարհի:

Յանձնարարական վերածնունդի հաւատով, յոյսով եւ սիրով, կը ձայնակցինք հրեշտակներու բարի լուրին։-

Քրիստոս ծնաւ եւ յայտնեցաւ:

Թորգոմ Արք. Մանուկեան
Հայ Պատրիարք Նորուսադէմի

ՀՈԳԵՒՈՐ ՀԱՆՆԵԼՈՒԿ

Մեր հայրապետը Սուրբ Գրիգոր
Տեսաւ տեսիլ մը լուսաւոր,
Տաճար շինեց, շատ փառաւոր,
Ըսէ՛, ի՞նչ է անունն անոր:

Փռքիկ կրակ,
Եկեղեցիին մէջ ճրագ:

Ձայնն անուշ է ու հնչում
Մեզ կը կանչէ Աստուծոյ տուն:

Յիսուսի տասներկու առաքելներէն երկուքը. Թաղէտս ու Բարթողիմէոսը Աստուծոյ խօսքը ճարձգած էին Հայաստան աշխարհին մէջ ու հոն հիմնած առաջին համայնքները՝ եկեղեցիները: Այդ պատճառաւ Հայաստանեայց եկեղեցին Առաքելական կը կոչուի:

Գրիգոր Լուսաւորչի անտարանչութեամբ Հայոց արքունիքը քրիստոնեայ կը դառնայ ու քրիստոնէութիւնը կը հռչակուի ազգին հաւատքը: Գրիգոր Լուսաւորիչ կը շինէ Մայր Տաճարը հոն, ուր Քրիստոս տեսիլքին մէջ յայտնուեցաւ իրեն: Քրիստոնեայ տաճարներուն զանգակներն իրենց ղօղանջներով հաւատացեալը դէպի Աստուծոյ տունը կը կանչեն:

Կանթեղը տաճարին մէջ կարեւոր առարկաներէն մէկն է: Անիկա լոյս կուտայ՝ մէջը վառելով ձեթը, մոմը կամ երբեմն՝ ելեկտրական բոցը:

CHRISTMAS MESSAGE

Dearlly Beloved Children of the Armenian Apostolic Orthodox Church in the Motherland of Armenia, and Dispersed in the Diaspora.

We greet you from the Grotto of the Holy Manger, in the city of Bethlehem, the birth place of our Lord and Saviour, Jesus Christ.

Together with the members of the St. James Brotherhood of the Armenian Patriarchate and the faithful of the Armenian Community, we are pleased to have amongst us His Excellency President Yasser Arafat, the representatives of the Palestinian National Authority, who have joined us tonight in our worship.

On this most auspicious day that heralded a new testament unto the world 2000 years ago, we raise our voices in earnest prayer and supplication, asking our Lord God to bless us all, to grant absolution for our past sins, and make us worthy of His Grace and His Peace.

In these troubled times, when real peace seems to be one moment within our grasp, and the other tantalizingly unreachable, we go down on our knees before the holy spot where kings knelt to do homage to the new-born Child, to pray that the Saviour hear our prayers and grant tranquillity and prosperity to the whole troubled world, as well as peaceful co-existence to all peoples, in dignity and brotherly love.

We pray for the souls of those who have perished and continue to perish in fratricidal conflict, and for the anguished thousands who have become victims of an injustice that continues to breed violence, hatred and anger.

May our dear Lord God, vouchsafe that this anger and this hatred are transformed into love and forgiveness. Cleanse the hearts of people and fill them with His love. Let no man raise his hand against his brother and let no nation learn war any more, but let them turn their swords into plowshares and their spears into pruning forks.

Our hope and trust in the Lord sustain us through the difficult days. Hope remains our shield.

We pray that the pain, suffering, tears and frustrations of all men and women will eventually disappear. We pray also that the clouds lining the horizon will dissipate, so that the sun will come up once again, in order to envelop and embrace this sacred land of prophets with the peace of the Lord.

We know that in our earnest desire to submit to His Will, we shall find acceptance in His Eyes and that He will lead us under the protection of His Right Hand.

May our God of Peace, the Allah of Salam, and the Jehovah of Shalom shine His face upon the people and the land of Palestine, Jordan and Israel. And may He grant all the nations of the world, at the dawn of this new millennium, the hope for His compassion and peace, the assurance of dignity of man, and security of life. May the universe join the choir of angels in joyful harmony as they herald the good news: *"Glory to God in the highest, Peace on earth, and good-will among men."* Amen.

*Archbishop Torqom Manoogian
Armenian Patriarch of Jerusalem*

ԿՐՈՆԱԿԱՆ

ԻԳՆԱՏԻՈՍ ԵՊՍ. ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ

ՂՈՒԿԱՍՈՒ

Գլուխ ԺԹ

Կոյրը բժշկելէ ետք, մտնելով Երէքով, կը շրջի: Ամէն տեղ խոնարհութեամբ կը մտնէ, որպէսզի այն որ մօտենալ ուզէ, տկար ըլլալուն համար, չարգիլուի: Ի զուր տեղ չէ որ այս քաղաքը իբրեւ օրինակ վերցնու: Յովսէ, յանուն Յիսուսի, Յորդանանի եղերքը եկաւ, Մովսէսէ ժողովրդեան առաջնորդ նշանակուած ըլլալով: Տապանակին միջոցաւ Յորդանանի ջուրերը կանգ առնել տուաւ և ետ դարձուց: Յետու գլուխ 3: Դարձեալ տապանակով Երէքով մօտեցան, Աստուծոյ Հրամանաւ, ամբողջ ժողովուրդով, քաղաքին շուրջը դարձան. ուր, տապանակով և աղաղակներու ձայնով միայն և առանց պատերազմի, քաղաքի պարիսպներուն ամբողջութենէն կը քակուին և պոռնիկ Ռախաբ (որուն մօտ Յեսուի երկու լրտեսները ապաստանած էին) կը փրկուի: Յետու կը նզովէ քաղաքը և նզովեալ քաղաքէն ունէ ինչք վերցնողները: Յետու գլուխ 6: Արդ՝ այս բոլորը ծանօթ են իբրեւ առակ. ինչ որ Յեսու Երէքով մէջ ըրաւ, նոյնը և Յիսուս գործեց զժողքին մէջ: Ըստ որում Յեսու, Յիսուսի օրինակով աւերեց Երէքովը, իբրեւ օրինակ զժողովրդ, ոչ թէ պատերազմով, ղէնքով, այլ ձայնով միայն: Յիսուս զժողքի մէջ եղողները ազատեց Հրամայելով միայն: Յորդանան գետէն անցնելէն վերջ, ինչպէս որ փրկեցին Ռախաբը, այնպէս ալ անառակացեալ Հեթանոսները փրկուեցան Յիսուսի ձեռամբ: Այսպէս կանխատեսութիւններ ունէին մարգարէները խօսքով ու գործով, ինչպէս Դաւիթ: Ուրեմն Յեսու կը յայտարարէ. անիծեալ ըլլայ ով որ վերանորոգէ Երէքովը: Անիծեալ են բոլոր անոնք որոնք կը շինեն զժողքը որը Յիսուս աւերեց: Դժողքը կը շինուի դարձեալ անոնցմէ որոնք մեղքերու կը Հնազանդին, որոնցմէ ազատած էին: Ուրեմն մտնելով Երէքով, կը շրջի, ինչպէս այն ատեն Յեսու: Մաքսաւորն ալ ցանկանալով Յիսուսը տեսնել, օրինակ կըլլայ մարդկային բնութեան, ինչպէս այն ատեն Ռախաբ, տեսնել փափաքեցաւ Յեսուս որը զինք ստոյգ կործանուէ փրկեց:

2.- Զաքէոս անունով շատ Հարուստ մարդ մը մաքսապետ էր: Այս կարգի մարդիկ մեղքով մեծատուն կըլլան, բոլորը մաքսելով:

3.- Կուղէր Յիսուսը տեսնել, բայց բազմութեան պատճառաւ չէր կրնար որովհետեւ կարճահասակ էր: Մարդկային բնութեամբ Աստուածային ստոյգ գիտութիւնը անկարելի է գտնել, վասնզի մարդիկ բազմաստուածեան էին: Փոքր Գիտութեամբ, մեծ գիտութեան անհնար է հասնիլ:

4.- Առաջ վազեց, և բարձրացաւ ժանտաթղենի ծառի մը վրայ, տեսնելու համար Յիսուսը որ այնտեղէն կ'անցնէր:

Մարդկային խափանելի իմաստութեամբ արարածները, փորձեցին արարիչը գտնել, ճշմարտութիւնը չիմանալով, արարիչը դիւահար անուանեցին:

5.- Յիսուս երբ Հոն Հասաւ, աչքերը վեր բարձրացուց և ըսաւ. – Զաքէոս փութով վար իջիր, որովհետեւ այսօր պէտք է որ քու տանդ մէջ դիշերեմ:

Ան որ կը ցանկար տեսնել և չէր կրնար, արժանացուց իրեն բնակակից և սեղանակից ընել որպէսզի Զաքէոս Յիսուսի փառքով յազենայ: Նոյնպէս Հեթանոսները իրենց իմաստութեան բարձունքէն կ'իջեցնէ որով կը քննէին զինք գտնելու, տեսնելու համար: Նա քննութեամբ չի գիտցուիր, չիմացուիր, այլ Հաւատքով կը տեսնուի: Ըստ Պօղոս Առաքեալի, “քանի որ աշխարհը իմաստութեամբ չի ճանչցաւ զԱստուած, ասոր համար Աստուած Հաճեցաւ քարոզութեան յիմարութեամբ փրկել Հաւատացեալները”: 1 Կորնթ.1.21: Քանզի Հաւատքով միայն Հասանելի է. ինչպէս սքանչելապէս կ'ըսէ դարձեալ Պօղոս Առաքեալ. – “Քրիստոս ճշմարտքով մեր սրտերուն մէջ բնակելով, սէրը կ'արմատանայ ու կը Հաստատուի.” Եփես.

3.17: Հոս ալ, կ'ըսէ թէ այսօր քու տանդ մէջ պիտի Հանգստանամ: Իսկ Զաքէոս որ միայն տեսնել ցանակացաւ, արժանացաւ այնքան շնորհի որուն չէր ակնկալեր: Զի չէր գիտէր անոր մեծութեան պատիւը: Իսկ նա որ մտքերու մէջ ծածկեալները կը տեսնէ, գիտցաւ աղբերու մէջ թաղուած արծաթին վրայի պատկերին գեղեցկութիւնն ու պայծառութիւնը գտնել և մաքրել: Պատկերին սիրոյն, աղբէն չի դարչիր, այլ կը մօտենայ, կը կանչէ զինք որ վար իջնէ: Ըստ որում Հեթանոսները իրենց իմաստութեան բարձունքէն վար իջեցուց որպէսզի զինքը Հաւատքով ընդունին:

6.- Զաքէոս իսկոյն վար իջաւ և ուրախութեամբ զինք ընդունեց իր տունը: Երբոր ամէնքը տեսան, տրտնջացին և ըսին թէ մեղաւոր մարդու մը տունը մտաւ Հանգչելու:

Ամէն տեղ այս տեսակ բաներ խօսեցան, որովհետեւ կեղծաւորութեամբ մեղաւորներէն կը դարձնէին բայց մեղքերէ չէին դարչիր ու Հեռանար: Սակայն մեր Տէրը մեղաւորներէն չի դարձիր որովհետեւ փրկիչ է. խաւարը չանգիտանար, զի լոյս է: Մեղք չգործեց, չստերուն մեղքերը սրբեց, այս պատճառաւ ստորին մեր այս աշխարհը իջաւ, յայտնուեցաւ, մարմնացաւ, որպէսզի մեղ մեղաւորներս իրեն մօտ Հաւաքէ:

8.- Իսկ Զաքէոս մօտեցաւ և ըսաւ Տիրոջ. – “Տէ՛ր, Հարստութեանս կէսը աղքատներուն կուտամ և եթէ մէկը անիրաւած եմ քառապատիկը կը Հատուցանեմ”:

ԱՀաւաստիկ Տիրոջ խոնարհութեան շահը, անոր մօտենալով դայն վատթարութենէ լաւագոյնի փոխակերպեց, մեղաւորները արդարներու վերածեց: Այս պարագան Հեթանոսներու մօտ ալ կը տեսնենք, աւետարանը Հրեաներէն փոխադրուելով, Հանգչեցաւ Հեթանոսներու վրայ:

Հրեաները նախանձելով կը չարախօսէին, իսկ աւետարանը Հեթանոսներուն մօտ շահ ունեցաւ: Զի մարդիկ որ դեւ զգեցած էին, զՔրիստոս զգեցան, սատանայէն պարտուածները, աստուծոյ որդիներ և Հրեշտակներու Հաւասար եղան: Զաքէոս ըսաւ թէ Հարստութեանս կէսը աղքատներուն կուտամ և եթէ մէկը անիրաւած եմ չորեքպատիկը կը հատուցանեմ: Զաքէոս լսած ըլլալու էր Քրիստոսի քարոզութիւնը: Ըստ որում - ի՞նչ պէտք է ընեմ որպէսզի յաւիտեանական կեանքը ժառանգեմ: Պատասխանը “վաճառէ ինչքերդ և աղքատներուն տուր”: Դարձեալ թէ “վաճառեցէք Զեր ինչքերը և ողորմութիւն տուէք”: “Երանելի են ողորմածները”: Հրամանը սոսկ խօսք չի մնար, այլ բարեգործութեան կը մղէ և չարագործութեան պարագային ալ քառապատիկը կը հատուցանէ:

9.- Ըսաւ Յիսուս “այսօր այս տան փրկութիւն եղաւ, քանի որ ասիկա ալ Աբրահամի դասակ է, որովհետեւ Մարգու Որդին եկած է փնտռելու և փրկելու կորսուածը”:

Փրկողը տուն մտնելով, փրկուեցաւ ոչ միայն Զաքէոս, այլ իրմով նաև ամբողջ տան բնակիչները: Որովհետեւ փրկութիւնը կարեոր է, ըսաւ. - “եւ սա որդի Աբրահամու է.” անփոյթ պէտք չէ ըլլալ. Փարիսեցիները արքայութիւնը կը փակէին մարդոց առջև: Նոյնպէս Քրիստոս աշխարհ գալով, փրկութիւն եղաւ, ինչպէս տունի մը, աշխարհ տունի նմանցնելով, ամէնքը Աբրահամի որդիներ ըլլալով ի Քրիստոս Հաւատքով: Ժշմարտութիւնը բոլորն ալ կը բովանդակէ, Հրեաներն ու Հեթանոսները որովհետեւ Որդի Մարգոյ եկաւ փնտռելու և կորուսեալները փրկելու: Եկաւ որպէսզի փոսին մէջ ռէխարի նման ինկածը զսնէ և ուսին վրայ վերցնէ իբրեւ մարդկային բնութեան Հովիւ: Երբոր աշակերտներ և մօտը եղող ուրիշներ կը լսէին թէ ինչո՞ւ Հօրմէն աշխարհ իջած է, կը Համարէին թէ շուտով պիտի յայտնուի անոր վերին Թագաւորութիւնը: Որովհետեւ այսպիսի կարծիք ունէին նաև Զերեթիայի որդիները, կը խնդրէին իր աջ ու ձախ կողմերը նստիլ: Արդ՝ առակ մը պատմեց, բառնալու Համար անոնց այս կարծիքը:

12.- Ազնուական մարդ մը ըսաւ Յիսուս, մեկնեցաւ Հեռաւոր երկիր մը, Թագաւորութիւն ստանալու և վերադառնալու:

Մարդ կ’ըսէ, մեր բնութիւնը առած ըլլալուն Համար. ազնուական, և ոչ միայն ազնուական, այլ անզգուական բարձրութեամբ: Իսկ Հեռու երկիր երթալը, սրբութիւն սրբութեանցի, վարագոյրին ներքին կողմը մօտեւ կը նշանակէ: Բայց Թագաւորութիւն առնելն ու դառնալը Յիսուսի չի պատշաճեր: Նա ամէն ինչ ունի, ոչ թէ կամաց կամաց կատարելութեան Հասաւ, այլ այս խօսքերով, մեզ յայտնուածին շարքը կը բացատրէ. ապա թէ ոչ, ինչո՞ւ պիտի ըսէր թէ Որդի Մարգոյ իշխանութիւն ունի մեղքերու թողութիւն տալու: Աշակերտին ալ իշխանութիւն կուտայ կապելու և արձակելու. երկնքի արքայութեան փականքին բանալին կուտայ, որպէսզի մեղաւորներուն առջև փակէ և զղջացողներուն առջև բանայ:

Այսպիսի իշխանութիւն ունենալով, յարութենէն ետք, իբրեւ թէ չունէր կ'ըսէ. – “տուաւ ինձ ամենայն իշխանութիւն յերկինս և յերկրի”։ Իսկ Պողոս առաքեալ, իբրեւ թէ տակաւին ունեցած չըլլար, կ'ըսէ. – “Պիտի գայ վախճանը, երբ յանձնէ թագաւորութիւնը Հօր Աստուծոյ, կործանելէ ետք ամէն իշխանութիւն, զօրութիւն և պետութիւն” Ա. Կորնթ. 15:24: Դանիէլ ևս կը մարգարէանայ. – “Զի անոր տրուեցաւ իշխանութիւն, անոր թագաւորութիւնը յաւիտեանական է”/ԴԱՃ. 7:13: Նա յղացուելէն առաջ ունէր ամէն ինչ որ Աստուածութեան յատուկ է և ոչ թէ անկէ ետքը ստացաւ: Խոնարհութեամբ եկաւ փրկելու Համար, վերադարձաւ ուրկէ որ եկաւ, Հաստատելով ժամանակ, երբ պիտի դատէ տիեզերքը, յայտնելով զինքը ընտանի փառօք: Արդ՝ այժմ երեցաւ ծննդեամբ, իր Աստուածութիւնը վարագործեց թանձրացեալ մարմնով. բոլոր ազգերը իր ծառաները կոչեց ու տասը մնասնները կամ արծաթները տալով ըսաւ. – “Հաճարկեցէք ասոնք”։ Այս առակը նման է Մատթէոսի Աւետարանի քանքարներուն: Նոյնիսկ կարծուեցաւ թէ նոյնն է: Սակայն այդպէս չէ, որովհետեւ այնտեղ առաջինին տարբեր չափով կը տրուի, նաեւ երկրորդին ու երրորդին: Հոն՝ քանքար ստացողները, շահը Հաւասար չափով ներկայացուցին տուողին. իսկ այստեղ Հաւասար գումարէն մէկը առաւել շահ, միւսը նուազ շահ մատուց: Տասը մնասնները ամէնքին կը տրուին որպէսզի տասնաբանեայ պատուէրները պահուին. տասը մնաս ըսուած է նաեւ ըստ մեր զգայարանքներուն որով կ'ընդունինք կամ ի բաց կը վանինք պատուիրանները, մին միւսով կը պահուի: Արդ տալով, կը Հրամայէ, “Հաճարկեցէք մինչև վերադարձս”։ Յայտնի է թէ օրէնքները կամ պատուիրանները պէտք է գործարել զգուշութեամբ, սպասելով անոր գալստեան և ըստ վաստակին, Հատուցում ակնկալել:

14.- Իր քաղաքացիները որոնք կ'ատէին զինք, պատուիրակութիւն ղրկեցին ըսելու Համար, չենք ուզեր որ ասիկա մեր վրայ թագաւորէ:

Այնքան յստակ է որ մեկնութեան կարօտ չէ թէ ովքե՞ր են քաղաքացիները, կամ ինչպէ՞ս ատեցին զինք: Յովհաննէս Աւետարանիչ կ'ըսէ. – “Իւրայիներուն եկաւ և իւրայիները զինքը չընդունեցին”։ Ատեցին զինքը, վասնզի լոյս էր և անոնց գործերու յանդիմանիչ. անոնք խաւարը լոյսէն աւելի սիրեցին, որպէսզի իրենց զազրելի գործերը ծածկուին, ապականութեամբ լեցուած գերեզմաններու նման: Այս պատճառաւ ալ ատեանին մէջ կ'աղաղակէին. – “մենք կայսրէն զատ ուրիշ թագաւոր չունինք”։ Այս թագաւորին Հանդէպ անոնց ատելութեան և ապստամբութեան մասին խօսքերը երկար են. զինքը տեսնելով ոչ միայն ատեցին, այլ ձաղկելով նախատեցին ու փայտին վրայ բեռեղով սպաննեցին: Յարութենէն ետքն ալ անոր աստուածութեան քարոզիչները կը Հալածէին, որպէսզի անոր թագաւորութեան պատիւը երևան չի գայ:

15.- Թագաւորութիւնը առնելէ ետք, վերագարձաւ և կանչեց ծառաները, որոնց դրամ բաժնած էր, տեսնելու համար թէ իւրաքանչիւրը ի՞նչ շահած էր:

Յայտնի է թէ Հօրմէն Թագաւորութիւնը առնելով կուգայ կը նստի դատելու: Ըստ այնմ, Հայրը ուէ մէկը չի դատեր, այլ ամէն դատաստան իր Որդւոյն տուաւ: Արդ՝ նա հաւաստի քննութեամբ, ամէնքին հաշիւը կ'առնէ: Նախ ըստ կարգի, անոր մօտեցաւ այն որ կատարեալ էր առաքինութեան գործերով. իր մասին պատմելով կ'ըսէ. – “Տէր, տուած տասը մնասներդ, տասը մնաս ևս շահեցան”:

17.- Տէրը պատասխանեց, աղնիւ և բարի ծառայ, քանի որ քիչին, սակաւին հաւատարիմ եղար, իշխանութիւն ունեցիր տասը քաղաքներու վրայ:

Ուրեմն կը պատուէ առաքինացեալը: Բայց գիտե՞ք որ բարին միայն Աստուած է: Աղնիւ ծառայ և բարի կ'ըսէ: Քիչին հաւատարիմ եղար: Վատթարն ալ անհաւատարիմ ըլլալուն համար կը դատէ: Ուրիշ տեղ մը ըսած էր. – “Եթէ դուք հաւատարիմ չեղաք անիրաւութեան դրամին հանդէպ, իսկական բարիքները ո՞վ պիտի վստահի ձեզի.” Ղուկ. 16:11: Իսկ այստեղ, – “Քիչին հաւատարիմ եղար, իշխան պիտի ըլլաս տաս քաղաքի”: Իր օրէնքները գործադրողները, հանգերձեալ կեանքին մէջ ոչ թէ իշխան պիտի կացուցանէ, այլ բազմապատիկ վարձատրութեան խոստումը, քաղաք բացատրութեամբ կը հասկցնէ:

18.- Երկրորդը գալով ըսաւ. – Տէ՛ր, քու մնասդ Հինգ մնաս շահեցաւ:

Այս ալ Աստուծոյ արդարադատ վարձատրութիւնը կ'ընդունի իր առաքինութեան փոխարէն: Այս ալ իշխանութիւն կ'ունենայ Հինգ քաղաքներու վրայ: Իսկ միւս Հէքն ու թշուառականը, Տէրը կ'ամբաստանէ: Այն որ չի կրնար արդարացուիլ, ահաւասիկ և կ'ամբաստանէ:

21.- Փիտէի որ խտապահանջ ես, կ'առնես ինչ որ պահեստի չես դրած, կը Հնձես ինչ որ չես սերմանած վախճայ և պահեցի քու արծաթդ:

Եթէ Տիրոջը Հեղ կոչէր, իրաւունք մը թերեւս ունենար, այսինքն վստահելով Հեղութեանդ Տէր, ծուլացայ: Որովհետեւ գիտէր թէ խիստ էր, ամբարիշտներուն կը հարուածէ, ապա պէտք էր որ զգուշանար անոր բռնութենէն և շահարկէր դրամը որպէսզի իր ստամբակութեան պատիժը չի կրէ: Ահաւասիկ թէ ինչու կ'ըսէ. – “Ի բերանոյ քումմէ դատեցից զքեզ ծառայ անհաւատ.” Անհաւատ. ուրեմն կ'արտաքսուի հաւատացեալներու խումբէն, որովհետեւ ոչ յորդորներու յոյսը արթնցուց զինքը, պատուիրանները ի գործ դնելու, ոչ ալ տանջանքներու սպառնալիքները զգաստացուցին զինքը որ պիտանացու ըլլայ:

23.- Ի՞նչու ուրեմն դրամա չտուրի լուսալուսիսին, որպէսզի վերադարձիս զայն պահանջէի տոկոսով միասին:

Իւրաքանչիւր անհատի համար ըստած է այս և ոչ թէ վարդապետներուն միայն: Ինչպէս որ վարդապետները հարկ է որ հաւատացեալներուն խրատեն, յանդիմանեն, ի հարկին սաստեն, այնպէս ալ իւրաքանչիւր ոք պարտի իր տան բարւոք վերականգուն ըլլալ: Մեղաւոր ժողովուրդին արիւնը եթէ առաջնորդէն պիտի պահանջուի, զաւակներուն ալ ծնողներէն պիտի պահանջուի, եթէ զանոնք Աստուծոյ երիւզով չի սնուցանէ:

24.- Յետոյ սպասաւորներուն ըսաւ. - առէք անկէ մնասը և տուէք անոր որ տասը մնաս ունի: Այս՝ հաւատքէն լուծանել կը նշանակէ, ուրիշ տեղ մը մէջքէն կտրել կը հրամայէր. ուրեմն անհաւատներուն հետ կը պատժուի:

26.- Ունեցողին պիտի տրուի, իսկ չունեցողէն, ունեցածն ալ պիտի առնուի:

Պէտք է գիտնալ թէ վաստակին չափով չեն պարգևները, այլ ըստ աշխատութեան որուն արժանի ըրին իրենց անձերը, անոնց կը յաւելու պարգևներու առատութիւն: Իսկ ծոյլերուն վրայէն կը վերցնէ այն շնորհը որ աւազանին մկրտութեամբ տուած էր որով արժանացած էին Աստուծոյ որդիներ լինելու: Արդ՝ կը հանէ ասիկա որովհետև որդիները չի տանջեր, այլ միայն ապստամբները: Աշխարհի թագաւորներն ալ կը դատեն, սխալական իշխանին պատիւն ու իշխանութեան հանդերձները կը հանեն ու դահճին կը յանձնեն: Ուրեմն անհաւատներուն դատաստանն ալ այդպէս պիտի ըլլայ ըստ անոնց ժպրհութեան:

27.- Իսկ այն թշնամիներս որոնք չէին ուզեր որ ես թագաւորեմ իրենց վրայ, բերէք այստեղ և առջևս սպաննեցէք:

Առաջին զալստեամբ, անոր քաղցրութիւնը տեսան, երկրորդ զալստեան, սաստկութիւնը պիտի տեսնեն: Այն որ իր մահուան ժամանակ Հօրը կ'աղաղակէր աղաչելով, "Հայր թող դոցա զի ոչ գիտեն զինչ գործեն"՝ թէ Մարդոյ Որդւոյն մասին բամբասողին պիտի ներուի: Իսկ այժմ, ահարկու դատաւոր և իր անձը վրէժխնդիր կը ցուցնէ: Նմանապէս մինչև յաւիտեան երկայնամիտ է բոլորին հանդէպ, սակայն դատաստանին ժամանակը մօտենալուն, քննութիւն կը կատարէ, ոչ բարկութեամբ ոչ ալ քաղցրութեամբ, այլ իրաւամբ և արդարութեամբ հատուցանելու համար: Այս ամէնքը կ'առաջադրէ որպէսզի ունէ մէկը իր քաղցրութեան համար, անհոգ չի գտնուի. այլ սաստը լսելով վարհուրի:

28.- Այս խօսքերէն ետք, Յիսուս յառաջ անցաւ՝ Երուսաղէմ ելլելու համար:

Աշակերտներուն և ժողովրդեան բազմութեան հետ Երիքովէ կ'ելլէ, ինչպէս իշած էր դժողք և այնտեղէն ննջեցեալներու բազմութեամբ ելած էր: Կ'աճապարէ Երուսաղէմ երթալու համար որովհետև մարդեղութեան խորհուրդը լրումին պիտի հասնի, աշխարհի փրկութեան համար պատարագուելով:

29.- Երբ մօտեցաւ Բեթբաղէի և Բեթանիոյ, Ձեթենեաց լեռան մօտ, աշակերտներէն երկու հոգի դրկեց (իբրև մարգարէ և առաքեալ) քակելու համար էշն ու աւանակը և իրեն բերելու, որպէս երկու ազգ, այսինքն Հին ու նոր Իսրայէլ: Բերին Յիսուսի մօտ: Ձնստաւ անմաքուրին վրայ, այլ առաքեալներուն մաքուր հագուստներուն վրայ նստաւ: Աղտոտ հոգիներու մէջ չի հանդէիր, այլ աւազանին միջոցաւ լուացեալներու: Ջաքարիայի մարգարէութիւնը կը ճշմարտուի. Ջաքարիան այն ամենքէն որոնք մարմնաւոր բռնութեամբ և շուքով մտան Երուսաղէմ, ատոնցմէ զՅիսուս կը զատորոշէ, յայտնելով այս թագաւորին հեղութիւնը որ խոնարհութեամբ պատերազմեցաւ հպարտացեալ հսկային կամ սատանային հետ: Կ'ըսէ. – “Յնծայ դուստր Սիոնի (եկեղեցիք հեթանոսաց) ահաւասիկ թագաւորդ կուգայ հեղութեամբ, էշի և աւանակի վրայ նստած.” Ջաք. 9,9: Թէև զինք մարմնով այսպէս կը տեսնենք, սակայն ցոյց կուտայ նաև անոր զօրութիւնը և իմանալի թագաւորութիւնը: Ուրեմն կը յաւելու. – “Երուսաղեմէ եկող Երիվարներն ու Եփրեմէ եկող կառքերը պիտի խորտակէ, ինչպէս նաև պատերազմողին ազնունքը”: Ասոնք կը բացատրեն սատանային տէրութեան և զօրութեան մասին որոնք մեր Տէրը խորտակեց, իշով Երուսաղէմ մտնելով: Իր ուխտին արեամբ, մեզ անջրդի գութին մէջ արգելեալներս արձակեց: Աշակերտներն ու բազմութիւնը կ'սկսին ուրախութեամբ օրհնել զԱստուած: Մարգարէութեան հոգին որ մղած էր Ջաքարիան Սիոնի դստեր աւետիս տալու, շարժեց նաև առաքեալները, թագաւորին հետ ուրախանալու, ուստի սկսան օրհնել զԱստուած: Եւ ինչո՞ւ ոչ. անոր որուն մարգարէները յայտնատեսութեամբ կը մարգարէանային և կը ցանկային տեսնել, բայց չկրցան տեսնել, ամբողջ աշխարհին աւետեցին անոր գալուստը: Ասոնք ուրեմն տեսան և ուրախացեալ կ'աղաղակէին:

39.- Իսկ Փարիսեցիները չարացած կ'ըսէին. – “սաստէ աշակերտներդ որպէսզի լռեն”: Այլ նա յիշեցուց անոնց Յովհաննէսի մկրտութիւնը. Մատ. 3,6: Ինչպէս անպտղութեամբ քարացած հեթանոսները, շնորհով Աբրահամի որդիներ կըլլան, նոյնպէս անհաւատութեամբ քարացած հեթանոսները անոր անունը կը փառաբանեն: Փարիսեցիները այս առակն ալ չհասկցան: Ուստի աշակերտները լռեցին ուղղոյնբը շատ վախցան, զի թերևս եթէ անոնք լռեն, քարերը պիտի աղաղակեն զիրենք յանդիմանելով: Ուրեմն լռեցին, որպէսզի աշակերտները աղաղակեն և ոչ թէ քարերը:

Սակայն երբոր խաչին վրայ էր և ամենքը վախի Հետևանքով լռած էին, այն ատեն քարերը սկսան Հնչել երբ ճեղքուեցան, Տաճարն ալ աղաղակեց երբ վարագոյրը վերէն վար պատուեցաւ: Այն ատեն բոլոր արարածները աղաղակեցին միասին: Այսպէս ուրեմն, Համայն բնութիւնը կը Հնազանդի իր Հրամանին: Ս. Հոգին որ ամէն ինչ կը տնօրինէ իր ժամանակին, չարժեց քաղաքին բազմութիւնը որպէսզի անոր ընդառաջ ելլեն: Արմաւենիի ոստեր առնելով ճամբուն վրայ կը գնէին և իրենց Հագուստները կը տարածէին անոր առջև: Այս բոլորը ի Հարկէ ոչ թէ սոսկ զուր տեղը, այլ խորՀուրդ Աստուածաժայելուչ: Օրինակ իր ծննդեան ժամանակ մոգերը Ս. Հոգւոյն ազգամաք, խորՀրդական ընծաներ մատուցին անոր որպէս յանդիմանութիւն անոնց՝ որոնք կ'ակնկալէին իր գալուստը, սակայն ետ կեցան: Իրենց Հագուստները կը Հանէին, Աղամի պարտեաց Հին պատմուճանէն մերկանալով: Կը սփռէին անոր ոտքերուն առջև, բանալով Հոգիներուն գոններ որպէսզի, մտնէ ու բնակի: Ըստ այնմ, “պատրաստեցէք Տիրոջ ճանապարհը և ուղիղ ըրէք անոր շաւիղները”: Ես. 40.3:

38.- Սկսան մեծ ուրախութեամբ աղաղակել. - “Ովսաննայ, օրհնեալ ըլլայ թագաւորը որ կուգայ Տիրոջ անունով. խաղաղութիւն երկնքի մէջ և փառք ի բարձունս”: Մարկ. 11.10 և Սղմ. 118.26 :

Վերնական զօրքերը իր ծննդեան ժամանակ, աշխարհի բնակիչներուն բարբառեցան, այս անգամ ալ ներքինները, վերնայիններուն բարբառեցան յայտնի ընելով թէ երկու թագաւորութիւնները մէկի վերածեց, խաչին արեամբ խաղաղութիւն ընելով երկնքի և երկրի վրայ:

41.- Տեսնելով քաղաքը, արտասուեց վրան և ըսաւ. - “Նեթէ դուն, գոնէ այս օրերուն, Հասկցած ըլլայիր խաղաղութեան պատգամը որ այլևս թաքնուած է քու աչքերուդ առջև”: Լացաւ Երուսաղէմի վրայ, որովՀետև ոչ միայն ներկան կը տեսնէր, այլ ամենատես աչքերը կը տեսնէին անթաղ մեռելներու դիակներով լեցուն ձորը որոնք վար կը ձգուէին պարիսպէն, երբ Տիտոս Երուսաղէմի վրայ արշաւեց: Թերևս այս մասին եղած էր Երեմիայի մարգարէութիւնը, թէ. - “անոնց դիակները ճամբու եզրին թողուած աղբի նման են.” Երեմ. 25.33: Իրօք շատ էին անոնց դիակները, Հացի սովէն ու ջուրի ծարաւէն. Ես. 5.13: Անոնց կրելիք այս ապականութիւնը տեսաւ, արարչական խնամքը և եղբայրական ախտակրութիւնը շարժեցաւ, սկսաւ լալ ապերախտներուն թշուառութեան վրայ ըսելով

42.- Ամբարտաւան քաղաքը չի ճանչցաւ Յիսուսի Աստուածութիւնը:

Կիսուսի արցունքը անքննելի խորՀուրդ մը ունի: Աստուած իր ամենակարողութիւնը դրած է Կիսուսի փրկող սիրոյն մէջ: Զարմանալի է երբ մարդոց պատասխանը մերժողական է, Աստուած շուտով չի պատուհասեր: Կիսուսի արցունքը, կոչ մըն է ուղղուած Երուսաղէմի ընակիչներուն:

Թշնամիները պիտի պաշարեն, պիտի նեղեն ամէն կողմէ: Պիտի կործանեն ու որդիներդ պիտի սպաննեն, քար քարի վրայ պիտի չի ձգեն: Այս ամէնքը յայտնի են Հոովմեացուց զօրքերուն գործած աւերներէն. պատմութեան մատեանները այս անցքերուն մասին կը խօսին: Քաղաքը այրեցաւ, Տաճարը կործանեցաւ: Ի դուր տեղը չեղան այս բոլորը, այլ անոնց ապիկարութեան իբրեւ Հատուցում:

44.- Դուռն չգիտցար ժամանակը երբ այցելութիւն տրուեցաւ քեզի: Ասոնցմէ աւելի Հէք և Թշուառական ազգ չի կրնար ըլլալ, այնքան մեծ շնորհի և այցելութեան արժանացան. Յիսուս մարդկային բնութիւն առնելով, իշաւ մեր մօտ, կորուսեալներս փնտռելու, փրկելու և ապրեցնելու: Այսքան զթուլեան ու խնամքի ոչ մէկ ազգի արժանացուց: Իսկ անոնք ուրացան, մատնիչ և սպանող եղան. Գործք Առաք. 7.25: Կեանքի առաջնորդը սպաննեցին. 3.15: Այստեղ, այս աշխարհիս վրայ, պատժուելով, վերջին դատաստանի Հատուցման օրինակ Հանդիսացան:

45.- Տաճար մտնելով սկսաւ դուրս Հանել առևտուր ընողները և ըսաւ անոնց. - “Գրուած է, տունս աղօթքի տուն պիտի ըլլայ, իսկ դուք զայն վերածեցիք աւազակներու բոյնի”:

Քահանաները այս բոլորը տեսնելով չհամարձակեցան ընդդիմանալ, որովհետեւ զինքը փառաբանողները բազմութիւն էին: Մայրերու գիրկը գտնուող երեխաներն ալ կ’աղաղակէին, “Ովսանա, օրհնաւ ըլլայ Թագաւորը որ կուգայ Տիրոջ անունով.” Նոյն ժամուն իրեն մօտեցան տաճարին կաղերն ու կոյրերը և բժշկուեցան: Մատթ. 21.14: Իսկ քահանայապետներն ու դպիրները տեսնելով Հրաշքները և տաճարին մէջ աղաղակող մանուկները, բարկացան: Իրենց բարկութեամբ յիմարացած, չէին գիտեր թէ ինչ խօսին. ուրեմն մօտենալով իրեն Հարցուցին. - “Կը լսե՞ս անոնք ինչ կ’ըսեն.” Մատթ. 15: Յիսուս պատասխանեց. “այո, ինչու՞ չէք Հասկնար թէ ահա կը կատարուի մարգարէներու կանխապատմութիւնները, ինչպէս Ջաքարեային, Նոյնպէս Դաւիթ մարգարէին: “Ձէ՞ք կարդացած թէ ի բերանոյ մանկանց ստնդիաց կատարեսցի օրհնութիւն քո”: Սաղ. 16:

Երեկոյան այնտեղէն կը վերադառնայ Բեթանիա, Հանգստանալու Համար: Յաջորդ օրը դադձեալ կուգայ Երուսաղէմ, ճամբուն վրայ տեսնելով տերեւալից բայց անպտուղ Թղենին, կը գօսացնէ զայն, որպէսզի ճանչնան իր տանջողական զօրութիւնն ու վստահ ըլլան իր բարեգործելուն ու փրկչական տնօրինութեան:

ՁԱԽԷՆ ԱՐՔ. ԶԻՆՁԻՆԵԱՆ

ԵՐԵՔ ԾՆՈՐՀՆԵՐ

«Բայց արդ մնան հաւատքը, յոյս, սէրը, սոքա երեքեան, և մեծ քան զսոսա սէր է»:

«Հիմա մեզի կը մնան հաւատքը, յոյսն ու սէրը, այս երեքը, սակայն ասոնցմէ ամենակարևորը՝ սէրն է»: (Ա. Կորնթացիս ԺԳ:13)

Իւրաքանչիւր մկրտութեան, ներկայ հաւատացեալը կը լսէ կնքաձօր բերնով երիցս կրկնուող այս բառերը, «Հաւատք, Յոյս և Սէր»։ Բառեր՝ որոնք կարծէք սրբալոյս Միւտոնին հետ կը թափանցեն մկրտուող երեխային սրտէն և հոգիէն ներս գինք գինելով մեր կրօնքին ամենագորաւոր երեք գէնքերով։

Գաղաքակրթութեան պատմութեան ըսկիգէնն ի վեր, մարդկային միտքը՝ գրականութեան, և ընդհանրապէս արուեստներու միջոցաւ, ինքզինք արտայայտելու իր ճիգին մէջ, չէ յաբողած այնքան հարազատօրէն և գեղեցիկ կերպով տալ մարդ արարածը ընդորոշող և գինք բարոյապէս հարուստացնող սահմանում մը, որքան յաբողեցաւ ընդ Մեծ Առաքեալը՝ Պօղոս, Կորնթացիներուն ուղղած իր Առաջին Թուղթով, որով կոչ կ'ընէր նորադարձ քրիստոնեաներուն, օժտուիլ այս երեք շնորհներով, մանաւանդ Սիրով, որովհետև այս երեքը միացած իրար, պիտի ստեղծէին, մինչ այդ չստեղծած այնպիսի ոյժ մը, որ պիտի յառողջէ քայքայել Հռոմէական հզօր կայսրութիւնը, ասոր փոխարէն դնելու հիմերը նոր թագաւորութեան մը, Աստուծոյ յաւիտեական թագաւորութեան։

Գրելով Կորնթացիներուն, Պօղոս Առաքեալ կ'ականարկէր թէ ժամանակը կը մօտենար երբ, «Հաւատքը պիտի փոխանցուէր գիտութեամբ, և թէ Յոյսը վերջնապէս պիտի գտնէր իր իրականացումը. սակայն այդ սկսող նոր ժամանակաշրջանին՝ միայն սէրն էր որ պիտի մնար անգերազանց, որովհետև Գերագոյն Առաքինութիւնը՝ Աստուած, ինք սէր էր։ Ապա Հեթանոսաց Առաքեալը կ'անլցնէ. «Հաւանաբար կարելի ըլլայ ունենալ հաւատք և յոյս առանց սիրոյ, սակայն միւս կողմէն, այդ անհաւանական է, քանի որ ճշմարիտ սէրը լի է հաւատքով և յոյսով»։ և ասոր համար էր որ դարեր շարունակ, «տարբեր մօտեցումներով՝ առաքեալներէն սկսեալ մինչև եկեղեցւոյ Հայրերն ու բանաստեղծները, երգած են հաւատքով և յոյսով առցուն սէրը։ Սէրը՝ որ յոյս և հաւատք կը ներշնչէ կորսը-

ւածին և մոլորածին. սէրը՝ որ յոյս և հաւատք կոչուող այս երկու արժանիքներուն արժանապէս կու տայ իրենց դիրքին պատշաճ բարձրութիւնը։

Անյուշտ չափ լաւ բան է հաւատք և վրատահութիւն ունենալ բացակայ կամ մեզմէ հեռու ընտանիքի անդամի, բարեկամի կամ սիրելիի մը հանդէպ, որովհետև ասով միայն մենք ի վիճակի կ'ըլլանք հաստատելու մեր վստահութեան և հաւատքին չափանիշերը, նախ մեր՝ յետոյ մեր շրջապատին հանդէպ։

Նոյնն է պարագան Յոյսին։ Մեզմէ ոչ ոք կրնայ երևակայել թէ ի՞նչ կրնան ըլլալ պայմանները հանդերձեալ կեանքին։ Միակ բանը որ կրնանք վստահ կերպով հաստատել՝ Հայր Աստուծոյ ստեղծած պայմաններն են, որոնք մենք պարտինք ենթարկուիլ։ Այսպէս ըսած, միակ դրական բանը, որ Յոյսը կրնայ մեզի ներշնչել այն է՝ որ Մարդը պարտի գիտնալ այն գերագոյն էակին մասին, որ իրեն կեանք տուաւ։ Ան՝ որուն անսահման բարութիւնը աւելի մեծ է քան կեանքը ինքնին։ Ան մեր ստեղծողն է, իսկ մենք Իր արարածները։ Մեր փնտրողները Հայր Աստուծոյ էութեան ու բնութեան մասին վախճան պիտի չունենան։

Սակայն ինչպէս առաքեալը կ'ըսէ. «Սէրն է ամենակարևորը ...», քանի այդ է որ միայն կրնայ գոյատեւել։ Տեսնել երկնայինը՝ սիրել է գայն, և սէրը կեանքն է երկնայինի, որովհետև Աստուած Սէր է և Գեանք։ Հետեաբար Սէրը յաւիտեական է և գերազանց, բացառիկ արժանիք մը՝ տրուած իրա՛ւ մարդոց, մարդ-աստուածներու՝ որոնք գիտեն ասարիկ քրիստոնէաբանի ու աստուածահաճող, աւելի ճիշդ պիտի ըլլար ըսել մարդ-աստուածային կեանք մը։ Սէրը՝ սիրելի հաւատացեալներ, արժէքին գերագոյն չափանիշն է, բան մը որ կարելի չէ սահմանել ու տարազել։ Սէրը կրնայ միայն ինքզինք սահմանել ու բացատրել։ Այդ իսկ պատճառով, Մեծ առաքեալն ու Սուրբը՝ Պօղոս կը գտնէ Կորնթացիներուն ըսելով. «Եթէ՛ կարենան խօսիլ մարդոց և Հրեշտակներու լեզուով, սակայն չունենան սէր, պիտի նմանիմ պարզապէս ճաթած ծնողայի մը։

Նոյնիսկ, եթէ ունենամ ամէն տեսակի գիտութիւն և մարգարէանալու կարողութիւն, Հասկենամ երկնքի ու մարդոց զաղտնի խորճուրդները, և նոյնիսկ, եթէ ունենամ այնքան մը Հաւատք, որ կարենամ լեռները շարժել, սակայն եթէ սէր չունիմ՝ ոչինչ եմ»:

Ինչ որ Սրբազան Առաքեալը կը փորձէր ըսել, պարզապէս Հետեւեալն էր. մեր վկայականները, տիտղոսները, պատուանուններն ու մրցանակները ոչինչ պիտի նշանակեն, եթէ մենք սէր և Հանդուրժողական ոգի և զգացումներ չտածենք մեր շրջապատին Հանդէպ: Սուրբ Պօղոսի Համար Սէր կը նշանակէր, Հանդիքի այդ զգացումն է գեր ի վեր փորձառութիւն մը, որ կարելի է գտնել նուիրեալ Հոգածութեան մէջ միայն, ինչպէս երիտասարդ բանաստեղծուհին, երբ իր սիրային բանաստեղծութիւններու անդրա՝նիկ Հատորը բերած էր քննադատին, որ մի քանի բանաստեղծութիւններ կարդալէ ետք, աղջկան կ'ըսէ. «Աղջիկս, դուն սիրոյ մասին զաղափար անգամ չունիս. սէրը միայն լուսնի լոյս կամ վարդաստան մը չէ. զայն պէտք է փնտռել և գտնել Հիւանդի սնարին մօտ նստած Հարազատին մէջ, կամ ծնողներուն՝ որոնք աւելորդ ժամեր կը գործեն, որպէսզի իրենց զաւակը ձեռք մը ներկայանալի զգեստ ունենայ»: Աշխարհ այլևս կարիքը չունի բանաստեղծական այդ շինծու և արուեստական սիրոյն, այլ ճշտական՝ բայց միաժամանակ գործնական սիրոյ: Նման, Նոպէլեան մրցանակի արժանացած Մայր Թերեզային՝ որ Թափառելով Կալկաթայի փողոցները, կը Հաւաքէր ինկած մահամերձներն ու աղքատ Հիւանդները և կը տանէր իր խնդուկ Հիւանդանոցը, ուր մեծ սիրով կը խնամէր այդ Հիւանդները մինչև իրենց վերջին շունչը: Իր Համանա բացատրութիւնը այն էր թէ, ամէն անհատի բացարձակ իրաւունքն էր մահուան սնարին մօտ ունենալ անկեղծ սիրող սիրտ մը և գուրգուրոտ ձեռքեր»: Ահա այն է Սէրը որու մասին Պօղոս Առաքեալ կը խօսի մեզի այսօր:

«Բայց արդ մնան Հաւատք, Յոյս, Սէր, սոքա երեքեան. և մեծ քան զսոսա Սէր է», կը Թելալդէ Առաքեալը, ապա կ'աւելցնէ. «Բայց Սէրը դարձուցէ ձեր կեանքին նպատակակէտը»: Դժբախտաբար, այսօրու աշխարհը զուրկ է այդ սէրէն, Աստուծային այդ յատկութենէն: Մենք պէտք չունինք նայելու աշխարհի քարտէզին, ըզ-

զգալու այդ բացը մեր ընկերային կեանքէն ներս, երբ մենք կ'անցնինք ամենօրեայ տըխուր փորձառութեանը բովէն՝ Սուրբ երկրէն ներս տիրող քաղաքական վերիվայրումներուն պատճառով, ուր վատթար մարդիկ, շեղած Աստուծոյ պատգամած սէրէն ու Հանդուրժողութեան ոգիէն, իրենց զազանական բնազդները սրած՝ քաղաքական շահեր պիտակին տակ՝ պատճառ կը դառնան անմեղներու ամենօրեայ սպանութիւններու:

Իսկ եթէ մեր նայուածքին Հորիզոնը քիչ մը ևս ընդլայնենք, և ուղղենք Հայաստան կոչուող Բիբլիական այն միւս երկիրը, ուր մեր ժողովուրդը այս տարի կը տօնէ իր Աստուածագրութեան 1700ամեակը, Հոն պիտի տեսնենք աւելի տխուր ու ցաւալի պատկեր մը անհանդուրժողութեան և եղբայրատենցութեան, որ տակաւ կը դառնայ մեր ազգային մահացու մեղքերէն մին, ստեղծելով անչնչելի ու Թունաւոր մթնոլորտ մը, որուն իբր անմիջական Հետեանք, քաղաքակրթութեան երբեմնի օրրան՝ մեր չքեղ Հայրենիքը կը պարպուի իր մեծագոյն հարստութենէն՝ բնակչութենէն, որ ցրուելով աշխարհի չորս ծագերը, ենթակալ պիտի ըլլայ իր ազգային նկարագիրը կորսնցնելու վտանգին, և այս մէկը՝ անտարբեր նայուածքին տակ մեր Հայրենի ղեկավարներուն, որոնք պաշտօնի կոչուած են կարծէք անտեսելու նոյն ինքն ժողովուրդը, որուն ծոցէն ելած են իրենք: Պատճառները ծանօթ են բոլորիս. մեր Հայրենի ղեկավարութիւնը ցաւալիօրէն ու բոլորովին պարպուած Պօղոս Առաքեալի պատգամած Հաւատքէն՝ իրենց իսկ անձերուն Հանդէպ, Յոյսէն՝ դէպի իրենց գլխաւորած երկրին նկատմամբ, և Սէրէն՝ դէպի իր Հարազատն ու արեւակիցը, ժողովուրդը: Ընդհակառակը, անտեղ տարուած իրենց անձնական փառքի ու շահերու մոլուցքէն, մեր երկիրը կ'առջնորդեն դէպի խորխորատ: 1700ամեակի առթիւ մեր մաղթանքն է, որ Աստուած բանալ աչքերը մեր Հայրենի ղեկավարներուն և անոնց տալ իմաստութիւն և Հետաետութիւն, որպէսզի մեր ժողովուրդի կեանքի նաւը ապահով Հասցեն խաղաղութեան նաւահանգիստ:

Այսօր՝ Առաքեալական մեր Սուրբ Աթոռը կը տօնէ յիշատակը իր զոյգ սուրբերէն՝ Յակոբ Արդար Տեառնեղբոր և Դաւիթ Մարգարէի, որոնք արեւակցական կապով

կապուած էին Քրիստոսի: Յակոբ Տեառնեղբայր Առաքեալը, որուն մասին գրեթէ ոչինչ կայ գրուած Նոր Կտակարանին մէջ, սակայն ան՝ շնորհիւ իր ամուր հաւատքին դէպի իր Աստուածը, իր անդեղն յոյսին՝ դէպի իր Ժողովուրդին ապագան, և մանաւանդ իր անսահման սիրոյն դէպի իր հարազատն ու վարդապետը՝ Յիսուս Քրիստոս, անչքութենէ բարձրացաւ Առաջին Եկեղեցւոյ Եպիսկոպոսի պատիւին, որմէ ետք իր հաւատքին վրայ հաստատ մնալուն համար սիրով յանձն պիտի առնէր նահատակութիւնը, որովհետեւ ան յոյսը դրած էր Աստուածային ու երանաւէտ կեանքին վրայ:

Այն անձը, և մանաւանդ այն ղեկավարը, որ զուրկ է Պօղոս Առաքեալի նշած այս երեք՝ բարեմասնութիւններէն՝ Հաւատքէն, Յոյսէն և Սէրէն, կը դառնայ առօրեայի մարդը, մէկը՝ որուն մտահոգութիւնները կը սկսին արշալոյսին հետ, ու կը յանգին երեկոյեան՝ վերջալոյսին հետ:

Սէրը՝ սիրելի եղբայրներ և քոյրեր, տեսակ մը նպաստ է, և մեզմէ իւրաքանչիւրը անպայմանօրէն կրնայ բերել իր բաժինը: Մարդուն ապագան կը պատկանի Սիրոյ, քանի՜ լեզուն որ ան կը խօսի տիեզերական է և մենք բոլորս կը հասկնանք զայն: Չմոռնանք նաև սիրելիներ, որ Սէրը գերազոյն ճշմարտութիւնն է և Աստուած Սէր է: Ուրեմն ազօթենք որ Հայր Աստուած Պօղոս Առաքեալի և Յակոբոս Տեառնեղբոր ունեցած հաւատքի, յոյսի և սիրոյ անսպառ աղբիւրէն հոսեցնէ մեր հոգիներուն մէջ:

Մաղթենք որ յառաջիկայ տարին ըլլայ խաղաղ ու բարի տարի մը Սուրբ Երկրին և Հայաստան աշխարհին համար, ինչպէս նաև 2001 թուականը ըլլայ նոր նուաճումներու և յաջողութիւններու տարի մը այս Սուրբ Աթոռին, միաբանութեան և մանաւանդ անոր Գահակալին. Ամէն:

ՆՈՒՐՀԱՆ ԱՐՔ.

ՄԻՐՈՑ ԶԵՌՔԵՐ

Աստուածային իմաստութիւնը մեր ներսիդին կը զարգացնէ մեր մաքուր զգացումները, օգնելու մեզ որ լիովին կատարենք սիրոյ պատուիրանը:

Մեր զգայարանները՝ ձեռք, աչք, ականջ եւ բերան, համագործակցելով կը կատարեն բարի արարքներ բոլոր մարդոց՝ ծանօթին թէ անծանօթին: Բարեգործութիւններու սիրոյ բուրմունքը ազդու կերպով կը թափանցէ մարդոց մէջ, առանց նկատի առնելու կատարուած օգնութեան մեծութիւնը կամ չափը: Այս սկզբունքով խոհական ըլլալը կը մղէ մեր զգայարանները Հասնելու եւ «դպչելու» մարդոց սրտերուն, բարձրացնելու եւ լուսաւորելու անոնց կեանքը յոյսով:

Ճաշկերոյթները առիթներ են յայտնելու մեր սէրը եւ գնահատանքը մեր բարեկամներուն, առաւել եւս ամրացնելու մեր բարեկամական կապերը: Մարդիկ պէտք է պատիւ զգան երբ կը հրաւիրուին ու կը մասնակցին նման ճաշկերոյթներու: Ի վերջոյ, հիւրընկալն է որ կը ճշդէ ճաշկերոյթին նպատակը, հրաւիրեալներուն արժանաւորութիւնը եւ անոնց ներկայութեան կարեւորութիւնը:

Քայլ մը աւելի առաջ անցնելով, նայինք թէ որո՞նք արժանի են ներկայ գտնուելու ճաշկերոյթի մը, որուն հիւրընկալը ինք Քրիստոսն է: Նկատագրելու համար այս միտքը, այստեղ տանք Քրիստոսի Հետեւեալ առակը:

Ազնուական մը հրաւիրեց մարդիկ ճաշկերոյթի: Երբ ճաշկերոյթի բոլոր պատրաստութիւնները եղան, կրկին անգամ լուր ղրկեց հրաւիրեալներուն որ գան: Այս անգամ հրաւիրեալներ պատճառաբանեցին եւ ըսին թէ չեն կրնար ներկայ գտնուիլ:

Առաջին հրաւիրեալը ըսաւ թէ ազարակ մը գնած էր եւ կը պատրաստուէր ցոյց տալ զայն իր բարեկամներուն: Ուստի, չգնաց ճաշկերոյթին: Երկրորդ հրաւիրեալը, ագարակապան մը ըլլալով, ըսաւ թէ հինք զոյգ եղներ գնած էր եւ կ'ուզէր փորձել զանոնք, տեսնելու թէ ինչպէս պիտի հերկէին Հողը: Ուրեմն, մերժեց երթալ ճաշկերոյթին: Երրորդ անձ մը որ նոր ամուսնացած էր, ըսաւ թէ կ'ուզէր իր ամուսնոյն հետ ըլլալ եւ, ուրեմն, չգնաց ճաշկերոյթին: Այսպէս, բոլոր հրաւիրեալները պատճառներով կամ պատրուակներով չմասնակցեցան ճաշկերոյթին:

Այս առակին մէջ ճաշկերոյթը կը ներկայացնէ Աստուծոյ թագաւորութիւնը, զոր մարդիկ կրնան վայելել երբ կը մասնակցին անոր: Քրիստոս աշխարհ եկաւ եւ, առաջին առիթով, հրաւիրեց Աստուծոյ ընտրեալ հրեայ ժողովուրդը մաս կազմելու Աստուծոյ թագաւորութեան, սակայն ան մերժեց ընդունիլ այդ հրաւերը:

Եթէ այսպիսի ճաշկերոյթի մը հիւրընկալը մենք ըլլայինք եւ իմանայինք հրաւիրեալներուն մերժողական պատասխանը, մենք եւս պիտի բարկանայինք եւ նեղուէինք: Բայց ի՞նչ է լուծումը այսպիսի կացութեան մը: Անշուշտ որ պիտի չուզէինք վատնել պատրաստուած կերակուրները: Եթէ թափէինք զանոնք, մեր ծրագիրը, աշխատանքը, յոյսը եւ ուրախութիւնը պիտի չիրականանային: Որպէս իրապաշտ եւ ապագայի հեռանկարներ ունեցող մարդիկ, երբեք թոյլ պիտի չտայինք որ այդպիսի բան պատահէր:

Նոյն մտածումներով, ազնուականը փրկեց կացութիւնը՝ դուրսէն ընդունելով աղքատները, անտունները եւ անոնք, որոնք կրնային զալ եւ մասնակցիլ ճաշկերոյթին, առանց

նախապէս հրաւեր ստացած ըլլալու: Այդ արարքով, ազնուականը մեզի կը յիշեցնէ՝ ճաշկերոյթին մասնակցի չուզող հրաւիրեալներուն ուղղուած Բրիստոսի խօսքը, որ կ'ըսէ, «Կ'ըսեմ ձեզի որ այդ հրաւիրեալներէն ոչ մէկը պիտի ճաշակէ իմ ընթրիքէս» (Ղուկաս 14:24):

Ահաւասիկ, կը տեսնենք թէ ճաշկերոյթ մը վերածուեցաւ մեծ բաղնիքութեան մը: Այն ձեռքերը որոնք պիտի սպասարկէին բարեկամներու, որպէս «սիրոյ ձեռքեր» սպասարկեցին անծանօթ կարօտեալներու:

Բարեկամներու համար ճաշկերոյթ տալը սխալ չէ, սակայն Բրիստոս կը յիշեցնէ թէ անիւ բարձր վարձատրութիւն կը սպասէ մեզի երբ սիրոյ ձեռքերով հրաւիրենք մարդիկ, որոնք մեզմէ նուազ բախտաւոր են եւ պէտք ունին օգնութեան: Երբ կը փնտռենք աղքատները, կաղերքը, կոյրերը, անտունները, անօթիները եւ անոնք, որոնք չեն կրնար վերադարձնել իրենց տրուած բարիքներուն փոխարէնը, այն ատեն հետեւած կ'ըլլանք Բրիստոսի ուսուցումներուն:

Աստուած կը սորվեցնէ որ իր ստեղծած մարդկութիւնը հետեւի իր բարեբարութեան՝ նմանելով իր սիրոյ ձեռքերուն: Բարեբար անհատ մը կ'ունենայ սիրոյ ձեռքեր: Գիտենք թէ Աստուծոյ «սիրոյ ձեռքերը» օրհնութիւն են: Անոնք կը քայեն մեզ դէպի իրեն, տալով մեզի վատահոլութիւն եւ այն զգացումը թէ ինչ կը սիրէ մեզ: Մենք որպէս Աստուծոյ «պատկերը», մեզի տրուած է մարմնի անդամներ, վերածելու զանոնք սիրոյ ձեռքերու:

Երբ մեր ձեռքերը կը հետեւին Հոգատարութեան եւ սիրոյ պատուիրանին, այն ժամանակ Բրիստոսի հետեւեալ խօսքը պիտի արձագանքէ մեր ականջներուն մէջ, ըսելով «Եկէք, իմ Հօր օրհնեալները, ժառանգեցէք աշխարհի սկիզբէն ձեզի համար պատրաստուած արքայութիւնը» (Մատթէոս 26:34), որովհետեւ, կե-

րակրեցինք անօթիները, ջուր տուինք ծարաւցածներուն, հագուեցուցինք մերկերը, սիրով ընդունեցինք անծանօթները, այցելեցինք բանտարկեալները կամ հիւանդները եւ, ուրեմն, գործադրած եղանք Բրիստոսի հետեւեալ խօսքը, «...քանի որ իմ այս փոքրիկ եղբայրներէս մեկուն ըրի՛ք՝ ինձի ըրի՛ք» (Մատթէոս 26:40): Աստուծոյ շնորհակալութիւն յայտնելու ամենէն սիրուն ձեւն է այս, տալ Անոր ինչ որ իրն է:

Բրիստոսեային համար, շնորհակալութիւն յայտնելը պէտք է ըլլայ իր ամէնօրեայ պարտքը: Նախ, շնորհակալ պէտք է ըլլալ Աստուծոյ բոլոր այն բարիքներուն համար որ կը ստանանք իրմէ, եւ, երկրորդ, պատրաստուիլ որպէս երանելի հրաւիրեալներ մասնակցելու երկնքի մէջ Աստուծոյ յաւիտենական ճաշկերոյթին:

Գործածելով մեր բոլոր զգայաբանքները որպէս «սիրոյ ձեռքեր», ճամբան կը հարթենք ըլլալու «. . . կատարեալ (մեր սիրոյն մէջ), ինչպէս որ կատարեալ է ձեր (մեր) երկնաւոր Հայրը» (Մատթէոս 6:48): Յովհաննէս առաքեալ կ'ըսէ, «Սիրելիս, մի նմանիր չարին, այլ՝ բարիին» (Գ. Յովհաննէս 1:11): Իսկ Պօղոս առաքեալ կ'ըսէ, «Նմանեցէք Աստուծոյ իբրեւ սիրելի զաւակներ, եւ ընթացէք սիրով, ինչպէս որ Բրիստոս սիրեց մեզ եւ իր անձը մատնեց մեզի համար որպէս պատարագ եւ զօհ Աստուծոյ՝ անոյշ Հոտով» (Եփեսացոց 6:1-2):

Սուրբ Օգոստինոս կու տայ հետեւեալ պատկերը, ըսելով. «Մէրը ունի ձեռքեր՝ օգնելու ուրիշներուն: Ան ունի ոտքեր՝ փութալու աղքատներուն եւ կարօտեալներուն: Աչքեր ունի ան՝ տեսնելու թշուառութիւնն ու չքաւորութիւնը: Ականջներ ունի ան՝ իմանալու մարդոց հառաչանքներն ու ցաւերը: Ահա այսպիսին է սէրը»:

Սամուէլ Մ. Վրդ. Աղոյեան

ՓԱՐԻՍԵՑԻՆ ԵՒ ՄԱՔՍԱԽՈՐԸ

«Աղօթել Աստուծոյ հոգւով եւ ճշմարտութեամբ»
(Յվի. Դ. 24)

Ա.

Այսօր հինգերորդ կիրակին է Յիսնակաց:

Հին ժամանակներ այս Յիսնակաց շրջանին, Մեծի Պահոց պէս, հաւատացեալները պահէ կը բռնէին, բայց այժմ դադրած է այս հին աւանդութիւնը: Միայն աղօթով եւ հոգեւոր պատրաստութեամբ կը բաւարարուին: Յիսնակաց շրջանը կը բաղկանայ վեց կիրակիներէ եւ իւրաքանչիւր կիրակին ունի ապաշխարութեան համար Աւետարանէն քաղուած առակի պատմութիւններ, ինչպէս Մեծի Պահոց իւրաքանչիւր կիրակին:

Ա. կիրակի Յիսնակաց.- «Ագահ Մեծահարուստին Առակը» (Ղկս. ԺԳ. 18-21)

Բ. կիրակի «Անպտուղ Թզենիի Առակը» (Ղկս. ԺԳ. 1-9)

Գ. կիրակի «Կոչումն էի Առակը» (Ղկս. ԺԳ. 15-24)

Դ. կիրակի «Պարտականութեան Առակը» (Ղկս. ԺԷ. 1-10)

Ե. կիրակի «Փարիսեցիի եւ Մաքսաւորի Առակը» (Ղկս. ԺԸ. 9-14)

Զ. կիրակի «Գալստեան կիրակի» (Ղկս. ԻԲ. 24-30)

Այսօրուան մեր քաղաքի նիւթը պիտի ըլլայ Փարիսեցիի եւ Մաքսաւորի առակը:

Բ.

Մեր Տէրը Յիսուս այս առակը պատմեց երբ տեսաւ թէ՛ ինչպէս կարգ մը անձեր իրենք գիրենք արդար համարելով՝ ուրիշներ կ'անարգէին:

Երկու հոգի տաճար ելան աղօթելու, մէկը՝ Փարիսեցի եւ միւսը՝ Մաքսաւոր: Փարիսեցին ռոտի կեցած՝ առանձին այս աղօթքը կ'ընէր. «Աստուած իմ, շնորհակալ եմ քեզի, որովհետեւ ես ուրիշ մարդոց նման յափշտակող (զոդ), անիրաւ, շնացող չեմ. ոչ ալ այս Մաքսաւորին պէս: Այլ շարաքը երկու անգամ ծոմ կը պահեմ եւ բոլոր ստացուածներուս տասանորդը կու տամ:

Իսկ Մաքսաւորը հեռուն կեցած՝ նոյնիսկ չէր համարձակեր իր աչքերը երկինք բարձրացնել, այլ իր կուրծքը ծնծելով՝ կ'աղօթէր. «Աստուած, քաւէ զիս, մեղաւորս»: Յիսուս կ'ըսէ. «Ասիկա իր տունը իջաւ աւելորդ արդարացած քան՝ միւսը (Փարիսեցին): Վասն զի ով որ ինքզինք բարձրացնէ՝ պիտի խոնարհի, իսկ ով որ խոնարհեցնէ՝ պիտի բարձրանայ»: (Ղկս. ԺԸ. 9-14):

Գ.

Այս առակին մէջ կան երկու հակառակ ոգի ունեցող անձեր- որոնք միշտ գտնուած են ամէն դարու մէջ եւ ամէն ժամանակ - որոնք կը ներկայացնեն հպարտութիւնը եւ խոնարհութիւնը: Հպարտութիւնը գիտենք որ մահացու մեղքերէն մին է: Հպարտ մարդը միշտ արհամարհանք ունի ուրիշներու հանդէպ. որովհետեւ հպարտութիւնը եւ արհամարհանք զոյգ կ'ընթանան:

Նմանապէս՝ խոնարհութիւնը եւ սէրը:

Առաջինը՝ Փարիսեցին է, որուն անունը երրայական փարաշ բառէն կու գայ, որ կը ճշմանակէ զատուած կամ

բաժնուած: Այս կրօնական աղանդը ծագում առած էր, հրէից մէջ Բաբելոնի գերութենէն յետոյ: Սկիզբները իրենց կենցաղը լաւ էր, բարձր կեանք մը կ'ապրէին: Ինչպէս գիտենք, Պօղոս Առաքեալ ալ Փարիսեցի ընտանիքի մէջ ծնած էր եւ ինքն ալ՝ Փարիսեցի:

Բայց հետագային փարիսեցի անունը սկսաւ հոմանիշ դառնալ կեդ-ծաւորութեան, հպարտութեան. «Վա՛յ ձեզի, կեղծաւոր փարիսեցիներ», «օձեր, իժերու ծնունդներ» (Մտք. ԻԳ. 18, 23):

Իսկ երկրորդը՝ Մաքսաւորը: Այս մաքսաւորները կը զբաղէին հարկահաւաքութեամբ: Հրեաները անոնցմէ չէին ախորժեր, որովհետեւ անոնք տուրք կը հաւաքէին հռոմէական կառավարութեան հաշւոյն: Վարձ ու բարեով ինկած դասակարգ մը կը համարուէին մաքսաւորները՝ իրր գող եւ անգութ անձեր: Այսպէս՝ մաքսաւոր բառը մեղաւոր բառին հոմանիշը դարձաւ Հրէից մօտ:

Մակերեսային ձեւով, ճիշդ կը կարծուի, սակայն պիտի տեսնենք որ խորքին մէջ, ճիշդ հակառակը կ'ապացուցանէ, *paradox* մըն է:

Մատթէոս Աւետարանիչն ալ մաքսաւոր մըն էր. սակայն երբ Յիսուս զինք կանչեց՝ ան ալ ամէն ինչքը թողոյց եւ ելաւ գնաց անոր ետեւէն (Ղկա. Ե. 28):

Դ.

Տաճարը ելլել

Առակի պատմութիւնը կը սկսի այսպէս. երկու մարդիկ Տաճար ելան աղօթելու: Նախ պէտք է հասկնանք թէ Սբ. Գրոց մէջ գործածուած ամէն բառ իր սովորական իմաստէն զատ՝ ունի նաեւ այլաբանական (*allegorique*) իմաստը: Նամանաւոր առակներու մէջ գործածուած պարագայիք: Աւետարանիչը կ'ըսէ. Տաճար ելան, եւ ոչ թէ՝ գացին, որ նոյն իմաստը եւ նշանակութիւնը կու տայ, անշուշտ: Այստեղ ելլել բառը

ուրիշ իմաստ մը կը թելադրէ մեզի. թէ՛ անոնք բարձրեալ Աստուծոյ տունը ելան: Երբ մարդ մը բարձր տեղ մը, կամ լեռ մը ելած ըլլայ՝ ֆիզիկապէս եւ հոգեպէս տարբեր կը զգայ ինչզինք. շուկայի հասարակութենէն, ճղճիմ միջակայն հաշիւներէն բարձրացած հոգիով՝ ինչզինք փոքրութիւն մը կը նկատէ ընդարձակ բնութեան մէջ, իսկ Աստուծոյ ներկայութեան՝ ոչնչութիւն մը: Այսպէս, ազնիւ հոգիով ամէն իրերը լաւ եւ գեղեցիկ կը տեսնէ: Մաքսաւորն ալ նոյն զգացումները ունեցաւ. ապացոյց՝ նախ զգաց որ ինք մեղաւոր մէկն է, եւ թէ քանի քանի անգամներ անիրաւութեան, գողութեան գործեր կատարած է, որով Աստուծոյ դէմ մեղանշած՝ Բարձրեալին շնորհիքն անարժան մէկն է: Մանաւանդ որ Աստուած բազում ողորմ է եւ՝ երկայնամիտ. եւ մանաւանդ մեղաւորին դատապարտութիւնը չուզեր երբեք. այլ անոր ապաշխարութեան եւ զղջումին կը սպասէ:

Նմանապէս, Զաքէոս մեծահարուստ մաքսապետ մըն էր, եւ կ'ուզէր տեսնել Յիսուսը: Կարճահասակ ըլլալով՝ ժանտաքեցնիի ծառին վրայ ելաւ եւ տեսաւ Յիսուսը: Զաքէոսին ուրախութիւնը քառապատկուեցաւ երբ Յիսուս փափաքեցաւ իր տունը իջեւանիլ: Զաքէոս մեծ ուրախութեամբ հիւրասիրեց զինք: Ան գերերջանիկ անձը եղած էր, որովհետեւ Տիրոջ ներկայութիւնը եւ օրհնութիւնը կը վայելէր իր տան մէջ: Դրամական հաշիւներէ եւ նիւթապաշտութենէն վեր բարձրանալով՝ վեհանձն դարձած էր այլեւս: Այսպէս, ասպետական ոգիով ըսաւ, Յիսուսի. «Տէր ահա իմ ունեցածիս կէսը կը բաժնեմ աղէատներուն, եւ եթէ զրպարտութեամբ մէկուն զրկանք ըրած եմ՝ չորեքպատիկը կը հատուցանեմ անոր»:

«Յիսուս Մաքսապետին մեղքերը ներելով՝ ըսաւ անոր. Այսօր այս տանը

փրկութիւն եղաւ, քանզի ասիկա ալ Արքահամի որդի է» (Ղկս. ԺԺ. 2-9):
ե.

Այս առակը լսելով՝ կրնայինք մտածել թէ՝ Աստուած գոհ կրնար մնալ օրինապահ Փարիսեցիէն, իսկ գող, անիրաւ եւ մեղաւոր Մաքսաւորէն երես պիտի դարձնէր:

Բայց ոչ, այդպէս չեղաւ, ճիշդ հակառակը Յիսուս եզրակացուց. Աստուծոյ առջեւ Մաքսաւորը արդարացաւ, թողութեան արժանանալով՝ Տաճարէն իջաւ մեղքերը ներուած եւ հոգեպէս սրբուած: Արդարեւ, Մաքսաւորին աղօթքը ընդունելի եղաւ, որովհետեւ իր գղջումը՝ խոնարհութեամբ էր, իսկ իր աղօթքը՝ ճշմարտութեամբ իր մեղքերու թողութեան համար: Եւ յոյս եւ վստահութիւն ունէր աստուածային ողորմութեան եւ փառութեան համար:
2.

Մեր Տէրն ալ, մատնութեան գիշերը, Գեթսեմանիի մէջ, սաստիկ նեղութեան մէջ ըլլալով՝ աւելի շերմեռանդութեամբ աղօթք կ'ընէր (Ղկս. ԻԲ. 43):

Որովհետեւ Աստուած հոգի է. հոգիով եւ ճշմարտութեամբ երկրպագութիւն ընել եւ աղօթել պէտք է (Յվհ. Դ. 24):

Սնապարծ եւ օրինապահ Փարիսեցին նոր մեղքի տէր եղաւ եւ աւելի մեղաւոր՝ Տաճարէն մեկնեցաւ: Որովհետեւ ինք «Ինչ չափով որ չափեց՝ նոյն չափով չափուեցաւ» (Մրկ. Դ. 24): Յիսուս Լեւրան Քարոզին մէջ արդէն ըսաւ. «Եթէ ձեր արդարութիւնը չգերազանցէ փարիսեցիներունը, երբեք պիտի չմտնէք երկինքի թագաւորութիւնը (Մտք. Ե. 20):

Այս առակին բարոյական սկզբունքն էր եւ նպատակը միայն աղօթքի համար յատուկ չէ, այլ կեանքի մէջ, մեր

ամէն խօսքի, խորհուրդի եւ գործերու վրայ կը մեկնաբանուի:

Ուստի, ո՛վ որ սնափառութեամբ ինքզինք կը բարձրացնէ, Աստուծոյ ճշմարտութենէն վար կ'իյնայ, կը ցածնայ եւ կը ստորմանայ. իսկ ով որ անկեղծ հեզութեամբ ինքզինք կը խոնարհեցնէ, անիկա Աստուծոյ գթութեան կ'արժանանայ, եւ իրաւամբ կը բարձրանայ Աստուծոմով:

է.

Կ'աւարտենք Սր. Ներսէս Շնորհալի Հայրապետին շատ սիրուած աղօթքով.

«Ամենախնամ Տէր,

«Դիւր պահապան աչքերուս՝ Քու սուրբ երկիրդ» (վախդ),

«Որպէս զի չնայիմ լիրբ եւ անամօթ նայուածիմով.

«Եւ ականջներուս՝ որպէս զի չարութեան խօսքերէն չախորժիմ,

«Եւ բերանիս՝ որպէս զի սուտ չխօսիմ,

«Եւ սրտիս՝ որպէս զի չարութիւն չխորհիմ,

«Եւ ռոտերուս՝ որպէս զի անօրէնութեան ճանապարհէն չջայմմ,

«Այլ ուղղէ ասոնց շարժումը,

«Որպէս զի ընթացան ըստ պատուէրներուդ, ամէն բանի մէջ:

Եւ ողորմէ քու արարածներուդ

«Եւ ինծի՝ բազմամեղիս. Ամէն:

(«Հաւատով Խոստովանիմ») 9րդ տունը)

ՎԱԶԷ Մ. ՎՐԴ. ԻԳՆԱՏԻՈՍԵԱՆՆ

ՄԱՆՕԹ.- Եթէ բաղդասեպու ըլլանք Յիսնակաց Երջանը եւ Մեծի Պահօց վեց Կիրակիները, պիտի տեսնենք որ անունները կը փոխուին Կիրակիներուն, սակայն սպաշխարութեան նոյն ոգին կը տիրէ: Ինչպէս՝ Մեծ Պահք «Աւագ Եարաբը» ունի, Յիսնակացն ալ՝ «Աւագ Տօները»: Աստի՛ ալ ցոյց կու տան թէ՛ հիմ ատենները բարեպաշտները պահով եւ աղօթով կը պարագաստուէին Մ. Մեծիդեան Տօնին: Թերեւս ասոր համար, մեր Այնթպցիները կ'ըսեն. Պզտիկ Զատիկ՝ Մեծիդեան համար, իսկ Մեծ Զատիկ՝ Թարութեան Տօնին:

ՆՈՐԱԾԻՆ ԱՐՔԱՆ ԵՒ ՄԱՆԿԱՍՊԱՆ ՀԵՐՈՎԴԵՍԸ

Ատելավառ կիրքը այն աստիճան շարժային ցնցում կը ստեղծէ մարդուն մէջ, որ ան կը կորսնցնէ իր ներքին տեսողութիւնը ու մտազար կը դառնայ: Յատկանշական է Հերովդէս Թագաւորին եղերական արարքը: Երբ կը լսէ մոգերուն բերնէն ճոր թագաւորի մը ծնունդը, ահուդողի կը մատնուի: Սակայն ի՞նչ բանն է՝ որ կ'ահաբեկէ ու կը սարսէ իր թագաւորութիւնը. ի՞նչն է՝ որ կը խռովէ իր խաղաղութիւնը, եւ քունը կը վաճէ կոպերէն: Անգօր երախայ մը ի՞նչ վտանգ կարող է սպառնալ իր ամբարնիստ գահին: Յիմարութիւն չէ՝ եօթանասունամեայ թագաւորի մը՝ դողալ երախայի մը ծնունդէն: Չի՞ մտածեր լոպէ մը, թէ մինչեւ որ այդ նորածինը աճի մօր գրկին մէջ, արդէն ինք մեկնած կ'ըլլայ այս աշխարհէն....:

Սակայն կիրքը հանդարտ չի թողուր զինք, ու կը մղէ դիւային ծրագիրներ յղահալու, քնաչնչման միջոցներու վրայ մտածելու: Չի կրնար տրամաբանութիւնը հակակշռել եւ աշխարհի իրողութիւններուն առջեւ ճշմարտօրէն դիրքաւորուիլ: Հիմնովին անիմաստ է իր վախը, եւ անարդարացուցիչ՝ իր տագնապը: Եթէ ողջամիտ ու պաղարիւն մտածողութեամբ ուսումնասիրէր նորածին թագաւորին յայտնութեան պարագան, վստահօրէն պիտի տարհամոզուէր ճշմարտութենէն բոլորովին վրիպած ըլլալուն:

Այո՛, ծնած էր Հրէից Թագաւորը. սակայն ո՛չ թէ միայն հրեաներուն, այլ ամբողջ մարդկութեան համար: Անոր թագաւորութիւնը պիտի չսահմանափակուէր Հրէաստամի նեղ սահմաններուն մէջ, այլ պիտի տարածուէր եւ ընդգրկէր քովանդակ աշխարհը. որովհետեւ՝ Յիսուս չեկաւ երկիրներու եւ ժողովուրդներու վրայ տիրելու, այլ սիրտերո՛ւն եւ հոգիներո՛ւն մէջ իր զահը հաստատելու: Չեկաւ Հերովդէսի քաղաքական իշխանութեան դէմ պայքարելու, ո՛չ ալ տարակոյսի քօղով ստուեր ձգելու անոր թագաւորութեան վրայ: Իր հռչակած սուրբ պատերազմը՝ Մեղքի Բռնակալին աշխարհակործան իշխանութեան դէմ էր:

Հերովդէս, ինչպէս նաեւ հրեայ կրօնական եւ քաղաքական իշխանութիւնները չհասկցան այս մեծ ճշմարտութիւնը, ու խուեցան անողոք եւ անմահանք պայքարի: Բոլորն ալ համոզուած էին թէ Հերովդէս պէտք է ձեռքերը ներկէր քիւրաւոր անմեղ մանուկներու արիւնով, որպէսզի այդ համատարած սպանդին մէջ երկրի մակերեսէն ջնջուէր նորածին Արքան:

Միայն արհմոռուտ մեմատերը չէր, որ առաջին բռնակռիվներն իսկ բռնամական դիրք բռնեց Աստուածային Երախային դէմ. այլ ամոր իրենց մուլեզին գորակցութիւնը բերին քառանկյապետներն ու դպիրները, որ անպապաղ գործադրուէր պատմութեան մէջ անմախըմբաց ոճրային մախճիրը: Հրեայ ժողովուրդը՝ առաջին օրէն միմչեւ այսօր՝ չհասկցաւ իր ծոցէն ծնած Երկնային Երախային աստուածութիւնը: Այդ օրերու իրենց կոյր եսականութիւնը չճանչցաւ ուրիշ հեղինակութիւն, բացի իրենց ախտավարակ մուլեռանդութենէն:

Եղան անշուշտ փարիսեցիներու ժամանակակից ու ճշմարտութիւնը փնտռող բարեհոգի հովիւներ, իմաստուն մոգեր եւ գիտութեան ներկայացուցիչներ, որոնք երկար տարիներէ ի վեր կը սպասէին Փրկչին գալստեան: Այդ երկար ուղեորութեան ընթացքին՝ մոգերը արհամարհեցին իրենց կեանքին սպառնացող բոլոր վտանգները: Միմչեւ իսկ բռնակ կանգ պիտի չառնէին, եթէ զիրենք առաջնորդող Աստուծոյ չղաղրէր իրենց ուղեցոյց ըլլալէ: Տեսան Երկնային Երախան իր մօր՝ Մարիամի գորովալից գրկին մէջ: Երկիւղածութեամբ խոնարհեցան, բացին իրենց զանձներն ու նուէրներ մատուցին... ոսկի, կնդրուկ եւ զմուռս:

Հրաշք մըն էր պատահածը, անմախաղէպ ու անմախըմբաց: Մտորէն ծագող ո՛չ մէկ արտաքին շողարձակում չլացուց անոնց տեսողութիւնը: Ամէն ինչ որ տեսան՝ պարզութեան մէջ, հիասքանչ էր ու զարմանահրաշ: Այսպէս էր երէկ՝ երկու հազար տարի առաջ՝ այցելուներու փոքրաթիւ ներկայութիւնը. նաեւ այսօր նոյնն է պարագան. քիչե՛ր կ'այցելեն Նորածին Արքային մօտը: Մարդկային մեծ բազմութիւնները կ'անցնին անոր առջեւէն, կարծես սովորական երախայի մը օրօրոցը ըլլար: Աստուծոյ արքայութեան մէջ տեղ չունին կեղծաւորները, փարիսեցիներն ու սնապարծները, այլ միայն անոնք՝ որ մանկական սիրտ ունին եւ ճառագայթի պէս անքիծ հոգի:

Նոր Արքային ծնունդը՝ տօնն է խաղաղութեան ու փրկութեան: Լոյսը փարատեց խաւարը. սուրբ գիշերը արտաքսեց զայն մարդոց հոգիներէն, եւ արշալոյսը բերաւ անոնց:

Ծիսուսի ծնունդը բոլորովին տարբեր է միւս բոլոր ծնունդներէն. սկիզբն է քրիստոնէութեան եւ փրկչական թուականին: Անպարագրելի սէրը եկաւ խոնարհագոյն համեստութեամբ, ու գահակալեց արտերուն մէջ: Աստուած մարդացաւ՝ որ մարդը վերագտնէ իր աստուածային կոչումը. երկնաւորը աշխարհ իջաւ, որպէսզի մարդ արարածը երկինք բարձրանայ:

Ո՞վ կրնար երեւակայել, թէ աստուածային շնորհներով օծուած մահկանացուն՝ պիտի իջնէր ա՛յնքան ցած, որ գետնամած սողումներու հաւասարէր: Սուգունցաւ թանձր մթութեան մէջ ու երկիրը վերածեց խաւարակոտ քառսի, ուրկէ միջոց մը չէր գտներ դուրս գալու: Երբ մարդուն ետապաշտութիւնը փորձեց փոխարինել Աստուծոյ փառքն ու զօրութիւնը, եւ դարձաւ կոտորելու երկրպագու, նուաստացուց ինքզինք եւ անպատուեց իր Արարիչը: Այն արարածը՝ որ կը ծնրադրէ ու կ'երկրպագէ ստեղծագործութեան առջեւ, եւ ո՛չ թէ Ստեղծիչին, այլեւ՝ այդ արգահատելի հանգրուանին վրայ՝ կը դադրի մարդ ըլլալէ, ու կը դառնայ չորքոտանիներու աշխարհին բնակիչ: Երկրի վրայ Փրկչին յայտնութեամբ լուծուեցան մարդուն հոգին ալեկոծող բոլոր հարցերը: Առասպելական Սֆիքսը աներեւութացաւ երկրի մակերեսէն, հալածուած Բեթլեհէմի մտրին լուսայորդ ճառագայթներէն:

Բարեպաշտ եւ աստուածավախ մարդը գտաւ զինք տանջող բոլոր հարցերուն ճշգրիտ պատասխանը: Հասկցաւ թէ ի՛նչ է այս անցաւոր կեանքին նպատակը, ի՛նչ է երկրի վրայ իր առաքելութիւնն ու նախասահմանումը, ինք ուրկէ՝ կու գայ եւ ո՛ւր կ'երթայ: Այլեւս շուարած ու մոլորած ճամբորդ մը չէ՝ անլուսին գիշերուան մէջ: Ա՛յլ պիտի չապրի կեանքը՝ աննպատակ եւ անսկզբունք: Գիտէ թէ Փրկիչը անգիտանալով՝ կ'անգիտանայ ո՛չ միայն զԱստուած, այլ նոյնինքն իր ինքնութիւնը, որպէս մարդ եւ որպէս անձնատրութիւն: Իր կեանքին ու ճակատագրին ապահովութիւնը ստանձնած է երկինքը, այն բոլոր փորձութիւններուն դէմ՝ որոնք երկրէն կու գան:

Աստուծոյ մարդացումը՝ կը նշանակէ մարդուն վերադարձը դէպի իր Ստեղծիչը: Երկինքը կ'ըլլայ երկիր, ու երկիրը՝ երկինք: Աշխարհաքաղաքացին կը վերածուի երկնաքաղաքացիի: Քրիստոս չեկաւ աշխարհ՝ որ ժողովուրդները կրթէ եւ քաղաքակրթութիւնը բարեփոխէ: Ան եկաւ ու մեզի շնորհեց առաւել թանկագին քան մը, որ ո՛չ մէկը իրմէ առաջ տուած էր. *փրկութի՛ն* պարգեւեց մեզի, ազատագրում՝ մեղքի կապանքներէն: Ծա՛տ շատեր այսօր կը ծոին մտրին առջեւ՝ որ տեսնեն նորածին Յիսուսը: Բայց իրենց շփումը այնքան պաղ է եւ անարին, որ չի դաշիր Երկնային Երախային հոգիին: Ե՛մունդը ամենատուրք օրն է Յիսուսի հաւատքով ջահաւորուած հաւատացեալներուն համար, որպէսզի մօտենան եւ անոր ընծայեն ո՛չ թէ ոսկի, կնդրուկ եւ զմուռս, այլ իրենց գործած մեծ ու պզտիկ մեղքերը՝ ներում ստանալու համար:

Վարդան Աւագ Բահանայ ՏԻԻԼԿԷԻՆԵԱՆ

ԱՐԹՈՒՆ ԿԵՑԷՔ

"Արթուն կեցե՛ք, վասնզի չե՛ք գիտեր գողը երբ պիտի գայ"

Ո՞վ է այն անձը որ բու ճնացած ասեմնդ, կամ գործով տոււնդ հեռու եղած պահում կուգայ կը քանդէ տանդ դռները եւ պատուհանները եւ կը կողոպտէ ինչ որ ունիս: Այդ անձը կը կոչեն գող: Գողը այն արհեստաւորն է որ իր գողնալու գործին մէջ ձեռնհաս է, վարպետ դարձած է: Հոգ չ'ընէր թէ ի՛նչքան վնաս կը հասցնէ հանգիստ եւ խաղաղ ապրողներուն: Ան ձրիակեր է, անկկարագիր է, ծոյլ է եւ օրէնքը ոտնակոխ ընող է:

Դժուար է գողութիւն ըրած ժամանակ զինք՝ ձերբակալել: Յաճախ ոստիկանութիւնը շարաքներով, տարիներով կ'աշխատի գտնելու զինքը դատարան տանելու համար: Մտածենք վայրկեան մը. եթէ այս ճարպիկ գողը իր ճարպիկութիւնը գործածէր իր քրտինքով դրամ շահելու, ո՞րքան մեծ յաջողութիւն ձեռք պիտի ձգէր: Բայց ան կը մախրմտորէ ապրիլ այդ ատելի կեանքը:

Գողը միայն տուներէ մերս ապրանք գողցողը չէ, այլ իրեն տրուած աշխատավարձին փոխարէն քաւարար գործ չ'արտադրող գործաւորն ալ գող է: Ան աշխատանքի ժամերը գործելով չի լեցնիր, դանդաղ կը գործէ, կամ զանազան պատճառներով փոխարձակներով գործի ալ չ'երթար: Կը ստանայ իրեն խոստացուած ամսականը, բայց չ'արտադրէր: Մոյլ մարդիկ կան ամէն ասպարէզի մէջ: Ուսուցիչը մերկայ կ'ըլլայ դասարանին մէջ, բայց անտեղի եւ անպատշաճ խօսակցութիւններով ժամանակը կ'անցնէ: Խանութպանը ամէն տեսակի ապրանք կը դնէ խանութին մէջ, բայց չ'ընտրէր լաւագոյնը, եւ մոյմիսկ այդ ալ կը ծախէ սուղ գինով:

Հոգեւորականը իր ժամանակը կ'անցնէ պաշտօնատան մէջ՝ սպասելով որ իր ծխականները զինք փնտռեն, փոխանակ կորսուածներու ետեւէն երթալու եւ զանոնք եկեղեցիին կապելու: Անոր կատարած արարողութիւնները հետզհետէ կը կորսնցնեն իրենց գրաւութիւնը եւ հոգեւոր գորութիւնը, վասնզի ան ամերածեշտ պատրաստութիւնը չի կատարէր ծեսին սկսելէ առաջ:

Այս մարդիկը՝ եւ շատ ուրիշներ, իրենց ասպարէզին մէջ ուղղամիտներ եւ խղճամիտներ չեն. կը գործեն ա՛յնքան քիչ որքանով կրնան խաբել գործատէրը: Այսպիսիներու ըրածն ալ տեսակ մը գողութիւն է եւ ճնադատելի: Մէկ քան յստակ է սակայն, օրը պիտի գայ երբ ամէն մարդ՝ որ աշխարհ եկած է, պիտի կենայ Աստուծոյ դատաստանին առջեւ: Ինչպիսի՞ տեղեկագիր պիտի մերկայացնէ Աստուծոյ, որպէսզի արժանանայ արքայութեան մէջ բնակելու:

Աշխարհի վրայ երբ գողը բռնուի, կը դատաւարտուի եւ քանտ կը մետուի: Բայց երբ Աստուծոյ դատաստանին առջեւ կենալով չ'արդարանայ, անոր ստանալիք քաժինը յաւիտեական տանջանքն է:

տառապանք պիտի ըլլայ: Ուրեմն ի՞նչ պէտք է ընել: Արթուր կենալ եւ հսկել, վասնզի չենք գիտեր թէ գողը երբ պիտի գայ: Ե՞րբ պիտի գայ մեր ժամանակը այս աշխարհէն հեռանալու, ե՞րբ պիտի գոցենք մեր աչքերը եւ ամէն բան հոս ձգելով պիտի անցնինք միւս կեանքին:

Ի՞նչ պէտք է ընել: Այրիւ մօղիդ կեանք, ապրիւ աստուածահանդ կեանք, ապրիւ օրը օրին համոզուած ըլլալով որ յաջորդ վայրկեանը վաղուան օրը, կրնայ իմ վերջին ժամս ըլլալ: Այրիւ կեանքը ամբողջական նուիրումով, առանց աչքը քաջութեան ուրիշի ունեցածին վրայ աչք ունենալով, նախանձելով եւ չարաստութեամբ: Այրիւ իբր լոյս որդի առնելով խաւարը եւ հեռու մնալով սիրելէ ամէն ինչ որ մեր հոգիները եւ մարմինները կ'արատաւորէ, դրամապաշտութիւն, անբարոյութիւն, օրինազանցութիւն, ապստամբութիւն:

Ուրեմն, ինչ որ Յիսուս կը շեշտէ արթուն մնալու մասին առակը խօսած ժամանակ, այն է որ գողը երբեք չի յայտարարեր թէ քաղաքի ո՞ր մասին մէջ գտնուող տունները պիտի կողոպտէ: Միայն ու միայն ինք գիտէ օրն ու ժամը եւ տեղը: Այսպէս, ըլլալ տանտէրը եւ կամ ռաստիկանութիւնը անհրաժեշտ ֆայլերը պիտի առնէին իր գողութեան գործը ձախողեցնելու համար:

Այդ առակով Յիսուս կը շեշտէ մարդու մշտապէս պատրաստ ըլլալու պարագան: Ո՞վ գիտէ ժամն ու տեղը Յիսուսի վերադարձին. եւ ո՞չ ոք: Նոյնիսկ երկմէի հրեշտակները կամ մարդու որդին, չեն գիտեր այդ: Որոշումը պահ կը մնայ Հօր Աստուծոյ հոգիին մէջ: Երբ Ան որոշէ, աշխարհի վրայ աստամայի իշխանութիւնը վերջ պիտի գտնէ եւ ուր պիտի հաստատուի Աստուծոյ թագաւորութիւնը:

Ի՞նչ է թիւր, արդեօք, աշխարհի վրայ բնական մարդկութեան որ կը հաւատայ այս խօսքին: Հապա մենք՝ հայերս, մեզմէ քանի՞նք կը հաւատան: Երանի մեծ ըլլար այդ թիւր: **"Արթուն կեցե՛ք"** կ'ըսէ Յիսուս: Արթուն կենալով պաշտպանած կ'ըլլանք մեր հոգիները, զօրացուցած կ'ըլլանք մեր հաւատը եւ կը դիրացնենք այդ Աստուծոյ թագաւորութեան հաստատումը: Աղօթենք եւ խնդրենք աստուածային ոյժ եւ կարողութիւն այս նպատակին հասնելու համար: Ամէն:

Հրագի Առակը

"Մի՛թէ մրազը անկողնի տակ կը դնեն, եթէ ոչ աշտանակի վրայ, որպէսզի ամէն բան լուսաւորէ"
(Մարկոս Դ 21)

Լոյսը կեանքի հիմնական պէտքերէն մէկն է: Առանց լոյսի կարելի չէ կեանք ունենալ, այսպէս մութի մէջ ամէն բան խառնակ փնակ պիտի ունենայ: Արեւապաշտութեան կրօնը մեր նախահայրերուն ծանօթ էր: «Պարսիկները՝ հինգերորդ դարուն, պահանջեցին մեր քրիստոնեայ դարձած հայերու կրակապաշտութեան կրօնին դարձը: Անոնք մերժելով մերժեցին այս պահանջը եւ որ պատճառ եղաւ Վարդանանց նակատամարտի սկիզբ առնելուն ուր մեր կրօնը մեր հայրերու համար դարձաւ պաշտպանելի իրողութիւն: Առանց Գրիստոսի լոյսին ապրելու

սարսափը մղեց մեր երանելի հայրերը որ ի գին իրենց կեանքին պաշտպանեն տիեզերքի լոյսը եղող զՅիսուս Քրիստոս Փրկչի բարոգած հաւատքը և հետեւին Ամոր միջեւ մահ:

Լոյսը բնութեամբ ստեղծագործութիւնը տեսանելի կը դարձնէ մարդկութեան, ուղղութիւն կուտայ նամբողմբում, կը զգուշացնէ բոլորը որ չ'իյնան վտանգի մէջ: Աւագակներ, գողեր լոյս աչիւ վարագործութիւն ընելէ հետո կը մնան, վասնզի կը վախճան որ կրնան ձերբակալուիլ և դատաւարի առջեւ հանուիլ դատապարտուելու և քանտարկուելու համար:

Քրիստոնեան կը նայի լոյսին և անոր ետին կը տեսնէ զԱստուած որ մէջտեղ քերտ գայն, դրաւ այնքան քարճր և հեռու տեղ՝ տիեզերքի մէջ, ուր ոչ մէկ բան կարող է անոր արգելիլ ըլլալ, և ան այսպէս՝ ազատօրէն, ի յայտ կը քերէ ստեղծագործութեամբ մէն մի առարկայ:

Կան մարդիկ, սակայն, որ խաւարը կը նախընտրեն լոյսէն որոնց միտքերը չար մտածումներով լեցուած են, քարիք ընելու մասին չեն կարող մտածել: Այսպիսիներ լոյսը ցած տեղ կը դնեն միայն իրենք վայելելու համար յայտնաբերութեան: Անձնասիրութիւն չէ՞ այս, որ չ'ուզեն ուրիշներն ալ մասնակից դարձնել լոյսի տուած քարիքներուն:

Աստուած մարդը ստեղծեց տալով անոր քաղմաթի շնորհներ, սակայն մարդ անկատ քողուց այդ բոլորը և իր անձնական կամքը աւելի վեր նկատեց Աստուծոյ կամքէն, և ինկաւ մեղքի մէջ: Մարդ յոգնեց իրենց զանաւոր այդ մեղաւորութիւնը ծածկել այնքան կը հեռանայ զինք ստեղծողէն, նմանելով մութը նախընտրող մարդուն: Ինչո՞ւ չ'անդրադառնալ որ ուշ կամ կանուխ ամէն ինչ երեսան պիտի գայ, և ինք ոչ միայն Աստուծոյ, այլ մարդոց առջեւ պիտի դատապարտուի:

Աստուծոյ մեզի պարգեւած շնորհներու կարգին կը գտնենք ճշմարտախօսութիւնը, մարդասիրութիւնը, քարի նկարագիրը, արդարամտութիւնը: Աստուծոյ բանկազին արժեքներ են որոնք մեր օրերու տառապանքները և մտահոգութիւնները կը թեթեւցնեն և զմեզ կը մօտեցնեն Աստուծոյ՝ մեր երկնաւոր Հօր և մեր Փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի:

Մենք ալ՝ որ կը վստահիմք Իր խօսքին, այս լոյսին մէջ քաժիմ պիտի ունենանք, որովհետեւ Ինք յայտարարեց. "Պաշտէ՛ք լոյսը. փայլեցէ՛ք մարդոց առջեւ այնպէս որ ամենք տեսնելով ձեր քարի գործերը փառաւորեն ձեր Հայրը որ երկնքի մէջ կը գտնուի:" (Մատթէոս 5:14, 16)

Կ'ուզեմ հարցնել, ով Քրիստոնեայ, ի՞նչ է փափաքդ, լոյսի՞ մէջ բնակիլ և Տէրը ունենալ իբր առաջնորդ, թէ ապրիլ Անկէ հետո՞ խաւարի մէջ և չարը ունենալ իբր բաւ պաշտպանը: Ժամն է որ որոշես:

ՇԱՀԷ Ա. ՔՀՆ. ԱԼԹՈՒՆԵԱՆ

Ս Ո Ւ Ր Բ Պ Ա Տ Ա Ր Ա Գ

Սուրբ Պատարագը իր խորհրդաբանական հանգամանքով, կը ներկայացնէ զգալիօրէն և յայտնապէս նոյնիսին մեր Փրկիչը Յիսուս Բրիստոս՝ Մարդեղեալ ԱստուածՈրդին: Եկեղեցիներու մէջ ամէն կիրակի մատուցուած Ս. Պատարագը Բրիստոսի զոհաբերութեան խորհուրդն է: Յիսուս Բրիստոս իր զոհաբերութեան խորհուրդով մեզ ալ կը հրաւիրէ զոհաբերութիւն ընել՝ ծախել մեր ունեցածը, ուրանալ անձը և հետեւիլ Իրեն: Եկեղեցի ըսուածը այս իսկ է. **"Հաղորդութիւն Սրբոց":**

Եկեղեցիներու մէջ ամէն Կիրակի մատուցուած պատարագը Բրիստոսի զոհաբերութեան խորհուրդն է որ հաւատացեալները կը փառաբանեն, և կը հաղորդուին՝ իրենց անձը նուիրելով Աստուծոյ ծառայութեան:

"Պատարագ" բառը կը նշանակէ նաեւ "նուէր կամ ընծայ", որ աւելի ուշ սկսաւ գործածուիլ նաեւ "ծառայութեան" համար (տեսնել Հր. Աճառյանի "հայերէն Արմատական Բառարան"): Մոգերը իրենց գանձերը բացին ու Մանուկ Յիսուսին պատարագ՝ ընծայ մատուցին ոսկի, կնդրով և զմուռս: Սուրբ Խաչելութեամբ, Յիսուս բացաւ ու ցոյց տուաւ իր Սի՛րտը բոլոր մարդոց, որպէս ներում և շնորհաբաշխ Փրկիչ:

Բրիստոս երբ աշխարհ մտաւ՝ իր Ս. Մնունդ Մարդեղութեամբ, ըսաւ.

«Ձոհեր և պատարագներ չուզեցիր, այլ պատրաստեցիր մարմին մը ինծի համար: Բեզի հաճելի չեղան ողջակէզներ և մեղքերու համար մատուցուած զոհեր: Այն ատեն ըսի. "Ահաւասիկ ես եկայ Բու կամԲդ կատարելու, ո՛վ Աստուած (ինչպէս որ իմ մասիս գրուած է օրէնքի գրքին մէջ)»--Եբր. Ժ. 5-7:

Վերի համարին մէջ յիշուած «Բեզի հաճելի չեղան ողջակէզներ և մեղքերու համար մատուցուած զոհեր»-ը կը նշանակէ թէ Յիսուս, նման Հին Կտակարանի զոհագործուող ողջակէզ մը պիտի չ'ըլլար, այլ տարբեր զոհաբերութիւն մը: Աոյն տարբերութեան համար հեղինակը կը շարունակէ ըսելով.

«Ձոհեր, պատարագներ, ողջակէզներ և մեղքերու համար մատուցած զոհեր հաճելի չեղան Բեզի, և դուն չուզեցիր»

Ապա կ'ըսէ.

**«Ահաւասիկ կու գամ բու կամֆդ կատարելու,
ո՛վ Աստուած»**--Եբր. Ժ. 8-9:

Ուրեմն ի՞նչպէս, և ի՞նչ կը նշանակէ Յիսուսի Պատարագին իմաստն ու խորհուրդը՝ **«Բու կամֆդ կատարելու»** ասոյթը: Չեմ հաւակնիր ըսել թէ ես գիտեմ: Սակայն որպէս աշակերտ ու համեստ հետեւող մը Յիսուս Բրիստոսի, չեմ կրնար չխորհրդածել և չորոնել ինծի շնորհուած պարգեւներու *հոգեկան և մտածողական* պարունակին մէջ:

Ուստի, խորհրդածութիւններս կը ստիպեն ինձ հարցնել: Եթէ հաճելի չե՛ն *Աստուծոյ մատուցուած* արջառներու *զոհերն ու ողջակէզները* և Ան չուզեր ընդունիլ զանոնք: Ուրեմն ինչո՞ւ Յիսուս՝ Որդին Աստուծոյ զոհուեցաւ Խաչին վրայ:

Միթէ Աստուած հեթանո՛ս աստուածներէն մի՞ն նկատուելու է, որոնք անպայման մարդագոհութիւն կ'ուզեն...: Հեթանոս կրօնքի շրջանին *Մողոք չաստուածը* կար, որ ապրելու համար մարդկային զոհեր կը պահանջէր: Յիսուս Որդւոյն ներկայացուցած Աստուածը՝ Հա՛յրն է համայն մարդկութեան և ո՛չ անխիղճ անանձնատրեալ զօրութիւն մը միայն: Մարդեղեալ Յիսուս բացաւ զոհողութեան գերագոյն ծամբան, արիւնի ու Գողգոթայի ծանապարհով, ուր ցոյց կու տայ ոչ միայն Ի՛ր զոհողութիւնը, այլ նաեւ Հօր Աստուծոյ Անձնագոհութիւնն ու սէրը հանդէպ աշխարհամարդուն:

Ուստի, եթէ Մարդեղեալ Յիսուսի զոհողութիւնը համահաւասար և համանման պիտի սեպենք Հին Կտակարանի զոհերուն, որոնք նուիրուած էին Աստուծոյ, ուրեմն Մեր Տիրոջ զոհաբերութիւնը (Հօր Աստուծոյ կամֆով), որո՞ւն ուղղուած էր: Եթէ չենք կրնար սոյն հարցումին պատասխանել ու ջանանք շղարշել զայն **«խորհուրդ»** բառով միայն. նախընտրելի է բնաւ չխօսիլ այդ նիւթին մասին:

Ս. Պատարագի խորհուրդին կարծ և լրիւ իմաստը՝ **«Բրիստոս պատարագուելով կը բաշխուի հաւատացեալ աղօթողներու միջեւ»:** Մարդկութեան հոգին ու խիղճը ցնցելու նպատակով Յիսուս Բրիստոս կը զոհաբերէ Իր Անձը: Աստուած Իր սիրո՞յն ու տառապանքին՝ հոգիի չարչարանքին ու վիշտին ընդմէջէ՛ն խօսելով մոլորած մարդկութեան, կը ջանայ Իրե՛ն վերադարձնել մեղանշական մարդը: Մարդ երբ ականատես ըլլայ իր ահաւոր բարոյական սխալանքին և անկումին հետեւանքը, որով տառապեցուցա՛ծ է մարդասէր՝ Արարիչը (Աստուած կը տառապի Բանգի շատ կը սիրէ

նոյնիսկ մոլորած և շփոթահար մարդ արարածը), ա՛յն ատեն կը սկսի մեղաւորին (Անառակ Որդիին) դարձը դէպի Հայր Աստուած:

Ս. Պատարագի պահուն կը կերակրուինք Քրիստոսի Մարմինով և կը հաղորդուինք Անոր Արիւնով որպէսզի մասնակից ըլլանք Իրեն: Կը մտերմանանք Անձնաւորութիւն և Հեղինակութիւն եղող Աստուծոյ հետ Իր Որդւո՛յն Քրիստոսի միջնորդութեամբ: Հաղորդուիլ կը նշանակէ ներշնչուիլ յաղթական Յարուցեալին հետ, ծանչնալ Ջայն ու Անոր զօրութիւնը և մասնակից ըլլալ Անոր տառապանքին որպէսզի այս կերպով հասնինք (արժանի ըլլանք) մեռելներէն յարութիւն առնելու--Փիլիպ. Գ. 10-11:

Հին Կտակարանի արջառներու զոհաբերութիւնը ուղղուած էր Աստուծոյ որպէս աղօթք, աղերս ու խնդրանք, մարդ արարածներու կողմէ: Իսկ Յիսուս Քրիստոսի Ս. Խաչելութեան զոհաբերութիւնը, Աստուած կ'ուղղէ դէպի մարդ արարածը, որպէսզի ան տեսնէ իր մեղանշումը և զղջումով դառնայ Հօր Աստուծոյ: Ոհ, ի՛նչ հիասքանչ Արարիչ է Աստուած: Տիեզերք մը ուր 100 միլիար ծիր կաթիններ (galaxy) կան, որոնց իւրաքանչիւրը կը պարունակէ աւելի քան 100 միլիար աստղ, կը յայտնացուցանէ ոչ միայն ստեղծագործ զօրութիւնը անճառելի Արարիչին, այլ նաեւ Անոր անճառելի սէրն ու մարդու փրկագործութեան համար անձնազոհողութիւնը նոյնիսկ Իր սիրելի Որդւոյն շրթներով, որ կ'ըսէ Բեզի և ինձի.

**«Առէ՛ք, կերէ՛ք, այս է Իմ Մարմինս»
«Խմեցէ՛ք անկէ ամէնէ՛դ ալ, որովհետեւ
այդ է նոր ուխտի իմ արիւնս, որ կը
թափի շատերուն վրայ՝ մեղքերու
թողութեան համար»--Մատթ. ԻՁ.27-29:**

Բոլոր կրօններն ու հաւատալիքները սխալ և անճիշտ հասկացած էին զԱստուած և Անոր արդարութիւնը և աղերսը՝ մարդ արարածին հետ: Յովհաննէս առաքեալ իր աստուածայայտ իմացումով կը գրէ իր Աւետարանի առաջին գլուխ 17րդ համարին մէջ, ըսելով.

«Օրէնքը Մովսէսի միջոցով, իսկ շնորհն ու ճշմարտութիւնը Յիսուս Քրիստոսի միջոցով եղան»:

Մինչեւ Յիսուս Քրիստոս՝, որ է ճշմարիտ Աստուածյայտնութիւնը, մարդիկ ջանացին հաճեցնել զԱստուած զոհելով իրենց աւելցուէն՝ կենդանիներէն ու հացէն: Մէ՛կ անգամ իսկ մարդ

արարած չմտածեց ուրանալ և զոհել ինքզինքն՝ ի՛ր հպարտութիւնը, փառամոլութիւնը, հեշտասիրութիւնը, ատելութիւնը և վրէժխնդրութիւնը: Վերոյիշեալ պատճառներով, Մովսէսէ, մօտ ութը հարիւր տարի յետոյ Ովսեայ մարգարէն կը գրէ. 2. 6:

**«Քանզի ես ողորմութիւն կ'ուզեմ և ոչ թէ զոհ,
Ու ողջակէզներէն աւելի՝ Աստուծոյ գիտութիւնը»:**

Եսայի մարգարէին անունը կը նշանակէ "Եհովա փրկութիւն է": Ան ապրեցաւ Ն. Ք. 759-690 շրջանին ու մարգարէացաւ մօտ 60 տարի: Եսայի ոչ միայն ունեցաւ Հոգիին ներշնչումը, այլ նաեւ հասկցաւ սոյն յայտնութեան **իմա՛ստը** ու կոչուեցաւ "Աւետարանիչ": Եսայի մարգարէն շնորհը ունեցաւ թափանցելու Աստուծոյ խորհուրդին ու դարերու համար Բանդակեց ըսելով.

**«Ի՞նչ պէտք է ինծի ձեր զոհերուն շատութիւնը, կ'ըսէ
Տէրը.**

Ձեր խոյերուն ողջակէզներէն

Ու պարարտ անասուններուն ծարպէն կշտացած եմ:

Եւ զուարակներուն ու գառներուն

Եւ նոխազներուն արիւններէն չեմ ախորժիր:

Նաեւ երբ աղօթքնիդ կը շատցնէք, պիտի չլսեմ.

Վասնզի ձեռքերնիդ արիւնով լեցուն են»:-Ա. 11, 15:

Աստուած կը հակադրէ մարդուն կեղծ, շինծու ու երեւութական զոհաբերութիւնը, իր **ճշմարիտ ու շնորհաբաշխ** զոհաբերութեամբ: Աստուծոյ համար արդարութիւնը, ո՛չ թէ վրէժխնդրութիւն է մարդու անհնազանդութեան դէմ, այլ՝ **Ան կը ներէ՛** ապաշխարող ու զղջացող մեղաւորը իր անհուն ողորմութեամբ, անսպառ սիրով ու շնորհով: Սոյն առարկայակա՛ն, շօշափելի ու տեսանելի շնորհ-ընծայումը Ան ցոյց տուաւ Գողգոթայի վրան: Ո՛չ թէ **պահանջելո՛վ**, որ Յիսուս Որդին սպաննուի, ու Անոր մեռած Մարմինը իրեն ընծայուի, այնպէս ինչպէս Ակամեմնոն ըրաւ իր մատղաշ աղջիկը (Իֆիծէնեա)ն խողխողել տալով ծովերու աստուծոյն, այլ՝ որպէսզի մարդ արարած, Գողգոթայի Ս. Խաչելութեամբ տեսնէ՝ Անոր Որդւոյն ցաւատանջ մահը, (մարդու մեղանշումին որպէս հետեւանք) և Հօր Աստուծոյ անհանգրուան, անսկիզբ և անվախճան սէրը, ու մարդ զեղջի գայ, ապաշխարէ ու հաղորդուելով Պատարագեալին Մարմնոյն ու Արիւնին, ստանայ յաւիտենական կեանք:

Յիսուս «Մարմին եղա՛ւ», ապրեցա՛ւ, գործեց: Գիրք մը չտուաւ մարդկութեան, Ան՝ *Ինքզի՛նք* տուաւ: Ան ինքզինք *ամբողջովին* բաշխեց, ընծայեց անվերապահօրէն, առանց պայմանի, անսակարկ ու անխարդախ:

Յիսուսի կրօնփին հիմնաքարը սէրն է, ու շաղախը՝ գոհաբերութիւն: Ան երջանկացուցած է բոլոր հաւատացեալները: Յագեցուցած է բոլոր հոգեկան ծարաւները: Ոգեկան հաց է դարձած բոլոր Ձինք սիրողներուն: Յիսուս ջո՛ւր հրամցուց ծարաւին, հաց՝ քաղցածին, բժշկութիւն՝ հիւանդին, յոյս՝ սրտաբեկին ու յետոյ բեկանելով Իր Մարմինն ու Արիւնը սրբարար Խաչելութեամբ, բաշխեց Ձայն բոլորին: Տալն ու տրուիլը սիրո՛յ արտայայտութիւններ են: Յոյսի և գոյատեւման համար, Մարդեղեալ Յիսուս մեռնելո՛ւ կարողացաւ բաշխել Իր սրբարար Մարմինը քեզի և ինծի: Այդ սրբազան Ընծայումի ընդմէջէ՛ն ըսաւ աշակերտներուն, *«Առէ՛ք, և կերէ՛ք»*--Յով. Զ. 54-59.

«Ես եմ կենդանի հացը որ իջած է երկինքէն. եթէ մէկը այս հացէն ուտէ՝ յաւիտեան պիտի ապրի. և այն հացը զոր ես պիտի տամ, իմ մարմինս է զոր ես պիտի տամ աշխարհի կեանքին համար:

Ճշմարիտ, ճշմարիտ կ'ըսեմ ձեզի, եթէ չուտէք Մարդու Որդիին Մարմինը, և չըմպէք Անոր Արիւնը՝ ձեր մէջ կեանք չէք ունենար»: Ով որ կ'ուտէ իմ Մարմինս և կ'ըմպէ Իմ Արիւնս՝ յաւիտեանական կեանք ունի. և ես վերջին օրը յարութիւն պիտի տամ անոր»--Յով. Զ. 47- 63:

Պատարագի Սուրբ Հաղորդութեան պահուն, Յիսուս պատուէր մը կու տայ Իր աշակերտներուն, որ թէեւ անտեսուած է սակայն չափազանց խորիմաստ է: Ան կ'ըսէ. Ղուկ. ԻԲ.19:

«Այս քանը ըրէք Իմ յիշատակիս համար»:

Ի՞նչ կը նշանակէ *«Այս քանը ըրէք»* պատուէրը: Հպանցիկ ակնարկով այնպէս կը թուի մեզի, թէ ամէն անգամ որ մասնակցինք Ս. Հաղորդութեան Ձինք յիշենք: Իւրաքանչիւր հաղորդուող, ժամ մը Ս. Պատարագի ներկայ ըլլալէն յետոյ, անկասկած Ձինք յիշելո՛ւն համար կը հաղորդուի, և ոչ ուրիշ նպատակով: Միթէ Մեր Տէրը ա՛յդքան փառասէր էր որ Ձինք յիշելու համար ընենք: Ո՛չ, այլ *«այս քանը ըրէք»* պատուէրը ունէր խորասոյզ խորհուրդ մը:

(Յետագայ խորհրդածութիւններս համեստ մտածումներ են միայն):

«Այս բանը ըրե՛ք»ը ոչ թէ միայն պատարագող Բահանային Ս. Հաղորդութիւն մատակարարե՛լն է հաւատացեալներուն, այլ ուղղուած է բոլոր հաւատացեալներուն, որոնք կը մասնակցին Յիսուսի Բեկանեալ Մարմինը ծաշակելով, իրենք զիրենք պարտաւորութեան կ'ենթարկեն «ըրե՛ք»ի մը, որուն նպատակը կը գտնուի մի միայն յիշելու մեր Տէրը՝ Յիսուս Բրիստոսի *արա՛րքը*:

Հաւատացեալը՝ Յիսուսի աշակերտողը *ուխտաւոր* մը կը դառնայ ծաշակելով Անոր Մարմինը: Ան Մովսէսի Օրէնքին հետեւող մը չէ՛ ալլեւս, այլ իր Տիրոջ Յիսուսի: Մարդեղեալ Յիսուսի վերջին արարքը եղաւ բեկանուիլ՝ կոտորտուիլ և մեռնիլ: Ուստի ամէն անգամ որ հաւատացեալ մը կը մասնակցի Տիրոջ Մարմնին ու Արիւնին, պարտ է յիշել ու գիտնալ, թէ ինք աշխարհի վրայ ալլեւս իր իրաւունքը փնտռելու չէ՛: Իր արժանապատուութիւնը և անձնապաշտութիւնը պարտ է կոտրել: Իր "ես"ը պէտք է ուրանալ: Ինչո՞ւ, որովհետեւ հաւատացեալը մասնակցելով, ինքզինքն զոհաբերո՞ղ Տէր Յիսուսի Սուրբ Հաղորդութեան, *ուխտած կ'ըլլայ նաեւ մասնակցիլ ու շարունակել իր Տիրոջ չարչարանքները և անձնուրացութիւնը, վկայել*:

Պօղոս առաքեալ այս մասին շատ իրատես կերպով կ'արտայայտուի, ըսելով.

Առաջին.- «Քա՛ւ լիցի որ ես պարծենալու ուրիշ բան ունենամ, քան մեր Տէր Յիսուս Բրիստոսի խաչը միայն, որով աշխարհը խաչը ելած է ինծի համար, ես ալ՝ աշխարհի»--Գաղատ. 2. 14:

Երկրորդ.- «Այսուհետեւ թող ոչ ոք նեղութիւն պատճառէ ինծի, որովհետեւ ես իմ մարմնիս մէջ կը կրեմ Բրիստոսի չարչարանքները»--Գաղ. 2.17:

Յիսուս Բրիստոս իր զոհաբերութեան խորհուրդով մեզ ալ կը հրաւիրէ զոհաբերութիւն ընել: Հետեւիլ իրեն, ուրանալ անձը և անձին մղումները և ցանկութիւնները:

Կը խոստովանիմ թէ շատ դժուար է ուրանալ մեր իրաւունքը: Սակայն պատուէրը Անկէ է, որ ուրացա՛ւ իր իրաւունքը ու մեր փրկութեան համար յանձն առաւ բեկանուիլ և կոտորտուիլ: Հետեւաբար, սոյն պատուէրը ունի իր մէջ նաեւ պարզ պատասխանը, որ է. «Այս բանը ըրե՛ք իմ յիշատակիս համար»: Այսինքն, Ձիս կրնաք յիշել մի միայն երբ *դուք եւս յանձն կ'առնէք բեկանուիլ և կոտորտուիլ նման Ինծի, կ'ըսէ Յիսուս մեր Փրկիչը և Աստուածը*:

Ալպէո Նորատունկեան

ԲԱՆԱՏԵՂԾԱԿԱՆ

ԿԵՂԾԱԿՈՐԸ

Ծթէ կըմաս՝ ա՛նպայման կեղծաւորէմ միշտ հեռու
Բըմակութիւն հաստատէ, որովհետեւ չես գիտեր
Թէ վընասմերը անոր պիտի կըրես ե՛րբ եւ ո՞ւր:
Թշմաւիմեր՝ ունեցի՛ր այնքան ատեն որ գիտես

Ուժն ու ոգի՛ն, եւ հասցէ՛ն, տարողութիւնը ամռանց,
Զի անոնց դէմ դուն կըմաս ինքզի՛նքդ գէթ պաշտպանել
Քանի անոնք կ'երեսան. չեն աշխատիր մութիւն մէջ:
Կեղծաւորին թէ՛ հոգին, եւ թէ՛ աշխարհը մութ է,

Ջողիկին պէս, ամ լոյսին՝ կը շըւարի երբոր գայ,
Հարկ է անոր գիշերէն՝ չը հեռանալ երբեւէ:
Կեղծաւորը վախկտտ է. եւ սըտախօս մը շողով,
Որում լեզուի դիրասահ՝ այնքան եւ ջաղցր է սակայն.

Մարդ հարկ է որ սարսափի միտումներէն միշտ անոր,
Ան սուտերու ճահին մէջ կը կարծէ թէ ապահով
Եւ անվրդով է ընդմիշտ. միմչդեռ ամէն ճահնարմակ
Օր մ'անպայման կը նետի կազմեղով մա՛ս ճահիճին:

ԱՆԵԼ

ՄԻՐՏԸ

Մի սիրտ էր մայթին ընկած թփրտում
 Ու դողում՝ յանկարծ չընկնի՞ ոտի տակ.
 - Ի՞նչ ես անում դու - ասի - այս ցրտում.
 Ինչո՞ւ չես մնում ին քնի մէջ տա՛հ:
 Նա պատասխանեց.
 - Անմահուր հոգին ինձ տեղից հանեց ...

ԱՅՍՕՐ

Այսօր որդիս ըմբոստացաւ
 Ու հարուածեց սրտիս՝ նետով:
 Նետը սրտիս միջով անցաւ,
 Ու ես անցայ մահուան մօտով...
 (Սակայն հոգիս ուրախացաւ,
 Որ ես պիտի գնամ շուտով...)
 Փրկիչ Տէրս, թող որ ների
 Իմ «նետածից» կտրին նրան:
 Միայն օրհնանք նրան քերի
 Ու թող ոտքը չառնի քարին...

ԿԱՆԳ ԱՌ, ԺԱՄԱՆԱԿ...

Կանգ առ, ժա՛մանակ,
 Գուցէ արթնանա՞յ վարորդը թշուառ,
 Իր ինքնաշարժի դեկի մօտ քնած,
 Որի մեքենան սուրում է առաջ,
 Զորն ի վար տանող ճանապարհով կարճ...
 Կանգ առ, ժա՛մանակ,
 Մինչեւ արթնանայ ազգը իմ քնած,
 Որի գնացքը սուրում է արագ,
 Դէպի դժոխքի դռները կրակ...

ՄԻՇԱ ՍՎԱՐԵԱՆ

ԱՅՍՕՐ ԱՆՃԱՌ

ՆԵՐՍԷՍ ՇՆՈՐՀԱԼԻ

Ա.

Անճառ լոյսին ծագումն այսօր
Մեղի համար սիրայորդոր
Կը խոնարհի մէջ Վերնատան
Կատարել տօնն ըստուերական.
Ընթերեաց ատեն կապեց զենջակ
Այն որ հագած է լոյսն համակ,
Ու ծառայի պէս Զուր լրցած՝
Իրեննեւուն ոտներն լըւաց:

Բ.

Ձթողուց Պետրոս՝ որ իր ոտքին
Մօտեցնէ Հօր Բանն ու Ուրդին
Իր ձեռքն՝ որուն երկինք գործն էր
Ու երկրաւոր արարածներ,
Որ բացաւ աչքը կոյրերուն,
Խուլ ականջներն ու համր լեզուն,
Որ զինք ալեաց վրայ բըռնելով՝
Սաստեց ծովուն ու լուսն ծով:

Գ.

Փոքր հօտին գլուխն յանդիմանեց
Թէ չէր հասկնար խորհուրդն այն մեծ,
Ան ալ շընորժ խընդրեց հըլու
Գլուխն ու ոտները մաքրելու.
Ըսաւ, Չունի պէտք լըւացման
Գլուխդ, վասըն զի մաքուր է ան.
Ոտներդ լուացման կը կարօտին
Որ սըրբութեամբ գըլխուդ յօդին:

(Շարունակելի)

Դ.

Իր ուսուցած խոնարհութիւնն
Աշտկերտաց ամէն մէկուն
Այսօր գործով ցոյց տըւաւ Նա
Իր հրաշալի անձին վըրայ,
Ծառայ եղաւ հող էակին
Հուր էակէ անտես ոգին,
Սպասուորեց ծառաներուն
Սրովբէներէ պաշտուողն համբուն:

Ե.

Թէ ըլլալով ևս տէր եւ պետ
Ու ամէնուն ալ վարդապետ՝
Ինձ հետեւող ծառաներուդ
Լուացի ոտներն աղտէն տըղմուտ,
Դուք որ բնութեամբ էք համարժէք,
Նոյն հեղութիւնն ի յայտ բերէք
Որ բարձրացողն իյնայ յաւեր՝
Ինկած բնութիւնն ալ կանգնի վեր:

Ո.

Դու որ կոնքի մէջ ձեռքով ժիր
Անոնց ոտները մաքրեցիր,
Եւ ուսուցիր խոնարհութեամբ
Յաղթահարել չարն ապըստամբ,
Լուս՝ իմ մեղքն ախողմն ալ մըթին՝
Աղաչանքովն այդ սուրբ գունդին,
Ուղղէ քայլերս՝ որ ապահով
Ելլեմ երկինք խոնարհ հոգւով:

ԵՂԻՇԷ ԵՊՍ. ԴՈՒՐԵԱՆ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Գ. Յանգը, Տունը, Հանգիստութիւնը
Նարեկացու Ստեղծագործութեան

Հանգիստութիւնը.— Նոյն կամ նման հնչիւնների հետեւողական կրկնութիւնը բանաստեղծութեան մէջ, աւելի հին ծագում ունի, քան յանգը: Այն յայտնի է ժողովրդական բառախաղերից, առածներից, ասույթներից, հանելուկներից, եւ այլն: Հին գրականութեան մէջ հանգիստութեանը դիմում էին իրրեւ ճարտասանական մի ձեւի՝ հնչիւնների նմանութեամբ խօսքը գեղեցկացնելու նպատակով: Բաղաձայն հնչիւնների կուտակմամբ ստեղծուած հանգիստութիւնը կոչւում է բաղաձայնոյթ, ձայնաւորներիւր՝ առձայնոյթ: Հանգիստութեան հնագոյն եւ դասական օրինակները տուել է Նարեկացին: Դրանք խօսքի արտաքին գարդեր չեն նրա համար, այլ իր ապրումներիւն ու յոյզերին համապատասխան արտայայտչական եղանակներ: Բնութեան երեւոյթի եւ բանաստեղծի տրամադրութեան ներդաշնակութեան այդ կապը Նարեկացին ուղղակի բանդակել է ծովի եւ ծիծաղի համադրութեամբ՝ ալեծածանութեան պատրանք ստեղծելով Մ հնչիւնի իրարայջորդ կրկնութեամբ.—

Մաւալ ծով ծիծաղ քաղցր աւղով
շարժենայր...

(ԳՆՏԳ, 114)

Աչքն ծով ի ծով ծիծաղախիտ
ծաւալանայր յառաւօտուն...

(ԳՆՏԳ, 124)

Բաղաձայնոյթի / վ, ծ / եւ առ-
ձայնոյթի / ա, ի / ներդաշն
գուգորդութեամբ է գրուած վարդավառի
տաղի այս տունը.

Գոհար վարդըն վառ առեալ ի
վեհից վարսից արփենից.

Ի վեր ի վերայ վարսից ծաւալեր
ծաղիկ ծովային:

(ԳՆՏԳ, 117)

Նոյն տաղում Մ հնչիւնի
կրկնութեամբ Նարեկացին ստեղծում է
ասես շուշան ծաղկի յուղիկ շրշիւնի եւ
հովի հեզ շնչի լսելի բրբբռ.

Յայն հարաւային լեռնէն քաղցր
աւղով ցաւդէր շուշանին.

Մուշանըն շաղով լցեալ, շող շաղով
եւ շար մարգարտով:

(ԳՆՏԳ, 118-119)

Սարից իջնող սալի անիւների
բեքեւ, աշխոյժ գլուցի գրեթէ քնածայնոյթ
է Նարեկացու թարութեան տաղի այս
հանգիստութիւնը.

Ի գի՛լ քայր, ի գի՛լ, սալիկն ի
գի՛լ...

(ԳՆՏԳ, 64)

Հանգիստութիւնն ուժեղանում է նաեւ
հարեւան բառերի առանձին նոյն կամ
նման հնչիւնների հերթագայութեամբ, որը
շատ է սիրել Նարեկացին.

Մեղա՛յ գերունակ գոգոյդ գրկանաց,
անբաւս մեղա՛յ,

Մեղա՛յ աննուաղ լուսոյդ վայելման,
նենգոդս մեղա՛յ:

(Բան ԻԷ, ք)

Հանգիստութեան գաղտնիքներին
Նարեկացին հասու է եղել ոչ միայն իր
ստացած ճարտասանական փայլուն
կրթութեան շնորհիւ, ոչ միայն բանաստեղ-
ծական ինտուիցիայով, այլեւ ժողովրդական
երգ ու բանի խոր իմացութեամբ: Միթէ
ժողովրդական ակունքից չէ գ եւ ք
հնչիւններով ստեղծուած այս
բաղաձայնոյթը.

Բերանն երկբորդի, վարդն ի շրթանց
կաթէր...

(ԳՆՏԳ, 124)

Բնութեան երեւոյթի ձայնական
նմանութեան քացառիկ պատկեր է Տ բա-

դաժայնի կուտակմամբ ստեղծուած այս հանգիստութիւնը, ուր ասես լսելի է հողմավար ու տագնապահար տատանուող տունկերի տերեւների շառաչիւնը.

Գանգի գոր աւրինակ տատանին տագնապաւ տերեւի սնկնոց եղելին ծառոց,

Շարժեալք ի հողմոց ուժգին քայօնոց՝ հոսեալք ի խճաքի...

(Բան ԱԱ, գ)

Միեւնոյն տողի կամ կից տողերի մէջ նոյն կամ նման հնչիւնների կրկնութեամբ Նարեկացին յաճախ է ստեղծում մի տեսակ շղթայալար հանգիստութիւններ, որոնք ներառելով անկի շատ եւ տարբեր հնչիւններ՝ անկի տեսական են դարձնում դաշնաձայնութեան տպաւորութիւնը: Ահա, օրինակ, ծաւալուն մի հանգիստութիւն, ուր տեղ են գտել վ, ո, ի, ս, պ, ն հնչիւնները՝ զուգորդելով քաղաձայնոյթը առձայնոյթի հետ.

Վերսեցի՛ն վարսին վերսքիւք,
Տռչեցի՛ն քրտմանց քոյսէ,
Նգովեցի՛ն բունաւորին չարքանութիւնէ,
Կորեցի՛ յար խաքութեան ի մահ որսողին,
Պարսեցի՛ն պատրոզին բանաւրկութիւնէ,
Պակասեցի՛ն գէնէ գրպարտողին,
Ակնցի՛ն սուսերք մահաբերին,
Սուգեցի՛ն սաղորդին պատրաստութիւնէ:

(Բան Ա, գ)

Կամ՝

Մտանեմ ի բոյնն աղաւնի, եւ անտուտ ագռաւ եղանեմ,
Դամ սակաւ մի սպիտակ, եւ սրանամ դառնամ քնախին սեւացեալ:

(Բան ՀԱ, ք)

Կամ՝

Եթէ յեղբորէ միեղբորույ փախնուցում գերծեալ,
Նկունն միրանէ աղկաղկաց մնացն մորմռոզաց գիս կեղեքեցեմ:

(Բան ԱԸ, ե)

Բնութեան երեւոյթի, հոգեկան վիճակի, արամադրութեան եւ յոգի վերարտադրութիւնը դաշնահնչութեամբ ոչ

միայն լեզուի հնչիւնական հարստութիւնից օգտուելու վարպետութիւն է, այլեւ միտքը բանաստեղծական կատարեալ ձևի մէջ արտայայտելու բարձր արուեստ: Ինչպիսի երկուութիւն պիտի ապրած լինի բանաստեղծը գրելու համար, թէ՛

Հրեշտականամ յերեսս, եւ ի խորհուրդս դիւանամ,

Հաստատիմ ի յոտս, եւ ի միտս տատանիմ,

(Բան ՀԱ, ք)

ուր հանգիստութեան շնորհիւ կարծես տեսանելի է քնարական հերոսի ներքին տուայտմանը: Նոյն արամադրութեան արտայայտութիւն է նաեւ այն առձայնոյթը՝ ստեղծուած է եւ ու ձայնաւորներով.

Ի յես արեւուն հարուստ երեւիմ,
Եւ ընդ երեկս ունայն դեգերիմ:

(Բան ՀԱ, ք)

Նարեկացու այսպիսի հանգիստութիւնները համարժէ են քեւաւոր ասույթների: Մտքի խորութիւնը ներդաշն է արտայայտման գեղեցկութեանը: Նարեկացու համար չկան ինչպէս մերժելի բառեր, այնպէս էլ խորք եւ անախորժաւոր հնչիւններ: Կարեւոր է դրանցից օգտուելու վարպետութիւնը: Գիտահեղձի ողբերգական կացութիւնը Նարեկացին նկարագրում է ո, դ, խ քաղաձայնների այնպիսի Քանձր կուտակմամբ, որ բարձրաձայն ընթերցանութիւնն իսկ ստեղծում է խեղդուելու ծանր մղձաւանջ.

Իբր ի հոսանաց բռնութեան գարնանազայր գետոց,

Արտաճգեալ յակամայ ընթացս ողորմագին գլորման,

Ջրակույ, ոգեսպառ պղտորարքութեամբ, Դաժանահոս, սկախառն, մամաւարմատ,

խառնախոլու,

Մահաբեր երկամբք վանեալ,

Ըստ որոց յուղիթցն հեղեղիցի՛ն հեղձուցեալ,

Այսու առակաւ եւ ես՝ եղկելիս:

(Բան ՄԲ, գ)

Հանգիստութեան վարպետութիւնը հայ բանաստեղծները իւրացրել են Գրիգոր

Նարեկացու արուեստից՝ սկսած Ներսես Շնորհալուց, տաղերգուներից և վերջացած դասական և մեր օրերի բանաստեղծներով: «Նախնի մատենագիրը գիտեր ծովածայն հնչեցնել բառերը», - գրել է Մ. Մեծաբեկը, - «Գիտեր ծիծաղախիտ ժպտեցնել բառերը»(6): Նարեկացու հանգիստութեան արուեստն ունի մախատեղծ քարմուքիւն: Պատահական չէ, որ նրա արուեստի այդ յատկանիշի վրայ ուշադրութիւն է դարձրել Վ. Բրիւսովը. - «Գրիգոր Նարեկացին քարձր կատարելութեան է հասցրել բանաստեղծական ձեւը, սիրով մշակելով «հնչիւնագրութիւնը» շատ աւելի առաջ, քան դա ծաղկեց պարսկական և արաբական ֆնարերգութեան մէջ»(7): Գտնելով, որ Նարեկացու հանգիստութիւնները բացառապէս պայմանաւորուած են այն իմաստով, որ նա արտայայտել է խօսքի արուեստի բոլոր մակարդակներում, Մատեանի մերօրեայ ռուս քարգմանիչ Վ. Միկուշնիչը գրում է, որ Նարեկացու «բացատրողի վեհ համադաշնութեան համեմատութեամբ թե՛ արեւմտեան սոնետը և թե՛ արեւելեան գագելը բւում են ժամանակ էսթիզմներ»(8):

Դժուար է Նարեկացու բանատողը անդամահատել, բաժանել գուտ տաղաչափական միաւորների: Բանաստեղծութեան արեւմտի չափանիշները՝ յանգն ու վանկը, տողն ու տունը, մի տեսակ դուրս են նրա անգուգական արուեստի շղթայից: Նրա բանաստեղծական պատկերի իմաստը անտրոնիկ կերպով գուգորդուած է նրա նայնժան քարձր բանաստեղծական ձեւի և արուեստի կատարելութեան հետ: Եւ եթէ նա մերթ բւում է նոյն ու շալլ, խոտն ու յախոտն, անափ ու անեզր, սակայն միշտ էլ մնում է իր արուեստի գարմամախօրէն կառուցիկ համադաշնութեան մէջ, ինչպէս բնութեան ներքին, բայց անուսանելի կարգաւորութիւնը: «Եւ չնայած՝ Նարեկացու պարբերու-

թիւնները հսկայական են, իսկ պատկերների թիւը՝ անհաշիւ, բայց աւելորդ տող մաչունի»(9), - գրել է ռուս բանաստեղծ Ալ. Մեծիրովը: Նարեկացու արուեստի այս կատարելութիւնն է, ահա, որ միշտ էլ եղել ու մնում է ռուսանելի, առիմֆնող և առեղծուածային:

ՎԵՐՋԱԲԱՆ

Բանաստեղծի մեծութիւնը ուղիղ համեմատական է նրա ժողովրդայնութեանը: Նարեկացու նկատմամբ հայ ժողովրդի տածած սերը համագօր է նրա հանճարի ուժին: Նարեկացին հայ ժողովրդին պարգեւել է վսեմ բանաստեղծութեան մաքուր մքնդորտ: Բանաստեղծի հառաչանքը ծնուել է քարու և գեղեցիկի, ճշմարտութեան և արդարութեան, մարդու բարոյական կատարելութեան որոնումների և ձգտումների տառապանքից և տենչանքից, և այդ հառաչանքի մէջ արտացոլուել է հայ ժողովրդի հոգու և ոգու նկարագիրը:

Նարեկացին գրական ասպարէզ է իջել հայ ժողովրդի համար բարենպաստ ժամանակ՝ 10րդ դարում: Հայաստանը վերականգնել էր իր պետականութիւնը: Երկիրը վերելք էր ապրում: Աստիճանաբար աշխարհականանում էր հասարակական գիտակցութիւնը: Հակամարտութիւնների պայքար ծնում էր տարամետ հայեացքներ, ինքնամերժ գաղափարներ, նոր ըմբռնումներ: Գրականութիւնն ընդլայնում էր իր հետաքրքրութիւնների ոլորտը: Աստուածաբանութիւնն անգամ ձգտում էր թարմացնել կրօնական դոգմայի մեկնաբանման ելակէտը: Վերացական հասկացութիւնները յանախ իմաստաւորում են կեանքի և բնութեան բանձրացական գուգահեռներով: Զգացմունքայնութիւնը դառնում է գեղարուեստական խօսքի առաջնահերթ պահանջներից մէկը:

Նարեկացու ստեղծագործութիւնը իր դարաշրջանի գեղարուեստական արձագանքն էր՝ կապուած հասարակական գիտակցութեան մէջ կատարուող նոր տեղաշարժերի հետ: Առաջին. Նարեկացին կեանքին, իրականութեանը, մարդուն եւ բնութեանը մօտեցաւ նոր տեսանկիւնից՝ նորապատեհականութեան գեղագիտութեան հայեցակէտից: Բնութեան մէջ արտացոլուած է աստուածային իմաստութիւնը, մարդու մէջ՝ աստծու պատկերը: Աստուածամանութիւնը ոչ միայն մարդկային բարոյական կատարելագործման ճանապարհն է, այլեւ մարդկութեան նպատակը: Բանականութեան ոլորտից այդ գիտակցութիւնը գրականութիւնը պէտք է սերմանի զգացմունքների մէջ խորացնելով յուզական լիցքերի ներգործութեան ուժը:

Երկրորդ. Նարեկացին բացայայտեց մարդկային հոգեբանութեան խորունկ ծալքերը, նրա բարդ ու հակասական ներաշխարհի բազմերանգ համայնապատկերը: Թէեւ Նարեկացին չի նշանակում իր փնտրական հերոսի կերպարի հետ, քէեւ աննշմարեմ անձնական կեանքի փաստերն ու դրուագները նրա ստեղծագործութեան մէջ, սակայն նա պահպանում է անհատական հոգու միասնական կեանքի դրոշմը՝ անհատականութեան մէջ ընդհանրացնելով դարի համամարդկային դրաման: Նա խօսում է իր անունից՝ բոլորի փոխարէն: Բանաստեղծի մէջ ընթերցողը տեսնում է իրեն, ընթերցողի մէջ վերամարմնաւորում է բանաստեղծը: Նարեկացու փնտրելութեան մէջ պահպանում է բանաստեղծի անհատականութեան ներքին ամբողջականութիւնը: Նրա փնտրական անհատը անձ չէ, այլ մարդկութեան ընդհանրացած կերպարը՝ անհատական գծերով: Դա է նշանաւորեց անհատական փնտրելութեան այն սկիզբը, որ հայ գրականութեան պատմութեան մէջ բացեց Գրիգոր Նարեկացին:

Երրորդ. Քրիստոսի իդեալն առանցքային տեղ է բռնում Նարեկացու

ստեղծագործութեան մէջ: Բանաստեղծի բոլոր խոհերն ու զգացմունքները, տագնապներն ու տարակուսանքները, սերն ու ասեղնութիւնը, յոյսն ու ապշաւանգքը բացայայտոււմ են նրա յարաբերութեամբ: Նարեկացին Քրիստոնէական հումանիզմի մեծագոյն ներկայացուցիչն է միջնադարի համաշխարհային գրականութեան մէջ: Նարեկացու բանաստեղծական աշխարհը ներթափանցում է այդ պարոսով: Եթէ աստուածամանաչողութիւնը Նարեկացու համար համարուում է մարդուն երկրային կեանքի իմաստը, ապա այդ ճանաչողութեան բարոյա-գործնական նպատակն էլ այլ բան չէ, քան աստուածամանութիւնը: Ինքնակատարելագործման ուղին տանում է դէպի աստուածութեան հետ մշտնջենապէս միաւորուելու վախճանակէտը:

Չորրորդ. Նարեկացին քարմագրեց բանաստեղծութեան արտայայտչական միջոցները եւ հարստացրեց լեզուի պատկերաւորութեան համակարգը: Նա առաջին հայ բանաստեղծն էր, որ գիտակցաբար դիմեց յանգի օգտագործմանը՝ առաւելագոյն յուզական ներգործման հասնելու համար: Նարեկացին բաղաձայնոյթի եւ առձայնոյթի անզուգական վարպետն է հայ բանաստեղծութեան պատմութեան մէջ: Նա չունի առարկայական, անկախ, ինքնաբերական պատկերներ: Բնութեան նրա խոր զգացողութիւնը ստեղծել է բնութեան կենդանի պատկերներ՝ շարժման, փոփոխութեան, յաւերժական կերպարանափոխութիւնների պահի մէջ: Բայց այդ պատկերները դեռեւս խորհրդանշական բնոյթ ունեն եւ իմաստաւորուում են այլաբանօրէն: Տեսանելի երեւոյթների զուգահեռները հնարաւորութիւն են ընձեռում աւելի խոր ու ցայտուն բացայայտելու մարդկային բարդ ներաշխարհը:

Հինգերորդ. Նարեկացին վերակերտեց մայրենի լեզուն՝ ըստ իր ստեղծագործական տարերքի: Չափազանց

հարուստ է նրա բառապաշարը: Մեծ է նրա աւանդը քնարերգութեան արուեստի լեզուի մշակութեան մէջ: Նրբին մաշակով նա օգտուել է հայոց լեզուի արտայայտչական լայն հմարաւորութիւններէից, շարահիւսական բազմազան ձեւերից, ժողովրդական կենդանի խօսքից, հայ հին մատենագրութեան մնայուն աւանդներից: Նարեկացին բոլոր ժամանակների հայ բանաստեղծների համար կարող է լինել նորակազմութիւնների ուսուցիչ: Նոր ձեւերի որոնումները նա միշտ էլ զուգորդել է նոր բովանդակութեան մարմնաւորման անհրաժեշտութեան հետ: Նարեկացու ոճը ինքնատիպ է, անկրկնելի եւ վսեմ:

Վեցերորդ. Նարեկացու ստեղծագործութեան բարձրակէտը նրա Մատենան է, բանաստեղծական հրաշակերտ մի յուշարձան, որը չունի ոչ իր նախորդը եւ ոչ էլ իր յետնորդը հայ գրականութեան պատմութեան մէջ: Մատենանը միշտ էլ պահպանում է գեղարուեստական իր ակունքները հմայք՝ սերունդների համար մնալով իրրեւ գեղեցկութիւնների անսպառ աղբիւր: Մատենանը մարդկային հոգու այն ողբերգութիւնն է, որ միշտ էլ ծնւում է անհատի ներշնչութեամբ՝ սեփական բարոյական անկատարութեան, կեանքի ու հասարակութեան աններդաշնակութեան գիտակցութիւնից: Նարեկացին, սակայն, լաւատես է, եւ մահը նախասահմանուած է միայն մարմնի համար՝ հոգին յաւիտեական կենդանութեան անցնելու ճանապարհին: Հակասութիւններից ծուաւուռող մարդկային հոգին կարող է խաղաղութիւն գտնել միայն աստուածային սիրոյ մաքրագործող բուրյալում: Նարեկացին հաւատում է մարդու բարոյական վերածնութեանը:

Եօթերորդ. ժողովրդական բանասիրութեան նկատմամբ ունեցած հետաքրքրութիւնը ոչ միայն ստեղծագործական աւիշ է հաղորդել Նարեկացու քնարերգութեանը,

այլեւ նպաստել է նրա աշխարհականացմանը: Նա շատ բան է վերցրել ժողովրդական երգարուեստից: Նրա քնարական հերոսն իր մէջ խտացնում է հայ ժողովրդի ազգային ոգին, ինչպէս էպոսի հերոսը՝ ազգային բնաւորութիւնը: Հայոց լեզուն չունի անլի շոյալ սերմնացան եւ անլի բարձրարուեստ մարտարապետ, քան Գրիգոր Նարեկացին: Մայրենի լեզուի անմարելի սիրոյ մէջ յաւերժացել է Նարեկացու անպարագծ հայրենասիրութիւնը: Նարեկացու Մատենանը հայոց լեզուի կենդանի յարակալութեան յուշարձանն է նաեւ:

Մեծ բանաստեղծի, առաւել եւս՝ հանճարի մասին գրուած ամէն մի ուսումնասիրութիւն մնան է քննդակադրածի կերտած նրա քննդակին, նկարչի վրձնած նրա դիմանկարին: Նրանք մօտենում են էութեանը, բայց մնում են նմանութեան մարմնաւորման ինչ-որ սահմանի վրայ: Այսպէս է նաեւ սոյն մենագրութիւնը: Նարեկացու ստեղծագործութեան էութեանը մօտենալու, նրա խորքերի ու գաղտնիքների մէջ քափանցելու եւ լուսարանելու ճանապարհին մի քայլ է սա, եւ եւ իմ աշխատանքն աւարտում եմ մի ճշմարտութեամբ, որ սերունդներին է աւանդել նոյն մեծ Նարեկացին.

«Միշտ ուսանիմ, եւ երբեք ի ճշմարտութիւն գիտութեան ոչ հասանեմ:»

(Բան ՀԱ, ր):

(Վերջ)

Ա. ՂԱԶԻՆԵԱՆ

ԱՂԻԻՐԵՆԻ ԵՒ ԵՄԵՐՍՈՆԻ ԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

6.- Մ. Մեծարեմք, Երկերի լիակատար ժողովածու, էջ 275:

7.- Վ. Յա. Բրյուսով, Հայաստանի եւ հայկականութեան մասին, էջ 78:

8.-

9.- Լ. Մկրտչեան, Պոեզիայի հասակը, Երևան, 1979, էջ 178-179:

ԳՐԱԽՈՍԱԿԱՆ

«... Ցիդի Համա Իմ Լալի»

Զարեհ Մելքոնեանի «Հո՛ւն Դեպի» Գրքին Հրատարակութեան Առթիւ

«Հո՛ւն Դեպի» հատորին 263 քերթուածներուն շքեղ հրախաղութեամբ Զարեհ Մելքոնեան, արդի հայ բանաստեղծութեան ուսումնասէտը, կը մօտեցնէ մեծ աւանդին կախարդող հորիզոնը:

Ի՛նք է կեդրոնը աշխարհին, Նահապետ Քուշակի եւ Սայաթ-Նովայի մեան, իսկ իրմէ հեռու չենք մենք, դուռն ու ես, երբ կը մերկացնէ ի՛ր գօզալը եւ Գալիֆորնիոյ Ֆրիմոնթ քաղաքին մէջ իրեն կը հանդիպին կամ կը քսուին Աստուած եւ հրեշտակ, հիւանդութիւն եւ ծերութիւն, ազգ եւ հայրենիք, հայ տղաք ու աղջիկներ, եւ ինք կ'երգէ ելեկտրական կիթառովը բառ-գաղափարներու գուպարին, առանց բարձրախօսի:

Հուժկու տաղանդով բանաստեղծն է Մելքոնեան, որուն «մտազգացողութիւնը» ճշալով կը ծնի եւ երգի կը վերածուի իր իսկ ստեղծած գործիքով, որ ամբողջութիւնն է լեզուին եւ արուեստին, որուն մէջ կը խաղայ բարակ մատը մարմնող հայկական հիմնաւորք տաղաչափութեան, բայց որուն գրաւչութենէն, ըստ իս, կը պակսեցնեն անվերջանալի երկարները, շեշտերը եւ ստորակէտով անջատուած կախման կէտերն ու շաղկապները:

Անկարելի է որ Թէքեանի, Վարուժանի, Սիւսանթոյի, Մեծարեանի կամ Տէրեանի գործիքներով կարելի ըլլար արտայայտել Մելքոնեանի «մտազգացողութիւնը»: Կոստան Զարեանի, Զարեանի եւ Պարոյր Սեւակի գործիքները պիտի կրնային վստահաբար, եթէ անոնք պատեհութիւնը, կորովը կամ անկեղծութիւնն ունենային աշխարհը տեսնելու իրե՛նց աչքերով եւ ազատ ձգէին իրենց գաղափարները՝ հոգ չէ թէ կիսամութ կամ խաւար տեղ մը իյնային անոնք երբեմն, ինչպէս Մելքոնեանիները:

Զարեհ Մելքոնեան կը փնտռէ կեանքին իմաստը, կը խոկայ պատմելով, թատերագրելով, բաղդատելով, երգծելով եւ հեգնելով մարդուն ողբալի անգօրութիւնը եւ հայուն եղկելի «անգօրութիւնը», որոնք անշուշտ կը տանին հո՛ւն, դէպի ոչնչացում եւ ոչնչութիւն:

Մեզմէ իրաքանչիւրը, իր կեանքի օրերուն, փորձած է մտքով մտնել հոն, քանի մը երկվայրկեան տեսողութեամբ, լատկապէս երբ պէտք եղած է վերջնապէս բաժնուիլ սիրելիէ մը կամ բարեկամէ մը. շատեր քանի մը անգամ քալած են հայ կեանքի փոսերուն առջեւէն եւ քանի մը անգամ ինկած ալ անոնց մէջ վասն հաւատքի, վասն հայրենեաց, առանց բան տեսած ըլլալու:

Բանաստեղծը ո՛չ միայն տեսած է տեսանելիին եւ անտեսանելին, այլ զանոնք կը յիշէ մանրամասնութեամբ. ո՛չ միայն կը յիշէ, այլ գմալելի

ինքնահարցաքննության մը մէջէն զանոնք կը վերականգնէ մեր աչքերուն եւ ուղեղներուն համար, քանի որ ճամբուն մնացեալ մասը շատ կարճ է եւ «հոն» այնքան մօտիկ՝ մեզի եւ հայոց ազգին:

Դարեր առաջ Ժողովողը, որ ճամբայ ելած էր կեանքին իմաստը գտնելու եւ զայն գտած էր... անիմաստ ու քացագանչած «Ունայնութիւն ունայնութեանց... զի ամենայն ինչ ունայնութիւն է», ի վերջոյ կը յանձնարարէր ենթարկուիլ Աստուծոյ կամքին: Զարեմ Մելքոնեան հետաքրքրուած չէ իր եւ մեր անձերուն սպասող Վերջին Դատաստանով, քայց հրաշէկ հեզմանքը վերապահած է անոնց որ քրքջալով ազգը կը տանին հո՛ւն, ուր դատաստան չկայ անոր համար:

Այն օրէն երբ սփիւռքի մէջ ազգապահպանումը հիմնական եւ համապարփակ քաղաքականութիւն դարձաւ, շուրջի մը մտան անոր հետեւեցաւ պայմաններուն յարմարելու կամ պատշաճելու հարցը, զոր մինչեւ սերունդ մը առաջ աշխարհական եւ եկեղեցական ղեկավարութիւնը, գրեթէ ամէն տեղ եւ գրեթէ միահամուռ կերպով, ընկալած էր ազգին հազարամեայ պատկառելի դէմքին վրայ պարբերաբար գեղագիտական հպումներ ընելու անհրաժեշտութեամբ:

Ի՞նչ պէտք է ընենք այսօր եւ վաղը՝ պայմաններուն յարմարելու կամ պատշաճելու համար:

Կայ մո'ր տեսակէտ մը, որուն լաւագոյն արտայայտիչը Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութիւնն է: Կազմակերպութեան 80րդ Ընդհ. Ժողովին աղթի, գումարուած Տէմիրճեան կեդրոնին մէջ, Պէյրութ, Շաբաթ, Հոկտեմբեր 17, 1998ին, անոր քարձրաստիճան պաշտօնատարը այս տեսակէտը լայնօրէն քացատրած է Լիբանան լոյս տեսնող անգլերէն թերթի մը:

«[Ան] շեշտեց, թէ ներկայիս Միութեան փիլիսոփայութիւնն է, ի հակադրութիւն ձուլման, քաջալերել հայոց ամբողջական միախառնումը իրենց քնակած երկիրներուն մէջ», կը հաղորդէ թերթը: Full integration as opposed to assimilation ըսել է նախկին լիբանանահայ խօսակիցը եւ ա՛յսպէս արդարացուցել Բարեգործականի փիլիսոփայութիւնը. «Կը հաւատանք որ միախառնումը քնական, անխուսափելի ընթացք մըն է եւ անպայման կը կատարուի, հետեւաբար ընդունեցէք: Վտանգ չկայ ամբողջին մաս կազմելու մէջ, քայց երբ առանձնանաս, օր մը ինքզինքդ կրնաս գտնել միս միմակ»:

Թերթը կը շարունակէ. «[Բարեգործականի ղեկավարը] յայտնեց, թէ Միութիւնը ամբողջապէս կը քաջալերէ տեղւոյն համայնքը (այսինքն Լիբանանի հայ համայնքը, Հ.) որ իր գործունէութեանց մէջ առնէ ոչ-հայերը...»: Ըստ իրենց, «Ֆրանսայի եւ Ամերիկայի արեւելեան ափին երրորդ եւ չորրորդ սերունդ համայնքները լրիւ միախառնուած են: Լոս Անճելէս, Գանատա եւ Լոնտոնի ու Ժընեւի մտան քաղաքներ միախառնումի կէս ճամբան են ... Լիբանան ալ փոխուելու վրայ է ... 'նոր գաղափարներ'»

Ժամանակ կ'առնեն...» Daily Star, Հոկտ. 16, 1998, գրուցավար Marlin Dick, թերթին անձնակազմին:

Թէեւ Հ.Բ.Ը. Միութեան վերջին 15 տարիներու կերպարանափոխութիւնն ու սփիւռքեան գործունէութեան ոչ-ուղղափառ շեշտն ու ձգտումները յայտնի էին եւ յաճախ խստօրէն քննադատուած, բայց առաջին անգամն է որ անոր «մօտաւոր» եւ «հեռաւոր» նպատակները այսքան բացորոշ կերպով կը պարզուին Կեդրոնական Վարչական Ժողովին ասպարեզով իրաւաբան, երկարամեայ եւ հանգամանաւոր անդամին քերնով:

Որքան որ գիտեմ, հայ մամուլը չգրադեցաւ վերեւի յայտարարութեամբ: Թերեւս անկարեւոր նկատեց կամ քնաւ չնկատեց: Զարեհ Մելքոնեան պէտք չունէր զայն կարդացած ըլլալու «ՀՊԴ Դեպի»ի ազգային երգերը յօրինելու համար: Կարելի չէ բանաստեղծ ըլլալ եւ չտեսնել չտեսածը անոնց որոնց պաշտօնն է տեսնել, չխօսիլ չխօսածը անոնց որոնց կոշտմն է խօսիլ եւ չգրել չգրածը անոնց որոնց յաւակնութիւնն է գրել:

Կը գտնուիմք դէմ յանդիման ազգային նո՛ր գաղափարախօսութեան մը, որ սակայն չի քացատրեր իրենց քնակած երկիրներուն կամ անոնց ժողովուրդներուն հետ հայոց միախառնումէն ազգին ունենալիք շահը: Ակնարկութիւն մը կայ «միս միմակ» չմնալու մասին, բայց կ'ենթադրեմ որ ատիկա կը պատկանի նշանակութիւն չունեցող խօսքերու կալուածին: 21րդ դարուն ո՛ր ազգը կրնայ «միս միմակ» մնալ: Կը ձգե՛մ...

Ամերիկայի մէջ, որ բոլորին full integration-ի մայր հայրենիքն է, բոլոր քաղաքացիները, ինչպէս ուրիշ ամէն տեղ, իրենց տուններէն դուրս կ'աճին մաս կազմելով ամբողջին, բայց ազգային խմբաւորումներէն ոչ եւ առողջ են անո՛նք որ կը նախընտրեն մնալ «առանձնացած», մաս չեն կազմեր ամբողջին, բայց մաս կ'առնեն ամբողջէն: Ազգային խմբաւորում մը աւելի՛ է զինք բաղկացնողներու գումարէն:

Ամերիկեան հանճարը դաժան կացութեանց համար գտած է անդորրաւետ քառեր եւ քացատրութիւններ:— Մասնաւոր կրթութիւն (special education) ստացող երեխան տարբեր է իր տարեկիցներէն, ո՛չ աւելի լաւ: Տասնըմէկերորդ Գլուխին (Chapter 11) դիմած վաճառականը վէպի մը անմոռանալի էջերը վերստին կարդալու ցանկութիւն չունի, անա՛նկ է: «Միախառնում»ը (integration) երկրորդ անունն է «ձուլում»ին (assimilation)։ մեղմ է, ցաւագին զգացումներ չ'արթնցներ, պզտիկ վարկ մըն ալ կ'ապահովէ զայն ջատագովողին հմտութեան՝ որոշ տեղեր եւ որոշ մարդոց աչքին:

Կարելի է յուսալ որ միախառնուած մարդուն էութեան մէջ ի սպառ ջնջուած չըլլայ իր ինքնութեան եւ ժառանգութեան յիշողութիւնը եւ ակնկալել որ օր մը յանկարծ ան եղջիր ցցէ չսպասուած, բայց պէտք եղած պահու մը: Մի՞նչ այդ՝ ան հետաքրքրուած չէ ինքնութեամբ եւ ժառանգութեամբ: 2ի գիտեր, չ'ուզեր գիտնալ, պէտք չունի: Միախառնուած է ամբողջապէս ինչպէս Ֆրանսա ծնած 63 տարեկան հայը, գործի աղ-

խարհին մեր բազմաթիւ իշխաններէն մին, որ քանի մը շաբաթ առաջ յայտարարեր էր «Nouvel Economiste»ին. «Ֆրանսացի եմ մինչեւ եղունգներու ծայրը»:

Ինքնութիւն եւ ժառանգութիւն արեան ճամբով կը փոխանցուին, կը պաշտպանուին ինքնագրկումի յանձնառութիւն ուսուցանելով օրօրոցն եւ կը հաստատուին թեւաւոր գործի եւ խօսքի հմայքով: Զանոնք «պահպանող» գունագեղ ցուցափեղկերը ինքնութիւն չեն տար, լաւագոյն պարագային կը ծանօթացնեն. ծննդեան վկայաթուղթ չեն, գրաւիչ այցեւտո՛մս են, որոնց շատը կամաց-կամաց կը թափես նորերու տեղ բանալու համար:

Գաղափարախօսութիւն մը, որ մէկ կողմէ «լրիւ կը քաջալերէ ամբողջական միախառնում», միւս կողմէ մարտահրաւեր մը կը նկատէ «հայկական ինքնութեան եւ ժառանգութեան պահպանումը», վիրաւոր եւ հետեւաբար թունաւոր սաղմ մըն է:

Դարերը յաջողեցան մեր համրանքին տասն անգամը միախառնել՝ մայր հողին վրայ թէ անկէ դուրս: Հայ ազգ կոշտող հաւաքականութիւնը ժառանգորդն է ա՛յն սերունդներուն, որոնք մերժած էին միախառնուիլ: Այսօրուան բոլոր կառոյցները, անխտիր, մէջտեղ բերուած են միախառնում մերժողներու կողմէ, միախառնումի դէմ պայքարելու համար: Հայ մարդիկ ո՛ր գտած կրնան ըլլալ իրաւունքն ու իշխանութիւնը զանոնք ծառայեցնելու տրամագծօրէն հակառակ նպատակի մը...

Ծառ են կառոյցները. անոնցմէ իւրաքանչիւրը հրաման մըն է կոիւր շարունակելու: Ծառ են նաեւ կոռուելու պատրաստ ուժերը: Ինչո՞ւ «խաղաղութեան» դաշինք առաջարկել թշնամիին:

205 տարի առաջ երբ պարսիկ խանին աւագակները Թիֆլիսի Ս. Գեորգ եկեղեցւոյ առջեւ էին, ներսը ճակատագրին անձատուր, անզօր Տէր Ստեփան քահանան (մեր անմահ Սայաթ-Նովան) կը հեկեկար.

— Մ՛ենէլուս համա չ'իմ հօքում, ցիղի համա իմ լալի:

Սայաթ-Նովայի «ցիղ»ը իր չորս զաւակներն էին:

Զարեհ Մելքոնեան կուլայ Յեղի՛ն զաւակներուն համար: Իր արցունքը Յեղին անզօրութեան գեղձերէն չի հոսիր: Ան կ'ողբայ երգելով «ազգային ուրախութիւնը» Գնդասեղ շահած զօրապետ-զօրապետութիւններուն եւ փուշտիպան-քարապաններուն: Կ'երգէ «ուրախութիւնը» անոնց որոնց վզէն սուտ ուխտ մը խաչ եւ պանակէ կախեր է:

.....

Ու Հա՛յ տղաք, ու աղջիկներ,

Ծնորհի՛ւ «սուրճի պահ»-երուն՝ պատեհութիւնն են ունեցեր Մօտէն ծանօթանալու՝

Ծնորհալի՛ եւ օտա՛ր երիտասարդներու...,

Զօրացնելու՝

Կապը՝ ընդմէջ Հա՛յ եւ Ոչ-Հա՛յ համայնքներու...,

Կեցցե՛ր Պինկո՛-ն՝ Ամերիկահա՛յ եկեղեցիի՛ն՝
«Պաշտպան Հրեշտա՛կ»ը վերջին...

Իսկ պատին վրայ, ոսկի՛ տառերով գրուած է արդէն՝
«Integration
Without pain!»

«Integration
But no assimilation!»

Ապահո՛վ է նոր սերունդին
Ազգայի՛ն
Ապագա՛ն...,

- Ո՞վ գիտէ՝ որքան նո՛ր, ու այլազան
Բջիջ ու սաղմ
Պիտի խառնուին՝ Հա՛յ Բազմաշարշա՛ր Ժառանգականութեան...

«Միախառնում» բառը խոռովիչ պէտք է ըլլայ, նոյնիսկ անելի քան «ձուլում» բառը, որովհետեւ ո՛չ միայն է ինչ որ integration-ը ըսել կ'ուզէ, այլ մանաւանդ անոր համար որ իր մէջ կը զգացնէ գիտակցութեան եւ կամքի դերը: Այս նկատումով եւ ի յարգանս Զարեմ Մելքոնեանի եւ մերծեցի integration-ին համար գործածուող հայերէն միւս բառերը՝ *նոյնացում, ամբողջացում, լրացում, համարկում*, որոնք կը պատրեմ, մինչդեռ «Հո՛ն Դէպի»ն սիրտ եւ դիմակ կը պատռէ:

Բազմաթիւ են բանաստեղծին «ազգային ուրախութեան» երգերը: Ան կ'երգէ գիտնալով որ, այսօր, ո՛չ ամբողջ զինք կը լսէ, ո՛չ ընտրանին, որովհետեւ իր երգը քնաբեր օրօր չէ, այլ քուն խանգարող դողանք, անգոյ յաղթանակներու թմբկահարում չէ, այլ ծածկագիր զօրակոչ, որովհետեւ ան հայկական Woodstock-ի բեմին մէկ ծայրէն միւսը չի վազվզեր Ռոսակի պէս եւ ելեկտրական կիթառը չի քամեր դժոխային դիմախաղերով:

Փնտռեցէք եւ անպայման գտէք «Հո՛ն Դէպի»ն: Մելքոնեանինը ուրիշ բառ է, ուրիշ երգ է, ուրիշ բերք է: Զերը պիտի ըլլայ ուրիշ վայելք մը:

Մ. ՀԱՅԿԵՆՑ

ԵԿԵՂԵՅԱԳԻՏԱԿԱՆ

Իմաստութեան Կայծեր

Հին Կտակարանի առանձնայատկություններն մեկը անոր միսերնու բազմազանությունն է: Այս բովանդակալից գրքի մէջ է որ ի յայտ կուգան իմաստութեան վերաբերող գիրքերը: Իմաստութիւն բառը այստեղ պէտք է վերցնել իր լայնագոյն ու խորագոյն պարունակին մէջ, որ է՝ գիտութիւն, խոհեմութիւն, զգաստութիւն, ներհայեցողութիւն, կշռադատութիւն եւ կուօրէն տրամաբանելու կարողութիւն: Այսպիսով, իմաստութիւն բառը իր ամենաընդարձակ առումին մէջ միատեսակ կամ միաձեւ ըմբռնում չի կրնար ընդունիլ:

Իմաստութեան ոլորտներուն մէջ շրջապտոյտ կատարելու համար հարկ է որ յետադարձ կատարենք դէպի մախաբիստոնեական դարաշրջանը եւ այցելենք Միջագետքի, Իսրայէլի, Եգիպտոսի եւ այլ հին ժողովուրդները: Այս ազգերուն մէջ իմաստութեան կայծեր կը թեւածէին ազատօրէն՝ բոցավառելով երեսակայութիւնը եւ լուսաւորելով միտքերը ու պայծառացնելով հոգիները մարդկանց:

Գրաւոր հաւաստի աղբիւրներ կը պակսին մեզի ենթադրելու որ անցեալին եղած ըլլան հաւաքական շարժումներ կամ խմբակցական միութիւններ, որոնց հիմնական ձգտումն ու նպատակակէտը եղած ըլլայ փոփոխութիւններ մտցնել հասարակական կեանքէն մերս՝ մարդկանց առաջնորդելու դէպի իմաստալից ու բարոյալից կեանք՝ ի արդիւնաբեր ու օգտաշատ գործունէութեամբ:

Զայս ըսելով չենք ցանկար բացառած ըլլալ կարգ մը անհատներու ջանքերը, որոնց գրաւոր աշխատանքները ցարդ կը մնան համաշխարհային գրականութեան մէջ իբրեւ վաւերական ու մնայուն արժէքներ:

Հին Կտակարանի իմաստութեան գիրքերնու շարքին կը պատկանին Առակաց, Յոբի եւ ժողովողի գիրքերը: Բովանդակ Աստուածաշունչ մատենան իմաստութեան անսպառ շտեմարան է: Դարերով մարդկութիւնը անոր դիմած է ստանալու ուղղութիւն, իմաստութիւն, մխիթարութիւն, մտքի հաստունութիւն եւ կեանքի փորձառութիւն:

Իմաստութեան գրքի ներկայացուցիչներ կամ ջատագովներ իրենց ամբարած անսահման գիտելիքները կը ջանան գրաւոր հաղորդել մարդկանց՝ մատնացոյց ընելու կեանքի իմաստը, նպատակը, եւ բարի, ուղիղ, արդար, խոհեմ, ճկուն ապրելու կերպը եւ արուեստը: Անոնց հիմնական առաջադրութիւնն է փոխելով ազնուացնել մարդկային նկարագիրը: Առակներու, առածներու, ասացուածքներու, փոխաբերութիւններու, զոդորիկ պատմութեամբներու ու պատկերներու յաջորդական ու անվերջ ներկայացումով, յարգելի հեղինակները իրենց բարձրագոյն ու անվիճելի հեղինակութեամբ ցոյց տուած են թէ իրենք ունին պաշտօնաւորութիւն ու բաւարար գիտութիւն՝ խօսելու բարոյագիտական ու կենցաղագիտական հարցերու մասին, ինչպէս նաեւ ունին իմացական հզօր կարողութիւն՝ վճռական պատասխաններ տալու կեանքի բազմատեսակ, բազմաձայն ու կնճռոտ երեւոյթներու մասին: Տարեկոյսէ վեր է անշուշտ որ հեղինակները, իրենց համոզիչ փաստարկումներով ու հաստատումներով՝ հիմնուած ու խարսխուած բարոյական ճշմարիտ դրոյթներու վրայ, կրցած են անառարկելի ու անխոցելի մնալ:

Սկզբնապէս աշխարհը գեղեցիկ էր, մաքուր, կարգ ու կանոնով եւ իր հարազատ բնավիճակով: Մարդիկ իրենք էին որ խախտեցին աստուածային օրէնքը եւ երկիրը դարձուցին երկնային անձեռքի ու կրակի կայր: Մարդկային այս գարտուղի ու անպատշաճ ըմբռցքը ապականեց ու ջնջեց բարոյական օրէնքները եւ հասկացութիւնները: Մեղքի խորխորատին մէջ ընկուզուած մարդկութիւնը ապրեցաւ ըստ կամս եւ քնահաճօրէն՝ առանց հաշուետուութեան գիտակցութեան ու

պատասխանատվության զգացումի: Այս կարելի էր երեւոյթը չէր կրնար վրիպիլ Մոկոմոնի մամն իմաստուններու ուշադրութենն, որ առանց զանալու ձեռնարկած են հասարակութիւնը ի կարգ հրաւիրել եւ ի զգաստութիւն կոչել:

Իմաստութեան գիրքերուն յօրինուածութեան եղանակը բանաստեղծական բնոյթ կը կրէ: Բանաստեղծականօրէն ներհիւսուած ու մատուցուած տողերը յաւերժական գեղեցկութիւններ են, որոնք իրենց մէջ կը խտացնեն կեանքը իր ներքին բոլոր ծայրերով, ոլորտներով, խութերով, բարդոյթներով, խոշընդոտներով, փշոտ հարցերով ու բազմապիսի երանգներով: Այս խօսքերու առատութիւնը, բազմազանութիւնը եւ գունագեղութիւնը կը ծառայեն մարդկանց մտահորիզոնը ընդարձակելու, մտապաշարը հարստացնելու, ծաւալելու, ամոր միտքը մշակելու, կրթելու եւ ծաղկեցնելու: Իմաստութեան գիրքերը մարդկութեան կը պարզեն հարուստ կենսափորձ, վառգի կ'ուսուցանեն հասարակութեան կամ ընկերային շրջանակներուն մէջ յաւագոյնս դրսեւորուիլ: Անոնք կը սորվեցնեն պարագայի համեմատ խօսելու եւ լուռ մնալու արուեստը, առաքինի, երջանիկ, առողջ, երկար ու անփորձանք կեանք վարելու գաղտնիքը: Իմաստութեան գիրքերը կեանքի կայծեր կ'արձակեն եւ համայն մարդկութիւնը կը կոչեն զգաստութեան, արքնամտութեան, յայնախոխութեան շրջահայեցութեան եւ փորձառութեան: Լաւ ու հաճելի փորձառութիւնները պէտք ունին հոգի պատրաստութեան. անոնք դիպուածաբար տեղի չեն ունենար: Այդպիսի փորձառութիւնները անձնէ կ'սկսկալեն ի յառաջագունէ գիտութիւն եւ իմաստութիւն: Անձնէ կ'սկսուի ունի թէ ան ինչպէ՞ս կ'ընկալէ իմաստութեան կայծերը իր կեանքէն ներս եւ կը կիրարկէ զանոնք յօգուտ իր անձին ու մանաւանդ ի շահ եւ ի բարօրութիւն իր մանկին ու շրջապատին:

Աշխարհի կարգաւորութեան ընդհանուր յօրինուածութիւնը մշտական սպառնալիքի ենթակայ է մարդկութեան, գիտութեան, մարտարարուեստի ու այլ բնագավառներու կողմէ: Եթէ մէկ կողմէ գիտութեան ու զանազան արուեստներու անմախքնաբայ գարգացման նոր դարաշրջան մը սկսած է բոլորել մարդկութիւնը, ապա միւս կողմէ անոր բարոյական կեանքը տիղմի մէջ խորասուզուած ցեխարձակումներով կ'ապականէ մարդկային նկարագիրը, կ'եղծէ անոր մարդկային ազնուագոյն գիծերը, աստուածատուր պարզեմները եւ կը նուաստացնէ անոր արժէքը: Հայոց մեծագոյն հանճարեղ արուստագետ կրօնատր բանաստեղծը՝ Նարեկացին, իր Աղօթամատեանին մէջ հրաշալի վարպետութեամբ կը նկարագրէ մարդկութեան բարոյալքուածութիւնը եւ հոգեկան ապականութիւնը, եւ առ ի հետեւանա այս ծանր անկումին, անոր տուայտումն ու զիջող: Ան կը գրէ. «Արդարեւ, մեծ է ցաւն ու վստակող վարամուճներու ու տագնապներու, երբ որ մարմինդ մեղքով լափուած է . . . բաղադրութիւնն ամբողջ զանգուածիդ շաղախուած է լոկ կիրքով մահաբեր . . . երբ որ բանական ըլլալով համըներձ, դատուած ես կարգը անասուններու, որչ զոյութեանդ շարամանուած է զազիզ գարշութիւն, արտաբոստ՝ առողջ, ներքնապէս, սակայն, փրկաւորած ես, յուսահատած ես յաւիտենաբար ծանր յանցանքներուդ յիշատակներով»: Հոս է որ օգնութեան կը փութան իմաստութիւն պարունակող ու բուրոյղ առակները, որոնք կուզան վերականգնելու մարդը իր մեղսաթաթախ վիճակէն, մոլորութենէ ու շեղուածութենէ՝ ուղիղ արահետի վրայ գետեղելու, յուսահատութենէ փրկութեան առաջնորդելու, անստուգութենէ յուսաւորութեան առաջնորդելու:

Հին Կտակարանի առակները, առածները եւ պատկերաւոր այլ խօսքերը սեղմ են՝ համառօտ, կարճառօտ ու մատչելի: Այս արտայայտչաձեւերը իրենց մէջ կը ցոյացնեն կենդանի, իրական պատկերներ: Լեզուառնային տեսակետէ անոնք յստակ են, պայծառ, պարզ ու խիստ՝ այն աստիճան որ անցեալին կարելի եղած է զանոնք անգիր գործածել ընթացիկ խօսակցութեան ու առօրեայ հաղորդակցութեան մէջ:

Կարելորդութեամբ հարկ է արձանագրել այն երեւոյթը, որ ոճանք իմաստութեան գիրքերուն մէջ անհարկօրէն ու անարդարօրէն կը փնտոնեն մոր դարաշրջանի մարդկութիւնը յուզող, մտալիկող ու չարշիկող խոռվայոյթ, բազմաբարդ ու լեռնակոյտ հարցերու լուծում: Հանուր մարդկութեան ծանօթ իրողութիւնն է որ ներկայիս աշխարհը կը տատալի անտեղի ու սարսափելի պատերազմներ, ազգամիջեան սուր բախումներ, ցեղակրօնային բարդ խնդիրներ, խոր ատելութենէ, ինչպէս նաեւ բարոյագիտութեան վերաբերող անլոյծ հարցեր եւն: Արդարութեան, մարդկային իրաւանց, խաղաղութեան, եղբայրասիրութեան ու ողջմտութեան նշանաբաններու զանաւոր ծնացած են ցուցատախտակներու վրայ եւ արձանագրուած մագաղաքներու վրայ եւ ի կեանս չեն վերակոչուած՝ յօգուտ մարդկային կեանքի բարելաւման ու բարեգարդման:

Արդ, մարդկային իմացական կարողութեան, բազկուծի օգտագործման եւ հոգեւոր ու բարոյական արժէքներու գործածութեան մէջ ի՞նչ ունին մատուցելիք իմաստութեան գիրքերը: Ինչքանով կ'արդարանայ, գործիմասկ, Ժողովող գրքի ներառումը Աստուածաշունչէն ներս, երբ լիովին չի գոհացներ ներկայ մարդկութիւնը եւ չի ներշնչեր զայն յոյսով ու չի տոգորեր յաւատեսական գաղափարներով: Եւ իրօք, Ժողովող գիրքը լի է ունայնութեան ու կեանքի հանդէպ յոռետեսական հայեացքներով: Այս եւ նման կենսական հարցերով զբաղած են բազմաթիւ գիտուններ, աստուածաբաններ ու Աստուածաշունչի մասնագետներ: Որոգիներս արժանաւոր աշակերտ՝ Գրիգոր Սքանչելագործ (մահացած 270 թուականին), անդրադառնալով այս մասին մեզի կը յիշեցնէ որ այս գրքին մպատակը մատնանշել է մարդկանց ունայնութիւնը, անոնց յետապնդած ծրագիրներու եւ ձգտումներու վաղանցիկութիւնը, որպէսզի կարենայ գիրքը իր հօքը պատգամով մեզի երկնային, հոգեւոր ու մնայուն արժէքներու ուղղութեամբ առաջնորդել:

Քսանմէկերորդ դարի հարցերուն սպառնչ պատասխաններ տալու յաւակնութիւնը չունին իմաստութեան գիրքերը: Թէկուզ հարեւանցի լուծումներ չեն առաջադրեր անոնք: Հետեւաբար, բացարձակապէս անարդարութիւն գործած կ'ըլլանք եթէ այդ տեսանկիւնէն դիտելով զանոնք եւ մեր ակնկալութեանց մէջ ըլլանք չափազանց խիստ ու պահանջկոտ: Առակներուն մէջ պիտի գտնենք ջերմիկ հաղորդութիւն, հայրական հոգածութեամբ ու գուրգուրանքով արտասանուած կենսունակ խօսքեր, որոնք լուսատու ջահի ու անմար փարոսի նման պիտի զան ուղղութիւն տալու մեր կեանքին, մեր հաւատքը առկայծելու, խորացնելու, ամրացնելու եւ զմեզ հեռու պահելու մարդկային բարքի ապակնանութիւններէ, յոյի ունակութիւններէ ու սովորութիւններէ, մարդկային բնաւորութեան զգուշի կողմերէ եւ այլ բազմատեսակ մոլորութիւններէ, արատներէ, անյայտ կիրքերէ, գայթակղեցուցիչ արարքներէ, ծանծաղու ուղիներէ:

Սողոմոն իր առակներուն ուսուցումը սերունդէ-սերունդ հետեւողական դարձնելու մպատակադրումով կը յորդորէ զանոնք ոչ միայն ընդունիլ ու պահել, այլեւ տրամադիր ու յօժարական ըլլալ զանոնք փոխանցելու յաջորդական սերունդներուն, որպէսզի անոնք եւս հաղորդակից ըլլալով անոնց պարունակութեան, ապրին ազնիւ, վայելիչ ու բարեկեցիկ կեանք:

Առակաց գրքի արժէքը եւ նշանակութիւնը Սողոմոնի մատուցած առակներուն բազմաբանակութեան մէջ չի կայանար, այլ ծանրակշռութեան, լիարժէքութեան ու խորիմաստութեան: Առակները մէկական գոհարներ են: Անոնք կը մրցին իրարու հետ իրենց պատկերաւոր մտածողութեամբ, այլաբանութեամբ ու խորհրդաւորութեամբ: Անոնց ինքնատիպութիւնը, գրաշուքիւնը ու գերազանցութիւնը խտացուած է պատգամին մէջ: Միշտ չէ որ առակները իրենց ձեւով ու բովանդակութեամբ մատչելի են հասարակութեան ու դիւրամարս: Ոմանք ունին համեմուկային կամ առեղծուածային բնոյթ: Ենթական ինք պէտք է կարենայ քակել համգոյցը եւ լուծելով հասկանալի դարձնել

առակը: Այսպիսի առակներ կը միտին աշխատանքի ու սրել ենքակային միտքը ու զարգացնել անոր մտածելու կարողութիւնը:

Իմաստութեամբ զորի հեղինակները գիտնականներ են, հմուտ դաստիարակներ ու խղճամիտ ուսուցիչներ: Անոնց կրօնա-փիլիսոփայական հայեացքին համաձայն, մարդիկ տեղը չեն իրենց ճակատագրին, վասնզի անոնց կառավարիչը Տերն է: Մարդիկ կ'որոշեն, կը ծրագրեն, բայց ի վիճակի չեն գործադրելու՝ եթէ Տիրոջ կամքով չէ. «Ժողովուրդ մարդկան, կամքն Աստուծոյ»: Ենթական բազում ջանքերով կ'ուզէ ապահովել իր յաջողութիւնը եւ երջանկութիւնը այս աշխարհի վրայ, բայց եթէ Տիրոջ կամքով, օրհնութեամբ ու արտօմութեամբ չէ, յուճկետս են մարդկային ամեն ճիգ ու քրտինք: Մարդս ստեղծուած է ասիմանափակ գիտութեամբ ու կարողութեամբ: Այլ խօսքով, անասիման չէ անոր գիտելիք ամբարելու կարողութիւնը կամ գիտելիքներու պաշարը:

Արդ, ինչպէ՞ս կարելի է տիրանալ իմաստութեան եւ դառնալ խոհեմ, իմաստուն, հասուն: Մոդոմոնի առակները դարերուն ընդմէջէն մեզի կը պատգամեն թէ՝ «Սկիզբն իմաստութեան երկիւղ Տեան»: Ուրեմն, Տիրոջ համղեալ ցուցաբերումն երկիւղի, ակնածանքի ու պաշտամունքի մէջ կը կայանայ ու կը կայանայ իմաստութիւնը: Մարդիկ պարտին հետեւաբար ընդունիլ եւ զգալ ներկայութիւնը Տիրոջ իրենց կեանքն մերս եւ իրենց կեանքը ձեւաւորել, կարգաւորել ու դրսեւորել համաձայն այդ պատուիրանին: Տիրոջ առջեւ պետք չէ երբեք անքանալ ու երեսւյ իբրեւ իմաստուն, այլ միայն ըլլալ՝ «յուսացեալ ի Տէր յամենայն սրտ»: Աստուածագգեաց, առաքինապարդ ու պարկեշտաբարդ մարդկանց կողքին պիտի ըլլան ման իմաստութիւնը եւ խրատը անգոսնոր ամպարիշտներ, որոնց մէջ բացակայ է Տէրը եւ ներկայ է Նետը: Առակները կը խրատեն հեռու մնալ այդպիսի անօրէն, նենգախոհ, անկրօն ու անխորհուրդ մարդոցմէ:

Առակները կը խրատեն զաւակները ըլլալ հնազանդ, յարգալից, խորագէտ, վասնզի իմաստուն որդին կ'ուրախացնէ հայրը, իսկ անմիտ որդին տրամոյթիւն է ծօրը: Մոդոմոն կը պատուիրէ. «Ողորմութիւն եւ ճշմարտութիւնը քեզմէ թող չպակսին. զանոնք պարամոցիդ վրայ կապէ ու սրտիդ տախտակին վրայ գտ» (Առակ 9. 3): Իմաստութիւնը արծաթէ, ոսկիէ եւ այլ բազմաթիւ զանձներ ու գոհարեղէններ աւելի քանկազին է. ան կը պարգեւէ հոգւոյ եւ մարմնոյ կատարեալ առողջութիւն, մտքի հանգստութիւն ու անդորրութիւն եւ կեանքի քաղցրութիւն:

Ժողովուրդ զորի համաձայն, մարդիկ ի վիճակի չեն տեղը ըլլալու իրենց ճակատագրին, վասնզի այդ տնօրինուած է Նախախմանութեան կողմէ: Աստուծոյ կանխագծուած ծրագրի համաձայն պիտի ապրին մարդիկ, որովհետեւ իրենց հաստոյթներն ու կարողութիւնն վեր է նշանակեց միակ փոփոխութիւնը իրենց կեանքն մերս: Մարդս իր ասիմանափակ գիտելիքներով դատապարտուած է չիմանալու կեանքի զաղտմիքները: Ապագայի անստուգութիւնը պատճառ պետք չէ ըլլայ որ ամօր չկարենայ ապրիլ վայելուչ ու հաճելի կեանք. կոմայ եւ պէ՛տք է վայելէ կեանքը նամանաւանդ երբ երիտասարդ է. «Ուրախ եղիր, երիտասարդ, քու մանկութեանդ, եւ թող զուարճացնէ քեզ սիրտդ քու մանկութեանդ օրերուն (Ժող. ԺԱ.):

Արդ, այն ինչ նախասահմանուած է եւ անցած անգիր օրերի շարքին, անյեղի է ու անշքելի, եւ իբրեւ այդպիսին հարկ է ընդունիլ եւ պահել. «Ժիրենայն՝ ոչ կարասցէ զարդարել, եւ պակասեալն՝ ոչ կարասցէ ի թիւ անկանել» (Ժող. Ա.): Այս միանգամայն ցոյց կուտայ աշխարհի արտաքին երեւոյթները փոփոխութեան ենթարկելու անհնարիմութիւնը եւ արդուն անաստակութիւնն ու անգործութիւնը: Հետեւաբար, մեզի կը մնայ ընդունիլ աշխարհը իր ամբողջական կազմով ու սարքով: Մարդս իբրեւ տկար անօր ու մահկանացու, երբեք պիտի չկարենայ ներքափանցել խորին ու խորհրդաւոր գաղտնեաց: Մարդս պետք է կեդրոնացնէ իր բովանդակ տւրիւնը իրեն տրուած կարճ ժամանակուայ լիուլի օգտագործման ու վայելքի վրայ: Հեռաւոր ու անծայրածիր

հորիզոնի վրայ ուրուագծուող ապագայի նշանները եւ յաջորդ օրուայ վաղ արշալոյսին բերած արեւի գոյներուն հետ բարիքները վայելելու երազը կամ իղծը լոկ ցնորամոտութիւն է, վասնզի անելի լաւ է գործածել ներկան քան երազել վաղուայ անորոշութիւնը: Մարդիկ, դժբախտաբար, կ'ապրին վաղուայ սիրոյն ու հաշտոյն, երբ կարելիութիւնը եւ ժամանակն ու առողջութիւնը ունին ապրելու եւ բարի քննելը վայելելու այսօր. «Եկ կեր ուրախութեամբ գիաց քո, եւ արբ սրտիւ գուարճացելով զգինք քո» (Ժող. Թ.): Կեանքը ինքնին քաղցր է, հաճոյալի ու բերկրալի. կեանքի զաղտնիքը զայն ապրելու ու հաճոյանալու մէջ է: Ինչքան ատեն որ բանական ու տրամաբանական բացատրութիւն կը պակսի մարդկային կեանքին, ամէն փորձ ու ջանք զայն բացատրելու յուճկետս են ու ապարդիւն: Մարդս պետք չունի շատ գիտութեան, վասնզի բազում գիտութիւնը մեր ցաւը կ'աւելցնէ, կ'եզրակացնէ Ժողովողի գիրքը:

Առակաց գիրքը լեզուի գործածութեան ուղղութեամբ շատ շինիչ թելադրութիւններ կը կատարէ: Լեզուն մեծ դեր կը կատարէ մարդուս կեանքին մէջ: Ան է որ կ'որոշէ մարդուն արժէքը, մեծութիւնը, բարութիւնը, վեհութիւնը, խորութիւնը: «Մահը եւ կեանքը լեզուին ձեռքն են եւ զայն սիրողները անոր պատուը կ'ուտեն» (Առակք Ժդ. 21): Իւրաքանչիւր խորհուրդ եւ մտածում լեզուով կ'արտայայտուի: Հետեւաբար, լեզուն է սկիզբը ամենայն չարեաց եւ բարեաց: Թէպէտեւ լեզուն փոքր անդամ է, բայց կրնայ եւ աներկնոր գործել եւ հրաշքներ կատարել: Լեզուն անկարելի կարելի կը դարձնէ: Լեզուն ճկուն գործիք է կամ միջոց մեր միտքերը հաղորդելու եւ փոխանցելու մարդկանց եւ մեր սրտի պատկերը ու զգացումը ներկայացնելու: Բերանն է որ կը պահէ կամ կը կործանէ անձը: Մեծն Սողոմոն կ'ըսէ. «Լեզու արձակ փշո՜ղ զոսկերս», որ է՝ «ամոյշ լեզուն ոսկորներ կը կտարծ»: Մեր Ժողովուրդը կ'ըսէ. «Ամոյշ լեզուն օձը ծակէն կը հանէ»: Լեզուի անտեղի, անպատշաճ, անհարկի ու աղտեղի գործածութենէն կը յառաջանան նեղութիւն, տրտմութիւն, դժբախտութիւն, վիշտ, թախծ, փորձանք. «Քեզմէ հեռացուր կամակոր լեզուն», վասնզի իր լեզուն զսպողը իր անձը կը պահէ, իսկ ով որ յամոյշուցն է իր շրթունքներու գործածութեան մէջ, իր անձը կը խռովէ (Տե՛ս Առակք Ժգ.): Սողոմոն զմեզ կը զգուշացնէ զոպարտութիւն կատարելէ, բաժնաւանք ընելէ, սուտ ու փոքր խօսակցութիւն վարելէ, լեզուն պատահաբար, անխորհրդաբար ու անզգուշաբար գործածելէ: «Հարբ իր շրթունքներուն յանցանքովը որոգայթը կ'իյնայ . . . Մարդը իր բերնին պտուղէն բարիքներով կը լեցուի» (Առակք Ժբ.):

Մարդոց քաջատոյջութեան եւ յաջողութեան մախապայծամներն են մաւե՛ աշխատասիրութիւնը, ժրաջանութիւնը, տքնութիւնը, անդուլօրէն գործելու պատրաստակամութիւնը: Աշխատանքը սուրբ է ու նուիրական. անկէ կը բխին բարութիւն, բարեգործութիւն, բերքի առատութիւն, արդիւնաւորութիւն, հարստութիւն եւ բերկրութիւն Մուկութիւնը անկենդանութիւն է ու արմատ ամենայն չարեաց, հետեւաբար եւ՝ ձախողութեան, թշուառութեան ու անօրոքութեան կ'առաջանորէ: Եթէ փոքր ինչ ննջես, մտախ, միքիես եւ ձեռքերդ լամջիդ վրայ հանգչեցնես, կը գրէ Սողոմոն, ահա այդ ժամանակ տնամկութիւնը վրադ կը հասնի եւ կ'արտօտութիւն կը քաշես (հմտ. Առակք Զ.): Այստեղ օրինակը կը բերուի ժրաջան մրջինին, որ չունենալով հանդերձ մէկը իբրեւ իսկիչ, ամառը կը պատրաստէ իր ուտելիքը եւ հունք կ'ամբարէ: Նոյնն է մաւե՛ մեղուն, որ պարկեշտութեամբ կը գործէ օրմիբուն, եւ որուն վաստակը կը վայելեն ամենքը հաւասարապէս (Առակք Զ.):

Առակները կը յորդորեն հեռու մնալ ցոփ, անասակ ու շուայտ կեանքէ, յոփացումէ անյազ կիրքերէ ու վնասաբեր ցանկութիւններէ, որոնք կրնան մարդուն առողջութիւնը քայքայելով զինք վիհը գլորել: Փորձութիւնը կրնայ յաճախել մարդը որեւէ ատեն եւ իր թոյնով հարուածել ու զգնտել: «Որդեակ, կը գրէ Սողոմոն իմաստուն, պիղծ կնոջ շրթունքներէն խորիսխի մեղր կը կաքի, ու անոր քիճքը իւղէն կակուղ է, բայց անոր վախճանը օշինդրի պէս դառն ու երկապրի սուրի պէս սրած է» (Առակք Ե. 3-4): Աղիճը

գրաւիչ է, անոր արտաքին տեսքը դիւթիչ, գզիւիչ, իսկ խօսքերը՝ հրապուրիչ, համոզիչ, սակայն անոր պատճառած վնասը կործանիչ է: «Ամբարոյ կնոջ պատճառով, մարդ մինչև պատատ մը հացի կարօտ կ'ըլլայ. եւ շնացող առնակինը պատուական հոգին կ'որսայ» (Առակք Զ.):

Ի հակադրութիւն խառնագնաց կնոջ, սքանչելի տողեր նուիրուած են խոհեմ, հաւատարիմ, պարկեշտ ու տքմաջան կնոջ. «Իմաստուն կիներ կը ծաղկեցնեն տունը, իսկ անգգամները իրենց ձեռքերով կը կործանեն»: Աշխատասիրութիւնը, վեհամձմութիւնը, մեծօգութիւնը եւ համեստութիւնը անհատին նկարագրին հիմքը ու խարիսխը եւ կազմեն: Իմաստունի եւ յիմարի հակադրական պատկերներու առատութիւն կայ: Իմաստութիւն ու ճարտար գիտութիւն փոխանցել աւելի, Առակաց գիրքը կը միտի սրբակենցաղութիւն, սրբութիւն, մաքրակրօնութիւն, ազնիւ ու պարկեշտ կենցաղավարութիւն սորվեցնել: Իմաստուն է այն մարդը, որ կրնայ ուղիղ որոշումներ կայացնել իր կեանքին մէջ: Չարին եւ բարին գոյակցութիւնը եւ միատեղութիւնը ամխոտասփելի վիճակ է, եւ հետեւաբար՝ հիմնական պատճառ որ մարդիկ յստակ գատորոշում կատարեն եւ կարենան ճշդագոյն կողմնորոշուիլ ի նպաստ իրենց հոգեշահութեան ու բարոյական կեանքի վերելքին: Առակաց գրքի վերջին գլուխը նուիրուած է այն կնոջ որ ամուսնուն գործակից է ու գիտակցութիւնը ունի իր անձնական պատասխանատւութեան: Իբրեւ բարեմիտ ու խղճամիտ կին, ան իր տրամադրութեան տակ ունի աղքատներուն եւ տնանկներուն օժանդակելու համեստ միջոցներ: Անոր կեանքը լի է օգտակար գործունէութեամբ ու աշխատութեամբ: Ան չի հանդուրժեր ծուլութիւն եւ ճրիակներութիւն. «Գօտի անէայ հաստատութեամբ ընդ մէջ իւր՝ մխեսաց գրագուկս իւր ի գործ» (Առակք ԼԱ.): Անոր ճրագը չի մարիւր երբեք. ան տիւ եւ գիշեր կ'աշխատի եւ «զգնես իւր ձգէ յօգուտ եւ զմատուս իւր անձամբոյ» տայ իոյր» (ԼԱ.): Նազուագիւտ ու պէսպէս առաքինութիւններով բարեգարդուած կինը գնահատութիւն կը գտնէ ընտանիքին եւ կողմն է յարգանքի կարծանմանայ համայնքին կողմէ: Ամուսինը կուտայ լաւագոյն ու զերագոյն գնահատականը, երբ կ'ըսէ. «Բազում դստերք ստացան զմեծութիւն, բազումք արարին գորութիւն, բայց դու առաւել եղեր եւ անցուցեր զամենքումք» (ԼԱ.), եւ առ ի հոգեւոր վարձատրութիւն իմաստուն ու լայնակտի կնոջ բարի արարքներուն, ան պիտի օրհնուի ու պատուուի:

Առակները կ'անդրադառնան նաեւ մարդկային յոռի բնաւորութեան ու նկարագրագիծերուն: Յատուկ առակներ նուիրուած են ազահութեան, բարկութեան, կենդանորութեան, անգորութեան, բռնակալութեան, յիմարութեան, կրքոտութեան անձնասիրութեան եւ այլ զանազան մոլութիւններու ու յոռի գիծերու: Իցիւ թէ կարենայինք անդրադառնալ իւրաքանչիւրին եւ երեսան բերել առակներուն դիրքը եւ տուած ուղղութիւնը: Այստեղ մենք կը բաւականամանք խօսելով միայն քանի մը կէտերու մասին:

Մարդուն ներքին հոգեկան գերիզօր ու արտաքին գեղեցկահիւս կառոյցը քանդող ու խորտակող պիտեբէն ու յոռեգոյն բարեբէն մէկը զայրոյթն է կամ կատարութիւնը: Սաստիկ բարկութիւնը նշան է քիչ խելքի, եւ կամ՝ խենթութեան, պակասամտութեան, անհիւսապակշիւութեան, անհասկերութեան ու տգիտութեան: Սողոմոն իմաստուն բազմաթիւ առակներ գրած է ցատունի եւ խրատած չափազանց հեռու մնալ ջղային, բարկասիրտ, դիւրագոգիտ, զայրացկոտ մարդոցմէ. «Բարկասիրտ գործէ առանց խորհրդոյ, եւ այդ իմաստուն՝ յոյժ համբերէ» (Առակք ԺԴ.): Բարկացողը ոչ թէ միայն խորհրդոյ, եւ այդ իմաստուն՝ յոյժ համբերէ» (Առակք ԺԴ.): Բարկացողը ոչ թէ միայն խորհրդոյ կը վնասէ, այլեւ այդ մոլութեամբ կը վարակէ ուրիշներ եւս. «Բարկացող մարդուն հետ ընկերութիւն մի՛ ըներ, եւ զայրացկոտի հետ մի՛ բնակիր, որ չըլլայ թէ ամոր ճանապարհը սորվիս եւ անձը կորսնցնես» (Առակք ԻԲ.): Ներկայ իրադրութեան մէջ, որ է ըսել՝ կեանքի խառնակ ու ամորոշ պայմաններուն մէջ, երբ մարդկութիւնը կը վազէ անդադար իր գոյութիւնը պահպանելու համար, մարդիկ դարձած են աւելի ջղաձիգ, փոքորկոտ ու զրգոտ: Ինչպիսի՞ պատուհասներ ու չար փորձանքներ կը

պատահին ամենուրեք անհամբերության և բարկասրտության պատճառով: Արկածներ, կոիւններ ու ամտեղի մահեր տեղի կ'ունենան որովհետեւ մարդիկ դարձած են չափազանց հեշտագրգիռ ու դիրազգած, կորսնցուցած են իրենց պաղարիւնութիւնը եւ հանդարտաբարոյութիւնը: Առակաց գիրքը մեզ կը զգուշացնէ. «Ցաստմնալի մարդը կոիւ կը սարքէ, իսկ համբերատարը՝ վեճը կը դադրեցնէ» (Առակք ԺԵ.):

Սողոմոն իմաստուն կը յիշատակէ եօթը կէտեր, որոնք Տէրը կ'ատէ. անոնք են՝ ամբարտաւան աչքեր, ստախոս լեզու, ամենէլ արիւն թափող ձեռքեր, չար խորհուրդներ հնարող սիրտ, չարութիւն գործելու համար արագ վազող ոտքեր, ստութիւն խօսող անիրաւ վկայ ու եղբայրներու մէջ թշնամութիւն կամ կոիւ ցանող մարդ: Այս չար կեցուածքէն ու արարքներէն են որ կը բխին այլ չարիքներ եւ կուգան ապականելու մարդը:

Մեր գրութեան աւարտին կը փափաքինք ամփոփ կերպով անդրադառնալ Ժողովող գրքի հանրայայտ երրորդ գլուխին, ուր կ'ակնարկուի ժամանակի կարեւորութեան, նշանակութեան ու կենսականութեան մասին: Կեանքի մէջ ամէն շարժում ունի իր ժամանակը: Ոչինչ կը ծնի ու կը մեռնի ժամանակէն առաջ: Ժամանակի հասկացողութեան հետ զոյաւորուած, պայմանաւորուած, միաձուլուած ու ներխառնուած կը գտնենք կեանքի մէջ երեւցող բոլոր երեւոյթները ու տեղի ունեցող փոփոխութիւնները: Ժամանակն է, որ մեզ պիտի մղէ պատերազմի կամ խաղաղութեան, սիրոյ կամ ատելութեան, խօսքի կամ լռութեան, քանդումի կամ կառուցման: Մարդիկ չեն կրնար ժամանակէն առաջ գործել, յուսալ կամ ակնկալել: Ժամանակն է որ լրումին կը հասցնէ մարդկանց երազներն ու փափաքները: Ժամանակով պայմանաւորուած աշխարհը ցոյց կուտայ մեզի, որ ժամանակէն դուրս կարելի չէ մտածել ու գործել: Մարդս ինք ալ ժամանակի ծնունդ է, հետեւաբար, ժամանակը պէտք է լաւագոյնս օգտագործէ ի խնդիր իր հոգեշահութեան, հոգւոյ բիւրեղացման ու պայծառակերտութեան:

Իմաստութեան գիրքերը իրենց իմաստասիրական վեհ գաղափարներով գրաւած ու յափշտակած են աշխարհի ժողովուրդներուն երեւակայութիւնը, սիրտը ու հոգին: Անոնց պատուերներու գործադրութեամբ, աշխարհը ամտարակոյս կը դառնայ աւելի հաճելի ու դիրաւ շնչելի վայր:

ԶԵՆՈՐ ՔՀՆՅ. ՆԱԼՊԱՆՏԵԱՆ

ԵՐԱՇԵՏԱԿԱՆ

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՀԱՅ ԵՐԱՇԻՇՏՆԵՐ ՈՒ ՆՈՒԱԳԱՃՈՒՆԵՐ 1768–1930Ի ՇՐՋԱՆԻՆ

Արեւելեան նուազը Ասիական ծագում ունի, ու առաջին անգամ Թուրքիա մտած է Պարսկաստանէն Լէւոնթին մերի արշաւանքէն վերջ:

Արեւելեան խմորանուազը հրկու տեսակ է: Առաջինը որ սովինէն հինն է, կը կոչուի Գապա Սագ, կարգուած է Հոտեհալ երեք նուազարաններէն. ԲէՒՄէՂէ. Լալուրա. Գամն: Երկրորդն է ինճէ սագ կոչուածը, որ կարգուած է 1760ին եւ Հոտեհալ թաղիացած է Ղութիակ, Նէյ, Թամայուր, տաբիլ, ջառնոն եւ ուռն: Աստիցմէ ուտը արարական նուազ մըն է եւ Եղիպտոսէն Թուրքիա մտած է Ռուի Աֆլիթ կամ Յարէթի Ֆիշոցով:

Շատ հին ստեղծներէ ի վեր մինչեւ Պապա Համարաբում Լիւծոնեանի ճայնադրութեան գլուոր, բոլոր նուազածուներն ու հանձնակներ, իրենց վարպետներէն առանց ճայնանիչը, բերնուց կը ստրկէին հղանակները: Եւրոպական իսթան ի խիստ անյարմար էր արեւելեան կիսաճայններու համար, եւ անոր փոխարէն այլ ուրիշ իսթան մը չկար:

Առաջին անգամ Պապա Համարաբում էր որ մտածեց ու յղացաւ արեւելեան կամ Հայկական ճայնանիչը, ու անոնցմով գրի առաւ հղանակները ապշութեան ու հիացումի մատուցելով իրեն ժամանակակից ամենամեծ արուեստագէտները:

Այդ Պապա Համարաբում Լիւծոնեան հայրն է արեւելեան ճայնադրութեան ու ինամակայր՝ արեւելեան հրաժշտութեան: Այդ պատճառով ահա, պէտք է իրմով ու իր հայացած մեծանուն աշակերտներով սկսել այս ամփոփ ուսումնասիրութեան:

ՊԱՊԱ ՀԱՄԱՐԱԲՈՒՄ ԼԻՄՈՆԵԱՆ

Համառու հայ կաթողիկէ մը, Սարգիս Լիւծոնեանի գաւազը՝ Պապա Համարաբում Լիւծոնեան, բնիկ Ռարբերդցի է: Իր ծնողքը, Բհար Ագա Ճամի. Պուշուր փողոցի մէկ տան մէջ ծնուելու տուած է անոր 1768ին: Հայրնական ու տղան ուսումը մը ստացած է իր մօր Գատարիէի ջանքերով: Պատանի տարիքին զերծակի աշխրտ եղած ատեն, երգի հանդէպ ծայրայեղ փափաք կ'ունենէ Ջեննէ Պորոն զպիւրէն, որ համառաւոր էր իր խիստ բարակ, գրեթէ կնոջական ճայնով ալ:

Այդ շրջաններուն, Պուրուշլիմէի Տիւզեանց ապարանքը տեսակ մը երաժշտանքներու ժամադրակայան էր: Համարաբում կը յաղորդէ մտնել այդ շրջանակէն ներս, ու պարտականաբար կ'ըլլայ Թոհաննէս Ձէլպիւրի: Հոն կը յառաջանայ արեւելեան

երաժշտութեան մէջ, միւս կողմէ այլ շարունակելով Ջեննէ Պորոնի աշակերտելու բաւական զարգանալով կը հասնուի նաեւ Ֆէնէլի յոյն երաժշտապետ Թաթալյացի Ոնոփրիտ Փալաթին, որ Պէզեան Ամիրայի հրամանով Մայր Վարժարանին մէջ յոյն ճայնադրութեամբ մեղեդիներ կը ստրկեցնէր հայ տղոց:

Համարաբում Փապիթին կարողութիւնը իւրացնելէ վերջ, զգո՞ւն կը մնայ յունական ռեզային հղանակներէն, ու շարականի մէջ նշանակուած խաղերէն բնորոշով, անոնցմէ ամանք իրը ճայնանիչ եւ ուրիշներն ալ իրը շափ կը գործածէ Հատեհալ կիւրպով զատուարելով զանոնք. Փուշ, Էկորմ Վերմալալ, Բէկորմ, Խուրովալիմ, Ներմալալ, Պարոյկ:

Ասոնց առաջին վանկերը տունկով կը կազմէ Հատեհալ ճայնանիչը Փո. Է. Բէ. Իո. Նե. Պա. (յուսական) Նի. Բա. Վու. Ղա. Տի. Ջո. Նի. ու եւրոպական Տո. Բէ. Մի. Ֆա. Սոյ. Լա. Սի. ճայնանիչներն պէս): Յետոյ շափերուն ու ամանակներուն նշանները եւս որոշելէ ու զատուարելէ վերջ, կը սկսի իր ստղծած հղանակները իսթանիցի ամով բաւական յաջողութեամբ: Ճայնադրութեան այս զիւտին շնորհէ հոտեհալ կը տարածուի որ համարուի: Օր մը, հին ստեղծան նշանաւոր Հրեայ կրածիւր Խաթէ Էֆ.ի հնարած Պաթի բէշբէլը, անոր հրգած ատեն զարտադրողի կը իսթանգը ու յետոյ նոյնութեամբ կ'երգէ անոր ներկայութեան: Հրեայ կրածիւրը, այն ատեն կատարած կը պրտայ իր երեսին. «ԱՆՆ Իրըսը՛գ ... արհեստը գողցաւ»:

Համարաբում, հղանակները գրի առնելու իր տալ մոգական ճայնադրութեան շնորհիւ, կը սկսի պտուրել նաեւ թէքէները, տէլիլիներուն հրգերը իսթանգրելու: Օր մը երբ զրգաւած էր Համամի Ջատի Խամայիլ Տէտէլին հրգածը իսթանգրելով, տէլիլիներէն մէկը իրողութիւնը լուր կուտայ տէտէին, որ իր բովը կ'ունշելով զայն կը զնահատէ ու կը քայտալիւրէ Համարաբումը, որ յաճախուէր պտուրութիւններէ կ'օգտուէ ու կը զրգաւայնայ, նոյն ատեն Համաբ. մը լինելով իր իսթանի Համար որ կը կոչուի անոնց կողմէ Համարաբում Նօթաբ:

Պապա Համարաբում իր տաղանդին ու հեղուցեան շնորհիւ սիրելին կը զատուայ Պէզեան Ամիրայի եւ կ'ըլլայ երթմուտ Մայր Եկեղեցիի: Միեւնոյն ատեն կոյր ու մոլի Նախանձի ու Հայտանքի աւարկան կը զատան կարգ մը աւանդամոյ երաժշտներու: Պապա Համարաբում 27 տարեկանին ամուսնացած է Պալեան Գրիգոր Ամիրայի իրեն համար լինել տուած

Բերայի տան մէջ, եւ ունեցած է վեց զաւակներ, որոնցմէ չորրորդը նկշան (նէշ ածող) Ջենոր մանտանդ արժանաւոր յաջորդ մը եղաւ իր հօրը:

Հախառակ իր անշիշաչար բնասորութեան, աղղղած նախանորդներու թշնամութիւններէն, միջոց մը լիցեց իր արուեստին եւ նկշան աղուն հետ միջոց մը ձեռնարկեց Սեւ Մովսիս Կոնստանդինոսիներէն ձիախօտի, իւրի եւ ընդգծելի փոխադրութեան ու առեւտուրի, բայց փոթորիկի մը օր մը փճացուց իրենց զործն ու նիւթակարնը:

Գրեթէ յուսահատ ու լքուած էր զինքը սյուշո-սյուշող ամիրտներու յաջորդական մահուամբ, երբ ձկնալորիւհան Ամիրտ Խառօղիզի այցեւում ուսուցիչ կարգից զինքը, ցիգանա ամսական մը յառկացնելով էւ անոր համար տուն մըն ալ վարձելով:

Հոն մեռաւ ան, 1839 Յունիս 29ին, այսինքն երաժշտուէր Սուլթան Մահմուտ երկրորդի մեռած օրը: Այս մեծ մարդուն յուզարկաւորութիւնը սահման չառ անդուց եղաւ: Մարմինը ամփոփուեցաւ Բերայի Ս. Յակոբի գերեզմանատունը, ուր զժրախօսարար անհետ կը միայն իր թաղուած տեղը, որովհետեւ ունէ յիշատակարան ու շիրմի չկանչուած էր վրայ: Պապա Համբարձում, ամէնէն կարեւոր զինքը կը գրուէ Թորթիչ արեւելեան երաժշտութեան մէջ իր ծայնագրութեամբ ու հմտութեամբ: Քանիցս պատուուած է սուլթաններու ներկայութեան ընդունուելով: Իր զիրար աշակերտները եղած են Թամպուրի Ալիքան, Արիստակէ Յովհաննէս-հան, Նկշան Ջենոր, Պետրոս Չօմէլեքեան, եւրոյ:

Պապա Համբարձումին առաջին ուսուցիչը Ջենոնէ Պօղոս ծնած էր 1746ին Սիկիտար եւ աշակերտած է «Պարկիչու» մականունով ծանօթ Տ. Արարամ քահանային: Հմուտ էր ոչ միայն եկեղեցական երաժշտութեան ալ յաւեւ Հայերէնի, յունարէնի ու յատիկներէն եւ նախնական բժշկութեան: Եւրոյ Ձուաքթի ներկայ եղանակը ինչ վերակազմած է յունական սօցտուելով: Մեռած է 1822ին Խառօղի մէջ 80 տարեկանին, բազմաթիւ տիրացուներ ու աշակերտներ հասցնելով:

ՊԵՏՐՈՍ ԶԵՍՒԼԷՔԵԱՆ

Ծնած է 1785ին, Սիկիտար: Չաւակն էր Եւթովիացի Բրուտ Գրիգորի: 12 տարեկանին, երբ կը զբաղէր զերձակութեամբ, օգտուելով պապա Համբարձումի խառնութիւն մօտաւորութիւնէն, օգտուեցաւ անկէ: Աւելի վեր ձկնա լուծակի ու արեւելեան երաժշտութեան գիտար տալ Ջինոնի իսանին մէջ: Իր համբաւը մեծանալով, աղքեցիկ ամիրտներու խնդրանքով ընդունեց Սիկիտար Ս. Կարապետի երաժիշտ դասատուութիւնը: Առաջին անգամ ինքն էր օր Ոստիկ (ժնգի շարժումով չափ տալ թրքական կանոնով) միջոցով սորվեցուց իր աշակերտներուն, պապա Համբարձումէն սորվածները: Բնոյ չ հայր-սոր-սան ու լքուած այս պատանը զից օր կ'ուր-ուր յաւա ընդունելով մեռաւ 1840ին:

ՆԵՅՅԱՆ ՉԵՆՈՐ

Պապա Համբարձում Խոնոնեանի այս քրդ զաւակը ծնած է 1810ին: Նէջը Յովհաննէս եղբորմէն, ծայնագրութիւն ալ իր հօրմէն ուսաւ, եւ քիչ

ատենուտան մէջ այնքան յառաջացաւ որ, եղբայրը նախանձէն փշրեց անոր սրինդը:

Ջինոր զէմբով ու բնասորութեամբ շատ կը նմանէր իր մեծանունը հօրը, որուն հետ կ'երթար յաճախ թէքէիներ ունկնդրելու համար նէջը: Ան ոչ միայն կը նուազէր, այլ յաւեւ կը շինէր սրիշաներ, որոնք ծախած է շատ արագը գինեղով: Մեկեղեցական երգիցողութիւններուն ալ, միջոց մը ընկերացած է ան սրինդով: Իր տաղանդին ու համբաւին շնորհիւ ընդունուած է Սուլթան Մէհմուտ Մէհմուտի ու իրտն գնահատուած է անկէ: Իր միակ զաւակը, որ ի յիշատակ իր հօրը համբարձում կոչած էր, յայն սպասուէրի մը անփութութեան հետեւանալով կը իտեղուի ծովուն մէջ, այն պահուն երբ Վստիօր Սէնի Մահալլէ Փորրոյազի պարտէզին մէջ կը նուազէր, բազմաթիւ ունկնդրիներու խաղալախութեան մէջ: Այս կականքը մոռնալու համար կը մեկնի Եգիպտոս 1863ին, ուր խոթի Մաիտ փաշայի հիւրասիրութեան ու պարտապաշտեան կարծանալով: Բայց Ջենոր զաւակին կականքը սրտին, կը մեռնէ 3 տարի վերջ, 1866ին: Կ'ըսուի թէ, Եգիպտոսի նախաձեռնա արուեստագէտներ թունաւորած են զինքը:

ՔԱՄՊՈՒՐԻ ԱԼԻՔԱՆ

Վանեցի աննկապետ Գապարի որդին Ալիքան ծնած է Կէտիկ Փաշա 1815ին: Պապա Համբարձումի այս աշակերտը իր վարպետին պէս հետեւած է թամպուրի: Եկեղեցական երաժշտութեան սահմանը նեղ գտնելով նւիրուեցաւ աշխարհական երգերու: Իր համբաւը արագուեցաւ հեռուոր երկիրներ եւ 1854ին հրաւիրուեցաւ Եգիպտոս խոթի Մաիտ փաշայի կողմէ 50 անգլիական ոսկի ամսաւանդով: Այս պատշաճը հինգ տարի շարունակեց, մեծ յաջողութեամբ ու պատիւներու արժանանալով, երբ առտու մըն ալ, յանկարծ վերադարձաւ Պոլիս հրաժարելով իրեն շտապած պատիւներէն ու պաշտելով իր ամբողջ դրամը: Այս տարբերակը բնասորութեամբ մարդը, հինգ տարի եւս ապրելէ վերջ, 1864ին թշուառ միեճակ մը մէջ մեռաւ Պոլիս: Թամպուրի Ալիքան հեղինակած է բաւական թիւով շարքներ:

ԱՐԻՍԱՏԱԿԵՍ ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ ԵԱԼՃԵԱՆ (ԱՐԻՍ)

Ծնած է Լանկա եւ զաւակն է Աբէճի Յովհաննէսի որ ծանրաբար շալիւրու եւ կերպասներու աղտերը մաքրելով կը զբաղէր: Նախնական ուսումը ստացած է Մալք Վարձարանի մէջ, ուրիշ վերջ յաճնուած է Պապա Համբարձումի խնամքին, որուն մահէն վերջ, կարգուած է երաժիշտ Մալք եկեղեցին: Իր ուսուցչին մահէն վերջ, կատարելագործած է Պապա Համբարձումի հեղինակած ծայնագրութիւնը, լրացնելով զայն ծուլի, ծուլմեր, կիսաթաւ, Բաւաթաւ եւն, լրացուցիչներով: Հասցուցած է զեղեցիկաճակը զպիրները: 1846ին երբ Սուլթան Մէհմուտ հիւր եղած էր Տառեան Պօղոս պէյին Սան Սթէֆանոսի տունը, Սուլթանին ներկայութեան Արիս իր խումբին երգել տուած է «Ել Արկիլի կրկում մէքամ» ներդրեղը, եւ արժանաւոր է ինքնակալին գնահատութեան ու նուէրներուն, եւ ստացած է պատուանշան մը իր ֆէշին վրայ կրելու համար: Միջոց մը արհաւիր էր համբաւը ամէն կողմ: Հասցուցած է բազմաթիւ

աշակերտների Գարբրիէլ Երանեան, Յարութիւն Երանեան, Համարարուս Զէրչեան, Գարբիէլ Խանճեան, Հանէնտէ Աստիկ Համաձեւեան, եւ Վերթանէս Հիսարթեան (այսմ Արիստակէս քննչ. Հիսարթեան) Միջոց մը իր աշակերտներուն հետ հրատարակած է «ՔՅԱՍ արեւելեան» անուն ամսագրի մը որ հաւաքածոյ մըն էր թարգման. բնութիւն, սկսած էր շարդիրներու: Հեղինակած է նաեւ հիկեղեցական եւ ազգային եղանակներ եւ կայսր Նուրիեան ծանրեղ-ներ: Մեռած է 1878ին Ապրիլ 13ի Աւագ Հինգրաթի օրը յետին թշուառութեան մէջ: Յուզարկաւորութիւնը մեծահանգէս կոտարուած է, նախա-զատութեամբ Ներսէս Պատրիարք Վարժապետեանի: Թաղուած է Պալէսթին:

ՈՒՏԻ ԱՅԵԹ (ՅԱԲԵԹ)

Ծնած է Եղիպտոս, ուրիշ անալիս անգամ Պոլիս գալով, Հանրաձանօթ Քէմանի Թաղեոսի նուազախոտանի մէջ նուագած է քանոն: Բայց տեսնելով որ իր նուագած քանոնը այնքան մեծ ընդունելութեան չի գտներ Պոլսոյ մէջ, զարձակ էր վերադառնալ իր ծննդավայրը՝ Յագիպտոս: Պոլսոյ մէջ իր առաջին այցելութեան կրած դառն տպաւորութիւնն աղղուած, կարծես թէ տեսակ մը վրէժ լուծելու համար Պոլսեցիներէն, ամբողջ տարի մը յամառ ու անիտնը աշխատութեամբ գիշեր ցերեկ կը հետեւի Ուտի աշակերտելով եզգիպտացի նշանաւոր արուեստագէտներու: Այս նուագարանին բոլոր զադուրիքներուն տիրանալէ մէջ, երկրորդ անգամ Ելլալով կուգայ Պոլիս, եւ Եղիպտոսէն իր հետ բերած այս նոր նուագով կը մտնէ զարձակ քէմանի Թաղեոսի խումբին մէջ: Մինչեւ այդ ատեն Ուտ չէր մտած Թուրքիա, առաջին ուսին եւ ուսը Պոլիս մտցնողը եղաւ ուրեմն Յարիթ, որ արժանացաւ խիստ փայլուն ընդունելութեան մը: Իր համբաւը կը հասնի մինչեւ Խոյիկին, որուն ապարանքին ուտի դասատու կը կարգուի երկուր տարիներ: Հասցուցած է բազմաթիւ աշակերտներ ուտի Տիգրան, Արշակ: Մարգիւր եւլին: Ունի նաեւ արաբական ու թրքական հեղինակութիւններ, որոնք իր ժամանակին խիստ զնահատուած են: Այս մեծարժէք արուեստագէտը ի վերջոյ կորսնցուցած է իր տոնողութիւնը եւ մեռած է իր գաւառներուն քով: Կըսուի թէ իր կուրսիները յառաջ եկած է ուտի Արշակի զրգուած բարիւթեան մը հետեւանքով:

ՈՒՏԻ ԶԵՏԵՓԵՏ ՏԻԳՐԱՆ

Ծնած է Սամաթիոյ ու տեղական ազգային վարժարանը շատ քիչ յաճախել վերջ աշակերտ եղած է սետեֆան արհեստաւորի մը: Իր այս արհեստին անուանով կը կոչուի նաեւ Սետեֆէ Տիգրան: Սետեֆան Տիգրան, լավութեա կը նուագէր նախ, երբ այդ միջոցներուն Ուտի Աֆէթ եկած է Պոլիս իր բերած նոր նուագարանով: Տիգրան, ուտին գտած ընդունելութիւնն էր քաջալերելով իրուն փափաք մը կ'ունենայ ուտ նուագելու ու քիչ ժամանակէն կ'իրացնէ այդ նուագին զադուրիքը, ու կ'Ելլայ Աֆէթի յաջորդ ուտին: Յետագային, ան իր յառաջացիկ տարիքին բերամբ, վարած է միկուսի

կիանք մը Սամաթիոյ մէջ, եւ յաւաքուիչ արուեստագէտի կոկիծը արտին՝ ստիպուած է վերադառնալ իր սետեֆանութեան, անցիկ օրերու վառքին հետ լքելով նաեւ իր սիրելի նուագարանը:

ՔԵՄԱՆԻ ՏԻԳՐԱՆ (ԿՈՅՐ)

Ծնած է Թագարու եւ գաւառն է նշանաւոր զադուր Կոնիանի: Չորս տարեկանին, իր անձնաւոր գեղեցիկութեամբը նշանաւոր մանկիկը, կորսնցուցած է իր մէկ աչքը, իսկ միւս աչքն ալ խիստ տկար մնացած է: Աշակերտն է նշանաւոր Քէմանի Չեւրիքի եւ եղած է իրականացար մը ու հմայիչ երգիչ մը: Միջոց մը գտնուած է Եգիպտոս, ուր շատ զնահատուած է: Բազում տարիներ նուագած է Պոլսոյ մէջ ճանչցուելով արժանաւոր յաջորդ մը նշանաւոր քէմանի Թաղեոսի: Մեռած է 1924ին ամենայնպէս թշուառութեան մէջ, ու թաղուած է Շիրիի գերեզմանատունը:

ԼԱՎՈՒԹԱՆԻ ՈՎՐԻԿ

Բնիկ Պոլսեցի Լավութեան Ովրիկ, եղած է եղբայր՝ Պատր. Փոխանորդ Սմբատ Եպիսկոպոս Գաղաղեանի: Նախապէս, զործած է եւսմայի զործարանի մը մէջ իբր աշխատ, իրեն ընկեր ունենալով հանէնտէ Յակոբսը, որուն հետ, աշխատանքի պահուն, կ'երգէին Գաղաղեան խումբերուն մէջ երգուած երգեման տիպանները, զոմանները, սկսածայինները, շարքայները եւլին:

Ժամանակ մը վերջ, Ովրիկ, իր երաժշտական յատկութիւնները մշակելով, յաջողած է լավութեամբ խումբերու մասնակցել: Տարիներու անխնայ աշխատութեամբ մը հետզհետէ զաջողած է առաջնակարգ դիրք մը զբաւել լավութեամբութեան մէջ: Այս պահանջի արուեստագէտը, զժրտաւորաբար իրենց տարիներ արժանաւոր յաջորդ: Իրմէ վերջ պատմութեան անցած է նաեւ լավութեամբութեան: Ովրիկ, ունի նաեւ քանի մը հեղինակութիւններ: Աշակերտած է լավութեան Սարը Օննիկին, որմէ մեծապէս օգտուած է:

ՈՒՏԻ ԱՐՇԱԿ

Ծնած է Կէտիկ փառ 1880ին: Նախնական ուսումը ստացած է թաղին Ազգ. վարժարանին մէջ, եւ պղծիկեպ հետեւած է եկեղեցական երգեցողութիւններուն: Երաժշտապիտ Գրիգոր Ջուհանեան անոր երաժշտական բացգոյիկ յատկութիւնները տեսնելով, սորվեցուցած է իրեն հայկական ժայնագրութիւն ու ունէլ ջանք չէ խնայած անոր յառաջդիմութեանը համար: 17 տարեկանին եղած է Ջուհանեանի օգնականը, միեւնոյն ստեղծ ստանալով անիկ աշխատական երգեցողութեան դասեր ալ: Իր երաժշտական փախաբէն զրգուած սկսաւ նուագել նաեւ Քանոն, ու Տիգր 19 տարեկանին իշաւ ասպարէզ, նշանաւոր Քէմանի Թաղեոսի խումբին մէջ Քանոն նուագելով: Անիկ տարի մը վերջ ալ սկսաւ ուտ նուագել, իր արտակարգ ընդունակութեամբ ասի ի բերան ձգելով հանրութիւնը, որուն համար հանրաձանօթ գէմք դարձած էր այլեւս: Անիկ գաւտ Արշակ կը նուագէր նաեւ Քէմանէն:

Այդ երեք նուազներն այլ իր ճարտար մասններուն հլու ու հաւատարմ գործիքներն էին, որոնցմով ամենանուրբ ժայռներն իսկ կը յօրթինէր առանց վրիպումի, ունկնդիրներուն ուշադրութիւնը կատարելապէս իր վրայ կեդրոնացնելով:

Արշակ ասկէ զատ եղած է կարող ու բեղուն հեղինակ մը: Իր բազմաթիւ հեղինակութիւններէն կան տակաւին կտորներ, ռէշէֆներ ու սէմայիներ, որոնք լոյս չեն տեսած, մնալով իր գաւիթին, հանրածածկ շուժականար Նուսրարի թով:

Երաժշտութիւն մատուցած իր մեծ ու կարեւոր ծառայութիւնն է նաեւ, աշխարհական երաժշտութեան փառքներուն կանոնաւորումը: Այդ զգուարին գործը երեւան բերաւ մեծ յանգչութեամբ մը, բայց զԵրաժշտարար Նիւթական անբուարար թիշոցներու պատճառով, միմիայն 14 ֆաւըլներ կրցաւ հրատարակել: Ասոնց ամէն մէկը զատաւորեց եղանակներու (ընէշէֆներ, պետէներ, շարժներ, սեմայիներ) համաձայն իւրաքանչիւրին տալով իր ծանրութեան չափը քիզաքաշի քալարով, եւ իւրաքանչիւր եղանակ հրատարակեց կոլիկ ու կանոնաւոր անշատ գրքոյններով: Դժբախտաբար Նիւթական իրեն օգնող մը չունեցաւ այս կարեւոր ձեռնարկին մէջ:

Ուտի Արշակ մօտամբ իր բնատրութեան խտրութեամբ, եւ մեծ մասամբ այլ իր տղանդիկ չնորհիւ, ունեցաւ բազմաթիւ նախանձորդներ ու հակաակորդներ:

Իր մահը մեծ կորուստ մը եղաւ արեւելեան երաժշտութեան համար:

ՊԻՄԵՆ ՏԵՐ ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ (ՊՐՈՒՍՏԱՅԻ ՊԻՄԵՆ ԷՅ.)

Պիմէն էֆ. ծնած էր Պրուսա եւ գտական էր Տէր Գասպարի: Աշակերտած էր տեղւոյն Ս. Գէորգ վարժարանին: Ս. Աստուածածնի եկեղեցիին երաժշտային Յովհաննէս Գալփայի պաշտօնավարութեան միջոցին, Պիմէնի ծայրին փայլէն ու զեղեցկութենէն հրապուրւած, Պրուսայի քարեպաշտ Ժողովուրդը ոգեւորութեամբ կը փութար եկեղեցի: 20 տարեկանին եկած է Պոլիս, ու առին մը բնակելէ վերջ Դամասկոս Յիֆթէ Կէլինլէր փողոցը, յետոյ փոխադրուած է Բերա, ուր իր զեղեցիկ ու հմայիէ ծայրին սիրահարները մասնաւոր պետական շրջանակէ անձնաւորութիւններ, միւտ երգչու եւ հրախրէին զինքը:

Պիմէն էֆ. լաւ երգող մը ըլլալէ զատ եղած է նաեւ լաւ հեղինակ մը: Իր նորանոր շարգիները, ամէն օր մեծ աշխուժով ու խանդավառութեամբ ընդունելութիւն կը գտնէին հանրութենէն: Իր տաղանդը բացառիկ արժէք էր ունեցած է մասնաւոր անոր համար որ, ան իր երաժշտական կարողութեան տիրացած է ինքնօգտութեամբ:

Ան իր ապրած շրջանին մեծ ճանաչում գտած էր Թուրքիոյ երաժշտութեան լաւագոյն վարպետներուն կողմէ ու քանիցս զնախաւուած էր Աթաթուրքի կողմէ, որուն երաժշտական ճաշակն ու զգուարանութիւնը ծանօթ էր արդէն:

ՈՒՏԻ ՄԵՏ ՍԱՐԳԻՍ

Մնած է Ենիի Գարու: Տգայութեան Եղեղի գործարարներու մէջ ժամանակ մը աշխատելէ վերջ, իր մէջ փափաքն զգացած է ուտ նուագելու, եւ իրիս կարճ ժամանակի մը մէջ սորվելով, զայն խաղալիքի մը պէս զործածելու վարժութիւնը ձեռք բերած է հրազոտ պատճառելով իր արուեստակիցներուն իսկ: Այս խիտ ստուտանալիք ու տաղանդաւոր արուեստագէտը, զԵրաժշտարար չկրցաւ երկար առին լսելի դարձնել իր նուագը, որովհետեւ անիծեալ հիւանդութիւնը՝ Թոքսիստը Պաքսանեան Պատերազմի օրերուն սեւ հողին յանձնեց իր Երիտասարդ մարմինը: Սարգիս յամառ աշխատանքով հետզհետէ յաղողած էր ամենզգուար կտորները ուտին մէջ թելին վրայ միայն նուագել: Այս զժողովուրդը հազիւ թէ զլուր հանած էր, եւ կը պատրաստուէր նուագահանդէս մը սարքի, երբ Ազգ. Հիւանդանոցին մէջ աւանդեց իր նոյրին թիւուտ վիճակի մէջ:

Ուտի Սարգիս սիրելիէն էր Քէմալի Թաղէտի:

ՈՒՏԻ ՍԱՐԳԻՍ ԳԵԼԵՃԵԱՆ (ՊԱՊԻԿ ԵՍԱՐԳԻՍ)

Մնած է Ենիգարու, 17 տարեկանին իջած է արեւելեան նուագի ապարդէզը եւ երկար տարիներ նուագել է ուտը թամպուրի թափուրով, եւ այս առիթով մեծ տպաւորութիւն ձգած է երաժշտաւէր ու հասկեցող հասարակութեան վրայ: Յետոյ անցած է Եղիպոս, ուր զժողովուրդն անդադրեցինք այլ մեծ գնահատութիւններու արժանացած, ու դարձեալ վերադարձած է Պոլիս:

Գացած է Աթէնք, ուր մեծ պատիւներով ու գնահատութիւններով շրջապատուած է, իբր լաւագոյն արուեստագէտ մը: 1930 Նոյեմբերին Աթէնքի մէջ տուած է նուագահանդէս մը եւ արժանացած է բազմաթիւ զովիտներու: Ուտի Պոլիկ Սարգիս, կարգ մը արուեստագէտներու, այլ մոլութենէն զերծ չէ մնացած: Քիչ մը աւելի օրեմայ էր: Գիտութեան շրջանին քանիցս փորձած է անձնապատկանութեան զիմէ, արուեստագէտի հողին նեղ զալով թերեւ այս անձուկ աշխարհը: Անգամ մը ինքզինքը կախած է իր տանը մէջ բայց ապտած է, ուրիշ անգամ մըն ալ Ենի Գարուէն ձով նետուած, բայց դարձեալ ապտած է ստոյգ մահէ մը:

ՔԱՆՈՆԻ ՆՈՒՊԱՐ

Բնիկ բերացի Քանոնի Նուսրար, կարճ միջոցի մը մէջ եղաւ փայլուն նուագող մը եւ համբաւի տիրացաւ Պոլսոյ արուարձաններուն մէջ: Միջոց մը անցաւ Եղիպոս ուր տեղացի նշանաւոր արուեստագէտներէ զնախաւուած իր տաղանդը: Անոնցմէ սորվեցաւ քանիցս չափաւոր նուագի (նոյն ծայրին հաստէն ու բարակէն նուագել մեկնուել ատեն): Նուսրար առաջնակարգ չափաւոր նուագող մը եղաւ: Իր նուագած քանոնը կարելի էր զլուր զործոց նուագածութիւն մը նկատել: Եղիպոսի Սարգիսներուն կոկորդային թափուրները (Ենիէջ) եւ անոնց հղանալները կատարելապէս իւրացնելէ վերջ, երկրորդ անգամ ըլլալով վերադարձաւ Պոլիս, ու զինա-

գաղաքի վերջին օրերուն միևնույն Սուրբա: Քանոնի նուպար միևնույն աստիճանին լաւ հեղինակութիւններ. որոնք մինչեւ այսօր կ'երգուին ամէն կողմ:

ՀԱՆԷՆՏԵ ԵՂԱՎԱՐ

Մնած է Ակն 1884ին: 6 տարեկանին ծնողքին հետ Պոլիս գալով հաստատուած է Գուճաբու եւ յաճախած է Մայր Կարծարանը: Տղայութենէն, իր ծայրը զնահատուած է երաժշտապետ Գրիգոր Մէհմէթեանին որ ծայրապար արժանաւորած է զինքը: Եղիապար տարինհորու բնթացքին օգտուած է Մէհմէթեանի լսարանին երաժշտական դաստիարակութիւններէն, ու վարժարանը կ'իստաթ թողլով սկսած է քանոն նուագել, ու ինքնաշուք ինքնամբ զարգանալէ վերջ, մտած է Քէմանի թաղնախ խումբին մէջ իրը քանոնի ու երգասաց: Այդ շրջանին Եղիապար 20 տարեկան էր, ու իր ծայրին արագ ճիւղէնջնելով կը հիացնէր ներկայ հանրութիւնը, որուն հանրածանօթ ու փնտռած զէմքը դառնալով հղաւ առաջնակարգ հանէնտէ մը: Հանէնտէ Եղիապար էջ. քանիցս պատիւն ունեցած էր երգելու Աթաթիւրք ներկայութեան, արժանանալով անոր զնահատութեան: Ձայնալարի բլրակներուն մէջ միշտ իր երգած երգերը մեծ հաճութով փնտռուած են հանրութեան կողմէ: Եղիապար հեղինակած է նաեւ տաղի եւ գաւառի երգեր ու Մէմօն:

ՔԱՆՈՆԻ ԱՐԹԱՔԻ

Ձաւակն է Գուճաբուի Դուռնի Քեհնա Ազարիի: Տեղւոյն Ազգային վարժարանի քրքայելէ վերջ կը մտնէ թէյկական վարժարան, բայց իր երաժշտական կոռուճ արգելք եղած է իր ուսման արգելադրութեան, ու զաղքած է վարժարան յաճախիլ: Եւ հետեւած է արեւելեան աշխարհական երաժշտութեան եւ արդիւն եւ քանոն:

Իր նուագին ու ճիւղին սիրաւոր Արթաքի էջ. այդ շրջանին, խորամանկութեան մը կը զիմէ իր փափաքին համաձայն ժամ առաջ ստապրել իջնելու համար: Իրեն այն նուագի հրեք ամաթէճօռնի համադրելով Պոլսէն կը մեկնի անոնց հետ, Ձաւաքայէ եւ ուրիշ թուրքիոյ քաղաքները, ուր կը նուագէ հետզհետէ համառ մը շինելով իրեն: Այն երեւոյր ճամբորդութեանց բնթացքին կը տիրանայ երաժշտական հմտութեան ու համաբախ, այնպէս որ երբ Պոլիս կը վերադառնայ ոչ միայն կարող նուագող մը այլ նաեւ համաբախ տէր արուեստագէտ մը կը դառնայ: Առաջալիք Պոլիս գալով, առաջին անգամ նուագած է Քէմանի թաղնախ խումբին մէջ, ուշադրութիւնը դրաւելով հանրութեան ու իր արուեստակցիներուն: Իր բնակութիւնը Բերա հաստատելով մտած է բարձր դասուն մէջ, անոնց ծանօթանալով նաեւ իր հեղինակութիւններուն շնորհիւ:

Իր հիանալի արուեստին զործնական ու տեսական հմտութեան համաբախ արժազանք տալով է ամէն կողմ, եւ յետագային անկարողութեան զտնօրէն Տիրուլը Ձայնը կրամօֆօններու Բերայի ճիւղին:

Ան եւս քանիցս պատիւն ունեցած է երգելու Աթաթիւրք ներկայութեան, արժանանալով Աթա-

թիւրքին բարձր ու դժուարահաս զնահատութեան:

ՔԱՆՈՆԻ ՄԻՀՐԱՆ (ԳԱՎԱՌԳՏԵԱՆ)

Մնած է 1882 Օգոստոս 11ին եւ նախնական ուսումը ստացած է Սամաթիոյ Ազգ. վարժարանին մէջ: Պարիզից եղած է զպիւր: Տաւ տարի Ազգ. վարժարաններու մէջ պատշաճաբարիչ վերջ, նետուած է աշխարհական երաժշտութեան ապագա-րէզը, նուագելով քանոն: 20 տարի մեծ հետա-բերութեամբ հետեւած է ծայրերու գիտելիք մետա-դի զործիքներուն արուեստին (մանսպ) եւ իրիստ յաշոր արդիւնք մը ձեռք բերած է ոչ միայն այս ճիւղին այլ նաեւ քանոնի նուագման մէջ, անմրցելի արդիւնք մը ձեռք բերելով: Միհրան կը յաշորդէ հին վարպետներուն Մեղրոնի եւ Գաւալուր Գրիգորի, որոնք մինչեւ քառորդ դար առաջ, Իրենց կարողութեամբ մեծ համբաւի տիրացած էին: Անա այս թանկարկն զմեքերուն կը յաշորդէ քանոնի Միհրան, որ իր արարած շրջանին կը զարդի նաեւ նուագա-չիւնութեամբ Պոլիս Ուզուն Ջարշի թիւ 49րդ խանութիւն մէջ:

ՔԵՄԱՆԻ ՆՈՒՊԱՐ (ՉԵՕՄԼԵՔՏԵԱՆ)

Հանրածանօթ արուեստագէտ ուստի Արշակի որդին է ան: Պատանի տարիքին իսկ սկսած է ջութակ նուագել, ցոյց տալով իր արտասովոր ընդունա-կութիւնը: 13 տարեկանին իր հայրը Արշակ իր խումբին մէջ առած է իր տղան տակապար, որ ութ տարի հօրը հովանաւորութեան նախ նուագելով, իւրացուցած է անոր թավուլները, խոտմանից թաղայմներ նուագելով: 20 տարեկանին առաջ-նակարգ զիրք մը գրաւած էր արդէն, դասուելով Պոլսոյ ամենալաւ ջութակահարներու կարգին, պարծանքի արդիւնք դառնալով իր պատկանած ազգին: Ան նուագած է հանրածանօթ քանոնի Արթաքիի հետ ամէն դժուար կտորներ ամենամեծ յաշորութեամբ, Տիրուլը Ձայնը ֆիրմային համար:

Թետագային գրած անցած է իր հանգուցեայ հայրը, որ իր կենդանութեան քանիցս բաժն էր թէ «Տղաւ նուագողը զիս զերբանցած է»: Արեւելեան շափ առ ունեցած է հմտութիւն ու նուագելու կարողութիւն նաեւ արեւմտեան եղանակներու համար:

ՀԱՄԱՐԶՈՒՄ ԶԵՐԶԵԱՆ

Մնած է 1828ին եւ աշակերտած է Արիս Եւ-ճանի: Ասէջ գաւա շրջած է թէքթէները եւ սորված է նէյ նուագել, ու հաստուններ ծայնաբաժն է: Իր հաջողութեամբ զլիարար աշակերտը եղած է Լեւոն Խանճեան, որ իր կարգին, աշխարհիկ երաժշտութեան յարատեւ ուսուցիչ մը ու վարպետ եղած է:

ՆԻԿՈՂՈՍ ԹԱՇՏԵԱՆ

Մնած է 1841ին Խապիւղ: Հմուտ հայկական ու եւրոպական երաժշտութիւններու: Իր աշակերտներն են Գրիգոր Մէհմէթեան, Ռուբէն Ժիվանեան, Գրիգոր Զուլհան:

ԱՐԻՍԱՏԱԿԵԱՆ Ա. ՔԷՆՅ. ՀԻՍԱՐԼԵԱՆ

Մնած է 1856ին Պալաթ, ուրիշ ծնողք փոխադ-րուելով Գուճաբու, Մայր վարժարանը աւարտած

է 1870ին: Պատկերաց մայրը կորսնցնելով, մեծցած է Արիս Շալճեանի խնամքով, անոր զաւակներուն հետ միասին: Արիս Շալճեանէն ստրկած է Հայկական ժայնագրութիւնը, որ յետոյ շարունակած է ու կատարելագործած՝ ինքնօգնութեամբ: 1877ին, իր ընթերցանութեան մեծ փափաքին եւ զգացում տալու համար, ձեռնարկած է գրափառաւորութեան, եւ 1896ին քահանայ ձեռնադրուած է Սամաթիոյ երեք թաղերուն վրայ: Մինչեւ քահանայ ձեռնադրուելը, գրեթէ 25 տարի հեղինակած է բազմաթիւ ոչ-հեղեցական հեղինակութիւններ: Ստեղծագործած է Հինագրեար «Ամենաւորք», եւ «Տէր ողորմեա», բառտ եղանակով «Ամեն եւ ընդ իմաստը բուն», պէթէնիկեար «Քրիստոս պատարագեալ» եւ սալարի «Տէր ողորմեա» եւ ուրիշ բազմաթիւ երգեր, որոնց թիւը 100ը կ'անցնի:

Անգամակցած է Ազգային եւ կրօնական ժողովներու:

ՍՐԱՊ ՀՄԱՄԱՏԵԱՆ

Մնած է Գարակէօմբէկ 1884ին եւ յաճախած տեղւոյն Ազգ. վարժարանը: 12 տարեկանին եղած է դպիկ ու 18 տարեկանէն սկսեալ եղած է օգնական երաժիշտ:

Արիս Շալճեան, եկեղեցիին մէջ լսելով իր ծայրը, գրեթէ բուն տարած ու ծայնագրութեան եւ շարականի դաս տուած է իրեն: Հանկուտութիւնը ստրկած է քեմանի թաղաւորէն, որուն խումբին մէջ ժառանգել ու տարիներ երգել վիրջ, ժառանգած է զանազան խումբերու, չրջելով թուրքիոյ զանազան քաղաքներն ու Պուլիարիս: Սորոված է շատ մը յատուկ ֆաւորիներ եւ երգած է նաեւ քեմանի Տիրամանի խումբին մէջ, որուն երգացանկը խիստ ճոխ եղած է միշտ:

ՀԱՆԵՆՏԷ ՆԻԿՈՂՈՍ (ԹՕՓԷԱՐՈՅԻ)

Նշանաւոր երգիչ մըն էր որ երգած է Սուլթան Մէհմետ եւ Սուլթան Աղիզի ներկայութեամբ ու զնաւատուած է: Հեղինակած է 200է աւելի սղոր քաթաք շարդիներ:

ՔԵՄԱՆԷ ՍԵՊՈՒՆ (ԱՅԱՂՈՐԷ)

Նշանաւոր ջութակահար, որուն անձն ջութակը կը հմայէր ժողովուրդը: Սուլթան Աղիզի առջեւ, անոր հրամանով, շատ անգամներ կը նուագէր Ուսայուայի «Սիրտ իմ օսանիք», որովհետեւ Սուլթանը սիրահար էր Հինագր եղանակին:

ՀԱՆԵՆՏԷ ԱՍԳԻԿ (ՀՄԱՄԱՏԵԱՆ)

Աշակերտ Արիս Շալճեանի: Բազմադիւն հեղինակ եւ զեղեցիկաձայն երգիչ, որ փնտռուած ու զնաւատուած է միշտ իր ժամանակի Սուլթաններէն ու պալատականներէն:

ՔԵՄԱՆԷ ԹԱԿԵՆՍ

Նշանաւոր ջութակահար ու երգահան: Մնած է Օրթաթիւղ եւ 1913ին մեռած է 55 տարու: Մահու լուծին ինչպէս փափաք ունէր ու կոշիկին (բոթիկ) քաուչուի թիկեր փայտի մը վրայ անցուցած ջութակ կը շինէր միշտ զպրոքը զտի ժամերուն: Զուլթակի իր առաջին ուսուցիչը հպա մօրեղբայրը՝ կատակերգակ Մովսէս Փափագեան որ Հիմնագիրներէն մէկն էր Օրթաթիւղի քաղաքացի թատրոնին: Թաղաւոր զգալուն արուեստագէտ մըն էր եւ կը գերազանցէր աշաղուրի Սիպուհը: Շատ անգամ, թաղաւոր մը նուագած պարուն, լսելի կ'արտասուէր, Հեղեցիակ հեղինակած է զեղեցիկ շարդիներ, բէշէֆներ ու սէմայիներ:

Սյո եղանակները սայնքան արտաւայտել էին որ, ունենցողիներ տոսանց բոտի կրնային հասկնալ երգին իմաստը: Մեռած է թշուառ վիճակի մէջ եւ յուզարկութեամբ իր կատարուած է իրիստ անշուք կերպով:

ՔԵՐԵՍԹԵՆԵԱՆ ՄԻՔԷ

Հմայիչ երգիչ, որ ստալարկ իշու 20 տարեկանին ու գերեզման իշու 27 տարեկանին:

ՔԱՆՈՆԷ ՀՄԱՄԱՐՈՒՄ

Նշանաւոր արուեստագէտ, որ կարճեան կեանք մը ունեցաւ իր զինեմտութեան հետեւանքով:

ՔԵՄԱՆԷ ՆԻԿՈՂՈՍ (ԽԻՒՏԱՎԷՐՏԻ)

Ատիճանակից աշաղուրի Սիպուհի, որ շատ անգամ կը նուագէր արքունիքին մէջ Հիպուսմ պատճառելով:

ԹՄԱՊՈՒՐԻ ՅԱՐՈՒԹԻՆ (ՊԵՉԵՍԹԵՆԷ)

Որ Թամպուրի նշանաւոր արուեստագէտ մըն էր: Բացի վիրողիւրայիներէ, յիշատակութեան արժանի են նաեւ Քեմանի Գրիս, Թամպուրի Յոյսկիմ (Պարբրդիւրցի), Քանունի Մարտուտ, Քանունի Արամայիս (Սամաթիւրցի), Նիմաղ Երուանդ, Հանկուտ վիրջի եւ տղան Քեմանի Անտուն, Հանկուտ Սպաթիկի հեն, որոնք իրենց կրթութեամբ, մեծապէս նպաստած են թուրք երաժշտութեան ծաղկման եւ յաւաքիլութեան:

«Ս. ՓՐԿԻՉ»

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ

Ապրիլ 7-14ի օրերը Հայ երուսաղէմի համար եղան խանդավառ ու ոգեշնչող օրեր: 1967 թուականէն ասդին քաղաքական իրադարձութեանց հետեւանօք խմբային ուխտագնացութեանց ալիք դէպի Հայ երուսաղէմ հանգած էր: Հիմ օրերու փառքին կարօտ երուսաղէմացիք գրեթէ քառասուն տարի յետոյ կարծէէ նորակնունք կը դառնային հայ ուխտաւորներու աղօթքի ներկայութեամբ՝ Հայ երուսաղէմ ուխտի այցելութեամբ: Սրբոց Յակոբեանց Մայրավանքը անօրինակ ուրախութեամբ կը լեցուէր Ամերիկայէն, Գանատայէն, Ֆրանսայէն եւ աշխարհի տարրեր շրջաններէն երուսաղէմ ժամանած հայ ուխտաւորներու մոմավառութեամբ: Աղօթահրաւէր Սրբոց Յակոբեանց վանքը ուխտաւորաց համար կը դառնար հաւատքի կենսաւորման աղբիւր: Հոգեպարար ու սրբազան արարողութեան նոխտեան մէջ կը վերամկրտուէր հայու հոգին: Անբացատրելի կը թթխմորէր բոլորիս հաւատքի կեանքին մէջ: Անտեսանելին Աստուած՝ մեր քայլերը կ'առաջնորդէր մեր Հայոց հաւատքի կեանքին հետ հաղորդակցութեան: Հնարոյր, բայց ոչ հնացեալ Սրբոց Յակոբեանց վանքի պատերուն մէջէն նոր ժայն մը կը լսուէր, որուն մէջ ուժականացած՝ նոր տեսիլքով մը կը լեցուէր բոլորիս հոգեւոր կեանքը: Դէպի Նոր երուսաղէմ: Մեր կեանքին մէջ կը թթխմորուէր երուսաղէմը, կը դառնար Նոր երուսաղէմ ու կը նորոգուէր մեր մէջ հին մարդը:

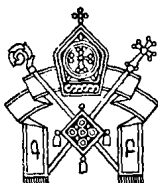
ՅՈՎՆԱՆ ԱՐՔ. ՏԵՐՏԵՐԵԱՆ

ՇԵՆՈՐՀԱԻՈՐԱՆՔ

Քրիստոսի Մենդեան 2001 ամեակին առիթով, շնորհաւորանքի գիրքեր եւ հեռագրեր առաւուցան Հոգեւոր ու Կառավարական պետերուն եւ Առաջնորդներուն, որոնց շնորհաւորագիրքը ստացած է Պատրիարք Սրբազան Հայրը.-

- Ամենայն Հայոց Հայրապետ, Նորին Ս. Օծուքին Տ. Տ. Գարեգին Բ. Կաթողիկոսին.
- Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Վեհափառ Հայրապետ, Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Արամ Ա. Կաթողիկոսին.
- Հոռմէական Կաթողիկ եկեղեցւոյ Քահանայապետին՝ Նորին Սրբութիւն Յովհաննէս Պօղոս Բ. Պապին.
- Մոսկուայի եւ Ռուսիոյ Օրթոտոքս եկեղեցւոյ Ամեն. Տ. Ալէէսէյ Բ. Սրբազան Պատրիարքին.
- Թուրքիոյ Հայոց Ամեն. Տ. Մեսրոպ Բ. Մութաֆեան Սրբազան Պատրիարքին.
- Յորդանանի Վսեմ. Ապտուլլահ Բ. Թագաւորին.
- Գալուստ Կիլիկեան Հիմնարկութեան Նախագահ Տէր. Միխայէլ Եսայեանին.
- Թեմակալ Առաջնորդներուն, Պետական եւ Ազգային Հաստատութեանց ղեկավարներուն.

**ՇԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԲ
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ
ԱՍԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ
ՄԱՅՐ ԱԹՈՈՒ Ս. ԷՋՄԻՍԵՒՏԻ**

**SUPREME PATRIARCH
CATHOLICOS
OF ALL ARMENIANS
MOTHER SEE OF HOLY ETCHMIADZIN**

Թիվ 2669

20 Դեկտեմբերի, 2000թ.

**ԱՍԵՆԱՊԱՏԻԿ
Տ. ԹՈՐԳՐՍ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԱՆՆՈՒԿՅԱՆ
ԵՐՈՒՄԱԼԵՍԻ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՐԻԱՐԲ
Երուսաղեմ, Իսրայել**

**Ամենապատիվ Սրբազան Պատրիարք,
«Քրիստոս ծնաւ եւ յայտնեցաւ»**

Բերկրալի ավետիսով համայն հայության հոգևոր կենտրոն Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնից Սեր ողջույններն ու ջերմ շնորհավորանքներն ենք բերում Ձեզ, Տիրախմամ Աթոռիդ ուխտապահ հոգևորականաց, եկեղեցական վարչությանց պատվարժան անդամներին և բարեպաշտ ու հավատավոր բոլոր հայորդիներին՝ Ամանորի և Մարդասցալ Փրկչի Սուրբ Ծննդյան շնորհանդուրդ առիթներով:

Նոր հույսերով ու սպասումներով է մարդկությունը դիմավորում Տերունի երրորդ հազարամյակը ակնկալելով հոգևորի վերաթևարմամբ քրիստոնեական բարոյականին խաբսխված կյանքի նորոգ մի ընթացք, որ պիտի աղբյուրացնի և բազմաբույր արգասավորի մարդկային հարաբերություններում սիրո, հաշտության ու համընթացության Քրիստոսալմանդ պատգամները:

Նոր հազարամյակի դարամուտը հորելյանական ու նվիրական է ազգային-եկեղեցական մեր կյանքում: Տերունի 2001 թվականին մեր ժողովուրդը ընդառաջ է ելնում 1700-ամյակի տոնակատարությունները համազգային հոգեմորոգման, աշխարհսփյուռ հայությանը ազգային համախմբման առիթ դարձնելու խանդավառությամբ՝ վճռահայաց սենտվելով գալիքին՝ Մարդասցալ Փրկչի Ծննդյան «ի մարդիկ հաճութիւն» իրեշտակածայն ավետիսը ազգային մեր կյանքում իրողություն դարձնելու:

Սիրելի Սրբազան Պատրիարք, անցյալ և գալիք տարիների ողջագուրման և անդարձ բաժանման Քրիստոսի Սուրբ Ծննդյամբ լուսավորված այս պահին Սեր սրտաբուխ աղոթքն է առ Աստված, որ Մարդացալ Աստվածորդին բոլոր շնորհներով հանապազ օրհնություն բաշխի աշխարհին համայն, Իր բարեգութ հայացքի ներքո խաղաղ ու ապահով պահի հինավուրց հայրենի մեր երկիրը, Պետությունը Հայոց և եկեղեցին Հայաստանյայց, որպեսզի թոթափած անցյալի ամեն փատություն՝ նոր ոգով և եռանդով, վստահությամբ ու հավատով ժողովուրդը մեր մուտք գործի շեն ու բարգավաճ կեցության նոր հազարամյակ:

Հայոց Բեթղեհեմի Իջման Սուրբ Սեղանի առջև ծնրաղիդ՝ Հայրապետական Սեր աղոթքն ենք առ Աստված բարձրացնում, որ Մանուկ Հիսուս պատրիարքական Ձեր գործունեությունը արդյունավորի բազմապատիկ օրհնությամբ՝ պարզելով Ձեզ, եկեղեցական վարչությանց բարեջան անդամներին բաջառողը, երջանիկ կյանքի բազում տարիներ՝ ի պայծառություն Առաքելական մեր Մայր եկեղեցու և ի բարօրություն բարեպաշտ ու հավատավոր հայորդյաց:

**ՔՐԻՍՏՈՍ ԾՆԱՒ ԵՒ ՅԱՅՏՆԵՑԱՒ
ՁԵԶ ԵՒ ՄԵԶ ՄԵՇ ԱՆԵՏԻՍ**

Եղբայրական սիրո ողջունիվ,
Աղոթարար

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՍԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ
A.R.A.R.@

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱՐԱՄՆ ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ

ՄԱՐԹԻՐՈՍ - ԼԻԲԱՆՆԱՆ

Թիւ. 987/00

Ամբիփաս,

Ս. ՄԵՆԵՂ, 2001

Ամենապատիւ
Տ. Թորգոմ Արքեպսկ. Մանուկեան
Պատրիարք Հայոց Երուսաղէմի
Երուսաղէմ

Սիրեցեալ հղբայր ի Բրիստոս.

Ահա դարձեալ կը պատրաստուիմք մեր ժողովուրդի զաւակներուն հետ տօնախմբելու Աստուծոյ Որդւոյն Յիսուսի Բրիստոսի Ս. Մեռնողն ու մկրտութիւնը: Մեր եկեղեցւոյ հայրապետները գեղեցիկ քննորոշումով մը այս տօնը կոչած են Աստուածայայտութիւն: Արդարեւ, Բրիստոսի ծնունդով ու մկրտութեամբ Աստուած իմզգինք յայտնեց մարդուն, որպէս իր սիրոյ գերագոյն արտայայտութիւնը: Ու Աստուածայայտութեամբ մարդուն առջեւ բացուեցաւ փրկութեան նաճապարհը:

Արդարեւ, այս ճանապարհին առաջին ճանապարհորդներէն եղաւ մեր ժողովուրդը: Առաջեալներու ճամբով Հայաստան աշխարհ եկած, Ս. Գրիգոր Լուսաւորչով վերահաստատուած, Ս. Էջմիածնի ճամբով մեր ազգի կեանքին մէջ ճառագայթած Բրիստոնէական հաւատքը դարձաւ մեր ժողովուրդին գոյութեան ու յարութեան աղբիւրը: Այս տարի պիտի նշենք 1700-ամեակը Հայաստանի մէջ ֆրիստոնէութեան պետական կրօնի հռչակման: Այս կարեւոր դէպքը մեր ազգին, եկեղեցւոյ ու հայրենիքին համար վստահաբար պիտի դառնայ ուխտի վերանորոգման առիթ մը՝ վերանորոգ տեսիլով քննելու Բրիստոսով մեր կեանքին առջեւ բացուած ճոյմ ճանապարհէն:

Նղբայրական չեմք սիրոյ կ'ողջունենք Ձեզ հոգեկան զննութեամբ լեցուն այս օրերուն: Թող Աստուած անասան պահէ Երուսաղէմի Սրբոց Յակոբեանց միաբանութիւնը: Թող Աստուած հոգեպէս ու ֆիզիքապէս գօրացնէ Ձեզ, որպէսզի կարենաք վերանորոգ հաւատով շարունակել Ձեր հոգեւոր ծառայութիւնը մեր ազգին ու եկեղեցւոյ:

Նղբայրական սիրով,

Աղօթակից՝

ԱՐԱՄ Ա. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ
ՄԵՍԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ

SECRETARIAT OF STATE

N. 487.415

From the Vatican, 23 January 2001

Your Beatitude,

His Holiness Pope John Paul II was pleased to receive the cordial greetings which Your Beatitude sent him for the feast of the Birth of our Lord Jesus Christ.

In expressing his gratitude to you for this kind gesture, His Holiness prays that the Lord will grant you the joy announced by the Angels at Bethlehem. It is his prayer too that all Christians will proclaim in an ever more united way this good news which is the source of genuine happiness for all peoples.

When the Lord came among us two thousand years ago to fulfil the plan of salvation and to bring humanity into communion with God, he promised: "I am with you always, to the close of the age" (Mt 28:20). This assurance, as His Holiness emphasized in his Apostolic Letter *Novo Millennio Ineunte*, published at the close of the Jubilee Year, "has accompanied the Church for two thousand years, and has now been renewed in our hearts by the celebration of the Jubilee. From it we must gain new impetus in Christian living, making it the force which inspires our journey of faith" (No. 29).

On this journey the Catholic Church is always ready to travel with her brothers and sisters in Christ, our Lord and Saviour, and it is her sincere desire to cooperate on a permanent basis with them in bringing the Good News to the world and in building a society ever more imbued with the values of peace and solidarity.

With these sentiments, I assure you of my highest esteem.

Sincerely yours in Christ,

+Angelo Card. Sodano

Secretary of State

His Beatitude Torkom Manoogian
Armenian Patriarch of Jerusalem
Saint James Monastery
P. O. Box 14235
91141 Jerusalem

**Патриарх
Московский
и всея Руси**

119034 Москва, Чистый пер.5

**ЕГО БЛАЖЕНСТВУ,
БЛАЖЕННЕЙШЕМУ ТОРКОМУ II,
АРМЯНСКОМУ ПАТРИАРХУ ИЕРУСАЛИМА**

Ваше Блаженство!

*Христос рождается, славите;
Христос с небес, срящите;
Христос на земли, возноситеся...*
(Ирмос канона Рождества Христова)

Ныне все мы в духовной радости вкупе со ангелами согласно славим Всеблагого Бога, показавшего нам Свет Разума, и вместе с Вифлеемскими пастырями благоговейно поклоняемся мысленному Солнцу Правды, нас ради рожденному от Девы Богомладенцу Христу. Будучи осеняемы лучами Его неизреченной Славы, мы, подобно восточным мудрецам, приносим Ему наши посильные дары хвалы и благодарения и со смирением просим у Господа пробавить милость Свою ведущим Его и в наступающем новом тысячелетии.

В ниспослании Богом в мир Единородного Сына Своего *любовь Божия открылась к нам* (1 Ин. 4,9). В стремлении к достижению этой любви в нас, мы обращаем наше братское расположение к ближним своим. Проникшись светлым духовным настроением этих святых дней, мы от души поздравляем Вас с великим праздником Рождества Господа Бога и Спаса нашего Иисуса Христа и с вхождением в третье тысячелетие благодати Божией.

Желая Вам многих милостей Божиих, неизменно пребываем к Вам с любовью о Христе Родившемся.

ПАТРИАРХ МОСКОВСКИЙ И ВСЕЯ РУСИ

ՊԱՏՐԻԱՐԲՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՈՑ

Ստանալով, 4 Յունուար 2001
թիվ 3920

ՆԱ.Տ.ԹՈՐՈՍՐ Բ
ՊԱՏՐԻԱՐԲ ՀԱՅ ԵՐՈՒՍԱԴԵՄԻ

Սրբոց Յակովբեանց Վանք
Սուրբ Երուսաղեմ

«Երգեցեք Տեառն երգ նոր ձայնիւ ցնծութեամբ,
որ խոնարհեցաւ ի հայրական ծոցոյ փրկել գարարածս.
օրինութիւն Նմա յաղթական երգով»:
(Շարական ԳԿ)

Ամենապատիւ եւ Սիրելի Պատրիարք Զայր,

«Ժամանակը ուզէ չուզէ պիտի անցնի» կ'ըսեն երեցները, եւ այդպէս մեր ուշադրութիւնը կը հրաւիրեն այն քնական բոլոր գործընթացներուն վրայ, զորս ստեղծած է Արարիչը, եւ որոնք առանձինս առնուած մէկ մէկ ապացոյցներ են, որ աշխարհի վրայ ամէն ինչ կը շարունակէ ընթանալ հիասքանչ ծրագրի մը համաձայն: Զ.Ա. 750-ական թուականներուն, Եսայի Մարգարէ կ'աւետէր որ գերբնական դէպք մը պատահելու վրայ էր. կոյս մը պիտի յղանար եւ պիտի ծննդաբերէր որդի մը, որուն անունը Եմմանուէլ պիտի կոչուէր (Եսայի Է.14): Արդարեւ անելի քան երկուհազար տարիներ առաջ իրականացած Կուսական Ծնունդը հզօր ապացոյց եղաւ, որ Աստուած, որուն համար անկարելի քան չկար (Ղուկաս Ա.37), Տէրն էր ընութեան, Տէրն էր կեանքին, Տէրն էր տիեզերքի պատմութեան, եւ պարզապէս չկար որեւէ ոյժ որ կարող լիներ փոխել իրաց ընթացքը, զոր ծրագրած էր Բարձրեալը մարդոց փրկութեան համար: Մենք կը հաւատանք այսօր, որ երկնային այդպիսի տնօրինութիւն էր նաեւ 1700 տարիներ առաջ մեր Զաւատքի Զօր՝ Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորչի բախտորոշ առաքելութեամբ սկիզբ առնող իրադարձութիւնները մեր ժողովուրդի պատմութեան մէջ:

Գ. Զազարամեակի այս առաջին տաղաւարի եւ Զայրոց Վերջնական Դարձի 1700-ամեայ Յորելեանի զոյգ տօներու բարեբաստիկ առիթներով ջերմօրէն կը շնորհակալորենք Ձերոյ Սրբութիւնը եւ Սրբոց Յակովբեանց Առաքելական Սուրբ Աթոռի Միաբանութիւնը եւ կը մաղթենք, որ մեր Եկեղեցւոյ եւ Ժողովուրդի պատմութեան այս կշանակալից հանգրուանը բոլորիս համար վերածուի ինքնաքննութեան, ապաշխարութեան եւ հոգեւոր վերանորոգութեան իրաւ առիթի մը:

Մաղթելով Ձեզ առողջութիւն, արեւշատութիւն եւ յաջողութիւն Ձեր Պատրիարքական բոլոր եկեղեցանուէր եւ ազգօգուտ առաքելութեանց մէջ, մնամք՝

Եղբայրական սիրոյ ողջունի եւ
խոնարհ աղօթականութեամբ
ի Զրիստոս,

ՄԵՍՐՈՊ ՊԱՏՐԻԱՐԲ
ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՏՈՑ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ՊԱՏՐԻԱՐՔՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ

Միջազգային վայելած իր դիրքով ու հանգամանքով, Երուսաղէմի Հայ պատրիարքութիւնը նշանակալից տեղ կը գրաւէ Հայց. եկեղեցւոյ Նուիրապետական Աթոռներուն մէջ:

Համաֆրիստոնէական սրբավայրին մէջ հաստատուած սրբոց Յակոբեանց Աթոռը շնորհիւ հայ թագաւորներու եւ իշխաններու նուիրատուութեան, հայ ժողովուրդի բարեպաշտ հոգատարութեան ու զինուորեալ միաբանութեան, յոյներուն եւ լատիններուն հետ, տէր է համարժէք իրաւունքներու, պատեառ դառնալով ազգային հպարտութեան:

Թիսուսի Համարածումէն յետոյ, Երուսաղէմի Բրիստոնեաներ Յակոբոս Տեառնեղբայրը կ'ընտրեն իրենց առաջնորդ: Ան, Սիոն լեռան վրայ գտնուող իր տան մէջ կը հաստատէ Բրիստոնեայ Երուսաղէմի առաջին եպիսկոպոսական-պատրիարքական աթոռը: Աւանդութեան համաձայն, հետագային Տիրամօր ձեռնով հոն կ'ամփոփուի նաեւ գլխատուած Յակոբոս Զէրէդիայի գլուխը:

Մինչեւ 451 թուականը Յակոբոսի աթոռին վրայ գահակալած պատրիարքներ հովուած են Պաղեստինի Բրիստոնեայ համայնքը առանց ազգային խտրականութեան: Անոնք ծագումով հրեայ, յոյն, ասորի, հայ եղած են որոնց դաւանութիւնը համանման էր: Սակայն, Քաղկեդոնի ժողովին երկրնութեանկանութիւնը պատեառ դարձաւ, որպէս զի հայեր իրենց կողմնակից ունենալով ասորիներ, եթովպացիներ ու ղպտիներ, հաւատարիմ մնան Տիեզերական երեք ժողովներուն եւ անջատուին քաղկեդոնականներէն:

Հակառակ յոյներու տարած աշխատանքին ու մղած պայքարին, հայ

կրօնաւորներ իրենց վերապահեցին Յակոբոս Տեառնեղբայր Աթոռը, ստիպելով յոյներուն ալ վայրի մէջ հաստատել իրենց Աթոռը: Այս դէպքը ցոյց կու տայ, որ Բրիստոնէական առաջին դարերուն զօրաւոր համայնք մը ունեցած ենք Երուսաղէմի մէջ:

Գործ Առաքելոցի մէջ (Գլխ. Բ. 8-11) Հոգեգալուստի նկարագրականը ըրած ատեն Ղուկաս Աւետարանիչ յիշատակած ու դասաւորած է կարգը այն ժողովուրդներուն որոնք ականատես եղան հրաշալի միջադէպին. - «Պարթեւ եւ Մարք եւ Իլամացիք, եւ որ բնակեալ են ի Միջագետս, ի Հրէաստանի եւ ի Գամիքս, ի Պոնտոս եւ Ասիա, ի Փոնդգիս եւ ի Պամփիլիա, եւ այլն:

Ափրիկեան եկեղեցւոյ նշանաւոր հայրերէն Տերտուլիանոս (155-222) Հոգեգալստեան դէպքը յիշատակած ատեն, Հրէաստանի անունը սրբագրած եւ տեղը Հայաստանը դրած է. Ղեւոնդ Ալիշանի թարգմանութեամբ. -

«Որո՞ւ (բայց եթէ Բրիստոսի) հաւատացին այլեւայլ ազգք, Պարթեւք, Մարք, Ելամացիք եւ ի Միջագետս եւ ի Հայաստան, ի Փոնդգիս» եւ այլն (Արշալոյս Բրիստոնէութեան հայոց էջ. 10-11):

Արդարեւ, Հայաստանի հրեաներ, որոնք Մեծն Տիգրանի ձեռնով բերուած էին, ամէն տարի ուխտագնացութեան կ'երթային Երուսաղէմ իրենց պաշտամունքը կատարելու Սողոմոնի տաճարին մէջ: Իսկ Հայեր առեւտրական կապեր ունենալով հրեայ վաճառականներու հետ յաճախ նամրորդած են Պաղեստին եւ Դ-Բ դարերու ընթացքին որոշ իրաւունքներու տիրացած են սուրբ Բաղդադի տնօրինական վայրերուն մէջ:

Մկրտիչ Եպս. Աղաւունցի իր «Հայկական Հիմ Վանքեր, եկեղեցիներ

Սուրբ Երկրին մէջ» մեծագործեամբ, հարուստ տեղեկութիւն կու տայ հայոց սեփականութիւնը եղած վանքերու եւ եկեղեցիներու մասին, հիմնուելով հայկական մոզայիք արձանագրութիւններու, Մովսէս Կաղանկալատուացիի (1004-....), Անաստաս Հայ վանականի եւ օտար ճամբորդներու վկայութեանց վրայ: Կարեւոր է յիշատակութիւնը Անաստաս հայ վանականին, որ ըստ *Saint-Martin*ի Բիւզանդական արեւելեան քանակին մեծ հրամանատարը Վահան Մամիկոնեանն է: Շուրջ 694 թուին, ան անսպով Համազասպ Կամսարական Պապականի խնդրանքին, ցուցակագրած է հայերու սեփականութիւնը եղող 70 վանքերը:

«Այդ փոքրիկ եւ հնամենի գրքուածքը, կ'ըսէ Աղանուհի, կը ցուցնէ հայ երուսաղէմի անցեալ փառքը ու հայ իշխանաւորներու հաւատքը գոր ցոյց տուին բիւզանդական տիրապետութեան ժամանակ, երբ Ս. Քաղաքը կը պանծար եռյակայ եկեղեցիներով ու վանքերով ու խաչին նշոյլները կը ճառագայթէին սրբավայրերու կաթողիկէներուն վրայ: Անաստաս վանական միակն է որ կը հաղորդէ հայ երուսաղէմի փառքը թէ՛ մեզի եւ թէ՛ գալիք սերունդներուն, որոնք պիտի կարենան պահել իրենց մէջ այդ փառքը զգալու ոյժը ու պիտի սիրեն համակուիլ անով որ ոյժը եւ զօրութիւնն է Հայոց. եկեղեցիին եւ հայ Ազգին» (էջ ԺԺ): Բիւզանդական տիրապետութեան շրջանին, անաւանդ Յուստիոսիանոսի օրով կ'աշխուժանան կրօնական խլրտումները: Հոռոմներ կը բռնադատէին հայ վանականներ որպէս զի անոնց ընդունիլ տան յոյն դաւանանքը: Հայեր իրենց կրած մեղութիւններէն կը ձերբազատուին, երբ երուսաղէմի հայոց Արքահամ Պատրիարքի (658-669) օրով, Պաղեստինը կը գրաւուի Արաբներու կողմէ: Իմաստուն Պատրիարքը

շֆախումարով մը կը ճամբորդէ Մէքէ, կը ներկայանայ Մուհամմէտի ու իր հպատարակութիւնը կը յայտնէ խնդրելով պաշտպանութիւնը սրբոց Յակոբեանց Միաբանութեան եւ ստացուածքներուն: Վահրամ կ'էօգեան արար պատմագիր Ջէֆէտտիին պատմութենէն քաղելով յիշեալ հանդիպումը կը նկարագրէ:-

«Հայոց Պատրիարքը, աչքի առջեւ ունենալով նորահաստատ կրօնի՝ Մուհամմէտի հետեւորդներուն արիւնոտ յաղթանակները, եւ առաջին առնելու համար հաւանական աւարներու եւ ւաւերներու, 40 հոգիներ շֆախումարով մը կ'երթայ Մէքէ ... կը դիմէ Մուհամմէտին եւ հպատակութիւն ու հաւատարմութիւն խոստանալով՝ կը խնդրէ ապահովութեան գիր մը՝ իրենց անձնութիւն եւ իրենց ստացուածքներուն համար ... Ան սիրով կ'ընդունի Հայոց Պատրիարքը եւ անոր կը շնորհէ պատշաճ հաւատարմագիր մը:

Կ'արտագրենք սոյն վաւերագրին էական ու յատկանշական ինչ ինչ կէտերը, նկատելով որ այդ վաւերագրերը ոչ միայն կը հաստատէ Հայոց սեփականատիրութիւնը կարգ մը տնօրինական սրբավայրերու վրայ, այլ որովհետեւ անիկա, իբր անհրաժեշտ վկայութիւն, ճանչցուած է Պաղեստինի իրերայաջորդ տէրերուն, տիրապետողներուն կողմէ՝ եւ այսօր իսկ հիմը կը կազմէ մեր դարաւոր իրաւունքներուն, որոնք կը մնան ի զօրու, հակառակ իրաւակից յոյն եւ լատին պատրիարքութեանց եւ անոնց պաշտպան հզօր պետութեանց յայտնի եւ անյայտ դաւերուն ...

Եւ Մուհամմէտ, որդի Ապտալլահի, մարգարէ եւ առաջնալ Աստուծոյ, Արքահամ Պատրիարքին եւ երուսաղէմ ու Դամասկոս ու Արաբիոյ միւս սահմանները գտնուող Հայոց եպիսկոպոսներուն եւ վարդապետներուն

եւ իրենց հպատակ ժողովուրդներուն, այսինքն՝ եթովպացիներուն, Ղպտիներուն եւ Ասորիներուն շնորհեցի բոլոր իրենց վանքերը, եկեղեցիները, դպրոցները, կալուածներն ու արտերը: Ե՛ս, Աստուծոյ առաջնայ, վկայութեամբն Աստուծոյ, ինչպէս նաեւ մօտս եղող բոլոր այր եւ կիւն մարդոց խղճին վկայութեամբ, խոստացայ եւ տուի երուսաղէմ գտնուող եկեղեցիները, Ս. Թարութեան Տաճարը եւ Ս. Թակոբ կոչուած մեծ եկեղեցին, որ Ս. Քաղաքի հարաւակողմին դիմացն է եւ Սիոն վանքին բով, տուի նաեւ Զիբեմիի վանքը, եւ Քրիստոսի Բանտին վանքը Բեթղեհէմի եկեղեցին, եւ Ս. Թովհաննէսի ու Սամարիայի մատուռները, եւ Ս. Թարութեան Տաճարի ետեւի աղօթարաններն ու ամրոյժ գողգոթան...» (Վ. Կէօքեան, էջ 18-20):

Տիգրան Սաւլանեանց իր «Պատմութիւն Երուսաղէմի» երկասիրութեան մէջ, կը նկարագրէ Արրահամ Պատրիարքին երկրորդ այցը Մէքէէ, ուր ներկայանալով Մոհամմէտի յաջորդ՝ Ալիի, ապահովագիր մը կը ստանայ հայկական Երուսաղէմի սեփականութիւններն ու իրաւունքները ճշգրտը:

Յիշեալ վաւերաբնութեան ի պահ դրուած են Սրբոց Յակոբեանց Գանձատան մէջ (էջ 270):

Դարերու ընթացքին Երուսաղէմի Հայ Պատրիարքութիւնը սաղրամբներու քիրայի դարձած է: Բայց ան պահած է իր գոյութիւնը ու պաշտպանած իր իրաւունքները եւնթարկուելով զրկանքներու եւ զոհողութեանց: Հայց. Եկեղեցւոյ Նուիրապետական Աթոռներուն մէջ միակն է իրրեւ զուտ կրօնական կեդրոն:

Բարգէն Կիւլէտեան ուսումնասիրելով Սիսի եւ Երուսաղէմի յարաբերութիւնները, որեւէ պատմական

յիշատակագրութիւն չէ հանդիպած ճշգրտու համար թէ Երուսաղէմ Ե՛րթ դադրած է Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան ենթակայութեան: Այս հարցով հաւանութիւն տուած է Սաւլանեանցի մեկնաբանութեան թէ՝ «Երուսաղէմ անկախ հռչակուած է Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութենէն Սարգիս Արեւայիկոպոսի (1981-1913) կողմէն այն ատեն երբ Կաթողիկոսութեան պատճառաւ նոր տաճնայ մը անցուց Կիլիկիոյ Աթոռը, եւ Սիմէոն Երեւանցի (1763-1780) եւ Ղուկաս Կարմեցի (1780-1799) Կաթողիկոսաց ժամանակ ալ՝ Կիլիկիոյ թեմերէն Հալէպի Արեւեցի հայերը շարժում մը յառաջ բերին մտնելու համար Էջմիածնի իրաւասութեան տակ, երբ պահ մը, Կաթողիկոս յաջողեցան գրաւել Ս. Աստուածածին եկեղեցին: Բայց շատ երկար չտեսցայո՞ւ շարժումը, որովհետեւ Աջապահեան Կաթողիկոսներ կանցուցին զայն եւ վերստին տիրացան գրաւուած եկեղեցիին, 1741ին, քառամեայ գրաւումէ յետոյ:

Երուսաղէմի Առաջնորդները Պատրիարք տիտղոսը առնելէն եւ Կիլիկիոյ Աթոռէն անջատ հռչակուելէն յետոյ ալ, Կիլիկիոյ Կաթողիկոսներ չեղածարեցան իրենց պատմական իրաւասութենէն Ս. Թակոբի Աթոռին վրայ» (Պատմ. Կղթ. Կիլիկիոյ, էջ 1963-64):

Հայց. Եկեղեցւոյ Նուիրապետական Աթոռները վարչականօրէն անկախ են իրարմէ. սակայն անոնցմէ Ս. Էջմիածինը նախամեծար է ու կը վայելէ գերակայ դիրք:

Երուսաղէմի եւ Կ. Պոլսոյ վարդապետներ. Ամենայն Հայոց Հայրապետէն կը ստանան իրենց եպիսկոպոսական ձեռնադրութիւնը:

ԱՄԱԳԷՆ ԹՕՓՃԵԱՆ

**Ամենասիրելի հորեղբորորդի
Եսայի Պատալի Գանգաշեան
Գահիրէ**

Ժամանակին ստացեր եմ Յունիս 1948 թուակիր նամակդ Եգիպտոսէն եւ շատ ուրախ եղայ ձեր բարի լուրերը առնելուն եւ եթէ չեմ պատասխանած մինչեւ հիմա յետագայ տողերէս կ'եզրակացնես պատճառը:

1948 Մայիս 13ին Հինգշաբթի իրիկուան մօտ հնչեց ահազանգը, մեր բաղը պատերազմական գօտիի վերածուեցաւ, այդ գիշեր բոլոր թաղը պարպուեցաւ, մենք միայն մնացինք մեր տունը երեք օր անընդհատ՝ երբ սաստկացան գործողութիւնները Կիրակի օր Մայիս 16ին՝ մեր սենեակի պատուհանէն փախանք վաճաճ եւ նախանամութեան շնորհիւ պատսպարուեցանք Ս. Թորոս եկեղեցիին կից՝ ընդարձակ սենեակի մը մէջ (Ժամանակին գերդարան էր լրագիրներով լեցուն Համազասպ վարդապետի հսկողութեան տակ): Ի՞նչ բաղդ, սենեակը մեր նախնիքը կառուցեր են Հեթում Թագաւորի կողմէ, դրան վրայի արձանագրութիւնը կը վկայէ, իսկ Ս. Թորոս եկեղեցին դարձեալ մեր նախնիներէն Լեւոն Թագաւորի (Հեթումի Հայրը) կողմէ կառուցուեր է ի յիշատակ իր սպարապետ եղբոր Թորոսին որ պատերազմի ատեն նահատակուեր է:

Այդպէսով ահա մեր բնակած տունէն եկանք դարձեալ մեր տոհմային տունը: Ո՛րչափ ուրախ եղայ Աստուծոյ շնորհած երախտիքէն, մեր պապերուն կառուցած տունը որուն մէջ կը բնակէին եւ եկեղեցին որուն մէջ կը յիշէին իրենց ընչեցեալները, այդ վայրկեանէն քաջալերուեցայ, վախ ու սարսափ ինձ

համար ոչինչ էին, ինչզցիմնա գտայ ամենաապահով տեղը, իմ հիւանդութիւնս մոռցայ երիտասարդ դարձայ, արիւնս կեռար, կայտառ էի եւ ուրախ, ի՞նչ բախտաւորութիւն, սենեակէս գրեթէ տասը մեքր հեռու կը գտնուի Ս. Գլխաղիրը: Սենեակիս դուռէն կը տեսնէի Ս. Աւագանը, կ'իմանայի եկեղեցւոյ բոլոր արարողութիւնները, առտուն տախտակը եւ զանգակը չը զարկած՝ արդէն արթուն եմ եւ սենեակէս կը հետեւիմ արարողութեան:

Տէր եթէ զշրթունս իմ բանաս, բերան իմ երգեսցէ զօրհնեցողութիւնս քո, Օրհնեալ է Աստուած (Ո՛վ Տէր, եթէ իմ շրթունքս կը բանաս, իմ բերանս պիտի երգէ քու օրհնութիւններդ, օրհնեալ է Աստուած) եւ այսպէս ամէն առտու աղօթելով Աստուած քաց ձգեց իմ շրթունքս, որպէս զի երգեմ իր օրհնութիւնները եւ ըսեմ օրհնեալ է Աստուած որ պահեց զմեզ, պահպանեց զմեզ Աստուած որ պաշտպանեմք Ս. Գլխաղիրը, Ս. Յակոբայ հաստատութիւնը որուն համար մեր նախահայրերը գաղթեր են մեր հայրենիքէն Կիլիկիայէն դէպի Գարազ եւ յետոյ հոս՝ ապրելու համար վանքին կից, օժանդակելու համար միաբանութեան Ս. Տեղեաց պաշտպանութեան պարտականութեան մէջ եւ այսօրուայ նման վտանգներու ատեն պաշտպանելու Ս. Գլխաղիրը:

Ութ ամիս անընդհատ ապրեցայ այդ սենեակին մէջ եւ վերջին աստիճան ուրախ էի որ պարտականութեանս գլուխն էի կեցած եւ մեծ հայրերուս ճամբէն կը քալէի եւ եթէ Աստուած մի արասցէ

պէտք ըլլար գոհուելու, պարտականութիւնս կատարած կ'ըլլալի ուրախ սրտով թաղուելու Ս. Դիլիանիի մօտ, մեր նախահայրերուն շիրիմներուն շուրջը ամիսը շուտով անցան առանց զգալու երուսաղէմի ծանր վիճակը, աղօթքն էր մեր զրադուստր, մեր եկեղեցւոյ հայրերէն Ս. Նարեկի աղօթքներուն զօրութեամբն է որ հաւատքնիս զօրացաւ, ամէն օր կը կրկնէի:- Ի խորոց սրտի խօսք ընդ Աստուծոյ (սրտիս խորքերէն Աստուծոյ հետ կը խօսիմ)։ Ընկալ քաղցրութեամբ Տէր Աստուած հօգօր. քաղանցողիս քաղաչանս. (ով Տէր Աստուած հօգօր, ընդունէ քաղցրութեամբ աղաչանք իմ դառն իմ տխուր անձիս) եւ այդպէս շարունակաբար իրեն ուրիշ աղօթքները, առտունները արթննալուս պէս սենեակիս դռնէն կը նայէի թէ ինչպէս կանգուն մնացեր է խաչը եւ գմբէթը Ս. Յակոբայ Աստուծոյ կամֆով եւ մեր աղօթքներուն շնորհիւ: Երբեմն անընդհատ ուրախութեան տակ էինք. հապա՞յ Յուլիս 16ի գիշերը, ամէն վայրկեան երեք ուսուր կը տեղար մեր վրայ, ամենասոսկալին էր այդ գիշերը, բայց Աստուած զմեզ պահեց եւ պահպանեց եւ մենք ալ միջիւ վերջը Աստուծոյ հետ կը խօսէինք, սրտերնիս իրեն կայեր էինք եւ փառք Տիրոջ վնաս մը չունեցանք: Զը պիտի պատմեմ քեզ մանրամասնութիւններ, հարկաւ ուրիշներէ կ'իմանաւ. օրացոյց մը գնեցի քեզ դրկելու համար, սակայն լուսարարապետը, վաճէին տուեր է մէկ

մը. ետեւի մասին մէջ ընդարձակ տեղեկութիւն կայ դէպքերու մասին. կը կարդաս եւ կը տեղեկանաս քիչ մը: Հետո՞ւր հերթապահ է Պատրիարքին մօտ մինչեւ այսօր, շարաքը անգամ մը Պատրիարքին շուրջ կը պառկի պահակութեան համար:

Սիրելի Յայի, ահա պատճառները նամակ չը գրելուս, խելքս ու միտքս Աստուծոյ տուած էի, եւ դուրսի աշխարհին բնաւ չէի խորհեր, քանի որ մեր վիճակը ծանր էր. փառք Աստուծոյ վերջապէս քիչ մը հանդարտեցաւ կացութիւնը եւ մեր կաղանդին կրկին մեր տունը փոխադրուեցանք, կը բնակինք մօրս փոքր սենեակին մէջ, վասն զի մնացեալ տեղերը անպաշտպան են, հապալ վերը անբնակելի է, առաստաղի կղմիմտը փլած է եւ քառակուսի մէքրի մը չափ ծակ մը բացուած է երկու ուսմբերէն:

Կ'իմանամ որ երկար ճամբորդութիւն մը պիտի ընէք, Աստուած ձեր հետը լինի, քարի ճամբորդութիւն, կը մաղթեմ առողջութիւն եւ գործերու յաջողութիւն, եւ ուր որ լինիք մեզ մի մոռնա՛ք, յիշեցէ՛ք եւ ըսէ՛ք թէ մեր գերդաստանի ծառէն ճիւղ մըն ալ կայ Երուսաղէմ, մենք ձեզի համար կ'աղօթենք. Աստուած ձեր հետը լինի. Աշխէնը միշտ կը յիշէ քեզ եւ շատ կարօտեցեր է:

Երբքա՛ք քարով ամենասիրելի հօրեղորորդիս

Նիկողոս Յ. Պետկեան

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

ՀԱՅ ԳԻՐՔԸ

«Եթե մի իմն մագաղաթ բացես,
Ա՛խ, քոնն է ամբողջ երկիրը կարծես»:
ԿԵՐՁԵ

«Մեր բոլոր ծնագրերից գրիչների լացի
ծայնն է լսում: ուրախալի՜ ոչ մի խօսք»:
Աշոտ Գ. Աբրահամյան

Հայ գիրքը պատիւն է հայուն, լոյսը՝ աչքին ու սնունդը՝ մտքին:

Հայ գիրը դարերու ամենի մաքառումներով մեզի հասած տուրք մասունք է, սրբազան նշխար, որ հրաշքով ստեղծուեցաւ, սրբութեամբ պահուեցաւ ու հաւատքով աւանդուեցաւ՝ մեր նախահայրերուն արցունքով, քրտինքով ու արիւնով: Մեր պատերէն մեզի ժառանգուած անկապտելի գանձ է հայ գիրը, որ ապաստուած է մեր մշտական «երթը անաղարտ», մեր ինքնութիւնը հայադրող մ. մեր լինելութիւնը հայատրոփ:

Հայր հաւատաց գիրի կենդանաբար զօրութեան, հրաշագործութեան ու ազդուութեան: Մեր բազմերախտ մատենագիրները, պատմիչները, գրչագիրները, ծաղկագիրները, դպիրները, գրագիրները, դարերով, «մի նշխարով ու մի կոն ջրով», բացառիկ տքնաշանութեամբ, խորին երկխոյանութեամբ եւ անսահման զոհաբերութեամբ, սպառնցին իրենց աչքի լոյսը, պարսեցին իրենց մտքի արգասիքը եւ հարուստ պաշարը մագաղաթի վրայ եւ մաշեցին իրենց ողջ կեանքը՝ վասն լուսաւորութեան ու պայծառութեան Հայոց Աշխարհի:

Մարդկային անբեկանելի օրէնք է որ մարդիկ չեն կրնար զատուիլ գիրքէն: Գիրքերը կը կազմեն իրենց կեանքի էական տարրը ու անբաժանելի մասնիկը:

Մեր վատապաշտը հոգեւոր ծնողները եւ հոգւոյ դատարարակները, ակնածանքով ու սրբութեամբ մօտեցած են գիրին, ծնագրին ու գիրքին: Հայ երախտաւոր գրիչը անդուլօրէն արտադրած, արտագրած, ծաղկագրած, մանրանկարած, ու ի ստույգ կորուստէ փրկած է հոգեւոր գանձեր ու մշակութային անկրկնելի արժէքներ:

Այս մտքի ու գրչի մշտադրուն ու ժրագան մշակները, գիտութեան ապաստարանները եւ երկրպագուները՝ բաղկացած զանազան տարիքէ ու սեռէ՝ միջին տարիքի անձերէ, ծերերէ ու նոյնիսկ պատանիներէ եւ գոչուիներէ, ցուցաբերած են ծայր աստիճան համեստութիւն ու խոնարհութիւն: Անդրանիկ Ծառուկեան պիտի ըսէր. «Ամենէն վաւերական մեծութիւնները ամենէն համեստ կերպարանքներն են չէ՛ն արդէն ...»: Ծառայուն աշխատութեանց աւարտին շատեր իրենք գիրքնք յիշած են իբրեւ «նուաստ, եղկելի, մեղատու, տկար, փառաք, անարուեստ եւն»: Այո, այս գրիչները, «մեծագոյն խանդաղատանքով, ճրագի աղօտ, տոգոյն լոյսի տակ, ամիսներ, երբեմն տարիներ են

աշխատել մի ծեռագրի վրայ, համբերությամբ եւ խնամքով գրել եւ աւարտել իրենց ծեռագիրը», և՛ր գրել վասակաշատ գիտնական ու հայագետ՝ Աշոտ Գ. Աբրահամյան:

Մեր մատենագրության մեջ յիշատակում է գրիչ՝ Յովհաննես Մանկասարկեցիի անունը, որ «ՀԲ (72) տարի՝ ամառն եւ ծնուն, գիշերն ու ցերեկ ի գրել ենաց», եւ այդ երկար ժամանակաշրջանին, ան արտագրեց ու ծաղկագրեց բազում Յայտնաւորքներ, տարեգիրքեր, շարակնոցներ, սաղմոսարաններ, մաշտոցներ, զանձանետրեր եւն. «Եւ զայս Յոհան գլուխս գրեաց ի ծերութեան ժամանակս, որ աչք չէր հայիլ եւ ծնոն կու դողայր՝ բազում չարչարանօք հագիւ կարաց աւարտել, եւ այլ չկարաց գրիչ բռնել մինչեւ ի վախճան, որ հանգեաւ ի Զրիարու 22 (86) ամաց»:

«Զվարդան աղբաւու յիշեալ ո՛ր Տէր իմ եւ անմեղադիր լեր ... այսօր բորբոսած հաց են կերել եւ ջրորի կրացուր խմել եւ գրել յերուստմում բազում վշտով»: Ուրիշ գրիչ մը կը գրէ. «Յամաք կրեկ հաց կերայ եւ գրեցի»: Դաւնիճն ու աղը անելի լեղի ու ծանր եղած են քան աղբատուփերը:

Պօղոս գրիչը գրած է երբ թշնամին եկած շրջապատած է իր ապրած վայրը եւ ինք կարօտ է «մի գդալ» կաթի ու մածուկի:

Գրիչները կրած են անբերելի, անտանելի, անկարագրելի զրկանքներ, ինչպէս՝ կարօտութիւն հացի, ջրի, սնունդի, լոյսի ու այլ տարրական ու կենսական պայմաններու: Վայրը, աշխատանեակը՝ ցուրտ, խոնավ, անմաշտ, իսկ «թուղթս անկու, գրիչ չկայ, աւուրքս ցուրտ ու պարզիկայ, չարափս բարձր ու կրակ չկայ, դռներս չոր ու սպաս չկայ, եւ յոյժ մեղած եւ ծար չկայ», կամ՝ «ծոփին կու մրսեր ի գրելն ...», եւ կամ՝ թանաքը թանձր է եւ անթծալ ճանները կը վխտան ամենուրեք ու կը մեղեն գրչագիրը: Ոմանք ալ կը գանգատին թոնիրի անդէլի ծովիւն, երդիկէն կաթկթող ջուրէն, գանգան միջատներէ՝ ճանն, լու, ինչպէս նաեւ՝ շաղակաւոր մարդոցմէ, որոնք իրենց անելորդ խօսակցութիւններով յարստել խանգարած են հեզիկ ու սահուն ընթացքը գրչութեան: Ծանր եղած է հայուն խաչը: Լեւ Տոլսոյ իրաւամբ կը գրէ. «Աստուած մարդու խաչը կուտայ, բայց զայն կրելու զգործիւն ալ կուտայ»: Հայ գրիչը ուղղակի տառապած է ներքին վերքէն ու կքած անոր ցաւէն: Մուրացան ի՛նչ ճիշդ կը գրէ. «Ծածուկ վերքն անելի ցաւ ու տանջանք է պատճառում քան յայտնին»: Բախտը պարզապէս հաշտ աչքով չնայեցաւ մեր վրայ: Հակառակգրական վայրկեաններուն, գրիչները հառաչեցին եւ յուսակոտոր արձակեցին Տիրոջ աղիղորդ աղերսանքը. «Անցր զբաժակս զայս իմեն»: Հակառակ այս ամբողջին, անոնք խիզախաբար ու անմեղիւրաբար փարած են իրենց սիրելի գործին ու գրվիս հանած: Հինները տեղին ըսած են. «Վախճան պատկ գգործն», որ է՝ աւարտն է որ կը պատկ գործը: Աւարտը իրենց բերած է պատկ, պատիւ ու յարգանք:

Զաղաքական եւ տնտեսական պատճառներով հայեր կը զաղթին հեռաւոր քաղաքներ ու վայրեր՝ իրենց կեանքի ուղին որոնելու, բախտը փորձելու եւ օրապահիկը ճարելու: Օտարութեան մեջ իրենց աշխատանքին նուիրում գրիչներ արտադուհ խօսքերով ու պոտանորոնք պատկերներով նկարագրած են իրենց դժբախտ վիճակը: Աղբատութեան ու խեղճութեան կողքին ծանր լուծ եղած է դարբարութիւնը: Մկրտիչ Լեւոնցի յուզումով ու դառնութեամբ կը գրէ. «Իմաստուն Խիկար ասէ՝ բարձի բեռ մի աղիւսս եւ ոչ էր ծանր, քան զաղբատութիւն եւ զտնանկութիւն: Եւ դարձեալ միւս եւս՝ բարձի արժն բեռ մի յուսս եւ ոչ տեսայ ծանր եւ դժար, քան զդարբարութիւն եւ զպանդխտութիւն»:

Պարզապես ասշեցուցիչ երևոյթ է, որ գրիչներ ի դիմաց այսքան սահմնկեցուցիչ ու պակուցիչ, արտապագոյ ու մահագոյո պայմաններուն, որոնք տուրաբար կուզան ջատելու մարդկային առողջ կացնր, ջրածգելու եւ քայքայելու անոր ողջ հոգեկան ու բարոյական կառոյցը, կրցած են պահել հասարակշնութիւնը կեանքի եւ պահպանել իրենց ուղիղ մտածելու եւ դատելու կարողութիւնը: Հարկ է խոստովանել որ ոմանք ուղղակի չէարեմալով հանդուրժել, տուկալ ու դիմանալ այս դժուարութեանը՝ լուրթեան ու անլութեան դատապարտուած են: Այլ խօսքով, քաղաքական տուր պայքարները, խժոժութիւնները եւ ուղիւի անգութ, անմարդկային ու հրշային արարքները այնքան ծանրակշիւ եղած են որ հայ գրիչին ձեռքէն ինկած է գրիչը, եւ առժամաբար չէ կրցած ստեղծագործել: Ճիշդ ըսուած է, որ վիրոված, սրտնեղած ու «ապստամբած» փրտը չի հնազանդի ուղեղի հրամանին»: Սիրտը դաղուած գրիչը օղին մէջ քարացած, անշարժացած է:

Զարմանահրաշ երևոյթ է լոկ որ հայ գրիչը ականատես ու ականցալուր ըլլալէ ետք այս բնական (ինչպէս՝ երկրաշարժ՝ համաճարակ եւն) եւ մանաւանդ անբնական (տուր եւ սրածութիւն, տւլ, հալածանք, մահ եւն) աղէտներուն եւ փորձանքներուն, աննկուն ու աննուան կամքով կրցած է շարունակել իր տուր գործը: Տրանսացի մեծ արձակագիր՝ Պալգաք, ամենայն իմաստութեամբ կը գրէ. «Անյաջողութիւնը միշտ թել կուտայ մեր յանդուգն յաակնութիւններուն»:

Դարերու ընթացքին հայկական ձեռագիրները, ինչպէս նաեւ տպագիր գիրքերը թալանուած, հրդեհուած, ոչնչացուած են՝ Հայաստան ներխուժող ասպատակողներու կողմէ: Այդ կողմէ, Ժգ. դարու արժանահաւատ պատմիչ՝ Ստեփանոս Օրբելեան կը խօսի Տաթեւի վանքի 10,000 ձեռագիրներու փնացման մասին՝ Սելնուկներու կողմէ:

Աստուդական հայուն հետ միատեղ թալաուած է նաեւ հայկական ձեռագիրը: Դառնութեան բաժանը ցմրոր բամելու վերակոշուած հայը վեհանձնութեամբ ու վշտամբերութեամբ դիմակալած է արգելքները: Հայ ազգի կենաց պայքարի եւ դարիարթեան ակնարկելով, Տրանց Վերջէլ կը գրէ. «Հայը դարձաւ թալաուական մի գործ՝ հիւսուած ճակատագրի արմաներկ թելերից ... որը ոչ ոք չի կարող քանել ...», իսկ անոր կրած չարչարանքներուն մասին խօսելով, կ'ըսէ. «Գրեթէ բոլոր հայերուն աչքերը խոշոր են, հագարամնայ տառապանքէն լայնցած»: Պարզապէս հրաշքի համագոր երևոյթ էր, որ առանց որոշակի կուուանի կամ յենակէտի, մոխիրներէն վեր բարձրացող ու յարութիւն առնող հայ ժողովուրդի գաակները լծուած էին շնորհակալ աշխատանքի:

Պանդխտութեան մէջ հայը երեմիական ողբով եւ յոռետեսական դժգոհութիւնով, բացասական վերաբերմունքով ու թշնամական ոգիով չէ բոլորած իր կենաց օրերը: Այս տագնապային դրութեան մէջ ու հոգեխտով օրերուն, գրիչը շարունակած է իր անխոնջ աշխատանքը. «Գրի ու գրակնութեան նկատմամբ անցեալում գոյութիւն ունեցող այս հաստուն է գուցէ խթանող պատճառներից մէկը հանդիսացել, որ հայ վաստակաւոր գրիչներն աշխատել են գիշեր ու ցերեկ, աշխատել խանդաղատանքով եւ գրել ու մեզ են թողել ձեռագրերի բազմահագար հատորներ»: Հայութեան աքիլլեսեան գարշապարձ՝ թոյլ ու խոցելի կողմը, եղած է անոր վեհանձնութիւնը, աշխատասիրութիւնը եւ խաղաղասիրութիւնը: Թոյլ, անուժ, ստոր ու աննկարագիր մարդիկ փորձած են հայ ստեղծագործ մտքի թախը կասեցնել ու զարկերակը դարդեցնել: Հայ մտքի սլաքը, սակայն, զապանակուած տուլուն ու աննուան կամքով՝ սլացած է միշտ վեր, բարձր ու հեռուն:

նախատինք մեր նախահարց: Ջայս լսել է եւր, ի՞նչ հեզմանք, տարիներ առաջ, քաղաքնայր Երեւանի մէջ շուրջ չորս միլիոն գիրքեր իրենց մահկանացուն կը կնքէին եւ ի սպառ կ'անհետանային հրապարակէն եւ կը թաղուէին առանց թմբուկի ու շեփոփ, անշշուկ, առանց զանգումային ընդվզումի, զանգատի կամ բողոքի:

Ներկայիս, հայ տուներէն ներս, ամեն տարի, հայ գիրքեր կը վտարուին, կ'որբանան, փողոց կը նետուին, եփեղեցիին կը յանձնուին, գրադարան, ակումբ ու ծխատուն կը տարուին որովհետեւ ընթերցող չկայ, տան մէջ տեղ չկայ ... Հայ գիրքերը՝ տան անբաղձալի «անդամներ», տակաւ առ տակաւ կը բաժնուին իրենց տէրերէն, հարազատներէն, արտակիցներէն, սիրելիներէն եւ կը դատապարտուին յաւիտենական կորստեան: Հայ լեռալ գիրքեր՝ տխուր, տրտում, թողլըսած իրենց դժխտ ճակատագրին, կը դառնան տոգոյն, տախուկ, փռշեթաթախ ու ժամանակի ընթացքին կը քայքայուին՝ դառնալով ցեցի եւ ուտիճի կեր:

Իւրաքանչիւր հայ մարդու սեպուի պարտքն է եւ առաջնահերթ ու անյետաձգելի պարտականութիւնը՝ պահել ու պահպանել հայ գիրքը իբրեւ գրիբ ական որովհետեւ «գիրն ու գրականութիւնը մեր նախնեաց ջիղերուն կոտ հիւստամով ուստայնուած է ու անոնց արիւնի շաղախովը կարծրացած»:

Յաւօք, ներկայիս, արտասահմանի մէջ ոչ միայն հայ գի՛րքը կորսնցուցած է իր յարգանքը ժողովուրդին թով, այլեւ՝ հայ գրո՛ղը: Վերջին հարիւր տարուայ պատմութենէն մեզի ծանօթ են բազմաթիւ յարգելի դէմքեր, վաստակաւոր գրողներ, փայլուն միտքեր, որոնք ոչ միայն ի հարկին չեն գնահատուած, այլեւ անտեսուած ու մոռցուած են, կարծէի իբրեւ խորթ գաւակները ազգին «անկան որպէս թէ գնահատարհայն» եւ աչքաթող եղան: Այս անձնիկ մտքի մշակներէն ոմանք իրենց աչքերը փակած են յուսահատութեան, չքաւորութեան ու միանկութեան մէջ: այլք, իրենց գոյութիւնը քաղ տուած են մութացիկութեամբ: Հայ ազգը ըստ արժանւոյն չէ գիտցած քաջալերել ու գնահատել հայ գրողը: Վերջինս, միշտ խոնարհ, ինքնաբաւ ու ինքնագոհ, չէ բողոքած իրեն հանդէպ ցուցաբերուած այս անարդար ու ապաշնորհ վերաբերմունքին համար:

Ժամանակն է որ հայ գիրքը եւ հայ գրողը դրո՛ւին պատուանդանի վրայ:

Ժամանակն է որ հայ գրողին վերադարձուի իր արժանապատուութիւնը, վարկը եւ պատիւը:

Ժամանակն է նաեւ որ մեր ժողովուրդը վերադառնայ իր հնամենի պաշտելի մեկ սովորութեան՝ ընթերցասիրութեան: Մեր հայրենակիցները հայրենիքի մէջ իրենց փոքր ու նեղիկ բնակարաններուն մէջ լայն տեղ յատկացուցած են հայ գիրքերով լեցուն գրադարաններու: Մեր ժողովուրդը կը պատկանի աշխարհի այն տակաւ ազգերու շարքին, որ կը սիրեն կարդալ: Մեր միջնադարեան գրոյցները կը պատմեն թէ ինսատունի եւ ինսարի միջեւ տարբերութիւնը այնքան է «որքան ի մէջ բծկին եւ հիւանդին»:

Տարիներ առաջ երբ այցելութեան գացած էի հոգեղոյս Գարեգին Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին, ան գիս պատուեց՝ նուիրելով շուրջ քսան մեծ ու փոքր գիրքեր: Մենքն առնենք Վեդը ըսաւ. «Հայ եկեղեցականին պարտականութիւնն է ընթերցել միշտ»:

Գարեգին Ա. իր «Հայ Մարդը՝ հայ գիրքին դիմաց» հոյակապ գիրքին մէջ արտայայտած է հրաշալի միտքեր գիրքի մասին: Ան հեղեղիկութիւն կը հաւասարեցնէ այն

անձերը որոնք կը փակեն իրենց աչքերը հայ գիրքին դիմաց եւ բացարձակ կրատականությամբ կը ցուցաբերեն անոր հանդեպ Ահա թե՛ ի՛նչ կը գրէ իմաստուն հայրապետը հայոց: «Եւ իրատուութեամբ կուտան ինձի այսօր ըսելու որ ինձի համար հեղեղիկուսի այս անձեր են անոնք, որոնք կը մերժեն հայ գիրք կարդալ երբ հայերէն գիտեն: Հայ գիրքին հանդէպ կամաւոր անտարբերութիւնը հայութենէ հեռացումի ձեւ մըն է: Որքան ալ զգացականօրէն հայութիւնը ներկայ ըլլայ անոնց մէջ, բան մը եսկան, կարծես ազգային տեսակետ բնութենական բան մը կը պակսի անոնց: Աղբիւրէն խմուած ջուրին զովութեան, արեւէն շառափղած ճառագայթին ջերմութեան, ծառէն քաղուած թարմ պտուղին համին այն բան մը կը պակսի անոր՝ որ իր աչքերը փակ կը պահէ հայ գիրքին հանդէպ, երբ իր ներքին իմացողութիւնը իր սնունդը չ'ըմպէր հայ-արմատ ծառին ու հայագիր մատնանին ակունքէն»:

Արդարեւ, հայ գիրք իր պատուական տեղը ունի հայ կեանքէն ու իրականութենէն ներս: Հայ գիրքն է որ մեզ կը գոյէ, կը շաղափէ, կ'օղակաւորէ, կը միացնէ, կ'ամրապնդէ ու կը զօրացնէ: Հայկական ոգին փոխանցելու մէջ մեծ դեր կը կատարեն հայ գիրքերը: Անոնցմով է որ կը ճանչնանք մեր ազգը եւ պատմութիւնը: Անոնց կը պարտինք մեր ինքնութիւնը, լինելութիւնը եւ բազում առաքինութիւնները: Հայ գիրքերով սնուողներ ու հաղորդուողներ իրենց մէջ կը մշակեն հայ մտածելաձեւ ու ապրելակերպ: Մեր զգաստ, համճարեղ ու շրջափառաց նախնիներէն իմաստութեան փշրանքներ ցանուած են մատնաներուն մէջ: Մեր բարոյական պարտքն է թէկուզ ամենայնոք խեղճանքը ու ամենանուագ կարեւոր համարուած պատմական տեղեկութիւնը, եղելութիւնը, երեսան հանել, հուրէ ու ջուրէ անցած փորձառութենէն ուսանել եւ փոխանցել յաջորդ սերունդին:

Ի չգոյէ ի գոյ ամող, այո՛, բացարձակ ոչինչէն գոյացնող ու արդիւնք յառաջ բերող ժողովուրդ մը արժանի է գովքի, ներբողի եւ հիացումի:

Հայոց մեծ բանաստեղծ՝ Եղիշէ Չարենց, շատ գեղեցիկ կերպով կը պատկերէ գրքի կարեւորութիւնը իր մէկ բանաստեղծութեան մէջ՝

«Օ՛, գիրքերի աշխարհը, տիեզերք է անեզր,
Արեւների նման բազմապիսի,
Եւ աստղերի նման, եւ շողերի ...
Ծնուած զանազան դարերում եւ երկրներում,
Իւրաքանչիւրը բերում է մի առանձին պատիւ,
Իւրաքանչիւրը իր մէջ մի աշխարհ է կրում»:

ԶԵՆՈՐ ՔԷՆՅ. ՆԱԼԳԱՆՏԵԱՆ

ՅԱԿՈԲ ՅՈՎՀԱՆՆԵՍԻ ՕՇԱԿԱՆ

ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆԱՀԱՏԱԿԸ

ՅԻՍՈՒՆ ՏԱՐԻ ԵՏԸ

*Ինչ եղևի իր ժողովուրդի հետ:
Ժողովուրդը ՊիՏի ԿԱՐԵՆԱՅ ԸԼԼԱԼ ԻՐԵՆ ՀԵՏ...*

ԳԱՐԵԳՐԵ Ա. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ

1948 թուականին իր մահկանացուն կնեց սփիւռահայ իրականութեան մէջ խոր հետք ձգած «իրաւ» գրականագէտ, բնագետ, մեծատաղանդ գրող ու բազմբախտ ուսուցիչ՝ Յակոբ Քրիստեանի՝ Օշական:

Ինչպէս իր կեանքի օրերուն, նոյնպէս եւ մահէն յիսուն տարի ետք, Օշական գրագէտը մնացած է հայ բնագետական միտքի ամենավիճելի դէմքերէն մին: Սակայն հակառակ տիրող բոլոր տարակարծութիւններու, դրուատող կամ ժխտող մօտեցումներու, ան ունեցաւ իր ուրոյն տեղը՝ հայ գրականութեան եւ բնագատութեան պատմութեան մէջ:

«Յիսուն տարի ետք մարդիկ պիտի հասկնան կամ պիտի կարդան գիտ», յաճախ ըսած է Օշական, զինք չհասկցող ու մերժող «բանագէտ»ներուն, ի մասնաւորի հայրենիքի կուսակցական գրական գործիչներուն, որ ծամամակին, ի խնդիր արեւելահայ բանաստեղծութեան մարտակոչ նետած էին «ֆաղափական դաւաճան», խտապահանջ ու հաւատարիմ մտածողին: Քանզի վարժուած էին դասական բնագատութեան. Օշական այդ խմբէն չէր շարուած: Իր գրական մտածումի զսպանկը շիտակութիւնն էր, որ կ'իշխէր միւս բոլոր չափանիշերու վրայ: Օշական, չափազանց մեծ կիրքով ճշմարիտի հանդէպ նախատրամադրուած մտածող էր, ուրկէ կը բղխէր անոր ցար՝ սուտի, արհեստականի, ազգային ոգիէն պարպուածի եւ օտարամուտի համար:

Հայ մշակոյթի նուիրեալ գրագէտը սփիւռքի մէջ եւս ուներ անմահանջ հակառակորդներ, ունէր նաեւ իր արուեստն ու գործը գնահատողներ: Ոմանց համար դարի հայ գրականութեան եւ բնագատական միտքի հսկան էր, անմախճանքաց երեւոյթ: Իսկ ուրիշներու համար կողմնակալ բնագատ ու «կամայատկերէն» լեզուով գրող մը, ինչպէս օրինակ կողմնորոշուած էր անուանի Ա. Զօպանեան, անշուշտ այս մակերեսային գնահատական է, որու պատճառ կրնար հանդիսանալ Օշականի «արջի» նկարագիրը: Ան մեղրի փնտրտութիւնով կը խառնէր մեղունքն ու փեթակը շատ անգամ անգգուշօրէն վնասելով եւ մեղունքը:

Այսուհանդերձ, մահէն յիսուն տարի անց, վաստակաւոր գիտնական ու հայրենասէր մարդ՝ Օշական տակաւին կը կարօտի անկողմնակալ ամբողջական արժեւորումի: Ուրախալի է որ վերարժեւորումի գործընթացը սկզբնաւորուած հայրենիքի մէջ կը շարունակուի:

Յօդուածի մը նեղ սահմաններուն մէջ անհնար է ընթերցողներուն պարզել Օշական երեւոյթը՝ իր բոլոր երեսներով. այդ ծանր աշխատանքը յաջողութեամբ կատարած են մասնագէտ անձինք, եւ ինք՝ Յակոբ Օշական՝ «Համապատկեր Արեւմտահայ Գրականութեան» տասներորդ՝ «Վկայութիւն» անուանուած հատորին մէջ, ուր հեղինակը, «ի խորութեան եւ ի լայնութեան եւ ի բարձրութեան, լուրջ ինքնավերլուծումովը յառած է կարդացողին առջեւ: Այսպիսով յորեքնանի ընձեռած առիթով կը փորձենք համա- ոտ կերպով ուրուագծել Օշական բարդ անձնաւորութիւնն ու անոր գործը, հրաւիրելով գրագէտ ու գրասէր հասարակութիւնը, յիսուն

տարի վերջ «կարդալու», «հասկնալու», վերաբժեւորելու այժմ յաւէտ իր ժողովուրդին հետ եղող գրողը:

«Ժողովուրդը պիտի կարենա՞յ ըլլալ իրեն հետ...»: Ժողովուրդը՝ հարցումը ուղղուած է մեզի՝ ոչ սոսկ գրագէտներու ու գրաքննադատներու. մեզի՝ որ գիտցած ենք տարբեր ժամանակներու մէջ ծնիլ մեծեր, հերոսներ, հակամեր, նուիրեալներ, ասպետներ, ազնուականներ, մարգարէներ, եւ նաեւ հալածել, քարկոծել, ուրանալ, խարազանել անոնց, վիճակ նետել պատմութեան մէջ, կամ աթոռի. որպէսզի վերջը... սրբացնենք, գերեզմաններուն ուխտի երթանք, տարեդարձ տօնենք ու կազմակերպենք յիշատակի նոխ երեկոյ: Ոչինչ փոխուած է այսօր, հայը չտրուեցաւ փայտիայել, ապրեցնել իր իսկ ծնած մեծերը՝ համաշխարհային տիտանները: «Մեծին նկատելու համար ինքզ պիտի մեծ ըլլաս», կըսէ Ուիլիւմ Սարոյեան, իսկ մենք մասնատուած ենք, կիսուած, նրապատր:

Դարասկիզբի ազգային բոլոր տագնապներն ու վիշտն ապրած նրազգած գրականագէտ Յակոբ Օշական ծնած է Պրուսա, 1883 Պեկտ. 9-ին, Մեծեզգի հողագործի բանուորներու ընտանիքին մէջ: Մանկութիւնն ու պատանեկութիւնը, կամ իր իսկ բնորոշումով՝ ընկալուչ տարիները անցած են գիւղին ու քաղաքին մէջ: Թերեւս այս կարելի է նկատել նաեւ պատմութեան մէջ՝ որ Օշական գարմանալիօրէն հաւասար հարազատութեամբ իր գործերուն մէջ կրցած է պատկերել թէ՛ գեղջուկ եւ թէ՛ բանուորական կենցաղը: Իսկ ամտաշ գիւղացին ու քարեկիրք քաղաքացին հաշտ ապրեցան Օշական մարդուն մէջ:

Օշական հինգ տարեկանին կը կորսնցնէ հայրը, եւ մայրը առ անձին մնալով, մեծ գրկամենքով կը մեծցնէ զաւակները: Օշական, Պրուսայի ազգային վարժարանի մէջ ամբողջացնելով «Ե» եւ «Զ» դասարաններու ընթացքը, ուսումը կը շարունակէ Արմաշի դպրեւանքը, ուր ի միջի այլոց՝ ուսուցիչ կ'ունենայ նաեւ Նիկիէ Դուրեան Սրբազանը: 1902-ին, հազիւ սկսած ըլլալով լեզուներու ուսումնասիրութիւնը, ընդամենը մէկ երկու տարի ուսանել վերջ կը ձգէ դպրեւանքին մէջ: Կ'աշխատի գիւղական ուսուցչի պաշտօնով: Դրականութեան մէջ իր առաջին քայլերը կ'առնէ 1902-ին, Պոլսոյ «Արեւելք» օրաթերթի մէջ, Յակոբ Յովհաննէսեան անունով, «Առաջին Արցունք» պատմութեան հրատարակումով: Վերջինս պատճառ կ'ըլլայ, որ երկտասարդ ուսուցիչը պաշտօնագրուի եւ տարի մը կամ աւելի թափառի՝ աշխատանքի փնտրուողով: Այսպէս արցունքով կը սկսին ինքնատիպ հեղինակի հալածանքները:

1908-ին, Սահմանադրութեան վերահաստատումէն վերջ, Օշական ազդուելով Պոլսոյ հայ գրական շրջանակներու խանդավառ մթնոլորտէն, եւ անդով կը շարունակէ իր գրական գործունէութիւնը: Կ'աշխատակցի հայ մամուլին, ինչպէս «Ազգակ», «Ազատամարտ», ապա նաեւ «Հայ Դրականութիւն»-Իգմիր, «Շանթ»-Պոլիս, «Դարուն»- Մոսկուա եւ այլ թերթերու:

1912-ին կ'աշխատի իրրեւ ուսուցիչ Պոլսոյ մէջ: Կը շարունակէ ստեղծագործել. իսկ 1914-ին՝ Դ. Վարուժանի, Գեղամ Բարսեղեանի, Կոստան Զարեանի եւ Ահարոնի հետ կը խմբագրէ «Մեհեան» միամսեայ հանդէսը, հաւատով հանգանակ ընելով՝ Գիւտը Հայ Հոգիին, որուն եւ հաւատարիմ կը մնայ իր գրական կեանքի ամբողջ ընթացքին:

1914 թուականին պայթած առաջին համաշխարհային պատերազմի տարիները կ'անցնէ փախստական, քաղմիցս խոյս տալով ռուսականութեան ձերբակալութիւններէն: Աստուծոյ նախախնամութեամբ Օշական կը խուսափի կարմիր ջարդէն, գրելու եւ սերունդներուն պատմելու համար «Մնացորդաց»-ի քայս՝ դժնդակ նամբան: Այդ կը նկատէ «Յիտին պարտքը»: 1918-ին, Դուրեան Սրբազանի միութեան օժանդակութեամբ կը կաշառէ թուրք ռուսականութիւնը եւ գերմանացի սպայի տարագրով ծպտուած

կ'անցնի Պուլկարիա: Տարի մը վերջ վերադառնալով Պուլիս, ուր առաջին աշխարհամարտէն յետոյ ցեղասպանութեան սարսափէն արթնցած հայ մշակութային կեանքը աշխուժութիւն կը ցուցաբերէր, կը լծուի ուսուցչական ծառայութեան, հայ գրականութիւն դասաւանդելով քաղաքի գրեթէ բոլոր երկրորդական վարժարաններէն մերս: Օշական գանազան գրուածքներով կ'երեւի հայ մամուլի էջերուն մէջ: 1929-ին իր քախտակից եւ գործընկեր Շահան Պէրալթեանի, Գեղամ Գալաֆեանի ու Կոստան Զարեանի հետ կը հիմնէ «Բարձրավանք» ամսօրեայ հանդէսը: Նոյն տարին՝ Բեմալականներու Կ. Պուլիս մտնելով՝ վերջնական կը լքէ երկիրը: Նախ կը փախչի Պուլկարիա, ուրկէ եւ կը սկսի «Հայ գրականութեան նահատակ» գիտնականի գաղթական կեանքը: 1924-ին՝ Եգիպտոս, 1926-ին Կիպրոս, 1934-ին Նրուսապէ: Ամենուրեք ուսուցիչ է, անդուլ գրող, հասարակական ու լուսաւորչական լայն գործունէութիւն ծաւալող գրականագետ:

Օշական բազմաբնոյթ գրութիւններով՝ մատենագիտական-բանասիրական ուսումնասիրութիւններ, քննադատական յօդուածներ եւ այլ, հանդէս կուգայ սփիւռփախ պարբերականներու մէջ: Առանձին հատորներով լոյս կը տեսնեն գրագետի ռեալիստական պատմութիւններ, որոնցմէ «Նոնարհները» 1921-ին, «Ներք պատանի են» 1925-ին. կը գրէ հեքիաթներ, արձակ բանաստեղծութիւններ՝ «Նորհուրդներու մեհեանը» 1922-ին, ինչպէս նաեւ վէպեր. հարկ է նշել «Մնացորդաց»ը երեք մեծադիր հատորներով, 1931-1934: Օշական հեղինակած է նաեւ թատերախաղեր, որոնք յաճախ կը յօրինուէին իր վաղեմի բարեկամ՝ Շահան Պէրալթեանի խնդրամբով, Նրուսապէի ժառանգաւորաց սաներու կողմէ քննադրուելու համար: Հոս կ'արժէ յիշել «Ներք Մեռնիլ Դիտենք» 1944-ին, «Օրն Օրերուն» 1947: Կեանքի վերջին տարիներուն արտադրած է «Համապատկեր Արեւմտահայ Դրականութեան» տասնհատորեակ կոթողային աշխատութիւնը, որմէ միայն առաջին հատորի հրատարակումը տեսնելու քախտը ունեցաւ:

Հակառակ վատառողջութեան, գրագետը կամփի լարումով ու ստեղծելու խանդով սոգորուած՝ գրիչը չի ձգեր, համբերութեամբ լրացնելով «Իր թիապարտի վաստակը գրեթէ շլմորուն»:
Լուռ ու տրտում հեռացած հասարակական կեանքէ Օշական անդուլ կ'աշխատէ: Եւ 1948-ի Փետրուար 17-ի գիշերը Հայտի մէջ, սրտի կաթուածով կը փակէ աչքերը՝ գրիչը ձեռքին:

Տարօրինակ եւ ինքնատիպ են Օշական գրագետ-քննադատի գրական արտադրութիւնները, այնպէս ինչպէս ինքնատիպ է ինք՝ հեղինակը:

Իբրեւ քննադատ, Օշական վիպագրող է, իբրեւ գրող՝ վերուժող ու քննող գրիչ: Գրական դասանման «իրաւ»-ութիւնն է: Ան մշտաբար ու պահանջատէրն է ճշմարիտի եւ «իրաւ»ի: Գրագետի արտադրութիւններու ամէն մէկ տողէն ու ենթատողէն կը պոռկայ անհանդուրժող բողոքը արեւստականի, հասարակի, մակերեսայինի ու կեղծիքի դէմ: Չի հանդուրժեր միջակը, անհարազատը, ապագայինը. ըմբոստ կեցուածք մը, որ հանդիսացաւ պատճառներէն մին որ Օշական դառնայ խորթ եւ թշնամի շատերուն: Իր մեթոտովը Յակոբ Օշական բժաշկոյթի, դժուարահաւան, բնահամ եւ ենթակայական է, կեանքն ու երեւոյթները կ'ընկալէ ամբողջական խորութեամբ: Ստեղծագործելու այս ոճը արտաքինապէս անսովոր (ումանֆ պիտի ըսեն՝ զարտուղի) կ'ընեն հեղինակին գործերը, բայց միեւնոյն ատեն անոնց կը հաղորդեն ներքին ուժականութիւն:

Յակոբ Օշական կը փնտրէ «իրաւ» գրականութիւն, կը տփնէր ստեղծելու այն եւ ինք: Գրականութիւն մը, որու ամէն մէկ

նախադասութեան ծախին մէջ թափանցէ «ի լինելութեան» եղող հայ հոգին; վերագտնել ու վերակենդանացնել հայ հոգու կորսնցուած հարազատութիւնը՝ ընել գիտը հայ ժողովուրդին: Ահա՛ւասիկ Օշականի ստեղծագործելու սկզբունքը:

Այստեղ յիշենք, թէ տակաւին 1914-ին իր գործընկեր համախոհներու հետ խմբագրելով «Մեհեան»-ի առաջին թիւը, «Մեր Հանգանակը» խմբագրականի մէջ կը գրէ. «Կը յայտարարենք պաշտամունք եւ արտայայտութիւն հայ հոգւոյն... պէտք է բեկանել դատակնիքը որ զայն լռութեան դատապարտած է:

«Կ'ըսենք. -Առանց հայ հոգւոյն, չկայ հայ գրականութիւն եւ հայ արուեստ: Ամէն ճշմարիտ արուեստագէտ՝ իր ցեղին հոգին միայն կ'արտայայտէ: Հայ հոգին, դարբնուած մթին ու մեծաշուք պատկերներով լի անցեալէ մը, լուսաւորուած տխրօրէն սեւ արեւէ մը, թրծուած կեանքի մը մէջ գոր Գողգոթայի մամբաներ կ'ակօսեն, մեր օրերուն կը թուի ըլլալ հրաշք մը որուն խորհուրդները պէտք է արտաբերել»: (1)

«Դատակնիք», այն որ նախորդեց ցեղասպանութեան՝ երբ չկայ հոգի, մարմինն արդէն դատապարտուած է մահուան: Մենք կուրօրէն կը ջանանք կենդանացնել մարմինը՝ գրականութիւն, արուեստ, երաժշտութիւն, գիտութիւն մինչեւ իսկ պետականութիւն: Այսօր ունինք ազատ Հայաստան երկիր, որոշ մարդիկ այնտեղ հասան իշխանութեան, բայց պետականութիւն չկրցան ստեղծել, որովհետեւ ասոնք տարբեր բաներ են: Ամենէն առաջ հարկաւոր է գտնել, վերադարձնել հոգին, ազգի ինքնագիտակցութիւնը: Եւ կը ստեղծուի գրականութիւն, կը կառուցուի պետութիւն...

Յակօր Օշական հայ ցեղի հոգիի հարազատ կրողն է ու ճշմարիտ նկարիչը, որ գիտէ արուեստագէտի հմտութեամբ թափանցել ժողովուրդի սրտին մէջ: Անոր գրական երկերու «առարկան» ցեղի հոգին է: Հեղինակը իր բազմասեռ գրական կտաւներու մէջ վաւերականօրէն դրոշմեր է հայ ժողովուրդի կեանքն ու բարքը, սովորութիւնները, առաքինութիւններն ու մոլորութիւնները, որոնց ընդմէջէն եւ տիրականօրէն բացայայտեր հայու հոգեկան բարդ աշխարհը. «Իր վէպին մէջ, Օշական փրկած է անդարձ կորուստէ իր ժողովուրդէն ու անոր դրացիէն՝ թուրքէն անփոխարինելի բարբի Բանդակներ...», (2) կ'ըսէ ինք՝ Օշական:

Մինչեւ իսկ Օշականի բանաստեղծական հեփիաթները կը հետապնդեն նոյն նպատակը. բացայայտել ժողովուրդի ինքնութիւնը: Գտնել հայ ժողովուրդի մանկութեան հեփիաթը, որով կազմաւորուեցաւ, հասունցաւ ազգը: Պիտի գտնենք:

Հեփիաթը մարգարէական երեւոյթ է, որ կը ձուարտէ մարդու եւ ժողովուրդի ապագան, չափահասութիւնը: Ինչ հեփիաթի որ հաւատաս ա՛ն ալ կ'իրականանայ: Ահաւասիկ ճակատագիրը-բախտ կոչեցեալը, ինչէ յաճախ կը դժգոհինք: Ծակատագիրը այն է որմէ մարդը կամ ժողովուրդը ինքը չուզեր խուսափիլ:

Մարդը քնացած ատեն երազ կը ստեղծէ, ժողովուրդը հեփիաթ, ի՛ր հեփիաթը: Դունը այստեղ դրական նշանակութիւն ունի, նախ ան կը վերականգնէ արթուն ժամանակ մարդու վառուկ, կորսնցուցած կենսական ուժերը, կը պատրաստէ մարմինը նոր գործունէութեան: Սակայն դառնանք, Բունին ուղեկցող երազ երեւոյթին՝ երազը որպէս մեր զգացմունքներու, փոքր ուղեկցող երազ երեւոյթին՝ երազը որպէս մեր զգացմունքներու, ապրումներու, մտահոգութիւններու արտայայտութեան սիմբոլիկ խորհրդապաշտական ձեւ մը ենթագիտակցութեան խորքը: Նոյն խորհրդապաշտական ձեւ մը ենթագիտակցութեան զգացմունքներու: Ի տրամաբանութեամբ հեփիաթը կրողն է հաւաքականութեան զգացմունքներու: Ի մասնաւորի ըստ Ֆրոյդի (որու տեսութիւնները այս հարցին առնչուող ծանօթ էին Օշականին), երազը ինչ որ երեսով մեր իրասիւնձալ, կամ անբնական, քննադատելի ցանկութիւններու, ծածուկ իդէաներ իրագործումն է, անբնական, քննադատելի ցանկութիւններու, ծածուկ իդէաներ իրագործումն է, որոնք զսպուած կամ մեղուած էին արթուն գիտակցութեամբ: Օշականի հեփիաթը կը բացայայտէ հաւաքական հոգեվիճակներ, զսպուած քննադատներ,

սեռային խոռվման: Այստեղ աւանդական չարի եւ բարիի յաւիտեանական կո իւր չէ, այլ պայքարը կիրքի ու բանականութեան, արիւնի եւ հոգու, կաղապարի ու ինքնատուութեան, կենդանի պատմութեան ու մեռած թուականներու, իրաւի ու կեղծիքի: Օշականի հեքիաթը կը վերջանայ ազատագրումով եւ ինքնաշարժութեամբ:

Օշական կը հիստ հեքիաթը մեծցած մանուկներու համար:

Գրագէտի երանգապնակի գոյները մոայլ եմ ու պոռթկացող, որովհետեւ իր գրականութեան մէջ տիրապետողը հայ ժողովուրդի յոյգերու, տեսիլներու, տագնապներու վէպն է, ուղղակի կամ ոչ՝ զուգորդուող դրացի թուրքի պատմութեան: Օշականի համար «գրականութիւն մը արեւան երեւոյթ է, միտք, խելք, ոգ, արուեստ ըլլալէ առաջ» եւ գրականութեան «ենթահողը միշտ ժողովուրդ մըն է»:

Յակոբ Օշական հետազոտող գրող է, որ բացառիկ հարազատութեամբ կը գծէ, թէ՛ հայոյ եւ թէ՛ հարեւան թուրքի ցեղային կերպարը՝ այս ժողովուրդներու ընդ տարբերութիւնը: Տարակոյս չկայ, որ անոր մէջ գերգոյաւոր են ազգային զգացումները. «Գրագէտը պէտք է արժէքներ յայտնաբերէ ցեղային զգայութեան աւագանէն» կը սիրէ պնդել Օշական: Յեղը, ամբողջութիւնը, հաւաքականութիւնը շեշտուած են Օշական հեղինակին հոյ: Իսկ անհատը: Վերջինս կ'արժեւորուի այնքանով որքանով կցորդ է ցեղին: «Անհատը կեդրոնացումն է ցեղին վառարանէն ցրուած բիրաւոր մշտնջերմ, իրենց երանգներուն ցոլալատ կամ շիջանուտ ամբողջութեանը մէջ», (3) կը խորհի Օշական: Կը հետեւի, թէ «իրաւ» գրողը պէտք է կարող ըլլայ անհատի մէջ տեսնելու, յայտնաբերելու ամբողջութիւնը:

Գրող Օշականը անպարագրեի տաղանդով գիտէ պատկերել գիւղն ու քաղաքը իրենց խայտաբղետ բնակիչներով: Այստեղ գրագէտի հետախոյզ գրչին տակ կը բացայայտուին տեղացիներու համակ բարբեր, սովորութիւնները, կիրքերը, բնագոյային մղումներն ու ներաշխարհը: Հեղինակի յաջողութեան գաղտնիքը մասամբ իր իսկ անձին մէջ է, ուր ներդաշնակօրէն իրարու աղբստուած կը գտնենք լեռնային անտառ գիւղացին ու նրբակնկեցող քաղաքացիները: Այստեղ է եւ երբեք համալսարանական նստարան չտեսած հանճարեղ արուեստագէտ գիտնականը: Իր համալսարանը եղաւ կեանքը: Իսկ կեանքը տառապանք էր անոր համար: Գաղթականի տարաբախտ կեանքը: Օշական թեւ նախախնամութեան սահմանումով գոհը չեղաւ թուրքի եաթաղանին ու ֆիզիքապէս ազատեցաւ, սակայն հոգեպէս այլեւս խոցուած էր ու արիւնած: Գաղթական գրագէտը դատապարտուած էր մշտապէս կրելու տափաստանի վայրի գազանին տեսիլը իր սրտին մէջ, ուր շարունակուեցաւ եղեռնը, սպաննը, ցաւը, վիշտը, տրտմութիւնը, որ ատեն-ատեն դուրս յորդեցան Օշականի երկերու էջերուն մէջէն, եւ ասոնցմէ գլուխ-գործոց եղաւ «Մնացորդաց» վէպը իր երեք հատորներով: Գործ մը ուր «իրաւ»ութեամբ իրագործուած է հեղինակի գրականութիւն արտադրելու մեկնակէտը՝ գիւրը հայ ցեղի: Դիտ՝ որ նպատակ ունի փրկելու, հաւաքելու, վերածնելու ցեղասպանութենէ ազատածը՝ «մնացորդացը»: Միայն հայ ցեղի գիւրը կրնայ փրկել վերապրողները, պարտադրանքով սփռ ուածներն ու ինքնասփռուածները: Իսկ ամէն փրկութիւն գոհ կը պահանջէ: Գրագէտը կ'ընդունէ մարտահրաւերը:

Գրագէտին համար իր վէպը ճիգ մըն է «որ նպատակ ունի փրկելու մեր ժողովուրդի «մնացորդացը»: Ան վախճանին հասնելու ուղին կը տեսնէ ազգի ինքնագիտակցման, վերահաստատման եւ վերակերտման մէջ: Գտնել ու «պարգել հայ հոգին», թեկնել «դատականիքը», ազատագրուիլ օտարամուտէն, օտարազգիէն, վերստին հայացնել հայը: « Իրաւ » գրականութիւն արտադրողը պարտաւորուած է ընելու հայ հոգիի գիւրը, ըլլալու ճշմարիտ արտայայտիչը: «Հայ հոգին իմացական տիեզերքին մէջ տարր մըն է որուն յայտնութիւնը պիտի զարմացնէ խորեղ մարդկութիւնը:

Պարզել այդ հոգին՝ էական պարտաւորութիւնն է ամէն հայ արուեստագէտի», (4) կը կարդանք «Մեհեան»-ի մէջ:

Օշական խստորեն կը նկատէ. «Ինծի համար գրագէտ չէ այն միտքը, որ իր գործը կ'առնէ իր ժողովուրդի պարունակէն հեռու տարածքներէ»:

(5)

«Մնացորդաց» վէպը շատ տարողունակ է. կարելի չէ եւ մեր ինդիրն իսկ չէ հո'ս ներկայացնել գայն, գործ մը, որու մասին կարելի չէ դատել լոկ գրական գեղարուեստական չափանիշներով, թող բարձր չհնչէ, սակայն հա'յ ընթերցողը վէպը պէտք է կարդայ, մեկնաբանէ եւ գգայ Աստուածաշունչ մատենանի համանուն գիրքին նմանութեամբ: Օշական ստեղծած է հայոց «Մնացորդաց»ը, դժբախտաբար շատերու համար ցայսօր «պարականոն» գիրքը: Ե՛րբ պիտի կանոնականացնենք հեղինակն ու գործը: Այս տարբեր ինդիրն է: Ի՞նչեւէ, հայը դասեր ունի քաղելու վէպէն, ի մասնաւորի սփիւռփահայը, ի՞նքը «մնացորդաց»ը:

Սփիւռքը որ այսօր կը վերասփռուի (ինքնասպանութիւն), կը ձուլուի կը հալի ու կը ջարդուի նորէն, երբ կը փորձէ ապրիլ ուրիշի Եւ-ով, օտար ինքնութեամբ: Մենք կեցած ենք երկութեան առջեւ եւ կը դժուարանանք որոշելու մեր պատկանելիութիւնը, գտնելու պատմութեան փրթած թելը, վերակազմելու հոգեկան, ցեղային ամբողջականութիւնը: Իսկ հոգեկան կենսիկ ցանկացած հաւասարակշռութեան խախտում ու բարդոյթաւորում՝ ինքնառնչւացում է, կործանում:

Գոյութիւն ունի «դատակնիք»ը, որ «լուծեան դատապարտած է» հայ հոգին: Կայ պատմութիւնը հայ ժողովուրդի՝ որ ընդհատուած է: Չապրուիր, կը նշանակէ եւ չի՛ գրուիր: Եթէ կը գրուի (իրեւե գրական գործ), ապա հիմնականին մէջ զուրկ ազգայինէ, հայկականութենէ, այն «ժողովուրդի մը արտայայտութիւնը» չէ: Օշական մտահոգ է ազգային գրականութեան ապագայով: Ի դէպ, ունի՞ արդեօք այսօր «մնացորդաց»՝ գրականութիւն... գրագէտը տրամութեամբ կը պատասխանէ. «Թող ներդի ինծի յամառութիւնը՝ սփիւռքի այժմեան գրականութիւնը դուրս նկատելու արեւմտահայ գրականութիւն որակուած յղացէն, վասնզի, բացի արտայայտման գործիքէն՝ անկախ քիչ կապ ունի մեր գրականութեան ընդհանուր նկարագրին հետ: Գեղեցկութիւն, արժէք, չեն բնադրողը այս մտածումին: Գրականութիւն մը արտայայտութիւնն է ժողովուրդի մը: Սփիւռքը ժողովուրդ մը չէ այսօր: Պիտի ըլլայ՝ -Չեմ գիտեր» (6): «Արտայայտման գործիք» լեզուն, որով կը ստեղծէ ցանկացած մէկ գրող, տակաւին բաւարար չէ, որ այդ գրական արտայայտութիւնները նկատուին մաս մը «արեւմտահայ որակուած յղացէ»էն: Շատ չժաւայտելով նկատենք, թէ անժխտելի է սակայն հակառակը՝ «ժողովուրդի մը» «արտայայտութիւն» եղող, սակայն օտար լեզուով գրուած երկեր անկասկած կը պատկանին վերոյիշեալ յղացքին եւ կը շարունակեն արեւմտահայ գրականութեան լուսազոյն աւանդոյթները: Օրինակ մը՝ Ռիլիքը Սարգիսն:

Յստակ է թէ Օշականի համար «իրաւ» գրականութիւնն այնտեղ է, ուր հա'յ գրիչով գտնուած է եւ հա'յ հոգին, կամ գէթ բեկորներն անոր: Յայտնաբերուած է Մեծաշուք Հայ Հոգին եւ մաքրուած՝ եղծանուածէն, վերադարձուած ինքն իրեն, այստեղ ի սփիւռս տարածուած «Մնացորդաց»ին:

Սփիւռքը վերստին ժողովուրդ կ'ըլլայ եւ օտարութեան, գաղթաշխարհի մէջ ստեղծուած մատենագրութիւնը կը շարունակէ արեւմտահայ գրականութիւնը, երբ շարունակուի ցեղի պատմութիւնը, երբ կտրուի «դատակնիք», որ լուծեան մատնած է հայ հոգին: Օշական կը հաւատայ որ Հայու հայացման ուղին կ'անցնի գրականութեան մէջէն. գրականութիւն պատմութեան հանգոյցն է: Բնական է ժողովուրդի մը պատմութիւնը տեւականացնելու համար նախ պէտք է ժառանգել այդ պատմութիւնը, ժառանգել արիւնը, հոգին: Ուստի պէտք է վերապրել պատմութիւնը, սակայն ոչ

թէ ներկայէն անցեալ երթալով, այլ անցեալը մեզի բերելով: Այսինքն վերագարձ արմատներուն, (որու մասին այսօր յաճախ կը խօսուի), ինքնութեան, կամ շիտակը՝ «վերագարձում» արմատներու փշրելով պատմութեան իսկ դատավիճոր: Պեղել ու յայտնաբերել ենթագիտակցականը, իրաւը, ճշմարիտը, լուսագոյնը, յաւերժականը եւ թողնել ապականուածը, օտարը, մահկանացուն: Այսպիսով վերականգնել հայ հաւաքական յիշողութիւնը՝ պատմութիւնը, արթնցնել բունէն ազգի մնացորդացը, որպէսզի հաւաքուի սփռուածը, որպէսզի ամբողջանայ կէտը ու գտնուի ազգի նս-ը: Թերեւս վերապրելու համար, մէկ բան եւս՝ ժամանակին անհրաժեշտ է թաղել եւ մեր հոգիներու մորթուած հայը ու ծնիլ նորը: Քաւ լիցի, այս յիշատակի պղծում չէ, պարզապէս անկարելի շարունակել նամբան այսպիսի բեռով մը եւ հունտը հողին յանձնելով է որ կը վերածնի, կը շարունակէ ինքզինք:

Օշականի վէպը բեկանելով «դատակնիքը», «մնացորդաց»ին կը փոխանցէ իր ընդմիջուած պատմութիւնը: Կատարուած է մեծագոյն յայտնութիւնը՝ Գիւտը Հայ Հոգիին:

ԱՍ.ՔԱՐԻԱ ՔՀՆՅ. ՍԱՐԻԲԵԿԵԱՆ

-
1. Մեհեան, 1914, Յունուար 1, էջ 1-2
 2. Յ. Օշական, Համապատկեր Արեւմտահայ Գրականութեան Հատոր 10, Անթիլիաս, 1982 , էջ 94-95:
 3. Հայաստանեայց Գրականութիւն, Մեհեան, 1914, Յունուար 1, էջ 38
 4. Մեր Հանգանակը, Մեհեան, 1914, Յունուար 1, էջ 2
 5. Յ. Օշական, Համապատկեր, Զորքորդ հատոր, Երուսաղէմ 1956, էջ 499
 6. Յ. Օշական, Համապատկեր, Հինգերորդ հատոր, Երուսաղէմ 1952, էջ 2

ԱՐԴԵՕՔ ԿՈՐԻԿԵՆ Է ԹԱՐԳՄԱՆԵԼ ՅՈՐԻ ԳԻՐԲԸ

Հինգերորդ դարի արշալոյսին Աստուածաշունչ Մատեանի թարգմանումը հայերէն, րացի գուտ ազգային արժէք լինելուց, ունի նաեւ համաքրիստոնէական նշանակութիւն: Բայց եթէ քրիստոնեայ որշ ազգերի մօտ այսպէս թէ այնպէս յայտնի են Սուրբ Գիրքը թարգմանողների, խմբագրողների, բարեկարգողների անունները, ապա հայ մատենագրութիւնը դրա մասին բաւականին համեստ տուեալներ է պահպանել: Հասկանալի է՝ Սուրբ Գիրքը թարգմանած Ոսկեդարի հայ գրագէտները պատմութեան մէջ յիշատակուելու դոյզմ-ինչ նպատակ չունէին, եւ Ս. Գիրքը հայացնելու եւ ժողովրդականացնելու ծառայութիւնն արդէն նրանց համար բաւական էր: Եւ թարգմանչաց գործի ղեկին կանգնած Ս. Մեսրոպի ու Ս. Սահակի կողքին նրանց վարամուտ աշակերտները պարզապէս իրենց յիշուելու արժանի չէին համարում: Այնուհանդերձ, կարծում ենք բանասիրական եւ պատմական հետաքրքրութիւնների շրջանակից ամենեւին դուրս չէ Աստուածաշունչը հայացնող թարգմանիչների ինքնութեան պարզումը:

Այս հարցն ուսումնասիրող գիտնականները երկու իրերամերձ կարծիքներ են յայտնել: Միիւրեքեան միաբաններից անուանի հայագէտ Ներսէս Ակիմեանը, օրինակ, ենթադրում է, թէ Աստուածաշունչն ամբողջութեամբ թարգմանել են հայ գրչութեան հիմնադիրներ Մեսրոպ Մաշտոցն ու Սահակ Պարթեւը, եւ աւելացնում է՝ «Անո՞հ չէին կրնար այնպիսի Սուրբ, Աստուծային մատենին թարգմանութիւնը տրմուղ, դեռակիրթ աշակերտներու յանձնել...»¹: Սակայն Ն.Ակիմեանը ինքն իսկ մէկ հաւաստի փաստ է բերում, որով հերքում է իր այս կտրուկ պնդումը. Սամուսատում «Առակաց գիրքը» թարգմանելիս Մաշտոցին գործակցում էին Յովհ. Նիկեոցացին ու Յովսէփ Պաղանցին:

Հայ դպրութեան հիմնադրման ու տարածման, թարգմանչաց գործի կազմակերպման մասին ամենից մանրամասն տեղեկութիւններ հաղորդած պատմիչը՝ Կորիւնը լուծում է, թէ Մաշտոցի աշակերտներից ով յատկապէս ինչ է թարգմանել, եւ այդ մասին բերում է ընդամենը մէկ որոշակի փաստ. «Եւ եղեալ սկիզբն թարգմանելոյ գգիսն նախ յառակացն Սողոմոնի... որ եւ գրեցաւ ձեռամբ այնորիկ գրչի (Մաշտոցի)» (Կոր.Ը)²: Իսկ արդէն Հայաստանում, շարունակում է պատմել Կորիւնը, թարգմանութիւնն իրականացնում են Ս. Սահակն ու Ս. Մաշտոցը.

«...յառաջադէմն Պօղոս՝ բովանդակ առաքելական գեղովմ, հանդերձ աշխարհակեցոյց Աւետարանաւն Քրիստոսի, միանգամայն եկեալ հասեալ ի ձեռն երկուց հաւասարելոցն՝ հայաբարբառք հայերէնախօսք գտան» (Կոր.ԺԱ): Ապա քիչ յետոյ Կորիւնը նշում է, թէ ինչ «պրտալիր ուրախութիւն» էր, որ հայացուցին «ոչ միայն ժամանակաւ պաշտեցելոցն, այլ եւ յառաջագոյն յաւիտեանիցն, եւ ապա եկելոցն, սկզբանն եւ կատարածի, եւ ամենայն աստուածատուր աւանդութեանցն» (անդ): Այս հատուածից կարելի է ենթադրել, ինչպէս վարդում է մեծանուն հայագէտ Մանուկ Աբեղեանը, որ Մաշտոցը եւ Սահակն են ամբողջութեամբ թարգմանել-աւարտել Մենդոց գիրքը, մարգարէական գրքերը, Աւետարանները, առաքելների թղթերը՝ «ամենայն աստուածատուր աւանդութեանցն» հետ միասին, նոյնիսկ «Յայտնութիւն Յովհաննու» գիրքը, քանի որ նրանում է խօսուում «կատարածի», այսինքն՝ աշխարհի վերջի մասին, այսինքն՝ ողջ Աստուածաշունչը:

Միւս տեսակետի հետեւորդները պնդում են, թէ Աստուածաշունչի տարբեր հատուածների թարգմանութիւնը պատկանում է 5-րդ դարի տարբեր հեղինակների՝ յենուելով Ս. Գրքի տարբեր գլուխներում առկայ ռեական զանազանութիւնների վրայ, որոնք կարող էին առաջ գալ նախ եւ առաջ նրանից, որ դրանք պատկանում են

տարբեր հեղինակների գրչին: Վերելում արդեն յիշատակուած Ն.Ակինեանն իր նոյն յօդուածում նաեւ ընդունում է՝ «Զգալի է անոնց (Սուրբ Գրքի գլուխների-Ն.Պ.) ճնի ու թարգմանութեան արուեստի զանազանութիւնը», օրինակ՝ Մննդոց, Առակաց, Սաղմոսէ, ողջ Նոր Կտակարանը հարազատ են բնագրին, միմչդեռ Յուդիթ, Յոր, Մարգարէների որոշ հատուածների ճշգրտութիւնը սուծել են՝ «Թարգմանչիմ զարդասիրիկ ցանկութիւնը յազնցնելու համար»: Այսինքն՝ Ակինեանն ինքն էլ ընդունում է, որ Ս.Գրքի թարգմանութեանը մասնակցել են տարբեր անձինք:

Ե-րդ դարի դասական գրարարում դարերի միջից ու հարիւրաւոր գրչագրերի տողերից պահպանուել են ու տարբերակուում են Եզնիկեան, Կիրեղեան, Ագաթանգեղեան եւ այլ ռեբրը: Հենց իսկ Աստուածաշունչի մէջ նոյնիսկ զանազանում են շարահիւստութեան եւ քառերի տարբեր կիրառութիւններ, որոնք թելադրուած են, նախ, սուեալ գլխի բովանդակութեամբ, բայց նաեւ՝ թարգմանիչ-հեղինակի լեզուական ճաշակով: Բանասէր Յովսէփ Գաթրճեանը Աստուածաշունչի մէջ մասնանշում է մի-մեանցից տարբերուող հետեւեալ ռեակամ խմբերը մերկայացնող գլուխները՝

- ա) Մննդոցից մինչեւ Մնացորդաց,
- բ) Եզր եւ Նեեմի,
- գ) Յուդիթ եւ Ծաբեր,
- դ) Նրեմիայի թուղթ առ գերեալսն ի Բաբելոն,
- ե) Մակարայեցուց Ա-Գ,
- զ) Աւետարանք,
- է) Պետրոսի եւ Յուդայի թուղթք,
- ը) Պողոսի թուղթք:

Անշուշտ Ս. Մեսրոպը եւ Ս. Սահակը Սուրբ Գիրքը թարգմանելիս միայնակ չէին, եւ նրանց գործակցում էին Ոսկեդարի տաղանդաւոր Թարգմանիչները: Ինչպէս Մաշտոցը նոր դպրութիւնը տարածում էր «հանդերձ այլովք եւս սպասաւորօք Աւետարանին», կամ գրեթէ բոլոր ձեռնարկները կատարում էր «...հանդերձ աշակերտօք բազմօք», այնպէս եւ աշակերտները նրան պէտք է «ուղկեցէին» նշանակութեամբ ու ծաւալով հսկայական թարգմանութիւնները կատարելիս:

Կայ այս երկրորդ տեսակէտն ապացուցող մէկ այլ փաստ, որը դեռեւս լուրջ մեկնաբանման կարիք ունի: Խօսքն աւանդաբար Ե-րդ դարին վերագրուող եւ «Մաշտոց» ծաղովածուի նախատիպը համարուող «Օրինութեբք ցուցակի» մասին է, որում Կորիւնը (եւ ոչ միայն նա) ուղղակի թարգմանիչ է համարուում. «Զկանոն Ապաշխարողաց, զոր արարեալ է Կիրղի Սրուսաղեմացույ, բերին Կորիւն եւ Հնձակ թարգմանիչք: ...Զկանոն Ագապից, ոգեհամզասոի եւ գգհանայաթաղին, զոր արարեալ է Սիրեմի Ասորւյ, երբը Ղազրիկ» եւ այլն: Արդէն մօտ 1600 տարի Հայոց Սկեղեցիմ Ոսկեդարի եւ հետագայի հայ մտքի գագաթներին սրբացրել է յատկապէս իրեն թարգմանիչների:

Ծքէ, ուրեմն, ընդունում ենք, որ Աստուածաշունչի հայերէն բնագիրը տարբեր թարգմանիչների շանդորութեան արդիւնք է, ապա առաջ է գալիս այն բնական հարցը, թէ ովքեր են թարգմանիչները եւ Ս. Գրքի որ հատուածն ով է թարգմանել: Մաշտոցին գործակցած թարգմանիչներից պատմութիւնը պահպանել է Եզնիկի, Կորիւնի, Յովսէփ Պաղմացու, Յովհան Սկեղեցացու, Տէր (Տիրայր) Խորճեմացու, Մուշէ Տարօնեցու, Աբրահամ Խոստովանող Զեմակցու, Արժան Արծրունու անունները: Սակայն բացի առաջին երկուսից, դժբախտաբար միւսներից ինքնագիր երկեր մեզ չեն հասել, ուստի անհնար է նրանց լեզուի մասին պատկերացում կազմել՝ որեւէ կարծիք յայտնելու համար:

Պատմական տուեալների չգոյութեան պարագայում այս հարցի պարզամտման բանալի կարող է լինել Ե-րդ դարի հեղինակների երկերի ու Աստուածաշունչի բնագրի

համեմատութիւնը: Մամաւանդ որ, կրկնեմք, միեւնոյն երկի միջնադարեան տասնեակ գրչագրերում ու տարբերակներում ընդհանուր առմամբ պահպանուում է հեղինակի քերականական, շարահիւսական, ոճական լեզուամտածողութիւնը:

Լեզուական ու ոճական փաստերի մանուկեան իմաստով առաջին տպաւորութեան հիման վրայ մկատելի է, որ միմեանց առնչակցութիւններ ունեն Սատուածաշնչի Յորի գրքի ու Կորիւնի Վարժ Մաշտոցի լեզունքը: Ընդ որում, այդ առաջին տպաւորութիւնն առիթ եղաւ երկու գրքերի հետագայ համեմատական քննութեան, որի համառոտութիւնը կը փորձեմք մերկայացնել ստորեւ: Նկատի առնեմք, որ եթէ Յորի Քարգանութիւնն իրօք Կորիւնին է, ապա «Վարժի» ու «Յորի» լեզուաոճական առանձնայատկութիւնները պէտք է ակնատու լինեն:

Բանաւեր Յ.Թորոսեանն իր մի ուսումնասիրութեան մէջ Յորի Քարգանութիւնը վերագրում է Եղմիկին՝ առանց լեզուական փաստերով հիմնադրելու իր այդ պնդումը. «Ո՞վ պիտի կրնայ ուրամալ, թէ այդ գիրքերու Քարգանութիւնը Եղմկայ աղամանդիկ գրչէն ելած չըլլայ, որոնց մէջ կը զգացուի անոր կուռ, սեղմ, զօրեղ եւ դասական լեզուն»: Իսկ Կորիւնիին է վերագրում Դատաւորաց, Թագաւորաց, Եսքերի, Յուդիթի եւլն գլուխները՝ «ուր իր ճաշակին եւ գրչին վայել՝ ձոխ, գեղեցիկ մկարագրներ, յուզիչ տեսարաններ, վսեմ երգեր եւ օրհնութիւններ կան»⁶:

Յայտնի է, որ Եղմիկն ու Կորիւնը Բիւզանդիայից իրենց հետ Հայաստան բերեցին «հաստատուն օրինակք աստուածատուր գրոցն» (Կոր.ԺԹ): Նրանք Հայաստան վերադարձան Եփեսոսի ժողովից (431թ.) յետոյ, ապա Ս. Սահակը «...առեալ հանդերձ Եղմկաւ գլառաշագոյն գլանկարծակի գփութանակի Քարգանութիւնս հաստատը հշմարիտ օրինակօք բերելովք: Եւ շատ եւս մեկնութիւն գրոց Քարգանէին» (Կոր.ԺԹ): Աւելի ուշ Խորենացին նոյն փաստի մասին ասում է՝ «վերստին յօրինել նորոգմամբ»:

Ըստ այս տուեալի, Ս. Գրքի հայերէն Քարգանութեան վերջնական սրբագրումն ընկնում է 431-434 թուերի միջեւ, նշանակում է՝ Կորիւնը եւ միւսները մինչ այդ Քարգանութիւնն արեւ-վերջացրել էին (Կորիւնն իր «Վարժ Մաշտոցի» երկը գրել է 443-451 թուերին), որից յետոյ Քարգանութեանը միջամտում եւ «հաստատում» է Ս.Սահակը: Այսինքն՝ երբ ասում ենք, թէ Քարգանութիւնը Կորիւնիին կամ մէկ ուրիշինն է, պէտք է հաշուի առնել Ս.Սահակի կատարած միջամտութիւնը եւս: Սակայն, կարծում ենք, վերջինիս խմբագրումը կարող էր առնչուել առաւելաբար աստուածաբանական մտքին, իսկ Քարգանիչ-հեղինակի ոճը, այսպէս թէ այնպէս, ընդհանուր առմամբ պիտի պահպանուէր:

Կորիւնի լեզուն բանասիրութեան մէջ համարուել է խրթին, ի տարբերութիւն դասական շրջանի այլ հեղինակների՝ Եղմիկի, Նդիշէի, Ագաթանգեղոսի: «Կորիւնը յօրինում է շատ ձոռում, գրում է Մանուկ Աբեղեանը, աւելորդ զարդերով ու կրկնութիւններով, ինչպէս իմքն է ասում՝ «ծաղկեցնում է»: Նրա գրածը յաճախ մութն է նաեւ անկանոն լեզուի պատճառով... Վրան աւելացրէք եւ քննարկ մասամբ աղեմատած լինելը, եւ հասկանալի կը լինի, թէ ինչու՞ այդ փոքրիկ գիրքը շատերի համար դժուար լինելը, եւ հասկանալի կը լինի, թէ ինչու՞ այդ փոքրիկ գիրքը շատերի համար դժուար միջնադարում (հաւանաբար 7-9 դարերում) առաջ եկաւ «Վարժի» պարզեցուած մի նոր միջնադարում (հաւանաբար 7-9 դարերում) առաջ եկաւ «Վարժի» պարզեցուած մի նոր խմբագրութիւն՝ «Փոքր Կորիւն» պայմանական անունով եւ «Ի յիշատակի պատմութեան վարուց երանելոյ սուրբ վարդապետին Մեսրոպայ, գոր ասացեալ է նորին աշակերտի Կորեան» խորագրով:

Այսպես ուրեմն, բերականական մի փանի յատկանիշներ Յոբի գրքում եւ Վարքում դրսևորուած են ցայտումօրէն, եւ անհնար է չնկատել, որ դրամք ուղղակի համա-կարգային բնոյթ են կրում:

ա) Կորիւմի երկում առատօրէն կիրառուած է սեռական հոլովով ենթական, եւ այս հմարամքը յամախակի հանդիպում է նաեւ Յոբի գրքում:

ՅՈՐ.

Եւ լուեալ երից բարեկամացն զչարիսն (Բ.11),

կրկնեալ անդրէն Յոբայ ասէ (Ձ.1),

որոց ոչ գոյ թիւ (Ե.9),

դարձեալ կրկնեալ Տեառն յամպոյն ասէ (Խ.1),

կրկնեալ անդրէն Եղիփազու Թեմնացոյ ասէ (ԺԵ.1) եւ այլն:

ԿՈՐԻՒՆ.

Երանելոյն հայեցեալ ի շնորհացն,

առեալ այնուհետեւ երանելոյն գհաւատացեալս իր, դիմել իշանէր,

եւ նոցա ճշմարտասէր փութով գայն միջոց բարձեալ ...մերժեցին,

իսկ երանելի գուգականին լուեալ, զՄաշքոցէ ասեմ, ...սգովք պաշարեալ դնել, եւ այլն:

բ) Երկու գրքերում միեւնոյն յամախականութեամբ գործածուած են դերբա-յական դարձուածքները, օրինակ՝

ՅՈՐ.

Եւ միայն ապրեալ՝ եկի պատմել Քեզ (Ա.15),

եւ անկեալ ի գետին՝ երկիր եպագ (Ա.20),

գի այժմ հանդարտեալ դադարէի, եւ ննջեցեալ հանգչէի (Գ.13-15),

տեսեալ արդարոց ծիծաղեցան (ԻԲ.19),

յիւնէն լուեալ անսային (ԻԹ.21),

եւ առեալ կին Արարայի, ծնաւ որդի (ԽԲ.17),

նաեւ՝ միաբանեալ գային, ժողովեալ փոխեցի, յարուցեալ մատուցանէր, խրատեալ հոգացայց, եկեալ կամ... եւ այլն:

ԿՈՐԻՒՆ.

Եւ մեծամեծ պարգեւս գտեալ՝ գային հասանէին ի ժամադիր կողմանս,

եկեալ հասանէր առ իս հրաման,

յողջոյն կատարեալ հարցանէ,

միմեամբք ֆաջալերեալք հասանիցեմք,

առեալ զիսչն պարծանաց՝ ելանէր զկնի ամեմակեցոյց խաչին, եւ յանձն առնելով խաղացեալ գնայր,

նաեւ՝ եկեալ մտանէր, դարձեալ փութայ, երթեալ իշանէր, առեալ նշանակեցուք, հայեցեալ... յայտ առնէ եւ այլն, եւ այլն: Նման կազմութիւնները հարիւրաւոր են երկու գրքերում:

գ) Անցեալ եւ անորոշ դերբայները կիրառուած են իբրեւ ստորոգեալ:

ՅՈՐ.

Ոչ մեղուցեալ եւ ոչ ամպարշտեալ, կամ հաղորդեալ նամապարհի (ԼԴ.8),

իբրեւ գծառայ երկուցեալ ի Տեառնէ իւրմէ եւ զօդեալ ընդ հովանեալ (Է.2),

ապրեցուցանել զիս ի թշմամեաց, կամ ի ձեռաց հօգօրաց փրկել զիս (Ձ.23),

եւ եւ մուրեալ եւ հարկահար տուն ի տանէ եւ տեղի ի տեղուք... (Բ.9) եւ այլն:

ԿՈՐԻԻՆ.

ի մանկութեան տիսն վարժեալ հելլենական դպրութեամբն, եկեալ հասեալ ի դռնն Արշակունեաց թագաւորաց Հայոց Մեծաց, կացեալ յարքունական դիւանին, լինել սպասաւոր արքայատուր հրամանացն, տեղեկացեալ եւ հմուտ եղեալ... ցանկալի եղեալ, ուշ եղեալ, լուսաւորեալ, միջամուխ եղեալ, զարդարեալ (Կոր.Գ),

եւ ի ձեռն առեալ այնուհետեւ աստուածագործ մշակութեամբ զաւետարանական արուեստն՝ ի Քարգմանել, ի գրել եւ յուսուցանել,

զի ոմն... արդար իրչեցեալ եւ այլ ոմն կենօք երեւեալ, եւ միւսն ոմն... պահեալ, եւ միւսն արդարացեալ, ...կատարեալ, եւ զաւետիս համդերձելոց բարեացն ժառանգեալ (Կոր.Բ),

եւ զայս օճան ընկալեալ ի Տեառնէ երանելի առաքելոցն՝ զամենայն գործակցաց իրեանց գրով նշանակել զգալութիւն եւ այլն:

Կորինի՝ անորոշ ու անցեալ դերբայների խիստ առատ ռեական կիրառութիւնից չի՞ ազդուել արդեօք Ներսէս Շնորհալին Մաշտոցին նուիրած իր այս հատուածում.

Բայց Մեսրոպայ շրջագայեալ,

Զամենեսեան լուսաբանեալ,

Վրաց ՚ւ Աղուամից գիր ստեղծեալ,

Հոգւոյն շնորհօք առատացեալ:

դ) Բաղդադեալ ժամանակածեւեր, որ շատ է տարածուած յատկապէս Յորում:

ՅՈՐ.

Պատուեալ եմ, լուծանելոցն է, հաստատեալ իցէ, վստահեցեալ է, ղօղեալ է, գրեալ է, հրամայեալ է, հպարտացեալ էին, լեալ իցեն, նեղեալ եմ, մոլորեալ իցեմ, յարուցեալ էէ: Վերադիրով կազմութիւններ. էր այրն այն ազնուական, գործք մեծամեծք էին, բազում է գաւակ քո, զինչ է մարդն, երկայն է, հանգոյն է, ինքն է թագաւոր ամենայնի եւ այլն:

ԿՈՐԻԻՆ.

ի մտի եղեալ էր, որ գալոցն էին, ի վարդապետութենէն էր գտեալ, եկեալն էր, վերադիրներով՝ չեն բաւական, օտար էր, էին սուրբք եւ զուարթագոյնք, էր ընդ իշխանութեամբ եւ այլն:

Ե) Յարադիր բայերի կիրառութիւնը թեւ յատուկ է առեասարակ 5-րդ դարի գրաբարին, սակայն քննուող երկու գրքերում դրանք կարծես օրինաչափօրէն միեւնոյն գրչի տակից են ելել:

ՅՈՐ.

Լոյս արար, ակն առեալ էր, երկիր եպագ, ակն կալեալ, ձեռն արկէր, աշխատ առնէր, ի գործ ոչ արկանիցէ, ի միտ առնուցու, մի՛ ակն կալցի, յոսն կային, ունկն դիր (դիք) եւ այլն: Սակայն կան նաեւ կցական կազմութիւններ՝ զակնկալութիւն մարդոյ, ակնա-ծութիւն, ազդարարեալ:

ԿՈՐԻԻՆ.

ի կիր արկանէ, յայտ արարեալ, ի մտի եղեալ, առաջի եղեալ, ի ձեռն առեալ, ուշ եղեալ, յամն առեալ, առաջի արկեալ, զմտաւ ածել, ձեռն արկանել, ի գործ արկանել, ի միտ դնել, երկիր պագանել, ձեռն արկ եւ այլն:

Վերը բերուած լեզուական առանձնյատկութիւններին, որոնք նկատուու համար մի թեթեւ քննախոյզ հայեացքն իսկ բաւական է, պէտք է աւելացնել նաեւ մասնակի հետեւեալ մի քանի նմանութիւնները:

գ) Երկու գրքերն էլ սկսուում են ռեական իմաստով նոյն կառուցուածքով.

ՅՈՐ. Այր ոմն էր յԱսիդ աշխարհի, որում անուն էր Յոր (Ա.1):

ԿՈՐԻՆԹ. Առն, գոր մախակարգ բանիս մշանակեմք... էր Մաշքոց անուն ի Տարօնական գաւառէն (Կոր.Գ): Ի դէպ, անձանց անունանելու այս եղանակը Կորինթի մօտ հանդիպում է բազմաթիւ անգամներ, ինչպէս «Ցուցանէր կայսերն, որում անուն Թէոդոս կոչէին» (Կոր.ԺԶ), «...այր աստուածասէր, որում անուն էր Շարիք» (Կոր.Ե) եւ այլն:

Ե) Կորինթ վարժում մի առիթով Մաշտոցին համեմատում է Աստուածաշնչեան հերոս Յորի հետ՝ յղում անելով Յորի գրքին: Դա անուղղակի կարող է վկայել, որ հեղինակն իրօք լաւատեղեակ է այդ գրքին: Եւ Յորից կատարուած այդ մէջբերումը որոշակի իմաստով մոյմպէս նմանուում է «Վարքի» սկզբին. «Այր ամարատ, ճշմարիտ աստուածապաշտ, մեկնեալ յամենայն իրաց չարաց...» (Յոր, Ա.8): Իսկ Կորինթը Մաշտոցի մասին խօսելիս ասում է՝ «Առն... ցանկալի եղեալ իւրոց զօրականաց, լուսաւորեալ... զանձն զարդարեալ..., ծանօթական եւ հաճոյ լինէր Աստուծոյ եւ մարդկան» (Կոր.Գ):

Սակայն պէտք է ասել, որ մոյմիսկ այն դէպքում, երբ կենտրոնացնում ենք երկու գրքերի մամուլութիւնները վերահանելու հարցի վրայ, ստեղծ-ստեղծ աչքի են զարնում նկատելի տարբերութիւններ Յորի ու Կորինթի լեզուների միջեւ: Այսինքն՝ չի կարելի ասել, որ երկու գրքերը բացարձակապէս նման են եւ լեզուաոճական որեւէ զանազանութիւն չունեն: Դա լիցի, այդպէս նման չէին կարող լինել անգամ մոյմ հեղինակի երկու տարբեր ստեղծագործութիւնների լեզուները: Այստեղ կանգ ենք առնում Յորի ու Կորինթի լեզուների համակարգային տարբերութիւնների վրայ:

ա) Կորինթը խիստ սակաւ է կիրառում գրաբարի ստորագասական եղանակի ապառնի ժամանակածները, եւ չենք կարող ասել, թէ դա արդեօք բնադրուած էր Վարքի ժամրային բովանդակութեամբ: Միմէջեւ Յորի մօտ ապառնիով բայածների կիրառութիւնն անցնում է 250-ից, որոշ բայեր մոյմիսկ հանդիպում են թէ՛ առաջին եւ թէ՛ երկրորդ ապառնի ժամանակածներով՝ խնդրեցէ-խնդրիցէ, ընդունիցի-ընկալցի, եղիցի-լինիցի եւ այլն: Իսկ Կորինթն այս ձեւին դիմում է եզակի դէպքերում, այն է՝ հիմնականում Աստուածաշնչեան մէջբերումներ կատարելիս: Նոյնը վերաբերում է նաեւ հրամայական ժամանակածնի կիրառութեանը:

բ) Յորի գիրքը որոշակի չափով նմանում է, Կորինթից բացի, նաեւ Եզնիկի լեզուին: Որոշ դրուագներում այդ նմանութիւնները պարզապէս կրկնութիւններ կամ մէջբերումներ են թուում, ինչպէս այս հատուածում՝ **ՅՈՐԱ.**—«Ահա հօգըն զօրացուցանէ զօրութեամբ իւրով, քանզի ո՛վ է իրեւ զմա զօրաւոր...» (ԼՁ.22-23), **ԵԶՆԻԿ.**—«Զօրացուցանէ զանգօրս մեծագօր զօրութեամբ, եւ ինքն ոչ թերանայ ի զօրացուցիչ զօրութենէն»:

Յորի գրքի յատկապէս երկրորդ մասում նկատուում է Եզնիկի կուտ, տրամաբանական լեզուն, բառակրկնութիւնների միջոցով իմաստի սասուկացման հնարամբը, ինչպէս. «Ո՞ր է հայր անձրեւի, եւ ո՞վ է որ ծնաւ զշաղս ցօղոյ: Յոյր անգամնէ ելանէ ստուն, եւ գեղեամն ո՞ր ծնաւ յերկինս, որ իջանէ իրեւ զշուր ծորեալ, եւ գերեսս երկնից ո՞ր հալիաց» (ԼԸ.28-30), «Եթէ կշռելով ո՞ք կշռէր զբարկութիւնս իմ, եւ զցասս իմ միանգամայն բառնայր ի լուծ կշռոց» (Զ.2), «Բանգի անձամբ անձին օգնել ոչ կարէին» (Դ.20), «ասպատակաւորք ասպատակեցին» (Ա. 17), «փայտաւի փայտիցէ» (ԻԷ.22) եւ այլն:

դ) Կորինթի երկուս հանդիպում են տասնեակ մտքակազմ բարդ բառեր. **Մարգարտութիւն**, **արուեստախօսեալ**, **հայրենակատար**, **թակարդապատեալ**, **յօրինապատգամ** եւ այլն, իսկ միայն աստուած բաղադրիչով՝ **աստուածապարգեւ**, **աստուածամեծ**,

աստուածագիր, աստուածամուխ, աստուածածանօք, աստուածախօս, աստուածասէր, աստուածապատիժ, աստուածատուր եւ այլն: Յորի գրքում թէն հանդիպում են նորակազմութիւններ, օրինակ՝ ոսկեհամանչ, մկարակերտութիւն, շիշիափառք եւ այլն, սակայն հաւատարիմ հայերէն Աստուածաշնչի լեզուի պարզութեանը, այդպիսիք նրանում չիլ են:

Լեզուական հիմնական համեմատութիւններն ամէնուց յետոյ կրկին մտածում ես, թէ լեզուի կառուցումով հիման վրայ կատարուած համեմատութիւնը եւ առկայ նմանութիւնները առիթ տալիս են պնդելու, որ Յորն իրօք թարգմանել է Կորինը: Այդ նմանութիւնները սխեմատիկ բնոյթ չունեն՝ արդեօք: Իսկ ի՞նչ, եթէ ասեմք, միեւնոյն գրքի թարգմանութեան վրայ գործակցել են մէկից ավելի հեղինակներ, ինչը կարելի է պնդել՝ Յորի գրքում թէ Կորինի, թէ Նղմիկի լեզուներին բնորոշ առանձնա-յատկութիւնների վրայ ուշադրութիւն դարձնելով: Հարցի վերջնական պարզաբանման համար բանասիրական պրպտումները պէտք է շարունակուեն:

Մեզ համար բաւական կը լինի, եթէ նախ ընդունուի, որ Յորի ու Կորինի գրքերի լեզուների միջեւ իրօք ակնառու եւ ոչ պատահական նմանութիւններ կան: Եւ յետոյ՝ լեզուական բնութեան այս եղանակը կարող է քաղաքացիութիւն ստանալ այնպիսի հարցերի պարզաբանման ժամանակ, երբ պատմական տուեալները ուղղակի բացակայում են:

ՆՈՐԱՅՐ ՊՕԴՈՍԵԱՆ

Բանասիրական գիտ. թեկնածու

Մանօթագրութիւններ

1 Հանդէս ամսօրեայ, 1935թ., էջ 550:

2 Կորին, Վարդ Մաշտոցի, Նրեան, 1980թ., բոլոր մէջբերումները կատարում ենք այս բնական հրատարակութիւնից:

3 Տե՛ս Բազմավէլ, 1935թ., էջ 239:

4 Մանուկ Աբեղեան, Կորին, Նրեան, 1980թ., Առաջաբան, էջ 65:

ԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՄԵՐ ԵՐԵՏԱՍԱՐԴՆԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

ՆԿԱՐԱԳՐԻ ՏԵՐ ԸԼԱՄ

Երիտասարդ բարեկամներս.

Այսպիսով եմ որ ազնիւ համբերատարութիւնը պիտի ունենայ ունկնդրելու կեանքի դժուարութիւններէն անցած, կեանքի փորձառութեան հետքերու մէկու մը, որ ձեզ կը սիրէ իբրեւ հայրենիքին ապագայ սիրները:

Պիտի ուզեմ յօսել անհատական զօրեղ նկարագիր մը ունենալու կարենորութեան վրայ:

Ըստած է որ անտառի մը մէջ չկայ երկու տերեւ որ յար եւ նման ըլլան իրարու. բոլորն ալ կը տարբերին իրարմէ կամ գոյնով, երանգով, կամ ձևով, եւ կամ քիմեական կազմութեամբ: Այսպէս է մարդոց մէջ ալ. առաջին ականարկով կարելի է որոշել զանոնք իրենց ձայնին շեշտովը, շարժումովը, կամ դիմագծութեամբը, որ կը ճշդէն անոնց տարբերութիւնը ուրիշներէն: Մարդ ունի նաեւ իր անհատական առանձնատկութիւնը. զուարթ է կամ մեղամաղձոտ, պաղարիւն կամ դիւրագրգիռ, եւ իրեն հետ ապրողները պարտաւոր են հաշտի առնել անոր այդ առանձնատկութիւնը:

Բայց ուրիշ բան է անհատները իրարմէ որոշող մասնատկութիւնը, բայց քիչերու տրուած է տէր ըլլալ անհատական նկարագրի մը, առողջ դատումի մը վրայ հիմնուած համոզումներու, եւ հաւատարմօրէն հետեւիլ կեանքի ուղեգիծի մը:

Ատոր համար անհրաժեշտ է ունենալ մարդկային երկու մեծ առանձանշաններու մէջէն.՝ Մտածում եւ Կամբ:

Այս է պատճառը որ ճշմարիտ անհատականութիւններ կազմող անձեր տակաւութիւն են: «Ամբո խը, մարդոց այս անապատը», կը գոչէ բարոյախօս մը: Հարկաւոր անցորդներուն մէջ որոնց կը հանդիպիր փողոցը, քանի՞ հոգի կայ որ իրենց սեփական մտածումը ունենան եւ անոր համեմատ գործեն: Անոնց մեծ մասը ուրիշներէ կը տարուի. կը նմանի այն խելակներուն, զորս ծովու ալիքները կը քշեն հոս ու հոն: Նկարագրի տէր մարդը կը նմանի նաւուղիդին որ կորովի ձեռքով մը կը բռնէ դէկը. հակառակ հովիտը զայն կը հեռացնեն եզերքէն, բայց ան կ'ըսէ ինքնիշխան.՝ «Բացը չեմ ուզեր երթալ, ալ նաւահանգիստ»: Ու դեկը կը վարէ այնքան ճարտարօրէն որ կը յաջողի նպատակին մէջ:

Անէն ժամանակուան համար ճիշդ է ըսել թէ սովորական նկարագիր մը ունենալը բնաւ նկարագրի չունենալ է:

Չէ՞ք կարծեր որ այս առաջը ամէն առնել աւելի մեր ժամանակին կը յարմարի, ուր ընդհանրապէս տարատնութիւն մը, անորոշութիւն մը կը տիրէ գաղափարներու, համոզումներու, որոշումներու մէջ: Պատճառն այն է որ չենք գիտեր մտածել: Արհեստի կամ գործի յատկացնել հարկադրուած ժամերէն դուրս մտացած անբողջ ժամանակը կը նուիրենք մարզանքի, սինէմայի եւ ուրիշ զանազան զուարճութեանց: Կեանքը միօրինակ կը թուի մեզի, եթէ աղմկայից գրատնքներու յտանք ինքզինքնին: Շարունակական այս իրարանցումին մէջ ի՞նչ տեղ պիտի կրնանք տալ լուրջ մտածումներու: Քանիներ տանջանք մը պիտի նկատեն գոնէ երկու ժամ սենեակին մէջ փակուած մնալ իր մտածումներուն հետ:

Եւ սակայն կեանքը իր պահանջումները ունի. խնդիրներ կան որ պէտք է լուծուին, որոշումներ որ պէտք է տրուին: Ի՞նչ ուղղութիւն պէտք է տալ մեր կեանքին: Ի՞նչ ասպարէզի պէտք է հետեւիլ: Պէ՞տք է ամուսնանալ, ընտանիք կազմել. այս պարագային որո՞ւ պէտք է տալ նախընտրութիւնը. որա՞մի՞ն, անձնական արժանիքին, պարկեշտութեան՞ թէ գեղեցկութեան: Ի՞նչ դիրք պէտք է բռնել կրօնքին հանդէպ. պէ՞տք է շարունակել մանկութենէ ի վեր ունեցած սովորութիւնը՝ եկեղեցի յաճախելու, կրօնական պարտականութիւնները անթերի կատարելու մասին, թէ մեկդի թողուլ գալոյ, իբրեւ հինգսմ, աւելորդ ունեւորութիւն մը: Փոխանակ այս խնդիրներուն վրայ լքօրէն մտածելու եւ անձնական համոզումի վրայ հիմնուած որոշում մը տալու, մերթ երիտասարդներէ շատերը աւելի դիւրին, հեշտուն կը գտնեն տեղի տալ իրենց շուրջ գտնուողներու խորհուրդին եւ թելադրութեան: Անոնք անգիտակցօրէն կը հետեւին ընկերաբանական այն տեսութեան թէ՝ «բարին սովորականն է աշխնքն ինչ որ կը կատարուի ընդհանրապէս, եւ ճշմարիտը

մեծամասնության կարծիքն է. մարդ չի խաբուի որ խորհի ու գործէ ամենէն բազմաթիւ մարդոց հետ»:

Ուրեմն եթէ մարդ միջավայրը փոխէ, կարծիքներն ալ պիտի փոխէ. մարդիկ այս պարագային իրենց գաղափարներուն հանդէպ այն ընթացքը պիտի ունենան, ինչ ընթացք որ կ'ունենան կիները իրենց հազատներուն մասին, որուն ձեւն ու գոյնը կը փոխեն նորոգի ըստհաճոյքներուն համաձայն:

Տեսակ մը ձուկեր կան, որ իրենց թշնամիին նայուածքէն խուսափելու համար հէջ գոյը կ'առնեն այն գետինին որուն վրայ կ'ապրին. - ծառ, աւազ կամ տիղմ: Կարգ մը միջատներ կան, որ իրենց կերակրանքը կը փոխեն ծառի մը կեղեւին կամ անոր տերեւին վրայ ապրելու պարագային:

Այս վերջին օրինակները սակայն, մինչեւ աստիճան մը ունին իրենց արդարացումը բնագոյային ըլլալով իրենց ընթացքը՝ իրենց կենսոյ պահպանելու համար: Հետեապէս անոնք լիովին չեն պատշաճիր խնդրոյ առարկայ նկարագրէ գուրկ մարդուն: Մեր նիւթէն դուրս է նաեւ օրուսն պաշտաններուն համեմատ գոյն փոխող գետնափղիմ-մարդը (hommes-cameleon), որուն ընթացքը՝ թէն ոչ յանձնարարելի՝ կամաւոր է սակայն:

Մեր խօսքը այն կարգի մարդոց համար է, որոնք իրենց կամքէն անկախաբար կը տարուին իրենց շուրջը գտնուողներու թելադրութիւններէն, ու անոնք խելակներու նման կը տարութեան ալիքներու վրայ. որովհետեւ գուրկ մնացած են հաստատուն, կորովի դատարարականութենէ մը, կամքի՝ դատարարականութենէ: Անոնց վրայ կ'ազդեն միջավայրը ուր կ'ապրին, ընկերները որոնց հետ կը կենակցին, մասնակցելով անոնց առաւել կամ նուազ յանձնարարելի գրօսանքներուն: Եւ միջավայրն ու ընկերները, աւազ, յաճախ հանգամանքն ունին ամենէն պարկեշտ եւ մաքուր խմորը ունեցող անփորձ երիտասարդը մոլորեցնելու:

Օրինակ տարափոխիկ է, մանաւանդ չար օրինակը: Նկարագրէ գուրկ երիտասարդը ամենէն աւելի ընթացք է ազդուելու անկէ:

Ձիւքը մոլորեցնելու բնոյթը ունեցող գորատոր ազդակ մըն է նաեւ ընթերցումը այնպիսի թերթերու եւ պարբերականներու, որոնք, իրենց վաճառման քանակը աւելցնելու համար, չեն խղճը գգայական կիրքերը գրգռող նիւթեր եւ պատկերներ հրատարակելու: Լուրջ նկարագրի տէր երիտասարդը պիտի գիտնայ ընտրել իր ընթերցումները. պիտի գիտնայ ոչ միայն զգուշանալ աղտոտ հրատարակութիւններէ, այլեւ, ու մանաւանդ, միշտ կոչում ընել իր առողջ դատողութեան, լրագրական ռեւէ հրատարակութիւն հալած խոյ պէս չլլկելու, չմարսելու համար. գիտնալով որ ամենէն լուրջ թերթն ալ ունի իր մասնաւոր տեսակետները, որոնք ամէն ատեն ծնունդ չեն ըլլար ողջմտութեան:

Նկարագրի տէր երիտասարդը՝ իր ապրած միջավայրին, իր ընկերներուն, իր ընթերցումներուն, իր գրօսանքներուն մէջ պիտի գիտնայ ընտրութիւն մը ընել օգտակարին, առողջապահիկին, ազնուացնողին: Պիտի գիտնայ զինքը շրջապատող ազդեցութիւններէն վեր, բարձր գտնուիլ խորհիլ, խօսիլ, գործել այնպէս՝ ինչպէս կը թելադրէ իրեն՝ առողջ դատողութիւնը. պիտի ունենայ իր սկածումը, իր գաղափարը, իր համոզումը, իր խօսքը՝ այդ համոզումին վրայ հիմնուած, պիտի ունենայ վերջապէս իր անհատականութիւնը:

Բայց անհատականութիւնը, զոր կը յանձնարարենք, յանձնապատասխանութիւն չէ, ոչ ալ ինքնահաւան յամառութիւնը, կամ ատոր ծնունդ հալարտ, գոռոզ - միեւնոյն ատեն ապօրէ - ամբարտաւանութիւնը, որ բարձրէն կը նայի իրմէ ուրիշ անձերու վրայ:

Ո՛հ, ինքնագիտակից անհատականութիւնը խոնարհ է, արհամարհանք չունի ուրիշներու եւ անոնց կարծիքներուն վրայ. բայց չի տարուիլ այդ կարծիքներէն, գիտէ իր առողջ դատողութեանը ընտրել անոնցմէ ինչ որ օգտակար է, եւ օգտուելով իմաստուն խորհողոյնէն, ընթանալ կենսի ուղիղ շաւղին վրայ:

Ինչպէս պատրաստել սակայն նկարագրի, անհատականութեան տէր այս տիպար երիտասարդը: Այն վիճակին մէջ ուր կը գտնուին, մեր կրթական հաստատութիւնները կը կարծենք թէ դժբախտաբար չեն կրցած այդ փնտռուած նկարագիրը կազմել: Ուսումնար, գիտական ծանօթութիւններ կուտան անշուշտ, բայց դատարարականութիւնը՝ փափաքուած աստիճանով կը պակսի:

Ատոր հոգը կը ծանրանայ գլխատարաբար ծնողներու եւ հոգեւորականութեան վրայ: Բարոյական, քրիստոնէական դատարարականութիւն լաւագոյն միջոցն է ուղիղ, պարկեշտ, գորատոր նկարագիրներ կազմելու:

Քրիստոնեության հիմնական սկզբունքներն են պարտականության, համերաշխության զգացումը, բարոյական զգաստությունը անհատական թե՛ հանրային կեանքի մէջ, սէրը, զոհողությունը, անձնուրացությունը հանրային օգուտին համար, պայքարը յարին դէմ, քաջութիւնը տառապանքին մէջ, եւ խոնարհ համակերպությունը նախախնամական կամքին, երբ մարդկային ուժը անբաւական կ'ըլլայ խոստովելու այդ տառապանքին:

Ով պիտի տայ երիտասարդին՝ այս բարձր առաքինութիւնները. նոյն ինքն երիտասարդը՝ եթէ մանկութենէն իրեն չեն ներշնչուած ատոնք, եթէ միջավայրը աննպաստ եղած է իրեն:

Մեր դպրոց տեսած երիտասարդները բաւական ուշիմ են, անձնական աշխատութեամբ կազմելու իրենց նկարագիրը:

Իրենց հմտութեամբ, գիտակցութեամբ, բազմակողմանի ձիրքերով եւ իրենց կուռ նկարագրով, միջավայրէն վեր բարձրացող, միջավայրին վրայ ազդող հզօր Միտքերու մեծամասնութիւնը՝ անոնք չեն որ համալսարաններէ ելած բարձր ուսում ստանալու առիթ ունեցած են, այլ անոնք մանաւանդ որ, կեանքի ամենէն աննպաստ պարագաներու մէջ, գիտցած են անձնական աշխատութեամբ, ինքնօգնութեամբ զարգացում ձեռք բերել, եւ զօրաւոր անհատականութեամբ եւ յամուռ աշխատութեամբ մեծամեծ ծառայութիւններ մատուցանել ազգին եւ երկրին:

Մէկդի թողով միջազգային կեանքը, հայ կեանքին մէջ ալ բազմաթիւ են թելադրող օրինակները:

Օ՛հ, պատուական երիտասարդներ. մեր սիրելի զաւակները, հետեւեցէ՛ք այդ իտէլա օրինակներուն: Հեռու հաճոյքի կեանքէն, ձեզի ուղեգիծ ընտրեցէ՛ք պարտականութեան կեանքը, միջավայրէն վեր բարձրանալու, հզօր նկարագրով սը միջավայրին վրայ օգտակարապէս ազդելու ձգտումը:

ԱՆԵՒՐ

ԵԶՆԻԿ ԿՈՂԲԱՑՈՒ ԽՐԱՏՆԵՐԻՑ

Եթէ մէկը քեզանից խնդրում է եւ տալիս ես, շնորհակալ եղիր Աստծուց որովհետեւ դու աւելի շահեցիր քան խնդրողը:

Աստուած ինչ շնորհներ որ տալիս է քեզ կարիքաւորների պէտքերի համար ծառայեցրել որ շնորհներն աղբիւրի պէս առատաման, եւ դու փառաւորուես:

Ով գարնանը հանգիստ է մնում, ծմբանը սովից ու սառնամանիքներից սատկում է:

Լաւ է մաքուր մտնով քնել, քան պիղծ մտնով աղօթել:

Ոչ ոքի մի՛ տրտմեցնիր ու ոչ ոքից մի՛ տրտմիր:

Միայնուած աշակերտի վրայ մի՛ բարկանար, որովհետեւ հիւանդն իր կամով չի հիւանդանում:

Խրատի պատուականով թոյն մի՛ թափիր կրօնակցիդ վրայ:

Փափակեցուրիւնն ու հանգիստն ատիր:

Եթէ անբաժանին ինչպէս պէտք է չես կշտամբում, մի լինիր ուսուցիչ:

Ուսուցչին սուրբ վարքն է քաջասիրտ դարձնում:

Ով սիւն է դարձել եւ մի ամբողջ շինութիւն իր վրայ է պահում, եթէ խորտակուի, ամբողջը կը կործանի: Այսպէս էլ առաջնորդը եթէ Աստծու կամով չշարժուի, ամբողջ միաբանութիւնը սատանային կը մատնի եւ առաջնորդելու փոխարէն կորստի պատճառ կը լինի: Այդպիսի առաջնորդութիւնը մեծ մոլորութիւն է ու անբուժելի չարիք, որովհետեւ մարդիկ աւելի շատ օրինակին են հետեւում, քան ճշմարտութեանը:

Մի՛ սիրիր ուսելիքների եւ ըմպելիքների յագուրդը, եթէ ոչ մարմինդ կը դարձնես պոռնկութեան քաղաք ու սատանայի ամրոց:

Ով ասում է քարեպաշտին եւ սիրում ամբարիշտին, միեւնոյն չարիքն է գործում:

Ով լաւ է (ներքուստ) նա զուարթ է երեւում (արտաքուստ):

ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ ՏԱՐԵՑՆԵՐՈՒ ՏԱՆ

Հայ Նրուսադէմի մէջ Տարեմուտը (Կաղանգը) կը տօնուի Հին Տօմարի համաձայն, որ կը հաւասարի Նոր Տօմարի Յունուար 14ին:

Հստ ընկալեալ տպբերութեան, Նոր Տարուան տօնին առիթով, Կիրակի օր՝ Յունուար 14ին, կէսօրէ ետք ժամը Յին, Ամենապատիւ Պատրիարք Սրբազան Հայրը, ընկերակցութեամբ Տ. Սամուէլ Մ. Վրդ. Աղոյեանի, Տ. Համբարձում Վրդ. Քէշիշեանի եւ Տ. Թեադորոս Արդ. Զաքարեանի այցելեց Զիթեմեաց լերան մօտ Ագարիայի մէջ հաստատուած "Վիշտերուն Մեր Մօր" Տարեցմերուն Տունը: Այս Տան մէջ կը խմամուսին ամէն ազգի եւ կրօնի պատկանող տարեցներ: Բնակիչներուն կարգին կան հայ տարեցներ:

Երբ Պատրիարք Սրբազան Հօր հետ ժամանեցին, հոգատարող գլխաւոր մայրապետը սիրալիւր ողջունեց մեզ եւ առաջնորդեց այն սրահը, ուր հաւաքուած կը պատկեն բոլորը: Պատրիարք Սրբազան իւրամանչիւրին անձամբ ողջունեց, գոհունակութեան զգացում ներշնչելով բոլորին: Յանուն Տարեցներու Տան կազմին եւ բնակիչներուն, գլխաւոր մայրապետը արարեղծ լեզուով բարի գալուստ մաղթեց Պատրիարք Սրբազան Հօր եւ իրեն ընկերակցողներուն: Մեր ժամանումէն առաջ արդէն հոն էին Տօքթ. Անուշ Նազգաշեան եւ Պրն. Կարօ Տէմիրճեան իր երաժշտական գործիքով: Պրն. Կարօն արարեղծի թարգմանեց Տօքթ. Նազգաշեանի Նոր Տարուան շնորհաւորական եւ քարի գալուստի խօսքերը, ըսելով, թէ այսպէս ամէն տարի Պատրիարք Սրբազան Հայրը ժամանակ կը տրամադրէ այցելելով տարեցներու այս տունը, ուրախացնելով եւ ոգեւորելով անոր բնակիչները, տալով անոնց իր օրհնութիւնները: Տիկ. Անուշ եւ Պրն. Կարօ մերկաներուն համար երգեցին հայերէն եւ արարեղծ երգեր: Կային ծամօթ երգեր որոնց մասնակցութիւն քերին բոլորը ծափերով եւ երգելով: Գոհունեցան տարեցներ, որոնք մահւ մեծերգեցին օրհնութեան եւ քարեմաղթութեան խօսքերով: Այդ երգողներուն մէջ կար յատկապէս Կարօիկ Եկեղեցեական մը: Նոյն այդ ոգիով մեծերգեց հայ բաղաճացի տարեց տիկին մը, այնպէս ինչպէս տվոր էին իրենց մանկութեան ընել Նրուսադէմացի հին բաղաճացիները, երբ քարի գալուստ եւ արեւշատ օրեր կ'ուզէին մաղթել Պատրիարք Սրբազան Հօր, անոր այցելութեան առիթով: Մթնոլորտը այնքան գուարթ էր որ մոյմիսկ կարգ մը տարեցներ պարեցին: Տիկին Նազգաշեան իր լաւագոյնը ըրաւ որ բոլորը կարենան իրենց մասնակցութիւնը քերել օրուան ուրախութեան:

Այս Տան բնակիչ է մահւ Միարանութեանս անդամներէն Տ. Ոսկի Վրդ. Որդիեան, որ ծանր գործողութեանց ենթարկուելէն վետոյ, խօսակցութեան ձայնալարերէն եւս զրկուած է: Սակայն ամէն անգամ յանկ այցելութեան կամ Պատրիարք Սրբազան Հօր մերկայութեան յուզիչ կերպով կ'երգէ եւ կ'ամբողջացնէ ծանր "Սուրբ Աստուած... որ խաչեցար վասն մեր": Այս առիթով եւս երգեց եւ մերկայ հայերը իրեն ընկերացան: Մեզ համար Նոր Տարուան ուրախութիւնը ստացաւ տարբեր գեղեցկութիւն մը, անոր համար որ յիշեցինք անձեր որոնք անկարող էին ունեւալ այդ ուրախութիւնը առանձին: Մենք սրտովին գոհունակ էինք, որ այդ օր կարողացանք քիչ մը փոփոխութիւն մտցնել տարեցներու միապագաղ կեանքին մէջ: Իրենց աղօթքներն ու օրհնութիւնները մեզի համար եղան բաշխարամք եւ հոգեկամ մխիթարամք:

Այսպէս մէկուկէս ժամ տեւող ուրախութեան պահը աւարտուեցաւ Պատրիարք Սրբազան Հօր օրհնութեան խօսքերով, գնահատելով անձներէն ծառայութիւնը մայրապետներուն, որոնց մուրաւմով "Վիշտերուն Մեր Մօր" այս Տունը վերածուած է ընտանեկան եւ օրհնուած հաստատութեան մը:

ՍԱՄՈՒԷԼ Մ. ՎՐԴ. ԱՂՈՅԵԱՆ

ԼՈՍՍ ԼՈՒՍԱՒՈՐԶԻ ԿԱՆԹԵՂԵՆ

Աշխարհի ամեն կողմերէ ներկայացուցիչներ Հայ Առաքելական Եկեղեցիին իրենց մասնակցութիւնը բերին «Լուսահանութիւն» բացառիկ արարողութեան, 2000 թուականի Դեկտեմբեր 31-ին:

1700 տարիներ առջէ Հայաստանայց Առաքելական Եկեղեցւոյ առաջին Հայրապետը Խոր Վիրապէն դուրս գալով լուսաւորեց Հայոց Աշխարհը:

Նրուաղէմի Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութեան կողմէ հայրենի մեկնած էր Տ. Սեւան Ծպս. Լարիպեան: Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Տ. Տ. Գարեգին Բ., Մեծին Տանն Կրիկիկոյ Արամ Կաթողիկոսի ներկայացուցիչ Սեպուհ Ծպս. Սարգիսեան եւ Հայ Եկեղեցւոյ Թեմակալ Առաջնորդներն էջմիածինէն կը մեկնին Խոր Վիրապ: Գիւղի մուտին հաւատացեալներու հոծ բազմութիւն մը կը սպասէր, հակառակ եղանակի տնայաւոյ պայմաններուն: Ժողովուրդին խանդավառութիւնը մեծ է որ կ'արտայայտուէր հայու յատուկ հիւրասիրութեամբ:

Միայնամիջ առաջնորդուեցաւ Խոր Վիրապի Վանք ուր դարձեալ հաւատացեալներու ստուար բազմութիւն մը կը սպասէր: Այս անգամ լուսաւորն ձեռով կը ներկայացուէր Հայկական մշակոյթը իր երգ ու պարով:

1714 տարիներ առջէ Գրիգորիս անունով Գրիստոսի հաւատացող մը, որպէս յանցապարտ, Հայոց Տրդատ Բ-ի քաղաքին հրամանով սոսկալի տանջամեկնելու ենթարկուելէ ետք Խոր Վիրապ կը մտնուէր, որպէսզի 14 տարիներ ետք լուսաւորէր Հայոց աշխարհը եւ ըլլար Հայաստանայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Առաջին Հայրապետը: 1700 տարիներ ետք Ամենայն Հայոց Հայրապետը կ'իջնէ նոյն Խոր Վիրապը անկէ անոր Ամմար Լոյսով վերանորոգելու Հայ Ժողովուրդի հաւատքը:

Յուզիչ էր պահը երբ Թեմակալ առաջնորդներ իրենց մոմերը կը բոցաւառէին Վեհափառ Հօր կանթեղէն. քիչ անդին բաց տարածութեան մէջ Հայ հաւատացեալ ժողովուրդը կը փութար վառելու իր ձեռքին մօմն ու հոգիին լոյսը:

Ողբոյնի առաջին խօսք առնողը եղաւ Ամբիլիսի Կաթողիկոսական ներկայացուցիչ Սեպուհ Ծպս. Սարգիսեան. ապա խօսք առաւ Նրուաղէմի Սրբոց Յակոբեանց Պատրիարքութեան ներկայացուցիչ Սեւան Ծպս. Լարիպեան, որ ողջունեց Վեհափառ Հայրապետը Նրուաղէմի Պատրիարք Տ. Թորգոմ Արք. Մանուկեանի եւ Միաբանութեան անունով: Անց յորդորեց ներկայ ժողովուրդը որպէսզի հաւատարիմ մնան Առաքելական Մայր Եկեղեցիին: Ժամանակն է որ ամբողջապէս դառնան իրենց հայրերու ուղղափառ հաւատքին ու Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի Կանթեղի Լոյսով լուսաւորեն իրենց մտքին ու հոգիները:

Սեւան Սրբազան Լուսաւորչի Լոյսով վառուած կանթեղը իր ձեռքին մէջ ունէր երբ Խոր Վիրապէն էջմիածին վերադարձի անապարհին շխտումը մի քանի տեղ յաջորդաբար կանգ առաւ եւ իւրաքանչիւր կայան հայրենի եւ Սփիւռքի Թեմակալ Առաջնորդներէն մէկը հրաւիրուեցաւ իր խօսքը ընելու, որոնց գլխաւոր յորդորն էր ամուր մնալ մեր հաւատքին եւ անշահախնդիր սիրել հայրենիքը: Անկախութիւնը դժուար գինով ենք ձեռք բերած, եւ պէտք է զայն պահել ամեն գնով...

Էջմիածնի Մայրավանքին մէջ կը սպասէին Վեհափառ Նախագահ Ռոբերտ Բոչարեան եւ պետական բարձրաստիճան անձնաւորութիւններ: Վեհափառ Հայրապետը Լուսաւորչի 1700 տարուան ամմար լոյսը բաշխեց Թեմակալ Առաջնորդներուն, որ զայն սփռէին աշխարհի չորս կողմը ուր հայ կայ:

Էջմիածինէն քափօրը գլխաւորութեամբ Վեհափառ Հօր եւ մասնակցութեամբ հոծ բազմութեան, ինքնաշարժերով առաջնորդուեցաւ Մայրաքաղաք Նրեւան՝ Ազատութեան Հրապարակ: Հոն իրենց կը սպասէր Գրիստոնէութեան Հռչակման 1700 ամեակի Պետական Յանձնախումբն: Լուսազարդուած հրապարակը լեցուն էր բազմութեամբ: Բարձրադիր Նաչի մը հովանիին ներքեւ, պատրաստուած բացառիկ ծրագիր մը իրագործուեցաւ, Նոյնան Տապանէն մինչեւ մեր օրերը:

Նրուաղէմի հաւատացեալ ժողովուրդը, Սրբոց Յակոբեանց Տաճարին մէջ, իր մոմերը վառեց Մայր Սբող Ս. Էջմիածինէն բերուած Լուսաւորչի Կանթեղէն վառուած լապտերէն, 27 Փետրուար 2001-ին, Տեառնընդառաջի օրը:

մատուցուցանել ի Ս. Գլխադիր: Ժամարաքն էր Տ. Թեղորդու Արդ. Ջախարան:

Իրիկնադէտին, Պատրիարք Սրբազան Հայրը եւ Միաբանութիւնը մերկայ եղան ժառանգաւորաց վարժարանի մեծ արահին մէջ տեղի ունեցած «Կառավարչի» Համադէտին:

Կիր. 14 Յուն.- Կաղանդ, Նոր Տարի ըստ Հին Տոմարի: Մայր Տաճարի Աւագ Անդամին վրայ պատարագեց «Ժամօրինոյ» Տ. Վանիկ Վրդ. Մանկաւարեան: Հայր Մերձէն առաջ Տ. Անուշաւան Արդ. Ժամկոչեան կարգաց Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Բ. Աննայան Հայոց Կաթողիկոսին կոնդակը 1700 տմնակի առիւ: Ցետոյ բոլորը բարձրացան Պատրիարքարան երգելով Ս. Աթոռայ մաքեթերը: Ս. Բ. Վարժարանի անմերէն Յակոբ Մահակեան, գողորիկ ուղերձ մը արտասանեց, ուր կը խոյցէր Պատրիարք Սրբազան Հօր արեւշատարին:

Նորին Ամենապատուութիւնը ըրաւ իր պատշաճ իօսքը եւ քաճեց մարինը:

Յշ. 18 Յուն.- Ճրագաւոյց Ս. Մննդեան: Առաւօտան ժամը 9.30ին ընդհանուր ռուսիկանապետը, Սրտապէտի ռուսիկանապետը, եւ Հին Ֆաղաի պատասխանատու ռուսիկաններ, Պատրիարք Սրբազանին այցելեցին Մնունդ շնորհաւորելու եւ ղէպի Բեթղեմէի քափօրին հսկողութեան համար: Ժամը 10ին Պատրիարք Սրբազան Հօր գլխաւորութեամբ Միաբանութիւնը ինքնաշարժելու շարանով մը ծախքով ելաւ ղէպի Բեթղեմէ: Ժամբու կիսուն Յունաց Ս. Նդիա վանքին առջեւ դիմաւորելու եկած էին Պէյր-Մահտորի եւ Պէյր-Ճալայի Ֆաղապետները, Բեթղեմէի փոխ ֆաղապետներ եւ պետական մերկայացուցիչներ:

Իսրայէլեան հինգ ռուսիկան ճիւղերնոր ընկերացան Պատրիարք Սրբազանի ինքնաշարժին, առջեւն եւ իջեւն, մինչեւ Թաւէի գետեզմանը, որմէ ետք Բափօրը Պաղեստինեան հինգ ճիւղերնորով առաջնորդուցաւ ղէպի Բեթղեմէ: Գաղաֆի մուտքին, ինքնաշարժներն դուրս ելլելով, Պատրիարք Սրբազան եւ Միաբանութեան անդամները խալելով յառաջացան մինչեւ հրապարակ:

Բեթղեմէի հրապարակին վրայ դիմաւորուելով Բեթղեմէի կառավարիչէն, մախագան Ծաղը Արափաի մերկայացուցիչէն, ընդհանուր ռուսիկանապետն, Ֆաղապետն եւ պաշտօնատարներէն, մահ չ.Ս.Միութեան եւ չ.Ս.Միութեան պետական խաւերներն, Էնթրեմուդ Մեծ շաքակմի երգեցողութեամբ քափօրը բարձրացաւ Մննդեան Տաճարի Հայկական վանքը: Յետ միջոցի ժամը 2-ին Պատրիարք Սրբազան Հօր գլխաւորութեամբ Հրաշափառով մուտք կատարուցաւ Ս. Մննդեան Տաճար եւ Ս.

Այր: Ճրագաւոյցի Ս. Պատարագը Ս. Այրին մէջ մատոյց Տ. Անուշաւան Արդ. Ժամկոչեան: Ապա՝ Միաբանութիւնը բարձրացաւ Հայոց Վանք: քակին մէջ կարդացուցաւ Ս. Մննդեան Անտարան եւ երգուցաւ «Փառք ի քարձուսն»:

Ուր. 18 Յուն.- Տոմ Մննդեան եւ Անտարան ծալալանալան: Կես գիշերին առաջ ժամը 10ին, Գիշերային պաշտամունքին յետոյ, Միաբանութիւնը կ'իջնէ Ս. Մննդեան այր ուր կը շարունակուի «Փառք ի քարձուսն» երգեցողութիւնը: Պաղեստինեան Կառավարութեան մերկայացուցիչները մերկայ եղան, եւ աւարտին, Պատրիարք Սրբազան Հօր Մննդեան Հայերն եւ Անգլիկներն պատգամներն յետոյ մեկնեցան, ընդհատուելով Պատրիարք Սրբազան հայրը: Պաշտամունքները շարունակուցան Տաճարին մէջ: Պատրիարք Սրբազան եւ Լուսարարապետ Նուրեան Սրբազան վերադարձան Սրտապէտ:

Արգ. սեղանին վրայ պատարագեց Տ. Նորայր Արդ. Գագազեան: Ջրօրհնէքի արարողութեան հանդիսապետն էր Տ. Սեւան Սպա. Դարիպեան:

Ս. Մննդեան Այրին մէջ կը պատարագէ Տ. Սեւան Սպա. Դարիպեան: Պաշտամունքներու աւարտին, առաւօտեան ժամը 6.30ին, Միաբանութիւնը քափօրով եւ երգեցողութեամբ կը բարձրանայ Հայոց Վանք, եւ քակին մէջ կը կարդացուի Ս. Մննդեան Անտարանը եւ կ'երգուի «Փառք ի քարձուսն»: Միաբանութիւնը կը վերադառնայ Սրտապէտ:

- Սրտապէտին մէջ երազաւոյցի արարողութիւն կը կատարուի Ս. Յարութեան Տաճարին մէջ: Ս. Գերեզմանին վրայ կը պատարագէ Տ. Անունդ Արդ. Յովհաննիսեան: Նախատօնակին հանդիսապետն էր Տաճարին Տեսուչը՝ Տ. Սամուէլ Ծ. Վրդ. Աղոյեան: Արարողութիւնները կ'աւարտին Տաճարին Տեսչարանին մէջ:

Առաւօտեան, Ս. Յարութեանց Մայր Տաճարի Աւագ Անդամին վրայ կը պատարագէ Տ. Անունդ Արդ. Յովհաննիսեան, Հրօրհնէքի արարողութեան կը հանդիսապետէ Տ. Արիս Սպա. Տիբկանեան:

Ծր. 20 Յուն.- Տեղապետ Մեծեղաց: Մայր Տաճարի Աւագ Անդամին վրայ պատարագեց Տ. Անուշաւան Արդ. Ժամկոչեան: Հոգեանգետեան կարգին հանդիսապետն Լուսարարապետ Տ. Նուրեան Արդ. Մանուկեան:

Կիր. 21 Յուն.- Ս. Պատարագը մատուցուցաւ ի Ս. Յարութիւն, մեր վերնամատարան մէջ: Հանդիսապետն էր Տ. Սեւան Սպա. Դարիպեան: Ժամարաքն էր Տ. Սամուէլ Ծ. Վրդ. Աղոյեան:

Յշ. 25 Յուն.- Նախատօնակին ի Ս. Յակոբ մախագանց Պատրիարք Սրբազան Հայրը: Ուր. 26 Յուն.- Տոմ Անտարանաւոյցութեան

Տնամն Առաւօտում Տ. Արիս Եպս. Շիրվանեանի գլխաւորութեամբ Միաբանութիւնը «Հրաշափառ»ով մուտք գործեց Ս. Յարութեան Տնարանը: Պրտում հանդիսատես Ս. Պատարագը Գրիստոսի Ս. Գերեզմանին վրայ մատոյց եւ քարոզեց Տ. Արիս Եպս. Շիրվանեան:

Դէպի վանք դարձին հայոց քաղի մուտքէն Միաբանութիւնը «Լոյս ի Լուսոյ» շարականը երգելով քարճրացաւ Պատրիարքարանի դահլիճը. Պատրիարք Սրբազան Հայրը մախազահեց «Տնօրնէ՛ք»ի արարողութեան, որ կրկնուեցաւ վարդապետաց սեղանատան մէջ:

Նախատեսակին ի Ս. Յակոբ մախազահեց Պատրիարք Սրբազան Հայրը:

Եր. 27 Յուն.- Տօն Մննդեան Ս. Յովնանէն-Կարապետին Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Ս. Կարապետի խորանին վրայ: Ժամարարն էր Տ. Համբարձում Վրդ. Քէշիշեան:

Կիր. 28 Յուն.- Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Ս. Աստուածածնայ խորանին վրայ: Ժամարարն էր Տ. Վանկի Վրդ. Մանկասարեան:

Եր. 8 Փետր.- Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Երուսաղէմի Հրեական քաճին մէջ գտնուող Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ: Հանդիսապետն էր Տ. Արիս Եպս. Շիրվանեան: Ժամարարն էր Տ. Բագրատ Արք. Պուրնէ՛քեան: «Հայր Մերնէն առաջ քարոզեց Տ. Սամուէլ Մ. Վրդ. Աղոյեան:

Կիր. 4 Փետր.- Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Յարութեան, մեր վերնմատարան մէջ: Հանդիսապետն էր Տ. Արիս Եպս. Շիրվանեան: Ժամարարը եւ քարոզիչն էր Տ. Էմմանուէլ Արք. Աթաշեանեան:

Ուր. 9 Փետր.- Նախատեսակին ի Ս. Յակոբ մախազահեց Պատրիարք Սրբազան Հայրը:

Եր. 10 Փետր.- Ս. Աթաշեան Զօրավարին Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Ս. Սարգսի մատարան մէջ: Ժամարարն էր Տ. Իսահակ Արք. Մինասեան:

Ըստ սովորութեան կատարուեցաւ Հոգեհանգստեան պաշտօն, համգոյցեալ ազգային քարերար Գալուստ Պէյ Կիլպէնկեանի եւ ծնողաց՝ Սարգսի եւ Տիրուհւոյ եւ գերդաստանի մեքեցիոց հոգիներուն համար մախազահութեամբ Պատրիարք Սրբազան Հօր:

Կիր. 11 Փետր.- Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Ս. Կարապետի խորանին վրայ: Ժամարարն էր Տ. Ընծանուէր Արք. Բարախանեան:

Եր. 17 Փետր.- Աթաշեան Իսահակայ Աթաքեի Հայրապետին մերոյ: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխաղի: Ժամարարն էր Տ.

Նեոնդ Արք. Յովնանէնեան:

Կիր. 18 Փետր.- Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Յարութեան, մեր վերնմատարան մէջ: Հանդիսապետն էր Տ. Արիս Եպս. Շիրվանեան: Ժամարարը եւ քարոզիչն էր Տ. Պարեո Մ. Վրդ. Նրեցեան:

Դշ. 21 Փետր.- Նախատեսակին ի Ս. Յակոբ մախազահեց Պատրիարք Սրբազան Հայրը:

Ոշ. 22 Փետր.- Ս. Վարդանանց Զօրավարաց Մերոց 1088 վկայիցն (Յիշատակ Մեռելոց եւ Տօն Ազգային):

- Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանին վրայ պատարագեց եւ քարոզեց Ժառանգաւորաց վարժարանի Տնաւչ Տ. Պարեո Մ. Վրդ. Նրեցեան: Պատրիարք Սրբազան Հայրը մախազահեց Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Բ. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի անուան տօնին առիւ կատարուած «Հայրապետական Մարդմա՛քին:

Ուր. 28 Փետր.- Ըստ սովորութեան Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Ասրուց Ս. Մարկոս Աւետարանիչ եկեղեցւոյ մէջ: Հանդիսապետն էր Տ. Արիս Եպս. Շիրվանեան որ ման թարգման: Ժամարարն էր Տ. Գուսան Վրդ. Այնանեան: Միաբանութիւնը հիւրասիրուեցաւ Ասրուց կողմէն:

Եր. 24 Փետր.- Ե. Պաւլոյ Ս. Ժողովոյն Հաքիւր Տիւն Հայրապետացն: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխաղի: Ժամարարն էր Տ. Կոմիտաս Վրդ. Շերպէ՛քեան:

- Կէսօրէ ետք, Մայր Տաճարի Աւագ խորանը, սեղաններու ու գլխաւոր սրբանկարները, Համբարձի շարականը երգուած ժամանակ վարագուրուեցան Պատրիարք Սրբազան Հօր, Գերաշնորհ եւ Հոգեշնորհ Հայրերու ձեռով:

Կիր. 25 Փետր.- Բուն Բարեկենդանին Փակեալ Խորանին Ս. Պատարագը Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանին վրայ մատոյց Տ. Բարսեղ Վրդ. Գալէտէրեան: Դարապետի պաշտօնը վարեց Տ. Պարեո Մ. Վրդ. Նրեցեան: «Հայր Մերնէն առաջ քարոզեց Տ. Վանկի Վրդ. Մանկասարեան:

Բշ. 26 Փետր.- Տնաւորնդառաջի մեծահանդէս մախազահեց պաշտուեցաւ ի Ս. Յակոբ, որմէ ետք կատարուեցաւ «Անդառաւան» եւ մուսվատութիւն: Նախազահեց Պատրիարք Սրբազան Հայրը:

Գրչեղականգրին Մայր Տաճարին մէջ կատարուեցաւ «Եկեղեցի»ի հսկման կարգը: Նախազահեց Պատրիարք Սրբազան Հայրը:

Դշ. 27 Փետր.- Տնաւորնդառաջ: Ս. Պատարագը Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանին վրայ մատոյց եւ քարոզեց Տ. Արիս Եպս. Շիրվանեան:

Դշ. 28 Փետր.- Սկիզբն կարգաց Մեծի Պահոց: Առաւօտեան Մայր Տաճարին մէջ տեղի ունեցաւ «Արեւազալ»ի առաջին, իսկ կէսօրէ ետք «Դաղաղական»ի առաջին ժամերգութիւնը:

ՊԱՏԵՏՈՆԱԿԱՆՐԻ

Եր. 30 Դեկտեմբեր.- Սրբոց Թարգ մանցաց վարժարանի սաների հաճոյք պատճառեցին Սաղիմահայտեան, իրենց մերկայացուցած սոսական հանդէտով որ տեղի ունեցաւ Դեկտեմբեր 30ին ժառանգաւորաց վարժարանի մեծ սրահին մէջ երեկոյեան ժամը 7:30ին:

Կազմողի տոնական հանդէսին կը մասնագանէր Պատրիարք Սրբազան Հայրը մերկայութեամբ Ս. Յակոբեանց Միաբանութեան եւ ժողովուրդին:

Մէկժամեայ հանդէս յայտագիրը լեցուն էր աշակերտներուն իմաստային արտայայտութիւններով, օգտագործելով Աստուծէ իրենց տրուած շնորհները: Հայախօս մանուկի կողմէն քեմին վրայ կանգնած էին տասնեակ մը մանուկներ, որոնց միայն հայրը կամ մայրը հայ է: Անոնք հայերէն կ'արտայայտուէին զարմացմով իրենց իսկ արաբ ծնողներն ու մերկաները, նոր շունչ բերելով երրորդ հազարամեակ մտնող Հայ Հոգիին:

Յայտագիրը պատրաստած էր վարժարանի Մշակութայինի պատասխանատու Տօք. Անուշ Նազգաշեան Տեսուչ Ս. Թեոդորոս Արդ. Զաքարեանի եւ Ս. Ընծաճուէր Արդ. Բարսիսանեանի աջակցութեամբ:

Կ'արժէ ինչ յիշատակել այն քարի դիտումը, որով Ս. Թարգմանց վերջին դասարանի սաները իրենց փոքրիկ մուտքը կը բերէին դպրոցին՝ վաճառի դմելով իւրաքանչիւր իր պատրաստած անուշեղէնը:

Յայտագրի վերջում, Պատրիարք Սրբազան Հայրը իր փակման խօսքին մէջ գնահատում էր գոհունակութիւն արտայայտեց կատարածի համար, գովեց գեղեցիկ գաղափարը Նաղաղութիւն պատասխին քեմի վրայ ցուցադրելուն: «Աս է միայն որ կը ցանկանմ մեր շրջապատի ժողովուրդներուն եւ Հայ աշխարհին: ... Թէն շատ դժուարութիւններու մէջ է Հայաստան աշխարհը, բայց այդ օրերն ալ կ'անցնին. սեւ ամպեր են, կու գան ու կ'երթան:»

Բշ. 1 Յունուար.- Երուսաղէմի Լատին Պատրիարքի երաւելին ընդառաջելով՝ Պատրիարք Սրբազան Հայրը, ընկերակցութեամբ Ս. Սամուէլ Ծ. Վրդ. Աղոյեանի, մերկայ գտնուեցաւ Պատրիարքարանի տաճարին մէջ վատիկանէն ժամանած Դարսիանի Իոսէօն Էքզարքայի մատուցած Ս. Պատարագին, ժամը 10:30ին:

Եր. 13 Յունուար.- Ս. Մննդեան տոնական հանդիսութեանց սեմին, ընդունուած սովորութեան համաձայն, ժառանգաւորաց վարժարանի սաները հանդէս եկան Կաղանդի յայտագրով Շարաք, Յունուար 13ին, ժառանգաւորաց Մեծ սրահին մէջ, երեկոյեան ժամը 7 ին:

Վարժարանի «Սիրտ ի սիրտ» խայնեց խմբերգին հանրեաց մերս մտաւ Ս. Յակոբեանց Միաբանութիւնը գլխաւորութեամբ Պատրիարք Սրբազան Հօր, ուր արդէն հաւաճուած էին զոյգ վարժարաններու ուսուցչական կազմն ու Պատրիարքարանիս պաշտօնէտիւնը:

Հայաստանի իմննէն ամմիւրապէս իտէր, Բացման խօսքն ըրաւ ժառանգաւորաց վարժարանի եւ Ընծայարանի Տեսուչ՝ Ս. Պարտ Մ. Վրդ. Նրէցեան՝ քարիկալուստի եւ Նոր Տարուայ շնորհաւորական խօսքեր ուղղելով մերկաներուն: Տեսուչ Հայրսուրբը մասնաւորաբար յիշեց ժառանգաւոր սաներուն Պատրիարք Սրբազան Հօր նկատմամբ տածած ակնածանքն ու երախտագիտութիւնը, որով կը վայելէին Ս. Աթոռոյս քարիկները:

Ժառանգաւոր սաներու Մննդեան խմբական երգերը շատ յաջող էին ղեկավարութեամբ Պր. Վալերի Փիրումեանի: Յայտագրին մաս կը կազմէին նաեւ երեք ժառանգաւորներու՝ Աստիֆ Ալեքեանի, Յովհաննէս Գեորգեանի, Պաւլ Դարբանի դաշմակի վրայ կատարած համարները: Երգերու ու երաժշտութեան շարանն լրացնելու եկաւ Ս. Անուշաւան Արդ. Ժամկոյեան (Ս. Աթոռոյս հիւրն էր Ս. Մննդեան Տօներուն Դերմանդ չալէ համալսարանէն)՝ «Pans Angelicus» լեմբերգ համարով, որով դաւիթը լեցուց ծափահարութեամբ: Մինչ Հայրսուրբը Սրբազան Հօր Աջը կ'առնէր, սրահի քեմին զարդարանքն ու յարդարանքը նոր բան մը կը նայաստեսէր: Մշակութայինի պատասխանատու Ս. Ընծաճուէր Արդ. Բարսիսանեանի ջանքերով Կաղանդի քեմադրութիւնը խանդավառ մթնոլորտ ստեղծեց: Ժառանգաւոր սաներ կը մերկայանէին «Բարի Գայուկին, Ձար Աւագակներուն եւ Կաղանդ Պապային Արկածները» վերնագիրով քատերիաշը, ուր կը փայլէին Հայաստանէն նոր եկած ժառանգաւոր սաներու նորանոր քաճկունքը շնորհներն ու մակապիտութիւնները՝ իրենց առ իք ընծայուած նման յայտագրով մը: Պատրիարք Սրբազան Հօր Նոր Տարուան մարտահմաններն եւ «Տերունական Աղօթքէն» յետոյ, ամենքն մեկնեցան, կէս գիշերին վաճի Մեծ Բակին մէջ Նոր Տարին դիմաւորելու համար:

Տօնական ըմբիֆ տրուեցաւ Պատրիարքաւորանի սրահներէն մէկուն մէջ, ուր ներկայ էին Պատրիարք Սրբազան Հայրն ու Միաբանութեան անդամները: Ժառանգաւորաց վարժարանի սաներն ալ ունեցան իրենց իրախմանքը մինչ կեսգիշեր: Կեզիշերային զանգակահարութիւնն կ'աւտէր Ասանդակաւ Նոր Տարուայ մտաքը՝ ղէպի վաճի Մեծ Բակ շտապեցնելով բազմութիւնը: Զանգերուն դողանքին համընթաց ժառանգաւորաց սաները կ'երգէին Մննդեան շարականներ:

«Փառք ի բարձունս» երգի լրումնն ետք, Միաբանության մերկայ անդամներն Տ. Ասետի Արդ. Ինքնաձեռն տր Տարույ պատգամով խաղաղութան, ապահովության և բարգաւաճության մարտահմենք ուղղեց ժողովուրդին: Սրիտասարդ-ներուն կողմէ Մեծ Բակէն մերս պատրաստուած հրավառութիւնով մերկաները վերադարձան իրենց ընտանեկան յարկին տակ շարունակելու նոր Տարին:

Եր. 20 Յունուար.— Այս տարի բացառա-բար, Թափօրով շնորհատրական այցելութիւններ և հիւրընկալութիւններ չեղան պատմական եկեղեցիներու միջև, ի յարգանս Յունաց մարավայեան Ամեն. Տ. Տիոտորոս Սրբազան Պատրիարքին:

Դշ. 24 Յունուար.— Յունուար 21-28, Աղօթի Շարաք Քրիստոնէական Միութեան: Հիմնական նպատակն էր աղօթի հոգեով և ոյժով Քրիստոսի խաղաղութեան հաստատումը աշխարհի մէջ, յատկապէս Ս.Ներկին: Ուրբ տարբեր յարանումութեանց եկեղեցիներու մէջ տեղի ունեցաւ յատուկ կրօնական պաշտամունք:

Զորեքշաբթի, Յունուար 24ին արարողու-թիւնը տեղի ունեցաւ Ս. Յակոբայ Մայր Տաճարէն մերս, կ. Ե. ժամը 5ին, ուր հաւաքուած էին տարա-բար յարանումութեանց եկեղեցական և աշխարհական մերկայացուցիչներ: Ժամերգութեանը կը նախա-գահէր էֆիմէնի յարաբնութեանց պատասխա-նատու Տ. Արիս Եպս. Երկվանեան: «Քրիստոս ի մէջ» ողորմի երգեցողութենէն առաջ, Արիս Սրբազան օրուայ պատգամը փոխանցեց մերկաներուն, յիշատակելով ման 1700ամեակի տարեդարձը Հայ ժողովուրդի Քրիստոնէական հաւատքի պետականացման և տրաժման: Մէկժամեայ յայտագիրը փակուեցաւ Տրումական աղօթով, որմէ ետք տեղի ունեցաւ հիւրասիրութիւն ժառանգաւորաց Վարժարանի փոքր սրահին մէջ:

Բշ. 29 Յունուար.— Կէսօրէ ետք ժամը 4:30 ին Սրուսաղէի Փոքրիփիգալ Միշընի Տեսուչ՝ Հայր Կիտո, ընկերակցութեամբը Նիւ Եորքէն ժամանած Հայր Տենիսին, տեսակցութիւն ունեցան Պատրիարք Սրբազան Հօր հետ:

8-24 Յունուար.— Ս. Մննդեան Տօններու առիթով Ս. Աթոռոյս հիւրն էր էքսիանի Միաբան լոգշ. Տ. Անուշաւան Արդ. Ժակոյեան, որ իր առաջին ուխտը կ'ընէր դէպի Սրուսաղէ, երկու շաբաթ արձակուրդով, Գերմանիոյ Լա Հայը Համալսարանէն, ուր ուսանող է:

Ուր. 2 Փետրուար.— Պաշտօնական այցով Իսրայէլ կը գտնուէր Նիւ Եորք Քաղաքին

Խորհուրդի Խօսնակը՝ Փիքր Վալոնէ, որ վաղեմի բարեկամն էր Պատրիարք Սրբազան Հօր, երբ Սրբազանը Առաջնորդ էր Հիւսիսային Ամերիկայի Արեւելեան բնմին: Փիքր Վալոնէն և անոր ընկերակցող անձինք այցելեցին Պատրիարք Սրբազան Հօր, եղան Վանիս որոշ հաստատութիւն-ներէն մերս առաջնորդութեամբ Բագրատ Արդ. Պուրճէֆեանին և Իսահակ Արդ. Միմասեանին, և Բաշին սեղանակից եղան:

Դշ. 14 Փետրուար.— Երուսաղէմի մէջ Ֆրանսայի դեսպան Տէմիս Փիէթանի, ի պատիւ Միջին Արեւելի Եկեղեցիներու Խորհուրդի Երուսաղէի գրասենեակի վարիչ Հրաջ Յակոբեանի կազմակերպած հաշկերոյթին հրաւիրուած էին Պատրիարք Սրբազան Հայրը ընկերակցութեամբ Արիս Եպս. Երկվանեանի:

Դշ. 2 Փետրուար.— Պատրիարքաբան այցելեցին Սրբայական Համալսարանի մի շարք բրոֆեսորներ, մասնագետներ և ինագէտներ: Տ. Բագրատ Արդ. Պուրճէֆեան և Տ. Իսահակ Արդ. Միմասեան, քաջատրութիւններ տուին հաստատու-թիւններու մասին: Պատրիարք Սրբազան Հօր հետ անոնց հանդիպումը հետաքրքրական էր այն իմաստով որ անոնք փոխանցեցին իրենց տպաւորութիւնները:

Դշ. 22 Փետրուար.— Սրբոց Վարդանանց Տօնին առիթով ամէն տարուայ պէս համընչ եկաւ Ժառանգաւորաց Վարժարանն իր պատրաստած «Վարդանանք» յայտագիրով: Խմբական երգերու և բանաստեղծութիւններու շարքին կարդացուեցան ման անձնական շարադրանքներ: Վարդանանցին մուրիուած բանաստեղծիւնը կարդաց Տօքթ. Գեորգ Բաղդիշեան: Վարդանանց հանգընը կը վարէր Ժառանգաւորաց Վարժարանի փոխտեսուչ՝ Տ. Նորայր Արդ. Գալագեան: Մէկ ժամ տեղի տեւող յայտագիրը աւարտեցաւ Պատրիարք Սրբազան Հօր փակման խօսքով:

Ուր. 23 Փետրուար.— Երբայական Համալսարանի նախագահ Միմասեան Մակիտօր, ՀՀ Պատույ Հիւպատոս Յուլիկ Մանեան և Բրոֆ. Մայլ Սթօն՝ իրենց կողակիցներով, տեսակցութիւն ունեցան Պատրիարք Սրբազան Հօր հետ: Հիւրերուն այցի նպատակն էր ծանօթանալ Հայ Մշակոյթի այն բացառիկ գործերուն, որոնք կը գտնուին Հայոց Պատրիարքարանի եզակիին մերջոյ: Կեսօրէ ետք ժամը 4ին, Պատրիարք Սրբազան Հօր հետ տեսակցութենէն յետոյ, հիւրերը եղան Վանուց մի շարք հաստատութիւններէն մերս, առաջ-նորդութեամբ Տ. Իսահակ Արդ. Միմասեանի:

ԲՈՎԱՆ ԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

- Կոնդակ Ս. Ծննդեան 2001 և 1700 ամեակի	Դարեգին Բ. Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց	8-6
- Բեթղեհեմէն Ծննդեան Պատգամ - Christmas Message from Bethlehem	Թորգոմ Պատրիարք Patriarch Torkom	7-9 10-11
ԿՐՕՆԱԿԱՆ		
- Իգնատիոս Եպս.ի Մեկնութիւն Ղուկասու Գլ. ԺԹ.	Ջաւէն Արք. Զինչինեան	19-20
- Երեմ Ծնորհներ	Նուրհան Արք.	21-23
- Սիրոյ Զեռքեր	Սամուէլ Մ. Վրդ. Աղոյեան	24-25
- Փարիսեցիք և Մաքսաւորը	Վաչէ Մ. Վրդ. Իգնատիոսեան	26-28
- Նորածին Արքան և Մանկասպան Հերովդէսը	Վարդան Ա. Քհնյ. Տիւլկերեան	29-31
- Արթուր կեցե՛ք. ձրագի Առակը.	Շահէ Ա. Քհնյ. Ալթունեան	32-34
- Սուրբ Պատարագ	Ալպէո Նորատունկեան	35-40
ԲԱՆԱՍՏԵՂ ԾԱԿԱՆ		
- Կեղծաւորը	Անել	41
- Սիրտը. Այսօր.		
Կանգ առ, Ժամանակ	Միշա Սվարեան	42
- Այսօր Անհառ Ա-Ջ Ներսէս Ծնորհալի	Թրգմ. Եղիշէ Եպս. Դուրեան	43
ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ		
- Նարեկացի. Թանգը Տունը, Հանգիստութիւնը	Ա. Ղազինեան	44-48
ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ		
- «Յիդի Համա Իմ Լալի» Ջարեհ Մելիքեան	Մ. Հայկենց	49-53
ԵԿԵՂԵԾԱԳԻՏԱԿԱՆ		
- Իմաստութեան Կայծեր	Ջենոբ Քհնյ. Նալպանտեան	54-60
ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ		
- Արեւելեան Հայ Երածիշտներ ու նուագածուներ	«Ս. Փրկիչ»	61-66

- Ուխտագնացութիւն Հայ Երուսաղէմ	Յովնան Արք. Տէրտէրեան	67
ՇՆՈՐՀԱԱԽՈՐԱՆՔ		67
- Շնորհաւորականք Ծննդեան		
- Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսէն		68
- Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսէն		69
- Հռոմի Սրբազան Պապէն		70
- Ռուսաց Սրբազան Պատրիարքէն		71
- Կ. Պոլսոյ Սրբազան Պատրիարքէն		72
ՊԱՏՄԱԿԱՆ		
- Պատրիարքութիւն Հայ Երուսաղէմի	Բաբգէն Թօփեան	73-75
- Նամակ 12 Մարտ 1949 Եսայի Գանգաշեանին	Նիկողայոս Թ. Պետէվեան	76-77
ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ		
- Հայ Գիրքը	Զենոբ Քհնյ. Նալպանտեան	78-88
- Թակոբ Օշական	Զաքարիա Քհնյ. Սարիքէկեան	84-90
- Արդեօ՞ք Կորիւնն է Թարգմանել Թորի Գիրքը	Նորայր Պօղոսեան	91-97
- Նկարագրի Տէր Ըլլալ	Ալեւոր	98-100
- Եզնիկ Կողբացու Խրատներէց		100
- Այցելութիւն Տարեցներու Տան	Սամուէլ Մ. Վրդ. Աղոյեան	101
- Լոյս Լուսաւորչի Կանթեղէն	Հ. Իսահակ	102
Ս. Թակոբի Ներսէն		103-107
Բովանդակութիւն		108-109

Շր. 80 Դեկտեմբեր 2000. Սրբոց Թարգմանչաց Վարժարանի աշակերտները Նոր Տարուան երեկոյթի եւ Կաղանդ Պապուկի յայտագիրով, ՏԲԲ. Անուշ Նազգաշեանի բեմադրութեամբ

Ուր. 29 Դեկտեմբեր 2000. Սրբոց Թարգմանչաց Վարժարանի Մանկապարտեզի մանուկները Նոր Տարուան յայտագիրով եւ «Կաղանդ Պապայի» այցելութեամբ

Կիր. Յ1 Դեկտեմբեր 2000. Խոր Վիրապէն Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի Լապտերին լոյսէն լուցուած լապտեր Ս. Էջմիածնի Տաճարին մէջ ի ձեռին ունին Ամենայն Հայոց Վեհափառ Կաթողիկոսը Գարեգին Բ. եւ ՀՀ Նախագահ Ռուպերտ Գոչարեան: Առընթերակից՝ Տ. Խաժակ Արք. Պարսամեան

Կիր. Յ1 Դեկտեմբեր 2000. Ս. Էջմիածնի Մայր Տաճարի մէջ, Խոր Վիրապէն բերուած լոյսէն իրենց ձեռքի լապտերները վառելու կանգնած են Ամենայն Հայոց Հայրապետի ձախին՝ Ամբրիլիասէն Սեպուհ Նպս. Սարգիսեան, Նրուսաղեմէն՝ Սեւան Նպս. Դարիպեան, Միացեալ Նահանգաց Արեւմտեան Թեմի Առաջնորդ Վաչէ Արք. Յովսէփեան, Ռումանիոյ եւ Պուլկարիոյ Առաջնորդ Տիրայր Արք. Մարտիկեան եւ ցերկայ միւս Առաջնորդները:

Եր. 90 Գեկտեմբեր 2000... Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի վեհաբանի մուտքին խմբավոր Ամենայն Հայոց
վեհ. Կարողիկոս Գաբրիել Բ.ի հետ բոլոր Առաջնորդ հոգևորականները որոնք մասնակցեցան Խոր
վերապեն Ս. Գրիգոր Լուսավորչի լապտերի լոյսը ստանալու եւ իրենց բեմերում տանելու

ՌՆ. 8 ցուն. 2001.- Սարկազաց դար, այլազան բազերով, ինկամաններով և բուրվաններով
 «Փառք և Բարձրունս» երգէն մինչև «Առաւօտեան» ժամերգութեան վերջը հանդիսատրապէս
 պաշտամունքին կը մասնակցին

Կիր. 14 Յուն. 2001.- Ըստ Հին Տոմարի Կաղանդ Սրուսաղէմի մէջ: Պատարագէն յետոյ Միաբանութիւն
 և ժողովուրդ Պատրիարքարանի դահլին հաւաքուած: Թարգմանչաց Նախակրթարանի աշակերտ մը
 ծաղկեփունջ մը ներկայացնելով իր ուղերձը կ'ընթեռնու:

Կիր. 14 Յուն. 2001- Նախակրթարանի աշակերտ Յակոբ Սահակեան Կաղանդի իր ուղերձը կ'ընթեռնու

Կիր. 14 Յուն. 2001- Յակոբ Սահակեան իր ուղերձը կարդալէն յետոյ կ'օգնէ Պատրիարք Սրբազան Հօր նարինջ րաժնելու ներկաներուն

Նշ. 18 Յուն. 2001- Երուսաղեմի Ոստիկանապետ և օգնականներ, Հայոց Մննդեան Տօնին առիթով առաւօտուն Պատրիարք Սրբազան Հօր շնորհատրութեան եկան

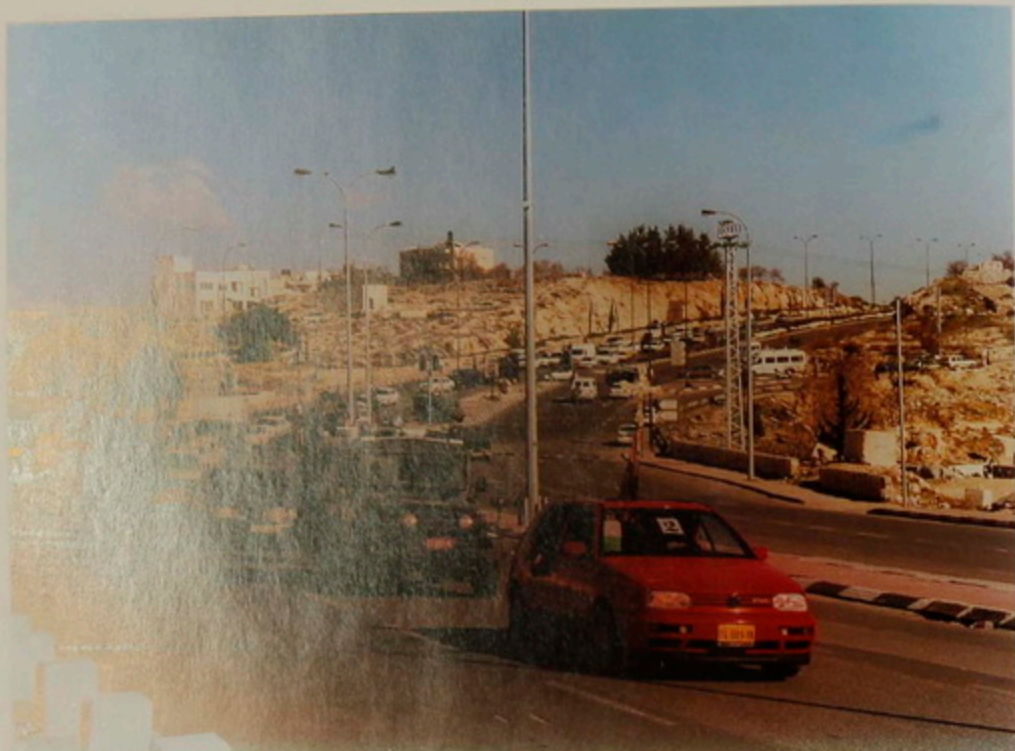
Նշ. 18 Յուն. 2001- Երուսաղեմի Ոստիկանապետ և օգնականներ Պատրիարք Սրբազան Հօր այցելեցին Հայոց Մննդեան տօնին շնորհատրութեան և դէպի Բեթլեհեմ թափօրով երբի կարգադրութեան համար

Նշ. 18 Յուն. 2001- Հայոց Ծննդեան տօնին առիթով դէպի Բեքդեհեմ նամբուն վրայ, Յունաց Ս. Նղիայի վանքին մօտ դիմաւորողներուն մէջ են Բեքդեհեմի, Պէյք Ճալայի եւ Պէյք Սահուրի ֆաղաֆապետներ եւ ներկայացուցիչներ

Նշ. 18 Յուն. 2001- Հայոց Ծննդին, դէպի Բեքդեհեմ նամբու վրայ, Յունաց Ս. Նղիայի վանքին մօտ Իսրայէլեան ճիւղերներ Պատրիարք Սրբազան Հօր ինքնաշարժին ֆովերէն կ'ընկերանան մինչեւ Ռաֆէլի գերեզման

Նշ. 18 Յուն. 2001.- Հայոց Մնունդին, դէպի Բերդիկէմ նամբու վրայ, Յունաց Ս. Նդիայի վանքէն սկսեալ ձիաւորներու եւ ինքնաշարժերու բափօրը

Նշ. 18 Յուն. 2001.- Հայոց Մնունդին դէպի Բերդիկէմ նամբու վրայ, Ռաբէլի գերեզմանէն սկսեալ Իսրայէլեան ձիաւորները կը փոխարինուին Պաղեստինեան ձիաւորներով

Նշ. 18 Յուն. 2001.- Հայոց Ծնունդին Բեքդեհեմի Հայոց Վանքի Տեսուչ Տ. Ռազմիկ Վրդ. Պողոսեան
 և օգնականը՝ Տ. Խաղ Արդ. Ճոնտուրեան Պաղեստինեան կառավարութեան Գերկայացուցիչներով կը
 սպասեն Պատրիարք Սրբազան Հօր ժամանումին

Նշ. 18 Յուն. 2001.- Հայոց Ծնունդին Բեքդեհեմ քաղաքի մուտքին, Պատրիարք Սրբազան Հայրը
 և բաժնակալները, ինքնաշարժերէն դուրս ելած, քալելով կը յառաջանան դէպի Մսուրի հրապարակը

ԵՂ. 18 Յուն. 2001.- Հայոց Մնունդին Բերդեհէմ քաղաքի մուտքին քափօրը քալելով կը յառաջանայ
 դէպի Մսուրի հրապարակը: Զախէն Աջ՝ Վաղարշ Եպս. Խաչատուրեան, Արիս Եպս. Շիրվանեան,
 Պատրիարք Սրբազան, Լուսարարապետ Նուրիան Արք. Մանուկեան, Սեւան Եպս. Ղարիպեան

ԵՂ. 18 Յուն. 2001.- Հայոց Մնունդին դէպի Բերդեհէմ մուտքի քափօրը Հայոց վանք կը քարձրանայ:
 Տեսչարանին մէջ Բերդեհէմի քաղաքապետ Հաննա Նասըր քարի գալուստի խօսք կ'ուղղէ Պատրիարք
 Սրբազանին

Նշ. 18 Յուն. 2001.- Հայոց Վանքի Տեսչարանին մէջ, Պաղեստինեան իշխանութեան նախագահ Նասրը Արաֆաթի քարի մաղրանգները կը ներկայացնէ Տֆր. Էմիլ Ճարնուի

Նշ. 18 Յուն. 2001.- Հայոց Ծնունդին առիթով, Հայոց Վանքի տեսչարանին մէջ Պաղեստինեան իշխանութեան եւ Բեքդէիմի փաղափայտարանի ներկայացուցիչներ, եւ հոգեւորականներ

Նշ. 18 Յուն. 2001.- Կես գիշերին Հայոց Մենդեան Քարայրին մէջ. Պատրիարք Սրբազան Կը'նքեռնու Մենդեան Աւետարանը: Աշին' Լուսարարապետ Նուրիան Արք. Մանուկեան, Արիս Նպս. Շիրվանեան

Նշ. 18 Յուն. 2001.- Կես գիշերին Բեքդեհեմի Մենդեան քարայրին մէջ պաշտամունքէն յետոյ, պետական հիւրեր կը շնորհաւորեն Պատրիարք Սրբազան Հայրը եւ կը մեկնին: Նստըը Արափաթի ներկայացուցիչ Տֆր. Էմիլ Ճարնուի եւ Տիկինը' Հոփսսիմէ Կարապետեան եւ Ատրաշ

«Սիոն» Ամսագրի բաժանորդագրութիւն

- Սիոն ամսագրի խմբագրութիւնը կը փորձէ սրբագրել եւ ամբողջացնել ցամաք իր բաժանորդներուն։
 - Եթէ կը ցամակայ որ ձեր անունը ունեմանք ցամակիմ մէջ մեր բաժանորդներուն, հաճեցէք մերքեւի կտրօմը յստակ եւ գլխագիր տառերով ամբողջացնել եւ փութով մեր մօր հասցեիմ ղրկել։ P.O.Box 14235 Jerusalem, Old City. Isr.
 - Նախորդ տարիներուն Սիոն ամսագիրը ձրի ղրկուած է հարիւրներով հասցեներու։ Նկատի առած մամուլանդ գումարը եջերու տպագրութեան սղութիւնը պարտաւոր եմք ձեզմէ բաժանորդագիմ խմբիւր։

խմբագրութիւն

ՊԱՏՐԻԱՐԿՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՈՑ ԵՐՈՒՍԱԼԷՄ
 ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՍԻՈՆ

Անուն.- _____

Տիտղոս.- _____

Կազմակերպութիւն.- _____

Հասցէ.- _____

Հաճեցէք մերփակ գտնել մեր փոխգիրը-_____

Իբր բաժանորդագիմ ՍԻՈՆի _____

ՊԱԶ կամ ՕԴԱՅԻՆ ԹՂԵԱՏԱՐՈՎ ՂՐԿԵԼՈՒ _____

Ստորագրութիւն

Բաժնեգիւ.-

Պարզ Թղթատարով

US\$108*

US\$200

Միկ տարի

Երկու տարի

Օդայիմ Թղթատարով

US\$ 128

US\$ 240

*Կամ՝ ձեր երկրիմ համապատասխան գումարով։

NOTICE TO SUBSCRIBERS

The Armenian Patriarchate of Jerusalem is drawing up a new updated list of subscribers to its official gazette, SION.

In order to ensure that your name is on the list, you are kindly requested to fill in the form below and send it back to us, with your remittance, as soon as possible.

Please write to our new address: POB 14235, Jerusalem, Israel.

We would like to point out that while in previous years it has been the custom to distribute the gazette virtually free of charge to hundreds of subscribers, escalating costs and, particularly, the introduction of colour printing, has imposed upon us the obligation of trying to recover part of these costs.

The Editor

"SION" SUBSCRIPTION RENEWAL FORM

Name:	Address:
Title:	
Organisation:	
Please enter my/our subscription for "SION," for a period of _____ year(s). My/our check for _____ covering the cost of subscription and Surface/Airmail charges, made out to the Patriarchate, is enclosed.	
Signature:	RATES: Surface Mail Air Mail
Official seal:	1 year: US\$108* 1 year: US\$ 128 2 years: US\$200 2 years: US\$ 240
*Or equivalent in your local currency.	